

7754

నేడు మీరు మెక్లీన్స్‌తో పళ్లు

స్వయంగా! ఆమె విశ్వాసం పెంచుకున్న మెక్లీన్స్
పెరాక్సైడ్ బూత్ పేస్టుతో పళ్లు తోమకుంటుంది.
ఆమె పళ్లు ఎంత తెల్లగా, రమ్యంగా ఉన్నాయో చూడండి!
మెక్లీన్స్ పెరాక్సైడ్ బూత్ పేస్టు మీకు కూడా అట్టి
శ్రవణలాభే చేరునవ్వను ముత్యాలవలె మెరిసే దంత
కోరికను, పరిమళభరిత మైన తాగడంను సమకూర్చగలదు.
మెక్లీన్స్ పెరాక్సైడ్ బూత్ పేస్టులో సరిమైన పార్క్
లో జాగ్రత్తగా సమ్మిళిత మొనర్చబడిన అనేక
పదార్థాలు వోటితో బయలుదేరే హానికరమైన
ఆమ్లాన్ని విరిచేసి, దంతతయ్యాన్ని నివారించి,
పళ్లను నిగనిగలాడునట్లు ఉంచుతాయి. ఆపి
చిటినన్నిటిని ఏకకాలంలో సమకూర్చుతాయి.
మిషన్లు సర్వోత్తమమైన బూత్ పేస్టునే
చాలా కనుక నేటినుండే మెక్లీన్స్‌తో
పళ్లు తోమకోడం ప్రారంభించండి.

తోముకున్నారా?

“...మీ పళ్లు
తెల్లగా, రమ్యంగా
ఉన్నాయని
చూడండి!”

నేడే మెక్లీన్స్‌ను కావండి!

MTY-2 TEL.

ఇప్పుడు పెద్ద పైజులోనూ, మినిస్టు ఆదిక బాద
కరమైన బాగీపైజులోనూ దొరుకుచున్నది.

వ్యాపార అవకాశం: ఇండియా రెసిన్, నవ్ లండ్ కోవ్ (ఇండియా) లిమిటెడ్.
బో. బా. 8527, బొంబాయి 20; బో. బా. 387 కలకత్తా, బో. బా. 1370, ముంబాయి.

భారతి

[నదిత మానవత్విక]

సంపాదకుడు :
శివలెంక శంభు ప్రసాద్

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముద్రాలయము
పుదరాగు.

పుస్తకము 29

ఆగష్టు, 1958

సంచిక 8

విజ్ఞప్తి పేరి - ఒకరోజు.

విషయానుక్రమణిక ఆగస్టు 1952

శ్రీ—జానూరి తా. దుక్కినేనాథ శాస్త్రిగారు	...	99
శ్రీ కవికొండ—మోకటరావుగారు—కందుకూరి బంగారయ్యగారు	...	103
ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి. లూల్ పైయి : అనువాదం— సి గణపతి శాస్త్రిగారు	...	105
అరుణరేఖలు—బొమ్మ బాపిరాజుగారు	...	118
రాజకీయ యజ్ఞము—వంకోలు మునిస్సు బహ్మణ్యంగారు	...	119
అశ్వము—భట్టి పోలు కృష్ణమూర్తిగారు	...	124
కుంభకాని కుంభకోణము—కవికొండల వేంకటరావుగారు	...	125
తమసి—బెల్లంకొండ చగ్గదమాళి శాస్త్రిగారు	...	129
తనూ - సీరజా—శ్రీమతి మాలతి చందూర్ గారు	...	131
నా సందేహము—బి. ఎస్పి రెడ్డిగారు	...	138
కుక్కు ఉత్సవము—చాగంటి సోమయాజులుగారు	...	141
అమరజీవి—సామవేదం జానకిరామశర్మగారు	...	146
మృచ్ఛకటికము—శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు	...	147
ప్రభూ!—మారంపూడి భాస్కర రావుగారు	...	156
పిలుపు—అంగర మోకటకృష్ణారావుగారు	...	157
టాగూర్ చిత్రాలు—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	...	169
నాట్యగృహము—బొతుకూడి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	...	175
“సాంద్య సందేహము”—పొట్లపల్లి నీలారామారావుగారు	...	181
మధురానగర చరిత్ర—పల్ల రాధాకృష్ణకర్మగారు	...	190
గ్రంథవిమర్శనము	...	192
త్రివర్ణ చిత్రము—‘విడ్డ తల్లి-కాశ్మీర్’ : చిత్రకాని : శ్రీమతి వరదా రామన్.		

ఆగస్టు 7 వతా॥ ఆంధ్రదేశమంతటా విడుదల

త్వరలో వస్తాంది!

ఈ సినిమా
దారి

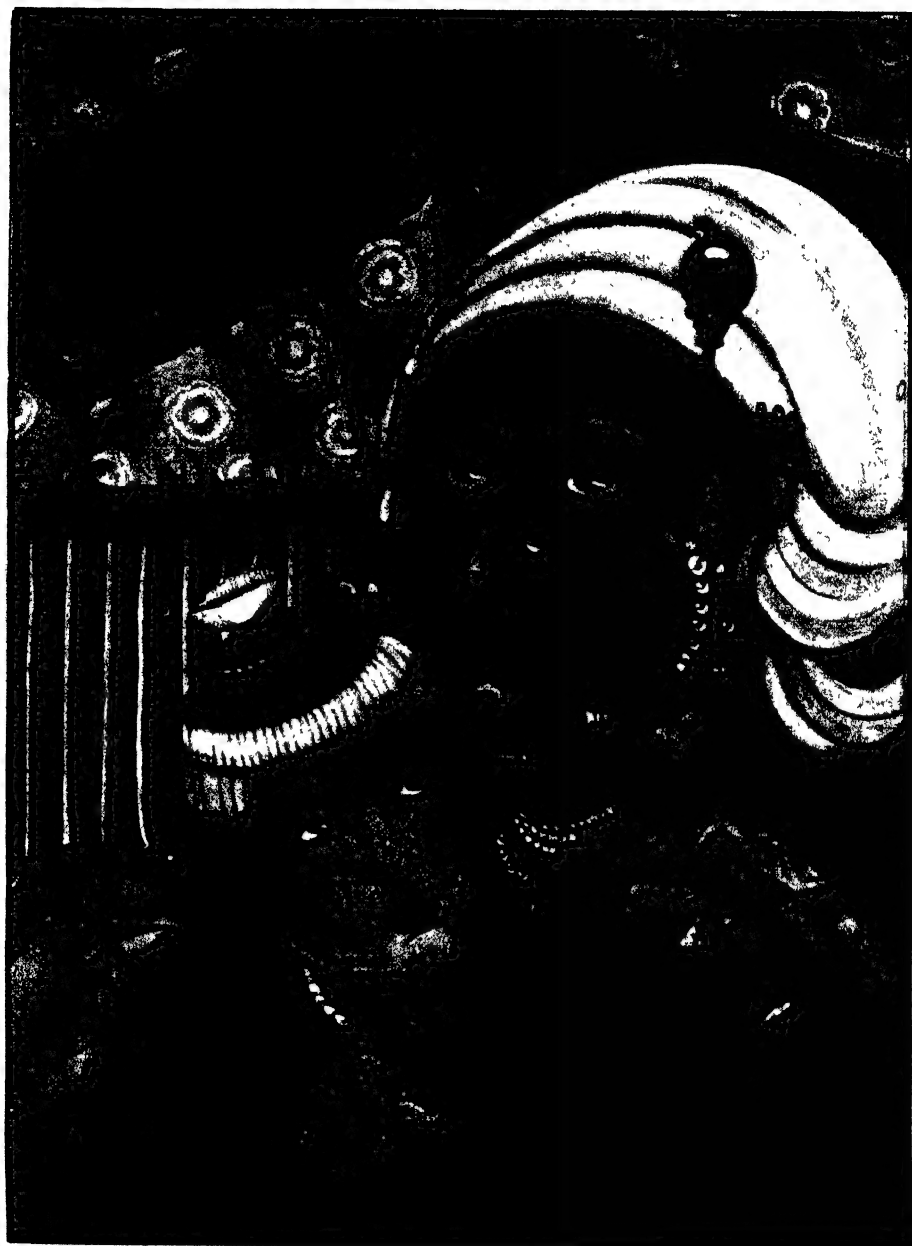
సరికొరికి

ప్రేక్షకులు ఆనందముతో యెదురు చూచు
చున్న చుహత్తీర్ సాంఘిక చిత్రము....

డైరెక్టర్: సి.పుల్లయ్య
ప్రాడ్యూసర్: సుందర్లాల్ నహటా

భారతి

విద్వత్పత్ని—కాశీర్

ఆగస్టు, 1952.

—చిత్రకారిణి: శ్రీమతి సరళా రామన్.

నందన
శ్రావణము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 8

శ్రీ

శ్రీ జలసూత్రం దుక్కిణీనాథశాస్త్రి

1

కవి :

ఆకాశమే తండ్రి-అవనియే తల్లి
తోబుట్టువులు, గిరులు తరులు, నిర్గురులు-
గిరుల తరువుల యల్లు, యుగుల తిరునిల్లు
కూడుగా, గూడు, గుహగా బ్రతికెనరుడపుడు.
ఆజానుబాహు డుజ్జ్వలమూర్తి మానవుడు
మేథావి, వాగ్మి-గజ, సింహ సంహాననుండు
సృష్టికర్త త్వష్ట పాదనన్నిస్థివాళి
విన్నవించెను మనసులోన కనలు విరాళి.

పురుషుడు :

అవధారుచేవ ! ధాత ! విధాత ! త్వష్టా !
ఈ నుండరాతి నుండరలోక స్రష్టా !

నీ ప్రతిరూపమన సృష్టించినన్న
కాన్క-గా నిచ్చితివి ప్రకృతినే మున్ను !
శాద్వలస్థలులు, వెన్నులువ్రాలు వరిచేలు
చేల కలకుల వికాసించు తామరపూలు
కడలిహోరుకు మారుమ్రోగు చీకటిరేలు
ధునులు వనులూ ప్రతిధ్వనులు-నాకిక చాలు !
ఓపజాలను-ఒక్కడను-సంపదను, వ్యధను
తోడుగా నీడగా దయచేయుమా-జతను !
కొండకొమ్ముకు ఒక్కడను నేను పోలేను
ఏ ఆకతో తిరిగి నాగుహకు నే రాను ?
ఉన్న వాక్కుకు ప్రయోజనము-లేనేలేదు
నాఘోష భావగా మెరిసి రక్తికి రాదు !
తోడుగా నీడగా దయచేయుమా జతను
జోడుకలసినచో విదారిం చెదము వెతను !

త్వః :

సాష్టాంగ సాశ్రుకంపము లేల మానవుడ !
అతినిరంతర నదత్ భీతికింకరుడ !
చేయవలసినసృష్టి చేసితిని నాకూన !
ఐన తాళు మొకింత - చేతు సీకోకచాన !

కవి :

నరుని సన్ననియేడ్పులకు గుండె దిగలాగి
నరికొత్తనృప్తికై మనస్సెల్ల చెలరేగి
మాట మనసూ జపచుజపము ధ్యానములెల్ల
ఏకాగ్రమైచూచె-తనసృష్టి కోకొల్ల !
జరిగినసృష్టి ఎరికించ నిస్సారము
కానున్న స్త్రీసృష్టి కాంతివారము
అది తలపోసి వెంటనె ఆ విధాన
నర్వసారము రంగరించె తనచేత.
లీలారవిందముల బాలింశ పులిగుండె
నెమలినడలందు ఎన్నీటినదులు
అంటిబోదెయందు అద్రికాశిన్యము
పిడికిటికట్టులో వడకుమిచ్చు
విలయ కుంభములందు విద్యామృతమును
తామరతూడుల దానకీల

పసిడి శంఖమున పంచాన్యగర్జన
పారిజాతములందు పాముకాటు
కమలదళములలోపల కడిలి—చంద్ర
పూర్ణబింబములో ప్రళయార్ణవము—
లలన సృష్టించి పూజ్యరాలమచు చెప్పి
నరున కాళీస్సుతోపాటు నామె నొనగ !

పురుషుడు :

ఓదనే చెలి ! శంఖపీకిన్
పులకింకంగ సీతల్, పవల్, దెవల్ —
చివురాకుల చిందులాడగా
హరుమండ దయనయవే ! శివే !

స్త్రీ :

హృదయ దహరములోన వెలిగే
ప్రేమదీపము ! మహాదేవా !
మీ మధురచరణాబ్జ సన్నిధి
నా మనఃకుసుమాంజలి !

పురుషుడు :

ఇదె మోదుగ పూలు పూసె-నీ
పెదవుల్ రక్తిమనీయ, ప్రేయసీ !
ఇవె గోవుల లోలనేత్రముల్
త్వదపాం గమ్ముల తోడబాట్టవులే
అవె తారలు ; వచ్చుతే, సుధా
కిరు డింక - మనూచి మెచ్చులే-
నరియాదనో, కానో ? యందు సి
గ్గిలనేలా విల్వలాక్షి చూడుమా !

స్త్రీ :

గలుచుకోక్కె-తో వచ్చునా ? తా
రలతో చంద్రుడు డంబముగ, ఈ
పొల్లి నఖదీప్తుకు చాలక
వెల్లిపడి దేమానాకో ?

పురుషుడు :

ధ్రువబిందువు కింద ప్రేయసీ
మనమున్నాము తనస్వరూపమా !
గృహిణిన్, నచినన్, సఖిన్, రహః
ప్రియశిష్యకా కరుణించుమో ప్రభూ !

2

కవి :

ఆకెరట మీకెరట మంచుదాకా వచ్చి
ఏకమై పోయినట్లయిరి ప్రేమలుపొచ్చి
తరుణుడుతరణియునుతరలినారలు-గుహకు
తరుణిరాకతో మారి గుహగృహముగా

నడక

కొండలను పిండిచేయించి గుహముందు
ముగ్గులుపెట్టి నా తరుణి అందందు
రాళ్ల రాపిడిలోన రవనివృషార తీసె
దీపాలు వెలిగించి దీపమాలికచేసె
జాతవేదుడు తోడు చానకానెపుడు
ఆ బాల ఆముగ్ధ అపు డన్నపూర్ణ
తన్ను తాను నివేదనముచేయు సతి చెంత
నరుడు నిలబడినాడు సముద్రై ఒక్కింత

పు డ ఘ డు :

నవసూక్ష్మల వోలె దీపముల్
నిలువంబెట్టిన దేవివే ప్రియా!
చిగుజోతులమధ్యనో మహా
జ్యోతి! నీకిదె కేలుమోపువే!
నువుచాలు సుగ్రాతి! నీదు వా
క్కులు చాన్, మనసిత చాలు, నీ
నఖ్యపులె చాలు నాకు, ది
గ్విజయ మ్మొంతది? చూడుమింక నన్.

క వి :

తరలిపోయినవి పున్నమిరేలు కొనరి
కలిసి పైబడెను చీకటి-జూలు వినరి!
ఎడ మొగము పెడ మొగము గావారలున్నగు
మానముగ తప్పనన్నిధి కిపుడు వెళ్ళారు.

3

పు డ ఘ డు :

ఇది రాక్షసి! దీని కన్నులన్
మదిరాక్షుల్ గమనించుమా-ప్రభో
కనిపెట్టెను నిష్ప - అంద లో
పడవేయున్నను, లీల - నన్నతో.
మరిపింపగ లేగదూడనా?

పనులం జేయగ దీని లెకనా?
విషముల్ ప్రభు! దీని హావ భా
వములున్న నవ్య వహోవిలాసముల్.
పులిగుండెలగోపు! చూడనో
స్వామీ, మింగెడిశక్తి!! దీనితో
తగులాటము పోయి - నేను, నా
ప్రాణాల్ నిల్వగ చూచుమో ప్రభూ.

త్యక్త :

సర్వసారమయము శ్రీరత్న మన్న
తెలివిలేకన నడచుకొన్నావు, చిన్న!
నాతల్లి నిక్కడిన నిలిపి పోవోయి
దక్కిన పొందుమా బ్రతుకంతహాయి!
కన్నతల్లీ! కన్నుల స్పీరుతేకు
కలకంఠి కన్నీరు కాయును జగతి
ఆ నేకపగుడు వాడ్లాడిపోయి
తిరిగి రాగలవాడు, దేవి కారకు!

[సుహలో -] పుడఘడు :

ఒకకే! ప్రదీపమా, నే
రాకే! విధృతాన్నప్రాశ్నో
సరనన్ సరసోక్కులామహా
తినిపించే కరుణాత్మ! లేవటే?
మనసేమి విఘ్నార్థ చూసమై
దరిజేరన్ చిరునవ్వు వెల్లలన్
నవజాగృతి నింపి - ముందుకున్
నడిపించే పరదేవి! లేవటే?
అడుగైన కదల్చుచాల నో
అతివా! నీవు పినా - కుటుంబిని!
నచివా! నఖ! శిష్యురాల! నా
గుహలో దీపముపెట్ట రావటే?

కవి:

మగవాడు తల్లడిలి స్త్రీకడకు కదిలె
మగునపేరే మంత్రమై బాధపడితె-
తన గాయపడిన గుండెల నదిమిపట్టుకొని
మగున లోలోకుమితె గిలగిలా కొట్టుకొని-

స్త్రీ:

పాలిమేరలు లేని ప్రేమయే
విషమైపోయె మహాప్రభో! హృదం
తర మెప్పుడు ప్రేమ తక్కువై
పడిపోదెన్నడు పాశబద్ధమై
తనభర్తయె స్త్రీకి ప్రేమలో
తిశువై తోచు నొకొక్కవేళలన్
ప్రభు పుక్కిరిబిక్కిరయ్యె - నే
తెలియ నేరక గ్రుడ్డినైతి నే!

[పురుషుడు వస్తాడు.]

పురుషుడు:

లలనా! క్షమియింపుమిక నన్
గతిమైపోయె గతంబు చూడగా
నిను వీడితి పిచ్చుకుంటునై
తిని, రారమ్ము, దయాన్వయాపమా!
నగమెవ్వరొ కోసుకొన్నటుల్
నగమైపోతిని నీవులేక-నీ

ఉనికి పరిపూర్తి-రావె! నుం
దరి! రావే ప్రకృతిన్వయాపమా!

త్వష్ట:

ఆమె రాక్షసి ఆమె చూపుల విషము
మాటలో మనసులో తొణకును విషము
విషకన్యకొరకు వెంపరలాడనేల?
నరుడ! సుఖయింప కెందుకు నీకు గోల?

పురుషుడు:

మృగమైతిని పిచ్చితోందరణ్
దరిరానిందు మృగేంద్రవాహనన్

స్త్రీ:

మిము మూపునమోతు పూరుషా
ప్రకృతి నన్నడిపించుమో ప్రభూ!

స్త్రీ: ఓం

పురుష: ఓం

త్వష్ట: ఓం

కవి:

కల్లోలమైన సాగరగర్భమందు
జనియించె సంపూర్ణ చంద్రుడు-కడలి
కోటినవదీపాల కొమరొప్పలేచి
ప్రకృతిపురుషులకు నీరాజన మ్మిచ్చె!!

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావుగారు

★

శ్రీ నందూరి బంగారయ్య

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావుగారు అధునికాంగ్ల సారస్వతోపాసకులలో గణనీయవర్ణమునకు చేరినవారు. నవలలు నాటకములు పాటికథలు గీతకలు మున్నగు నైన్న శాఖలలో వీరు పెక్కు గ్రంథములు రచించి బహుముఖముల భాషాసేవ చేసినారు. అన్నిటిలోను ముఖ్యముగ వీరి గీతకలు ప్రశస్తతరమలయి హృదయము నలరించుచున్నవి.

వీరి రచనలలో గనవచ్చు ప్రధానగుణము స్వతంత్ర సంస్కృతి. వీరి గురువు అస్వాత్మాకాశ్రేయ సాహజముగ నున్న వీరి శక్తులు ఈ కూర్చేదొర సాంగత్యము లభించిన వెనుక నూతన చైతన్యమును గాంచి నవి. వర్ణనవర్ణ మున్నగు పాశ్చాత్య రచయితల ప్రోద్బలము వీరికి లేకపోలేదు కాని వీరి గీతకలను శేవలము పాశ్చాత్యవాఙ్మయ ప్రోద్బలములుగ నే గణించుటకు వల్లపడిదు. ఇతర ప్రోద్బలము లేవి వచ్చినను అవి వీరి సహజశక్తిలో లీనముయి స్వతంత్ర వికాసమును నిరూపించు కొనుచున్నవి.

వీరి గీతకలను చదివినప్పుడు మునుముందు పాప కట్టు గుణమునాని విస్తృతాహుళ్యము. వీరికున్న వస్తు వైవిధ్యము అధునిక రచయితలలో ఇరుదుగ గనవచ్చుచున్నది; పాపతీరిగ, పసువులకావరి, బొమ్మలనోము, పసరికపాము, సుకారిపిల్ల ఇట్లా ఒకటి రెండూ కాదు. ఏ వస్తువు కనబడినను అది వీరి హృదయమును కదలించి రచనకు పురికొల్పుచున్నదా అనిపించును. అల్పములు నిరాడంబరములు సామాన్యములుగా మనకు గనవచ్చు వస్తువులు వీరికి అందముతో నిండి యుండును. ఆ యందమును అనుసంధించిన ఆహ్లాదమును సహృదయాలకు వీరు పంచిపెట్టుచుందురు.

వీరి గీతకలకు రెండు విశిష్టలక్షణములు.

- (1) భావపద జీవితమునందు ప్రత్యేకపక్షపాతము.
- (2) ప్రకృతిరామణీయకమును పాలించుటలలోనకు లెను గీతకలలో ప్రతిబింబించునట్లు చేసిరి.

సమూర్వమైన శ్రద్ధ. వీరి కథలలోను నవలలలోను కూడ పల్లెటూరి జీవితము చక్కగ ప్రతిబింబించును కాని అన్నిటికంటెను ఈ యంశమున వీరి గీతకలు ముచ్చట గొలుపుచుండును. రోడ్డుపయ గుండ్లులాగు వారు, కాలవలో పడవనడిపునారు, సముద్రములో చేపలుపట్టువారు మున్నగు కష్టజీవుల జీవితమును పరికిలించి వారి ప్రత్యేక ఆశయములను లక్షణములను వీరు చిత్రించుచుందురు. "సక్తకుల్యగాన" అను గీతకలో అంతిశ్లేషి ప్రాంతములనున్న పల్లెలకు కూర్మమూర్తి నరసింహమూర్తి ఎట్లు లభియమైనదియు వీరు చక్కగ గానము చేసిరి.

“మత్స్యాత్మకతారాలు మన నితైపంబు
మనకు లేనివి కూర్మ నరసిమ్ములుగ
అవి దొరికినా” యంచు నానందపడిరి.
కొపనాతి కిట్టమ్మ గొప్ప సంబరము
నేయించు వాయించు చిఱులెలా మువలు.”

అన్నాడు నరసింహుడందరూ విసగ.

ఇట్లనే “సుకారిపిల్ల” “దారిగాదిది” ఇత్యాది గీతకలు పఠించినచో మనము దానిపై పుద్బిన్నైనా పరుపని సామాన్య జీవితముపయి వీరి కంత మొగ్గరనా విస్పష్టమగును.

కొన్ని కొన్ని ప్రబంధములలో ప్రకృతివర్ణనలు గతాను గతములుగ నుండును. ఈ కవులు ప్రకృతి నెన్నడయినను చూచి ఎరుగుదురా అనిపించును. శ్రీ వెంకటరావుగారి ప్రకృతివర్ణన మట్టిదిగాదు. ప్రకృతి వీరికి ప్రత్యేకము అపాస్యవేవత. గోదావరీ తీరమున వీరి జీవితము చాలకాలము నడచినదేమో పాపి కొండలను గోదావరీబిడ్డి పట్టినపు డేవాలయము కొరకొండ సీమలోని కొలకులు అంతిశ్లేషిసాగర సంగమము వీని నన్నిటిని చక్కగ పేక్షించి ఆ రామణీయమును గీతకలలో ప్రతిబింబించునట్లు చేసిరి.

“నల్లన్న మట్టికి తెల్లన్న
సురువుకూ సయ్యలా!
నదిసిల్ల పాయకూ
ఉదధి కరటానకూ తియపాట!

* * * *

చికిరి బంగారు అంను
చేల మట్టున్న దోయి
మేఘాన్ని అలయకొని
మెఱయు చరమార్కు జగి

* * * *

నీలం కొండల నగును
తాడెత్తు లేచిపోయి
కొదమ వరద వానకాళ్ళ
కెదురెగి ముద్దెత్తిన?

గోదావరినీటిరెల్ల జోహారు నీకు తల్లి.

* * * *

లంకముంకిన లంకమీద దోంకముంచిన
దోంకప్రక్కన పొంకమును కేదెచ్చెటముంచిన
ప్రళయగౌతమి వాహినీబలముండు
పసరికపాము నవచిన చెలిక లేముండు?

ప్రకృతిని కేవలము దూరమునుండి చూచుట
గాక ఆయాదృశ్యములందు తమ మృదయమును
లీనము చేసిరా అనిపించుచుండును వీరి ప్రకృతి వర్ణ
నలు.

వీరి గీతికలలో నున్న శైలి చాల భాగము
వ్యవహారమునకు సన్నిహితముగ నుండును. భావకు
భావమునకు మంచిబాధు కుదురుచుండును. అక్క
డక్కడ కొన్ని కేవల గ్రంథస్థములయిన పదములు
వాడట కలదుగాని అవిభూషణ కళాప్రయోజన
మునకు పోషకముగ నున్నప్పటి వాడుచుండుడు. ఈ
గీతికల వరుసలలో నున్న చైవిధ్యము ప్రత్యేక
ప్రశంసార్హము.

నూనే రాచేము సున్నగ
గురులను మన్నన దుచ్చేము;
సిగలేచుట్టేము, సిగలను
సాగసుగ చేమంటి తెరికేము;
నగలే తాల్చేము, ధగధగ
తళతళ నగలే నచ్చేము.

అను బొమ్మల యాలలాడింపు గీతికను.
మువ్వమోళి కట్టిదిచిన

కువ్వవెనకా లున్న కృష్ణా!
నవ్వవోయి నాకేసిమాచి
పువ్వ లిస్తున్నా!

అను బాలకృష్ణుని గూర్చిన గీతికను వస్తువుకు
అనుగుణముయిన వరుసభేదము చూచి ఆనందించ
వచ్చును. ఇట్లే “నుర్తహన్” అను గీతికలోని

ఆరుగెల్లగుదాక నతివత్సైవరు
చేరరాదని రాజ శేఖరునని చె

గ్రాంథిక శైలికిని

‘కొపనాతి వారింటి కోడలే లాగ
కొపనాతి కిట్టమ్మ కోమలే దీన
కిట్టమ్మ నేనేడి కీర్తింతా మనిర

అను రక్తకుల్లగాలోని వ్యావహారిక శైలి
కిని ఎంత వ్యత్యాస మున్నది! గండింటిలోను
కూడ బొచిత్యము ప్రత్యక్షమునచున్నది.

అతినిష్ప్రతిమను శ్రీ వెంకట రావు గారి
వాఙ్మయమునంతయు ఆపోకనము పట్టగల యవ
కాశము నాకు లేదు. చదివినంతలో వీరి గీతికలు
సహజ లావణ్యము నన్ను చికిరుని జేయుచుండును
ఇప్పటికి పదునైండువేల వైగా వీరి సాంకర్ష్యము
కూడ నా కనుభవనీయమున చున్నది వాదభేదముల
పొంతకు బోక వాఙ్మయసేవయే ప్రధానముగ నెంచు
కొని రచనా కళకు వీరు తమ జీవితము నంకితి చెున
ర్పిరి. ఆత్మదూషముయిన గీతికల నెన్నటికో ఆంధ్రుల
కనుగ్రహించిరి. వీరు చేసిన వాఙ్మయసేవకు దగిన
సత్కార మాంధ్రు లింతవరకు వీరికి చేయలేదు. కవి
త్వము చేగ చెప్పగనే ఒక నైఋత్య మేర్పడిన ఈ
దినములలో సావధానమున త్యజించుకొని ఇహభోగ
ములపయ నిస్సృహవహించి అంతిర్యాణి బ్రాద్బల
మును కాదనలేక ఆంధ్రవాణిని నేదించుచున్న ఈ
వాఙ్మయోపాసకుడు మనకు మార్గదర్శకుడు నన్నయ
భట్టు మొదలుకొని నేటివరకు ఆంధ్రసారస్వతమునకు
గురువీరుని ప్రఖ్యాతి వహసిన రాజమహేంద్రమున
నివాస మేర్పరచుకొని నగర గౌరవమునకు
అలంకారభూతులుగ నున్న శ్రీ వెంకటరావుగారిని
ఈ పక్షిత్తురైనందర్భమున సన్మానింప నోచిన
ఆంధ్రులు ధన్యులు. ఈ యుత్సవములముగ నాంధ్ర
దేశము—ముఖ్యముగ రాజమహేంద్రము—కేవలము
నిర్భీకత బోలేదని మనము నిరూపించుకొనుచున్నాము.
ఎంత నిరుత్సాహకరమైన పరిస్థితు లేర్పడినను నిగ్ర
హించుకొని నిశ్చలదీక్షతో వాఙ్మయనివాత్రుము
కొనసాగించుకొన్న శ్రీ వెంకటరావుగారు ప్రత్యేక
ముగ అభినందనార్హులు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి

మూలం

అనువాదం

లియో టాల్స్టాయ్

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

[గతి సంచిక తరువాయి]

8

తెల్లవారింది. జిరాసిమ్ వెల్లిపోయాడు. ఇలియిచ్ దగ్గర పనిచేసే ఓబర్ వచ్చి, కొవ్వొత్తులు ఆర్పి వేసి, తెరలు తొలగించి, గది అంతా తుడుస్తున్నాడు. ఇంకవల్ల ఇలియిచ్ కిప్పుకు తెల్లవారిందని తెలిసింది. తెల్లవారి నా, పొద్దురాక నా ఆదివారమైనా, సోమవారమైనా అతనికి ఏమీ లేదా కనిపించలేదు. ఆ నెప్పి అలాకే ప్రాణాలు కొరికి వేస్తోంది. ఒక్క నిమిషమైనా తిగ్గవలెను. క్రమేపీ అతనిలోని జీవనైర్వహణ సన్నగిల్లి పోతుంది. కాని అలాకే కొట్టుకుంటుఉంది. ఇక అతిథిగారి భయంకరమైన ఆ ఆసన్నమృత్యు వొక్కటే నిజంలా కనిపిస్తోంది. మిగిలినవన్నీ పచ్చి అబద్ధాలలా కనిపిస్తున్నాయి. అల్లాంబప్పుడు రోజులైనా వారాలైనా, గంటలయినా లేదా ఏమి ఉంది?

“కొంచెం టీ పుచ్చుకుంటారా? బాబూ.” ఇలియిచ్ ఇది విని “జిరాసిమ్ పనులన్నీ సక్రమంగా జరిగించాలనీ, పెద్దతరహా మనుష్యులు పొద్దున్నే టీ పుచ్చుకోవాలనీ అనుకుంటున్నాడు.” అని గ్రహించుకుని పైకి “అక్కరలేదు” అన్నాడు.

“ఆ సోఫామీద కూర్చుంటారా?”

ఇలియిచ్ “జిరాసిమ్ గది బాగుకెయ్యాలని అనుకుంటున్నాడు. నే నరేపనికీ అడ్డు వస్తున్నట్లున్నాను. నా పరిస్థితి అంత చిందరవందరగా తయారయింది.” అనుకున్నాడు. తరవాత “నామాన్లు నన్ను వదిలేయ్. వెళ్లి” అన్నాడు. జిరాసిమ్ అది ఇది సర్దుకొని అక్కడే కూర్చున్నాడు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఏదో కావాలని చెయ్యి చాపాడు. పీటర్ అతనికి సాయపడడానికి చటాలున దగ్గరికి వచ్చాడు :

“ఏం కావాలి బాబూ!”

“నావాచ్”

వాచ్ దగ్గరగానే ఉంది. పీటర్ అది పట్టుకుని యజమాని కిచ్చాడు.

“ఎనిమిదిన్నర. వాళ్ళంతా లేచారా?”

“లేదు బాబూ! అబ్బాయిగా రొక్కలే పెండ్లాకే లేచి న్నాల్లు! వెళ్ళిపోయాడు. అడిగితే అమ్మగారు లేపమన్నాడు. లేపమన్నారా?”

“వదు! అవసరింలేదులే!” అన్నాడు. తరవాత “నేను కొంచెం టీ పుచ్చుకుంటే బాగుండును.” అనుకుని గట్టిగా “సరే! కొంచెం టీ తీసుకురా!” అన్నాడు.

పీటర్ గుమ్మంచాకా వెళ్లాడు. అంతలోనే ఇలియిచ్ తను ఒక్కడు ఒంటరిగా ఉండడానికి భయపడిపోయి, తనలో “పీటర్ ని ఇక్కడ అట్టే పెట్టడం ఎలాగ? అవునవును, అన్నట్లు మందు సంగతి మరచిపోయాను.” అనుకుని “పీటర్! ఆ మందిలాగ పట్టుకురా. ఏమో! కొంత పని చేస్తుండేమో!” అన్నాడు. —చంచాలో మందు నోట్లో వేసుకుని సులక వేశాడు. మల్లీ యధాప్రకారంగా నోటిలో ఆ అరుచి, వికారము ప్రాంఘించాయి. దానితో “ఏమీ లాభంలేదు. ఇదంతా పచ్చి మోసం, నాకిది అంటే నమ్మకం పోయింది! అయితే— అబ్బ! ఈ బాధ మాటేమిటి? ఇది ఒక్క నిమిషం అయినా రాకుండా ఉంటే బాగుండును.” అని గట్టిగా కూలగడం మొదలు పెట్టాడు. అది కని పెట్టి పీటరు అతనికి తిరిగాడు. ఇలియిచ్ “సరేలే! వెళ్ళి కొంచెం టీ తీసుకురా!” అన్నాడు.

పీటర్ వెళ్ళిపోయాడు. ఇలియిచ్ ఒంటరిగా మిగిలిపోయాడు. ఎంత భయంకరంగా ఉన్నా

అతడా మనోవాగ్ధివల్ల బాధపడినంతగా ఆ గెప్పి
వల్ల బాధపడవలెను. పుండునలిపినట్లుది రాత్రిం
బగల్లలాగే బాధపెట్టేది. ఆ వచ్చేదేవో వెండ్రా
వచ్చివేస్తే బాగుండును! ఏమిటా వచ్చేది?
మృత్యువా? అంధకారమా?...కాదు! కాదు!
మృత్యువుకంటే మరేది వచ్చినా నయమే!

పీటర్ టి పట్టుకువచ్చాడు. ఇలియిన్ ఆ
వచ్చినవా రెవరైనదీ తెలియనట్లుగా కొంతసే
పరినికేసి కం గాతగా చూశాడు! అతని వెర్రిమాపులు
చూసి పీటర్ మొదట కొంచెం గాభరాపడ్డాడు.
అకంగారు అదీ చూసేసరికి ఇలియిన్ టి మాట
జ్ఞాపకంవచ్చింది.

“ఒక్కో! టి ఆ సరే! అది అక్కడ పెట్టె!
మొహంకడుక్కిని బట్టలు మార్చుకుందామని ఉంది.
కాస్త సాధుంచేస్తావా?”

ఇవాన్ ఇలియిన్ మధ్య మధ్యని ఆగుతూ
చేతులు, మొహము కడుక్కుని, తల దువ్వుకుని
అద్దంలో చూసుకున్నాడు. తలవెండ్రుకలు తెల్లగా
పారిపోయిన నుదుటినిద అలుముకుపోయినట్లు
వేళాడుకున్నాయి. ఆ ముఖకవళిక చూసుకుని అతను
మాడిలిపోయాడు.

పద్మ మార్చుకునేటప్పుడు తన ఒంటికేసి
చూసుకుంటే మరీ భీభత్సంగా ఉంటుందని ఇలి
యిన్ కి తెలుసును. అందుచేత కిరీంకేసి చూసుకో
వడమే మనివేశాడు. దుస్తులు మార్చుకున్నతరవాత
టి పుచ్చుకోడానికి ఆ పక్కగా ఉన్న పడకకుర్చీ
మీద కూర్చున్నాడు. ఒక తుణుంసేపు సుఖంగా
ఉన్నదని అనుకున్నాడు. కాని టి తాగడం
మొదలు పెట్టేసరికి ఆ నోటివికారము, ఆ బాధ మల్లీ
ప్రారంభించాయి. అతికష్టమైన ఆ టి కాస్త
తాగి, పడకకుర్చీమీద కాళ్లు చాపుకుని కూర్చుని,
పీటర్ తో వెర్లిపొమ్మని చెప్పాడు.

రాత్రింబగళ్ళతని పరిస్థితి అలాగే ఉన్నది.
అప్పుడప్పుడతని కళ్ళలో ఒక ఆకాశాగ్ని మెరిసి
నట్లుం డేదీగాని వెంటనే నిరాశా సముద్రం గర్జిస్తూ
న్నట్లుండేది. ఆ గెప్పి అస్తమానము అలాగే నలు
పుతూ ఉండేది. వైరాగ్యంతో అతిడలాగే కుములు
భూంజేవాడు. ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడతనిలో

ఇంకొకరిని పిలవాలనే భయంకరకాంక్ష బయలు
పడేది. వాళ్లు వచ్చినతరవాత తన బాధ మరింత
ఎక్కువైపోతుందని అతనికి తెలుసును. అయినా
“స్వప్నహతస్థి బావడానికి ఇంకా కొంచెం మత్తు
మందు పుచ్చుకుంటాను. ఈసారి డాక్టరుతో ఈ
విధంగా ఇది భరించడం దుర్భరంగా ఉందనీ, మరో
కటి ఏదైనా ఆలోచించాలనీ చెబుతాను.” అనుకునే
వాడు.

అలాగ ఒక గంటలో రెండుగంటలో గడిచిపో
య్యింది. ఇంతలో డాక్టరుపుగంట గణగణ మోగింది.
బహుశః అది డాక్టరు మోగించిన గంటేనా! అవును!
ఆ వచ్చింది డాక్టరే! ఆ డాక్టరు రావుగా నలా
కీగా ఉన్నాడు. అతని ముఖవైఖరి చూస్తే—“ఏమి
టయ్యా! అలాగ కంగారు పడిపోతున్నావు! ఆ గ్యుత్
వారం అంతా నేను తెలు చేసేస్తానుగా!” అన్న
ట్లుంది. కాని ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో ఆవిధమైన ధోరణి
నప్పదని అతనికి తెలుసును! అయితే నలుగురు పెద్ద
మనుషుల్ని చూడడానికి పొదున్నే ఒక పెద్ద కోటు
వేసుకుని మర్నీ విప్పివేసినట్లే—ఆ పనిఅంతా అయి
పోగానే మర్నీ ఈ ధోరణి సులభంగా మార్చివెయ్య
గలడు!

డాక్టరు బాగా వేడెక్కుతాకా చేతులురెండు
రాసుకుంటూ “అబ్బా! ఏమి చలి! ఒళ్లంతా కరిచి
వేస్తూంది. కాస్త ఒళ్లు వేడెక్కినవ్వండి!” అన్నాడు.
అతని మాటలుపట్టిచూస్తే—“కాస్త అంతిమరకు ఓపిక
పడితే ఈ సమస్యలన్నీ చక్కబరిచేస్తాను!” అన్నట్లు
కనబడింది.

డాక్టరు “ఏమిటి! ఎల్లాగున్నాడు?” అన్నాడు.
“ఏమిటి కథ! మన వ్యవహారా లెలా ఉన్నాయి”
అన్నట్లుగా ఆ డాక్టరు మాట్లాడాలనుకున్నాడనీ,
అయితే అవిధంగా అడిగడం బాగుండదని “రాత్రింతా
ఎల్లా గడిచింది!” అనే ధోరణిలో మాట్లాడాడనీ
ఇలియిన్ గ్రహించుకున్నాడు. ఇలియిన్ ఏమీ అన
కుండా అడిమాదిరిగా అతనికేసి చూశాడు. ఆ
చూపులో “ఎందు కిలాగ అబద్ధలాడింది! కాస్త
సిగ్గు, అజ్ఞ ఉండక్కరలేదా?” అనే భావం స్ఫురిం
చింది. అయితే ఆ డాక్టరించేమీ బోధపరుచుకోవా
లనే ధోరణిలో లేడు. ఇలియిన్ “అల్లావే నానా

యాతనగాను ఉంది! ఆ బాధ నన్నొదిల్చేటట్లే కనపడడంలేదు. పిసరం తెనా తగ్గడంలేదు. మరదైనా..." అని ఏవో చెప్పబోయాడు.

అంతలోనే డాక్టరు అందుకున్నాడు.

"అవునవును! జబ్బుపడిన మనుషులంతా ఇలాగే మాట్లాడతారు... అమ్మయ్యా! ఇప్పటికీ నాబళ్ళు కొంచెం వేడెక్కింది." అని, రోగి చెయ్యి ఆప్యాయంగా అందుకున్నాడు.

తరవాత సాఫీగోరణి విడిచిపెట్టి, అతి తీవ్రంగా ముగించెట్టి, రోగిని పరీక్షించడం మొదలు పెట్టాడు. నాడి, ఉష్ణత మొదలైనవన్నీ పరిశీలించి హృదయపరీక్ష కుపక్రమించాడు.

ఇలియిచ్చికి ఇదంతా వట్టి బూటకమని తెలుసును. డాక్టరు మోకాళ్ళమీద ఆనుకుని అతని హృదయ ధ్వను లలిశాగ్రతగా వింటున్నాడు. కొద్దలో ఉన్నప్పుడు లాయర్లే వేవో వాదోపవాదాలు సాగించేవారు. అవ్వన్నీ వట్టి అబద్ధాలనీ, వారలాగ మాటలాడడానికొన్ని ప్రత్యేక కారణాలున్నాయనీ ఇలియిచ్ తెలుసును. అయినా ఇలియిచ్, అవ్వన్నీ ధరించి పోయివున్నవాడు. ఇప్పుడు ఈ డాక్టరు చేసే వన్నీ అలాగే ధరించాడు.

డాక్టరులాగే మోకాళ్ళమీద ఆనుకుని హృదయపరీక్ష చేస్తూంటే ద్వారందగ్గర ఫెడెరోవ్నా నిల్చుదుస్తులు పెపరెపలాడాయి. ఆమె ఆ డాక్టరు వచ్చిన సంగతి లేన కందుకు చెప్పలేదని పీటర్ మీద కేకలువేసింది.

ఫెడెరోవ్నా లోపలికి వస్తూనే ఇలియిచ్ ని ముద్దుపెట్టుకుని తాను లేచి చాలా సేమైందని బుజువు పరచడానికి ప్రయత్నించి, పీటర్ చెప్పకపోవడం వల్లనే అక్కడికి రాలేకపోయినట్టు మాట్లాడింది.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ శబ్దశబ్దపర్యంతము ఆమె నవం పరిశీలించాడు. ఆమె నుంచి ఆరోగ్యంగాను ఉల్లాసంగాను కనిపించింది. కళ్ళు కలకల నవ్వుకున్నట్లున్నాయి. ఆ ధోరణి చూసేసరికి ఇలియిచ్ ఒక్కం తా కుకకుక మండిపోయింది. ఆమె అతని ఒంటిమీద చెయ్యివేసేసరికి అతనికి ఒంటిమీద చండ్రనిపప్పులు గుమ్మరించినట్లయింది.

అతనిని గురించి ఆ రోగాన్ని గురించి ఆమె

అవలంబించిన ధోరణి అలాగే ఉంది. ఆ డాక్టరు ఆరోగివిషయంలో ఒక ప్రత్యేక దృక్పథం అలవాటు చేసుకున్నాడు. ఆ ధోరణి మరి మార్పుకోలేక పోయాడు. ఫెడెరోవ్నా కూడా ఆ వెనకటి ధోరణి అలాగే పట్టుకుని కూర్చున్నది. ఇలియిచ్ రోగం విషయంలోను మందులవిషయంలోను జాగ్రత్తపడడం లేదనీ, దాని బాగ్యంత వహించవలసిన వ్యక్తి అతనేననీ, అందుచేతనే ఈ మాటలు అనవలసినవన్నదనీ ఆమె చెబుతూంటుంది. మళ్ళీ ఇప్పుడూ అదే ధోరణి.

"అయిన నామాటంటే బోత్తిగా చెవికట్టని య్యరు. సరిగ్గా వేళకి మునుపు చెప్పినారు. ఆకాశ్ లలాగే మైకెత్తి పెట్టుకుని పడుకుంటాడు. దానివల్ల రోగం మరింత ముదిరిపోతుంది. ఏమీ అనుమానం లేదు."

అని చెప్పి జిరాసిష్ అతని కాళ్ళు మైకెత్తి పట్టుకునే తీరులంతా వర్ణించి చెప్పింది.

డాక్టరు వెటకారంతోను కొంచెం ఆప్యాయతతోను ఒక్క చిరునవ్వు వచ్చి "ఏంకేస్తాం! జబ్బు చేసినవారాకీ కొన్ని తలతిక్కలు బయలుదేరుతూంటాయి. అవ్వన్నీ మనం కడుపులో పెట్టుకోవాలి." అన్నాడు.

డాక్టరు పరీక్ష ముగించి నాచీ చూసుకుంటున్నాడు. ఫెడెరోవ్నా ఇలియిచ్ దగ్గరికి వచ్చి, "నే నింకొక పెద్ద డాక్టరు గారిని పిలిపిస్తున్నాను. ఆయన ఈవేళ వచ్చి పరీక్షచేసి మన డాక్టరు గారితో సంప్రదిస్తారు. దీనికి మీరేమీ అడ్డుచెప్పవద్దు. ఇదంతా నాసంతృప్తికోసమే" అంది. ఈమాట ఆమె వ్యంగ్యపూర్వకంగా ఉచ్చరించింది. నిజాని కివ్వన్నీ అతనికోసమే జరుగుతున్నా తనమాట కడ్డుచెప్పటాడనడానికే ఆమె తీవ్రంగా మాట్లాడింది. ఇలియిచ్ కనుబొమ్మలు ముడిచి అలాగే నిశ్శబ్దంగా ఉన్నాడు. ఇదంతా ఒక కవలనాటకంకింద రేయా రయిందనీ, ఇందులోనించి తిప్పించుకుని ఇతరల పడడం తన కిక సాధ్యంకాదనీ నిశ్చయించిపోయాడు.

ఇక ఫెడెరోవ్నా ధోరణి చూస్తే ప్రతిదీ ఆమెకోసమే చేయిస్తున్నట్లు, మరొకరినిగా అనుకోదానికి అవకాశమే లేనట్లు మాటాడుతున్నది.

పడకొండున్నర అయ్యేసరికి ఆ కొత్తడాక్టరు వచ్చి సుందరికి ప్రారంభించాడు. ఆ డాక్టరు, ఫెడరేషన్ అతని సమక్షంలో కొంతసేపు సంప్రదింపులు జరిపి, తరువాత ఆ పక్క గదిలోకి వెళ్లి ఎపెంకిప్పును చూచి, కిడ్నీ చూచి ఏవో రహస్యంగా మాట్లాడుతున్నాడు. ఇలియన్ కిప్పును గేల వలసినది చావుబతుకుల సమస్య! వారంతా ఎపెంకిప్పు, కిడ్నీ తిన్నగా నవ్వడంలేదనీ, ఇప్పుడు డాక్టర్లద్వారా కలిసి వాటిని తిన్నచైన దారిలో పెట్టాలనీ అతితీవ్రంగా చెప్పించుకుంటున్నాడు.

ఇలియన్ చావుబతుకుల సంశయాలతో పాటు “నోగం నయమేమీ ఆతి ఏమైనా ఉన్నదా?” అని అడిగాడు. కొత్తడాక్టరు తీవ్రంగా ముఖం పెట్టి చూచి ఇవ్వలేననీ, అయితే నయమేమీలే కనిపిస్తున్నదనీ చెప్పి వెళ్ళిపోయింది. సెవు తీసుకుని వెళ్ళిపోగాడు. పాపం ఇలియన్ అలా వెళ్ళిపోతున్న ఆ డాక్టరు ముఖంకేసి ఎంతో ఆత్రం గా చూశాడు. ఫెడరేషన్ అతని ఆత్రం మాట్లే సుందరి తనకు పోయింది. ఆమె డాక్టరుకు ఫీసు ఇవ్వడానికి ఒకటూ ఒక్కసారి లోలోపల బాగుమని విప్పింది.

ఆ కొత్తడాక్టరు కొంతకాలంనా ఆ డాక్టర్ని వెలిగించాడుగాని, అది ఆత్రే కాలం నిలబడలేదు. ఇలియన్ కిప్పునా ఆ గది, ఆ తెరలు, ముగ్గుల పీనాలు, ఆ బాస్ అలాగే ఉండిపోతున్నట్లు కనిపించాయి. మరి ఇంకా బాస్ ధరించలేక అతను గట్టిగా మూలికేనాడు. డాక్టరు చర్యల లోపల కంటా పొడిచి ఒక కొత్త ఇంజక్షన్ ఇచ్చాడు. దానితో అతనికి చాలాసేపటివరకు స్వారకం తప్పి పోయింది.

తెలివి వచ్చేసరికి సాయంకాలం కావచ్చింది. పరిచారకులు భోజనం పట్టుకువచ్చి అక్కడ పెట్టారు. ఇలియన్ అతి కష్టమైన కొంచెం మాంసము, ట్రీ ఫ్రుట్సుకున్నాడు. మళ్ళీ అతని కళ్ళకి అక్కడ ఉన్నవన్నీ అలాగే కనిపించడం ప్రారంభించాయి. ఇంతలో చీకటిపడింది.

సాయంత్రం భోజనం అయినతరువాత ఏడు గంటలయ్యేసరికి ఫెడరేషన్ సాయంకాలం దుస్తులు ధరించి లోపలికి వచ్చింది. ఆమె తోడుకున్న

జాకెట్టువల్ల వృద్ధులకు ఉపయోగపడే పొంగింది. ముఖంమీద చెగురుగాటుగా ఫేసుపాటు ఉన్నా కనిపిస్తున్నాయి. నాటకానికి నడుతున్న సంగతి ఆమె హృదయంపై అతనితో చెప్పింది. సానాబెర్న్ హార్ట్ అనే ప్రఖ్యాతి వర్తకి ఆ పట్టణంలో ప్రదర్శనా లేగ్ ను చేసింది. ఇలియన్ ఆ సంగతి విని ఫెడరేషన్ అది తిప్పకుండా చూసేసరికి అది పట్టు పట్టాడు. కొన్ని స్టీలు కూడా రిజర్వ చేయించాడు. కాని ఇలియన్ ఆ మాటే మరిచిపోయాడు. అందు చేత మొట్టమొదటగా ఆమె నేపథం చూసేసరికి లోలోపల చీచిరలాడింది. అయితే మళ్ళీ అంత లోనే తినే ఆ ప్రదర్శనానికే వెళ్ళిమన్న చూట జ్ఞాపకంవచ్చి ఆ కోపం అంతా లోలోపలే తిమియించుకున్నాడు.

ఫెడరేషన్ లోపలికి వచ్చే పుడు చాలా ఉల్లాసంగానే కనిపించింది కాని లోలోపల తానేదా తప్పు చేశానని పూర్తిగా పశ్చాత్తాపం ఉన్నది. మెలిగి అతని పక్కనే కూర్చుని ఒక్కో ఎలా ఉన్నదని అడిగింది. అతను “ఆ ఇంసులో అంతగా అడిగి తెలుసుకోవలసింది ఏమీ ఉన్నది! ఏదో ఒక మాట అనాలిగాదా!” అని ఆ విధంగా అడిగి ఉంటుందని అనుకున్నాడు. అటుపిమ్మట ఆమె ఇలాగ అన్నది : “అసలు నే నక్కడికి వెళ్ళడామనే ఆనుకోలేదు! అమ్మాయి, ఆమె స్నేహితురాలు బయలుదేరారు; స్టీలు అవ్వడంతో వారూ పూర్తిగా రిజర్వ చేయించారు గదా! అటున్నీ, (ఇతరు కానోయే అల్లుడు) అమ్మాయిని ఒంటరిగా పంపిస్తే బాగుండదని నేను బయలుదేరాను. లేకపోతే ఆ కాన్ఫీపు విడిదిగిరే కూర్చుంటున్నాను. నేను వెళ్ళక మిగిలిన మందులు అవ్వ సరిగ్గా వేళకే వున్నవంటుండండి.”

అటుతరువాత ఒక్కనిమిషం కూర్చుని “అమ్మాయి, అల్లుడు లోపలికి వచ్చి మిమ్మల్ని చూడాలని అనుకుంటున్నాడు! రమ్మన్నారా?” అని అడిగింది.

ఇలియన్ సరే రమ్మననున్నాడు.

మండుగా ఇలియన్ కుమార్తె లోపలికివచ్చింది. ఆమె సాయంకాలం ఘనాబుతో తళితళిలాడుతూ

లోపల ప్రవేశించింది. నవయానవంతో నవనవ లాడుతున్న ఆమె శరీర కాంతులు దుస్తులలోనించి పైకి తోంగిమాస్తున్నాయి. ముఖభంగిమ చూస్తే ప్రేమభావంతో మురిసిపోతున్నట్లున్నది. హాయిగా కాలక్షేపం చేసే ఆ అమ్మాయి కి జబ్బు, బాధలు ఈ గొడవలు చాలా చిగాక తిస్తున్నాయి.

ఇలాగే అల్లుడు కూడా లోపలికి వచ్చాడు. సాయంకాలం నూలు వేసుకుని జుట్టు ఉంగరాలు తిరిగేట్టు గువ్వుకున్నాడు. అతని కోటు పంటాము మొదలైనవన్నీ శరీరానికి గట్టిగా అంటి పెట్టుకున్నట్లున్నాయి. హట్ చేప్తో పట్టుకుని నిట్లాగా నిలబడ్డాడు.

ఇలియన్ చిన్నకొడుకు కూడా ఎవరికీ కనబడకుండా అతని వనకారే వచ్చి లోపల దూగాడు. ఆ పిల్లవాడి కనుగెప్పులకింద నల్లని మచ్చలున్నాయి ఆ మచ్చల అర్థమేమిటో ఇలియన్కి పూర్తిగా తెలుసును!

ఆ పిల్లవాడిని చూడగానే ఇలియన్ గుండె జల్లు మంది! భయంవల్ల దిగాలుపడిపోయిన వాడి ముఖం చూస్తూంటే - పాపం ఇలియన్ గుండె తిరుక్కుపోయింది జిరాసివ్ తరవాత ఈ పిల్లవాడొక్కడే తనవిషయంలో తెంగుపట్టుకున్నాడని ఇలియన్కి తెలుసును.

తరవాతి అందరు అతని చుట్టూరూ కూర్చుని కంప్లీ ఎలాగున్నదని అడిగాడు.

కొంతసేపటిదాకా ఎవరూ ఏమామట్లాడలేదు. కుమార్తె తన కంటికోడైక్క డున్నదని తల్లిని అడిగింది. అది ఎవరు తీసుకున్నాంది ఎక్కడపెట్టింది తెలియలేదు. దానిమీద తల్లి కూతురు మాట మాట అనుకున్నారు

ఇంతలో అల్లుడు ఇలియన్కి దగ్గరగా కూర్చుని “మీరవ్వ దైనా సారా డెర్ హార్ట్ ను చూశారా?” అని అడిగాడు. ఇలియన్కి మొదట ఈ ప్రశ్న వివరబడలేదుగాని, కొంతసేపటికి గ్రహించుకొని “లేదు! నీ వెప్పుడైనా చూశావా?” అని తిరిగి అడిగాడు. అల్లుడు “నెక ఒక నాలుకంలో చూశాను.” అన్నాడు. ఫెడలోవ్నా కొన్ని కొన్ని వేషాల్లో సారా డెర్ హార్ట్ తో సమానమైనవారింకెవరు లేరంది.

కాని కుమార్తె కి అభిప్రాయం నచ్చలేదు. అల్లు పిమ్మట సంభాషణ ఆ సర్దిక వాస్తవికాభివ్యవస్థితి మీద, హుందాతనమీద నడిచింది. ఇందులో విశేషం ఏమీ లేదు. నలుగురు కూర్చున్నప్పుడు డిటు వంటి బాతాఖానీ సకుస్తాంపడం మామూలే.

ఈ సంభాషణమధ్య అల్లు డొకసారి మామ గారివైపు చూసి ఏమీ అనుకుండా మాట్లాడి కూర్చున్నాడు. మిగిలినవారూ కూడా ఇలియన్ కేసి చూసి మాట్లాడిపం కట్టిపెట్టేశారు. ఇలియన్ అందరిమీద ధుమధుమలాడుతూ మూతి బిగించుకుని కూర్చున్నాడు. ఇలియన్ చే ఈ పరిస్థితి ఎల్లాగో అల్లాగో పద్ధతుంటే బాగుండిపోయేదిగాని అది జరిగేమార్గం కనబడలేదు. అందరు మాట్లాడ గూరుకోవడం ఇబ్బందిగానే ఉంది. ఎవరో ఒకరు సంభాషణ ఉపక్రమించాలి. ఒక్కరికి డ్రోయింగ్ చాలలేదు తీరా ఎవరైనా మొదలు పెడితే అందరు ఆమెతూన్న ఆ కపటనాటకం కాస్తా బతులపడిపోతుంటేమోనని భయం! కూతురే మొట్టమొదటగా డ్రోయింగ్ చిక్కబట్టి మాట్లాడాలని నిశ్చయించింది. కాని అందరు పైకి కనబడకుండా దాచి వేద్రామనుకున్నా ఆ విషయదల కాస్తా బయటపడిపోయింది.

“ఇదిగో! మనం నాలుకానికి వెడదామనుకుంటే వెంటనే బయలుదేరడం మంచిది” అన్నది వాచీకేసి చూస్తూ. అది తిండి బహూకరించిన వాచీ. ఇలాగ మాట్లాడేటప్పుడు పెట్రోవిచ్ కేసి చూస్తూ ఒక చిరు నవ్వు నవ్వింది. దాని అంతరార్థం ఆ ఇద్దరికీ తెలుసును! ఇలాగన్న తరవాత కుమార్తె తటాలున లేచి నిలబడింది. ఆమె దుస్తులు తిళితోలాడాయి.

ఇక మిగిలినవారందరు కూడా లేచి, ఇలియన్ దగ్గర సెలవుతీసుకుని వెళ్ళిపోయారు.

వారందరు వెళ్ళగానే ఇలియన్ “అమ్మయ్య!” అనుకున్నాడు. అతనికి ఒంట్లో కొంచెం తేలికగా ఉన్నట్లు కనబడింది. వారు వెళ్ళడంతోబాటా కపటనాటకం కూడా ముగిసిపోయినట్లు కనబడింది. అయితే—ఆ బాధమూత్రం అలాగే ఉండిపోయింది. ఆ బాధవల్ల, ఆ భయంవల్ల ప్రతీదీ స్తబ్ధంగా ఉండిపోయినట్లు కనబడింది. ఇది తగ్గిందనిగాని, ఎక్కువైందనిగాని అనుకునే ఆస్కారం కనబడలేదు.

అన్ని బాధలు క్రమక్రమంగా ముంచుకొస్తున్నట్లే ఉన్నాయి.

నిమిషాలవెంటి నిమిషాలు, గంటల తరబడి గంటలు అలాగే స్తబ్ధంగా, దిగులుగా గడిచిపోతున్నాయి. ఎక్కడా బాధలు తిగ్గేసూచనలే కనబడడం లేదు. ఇక వాటి పరిణామం మరింత భయంకరంగా మరిపోయేటట్లుంది.

పీటర్ వచ్చి "జిరాసిమ్మి పంపించనా? బాబూ!" అన్నాడు. "సరే!" అన్నాడు ఇలియన్.

9

ఫెడర్ వాని గాత్రం ఇంటికి తిరిగవచ్చేసరికి బాగా ఆలస్యం అయింది. ఆమె అతి నెమ్మదిగా చప్పుడు కాకుండా ఇలియన్ గదిలోకి వచ్చింది. కానీ ఇలియన్ ఆమె అడుగుల చప్పుడు విని కళ్ళు తెరిచి వెంటనే మూసి వేసుకున్నాడు. ఫెడర్ వాని జిరాసిమ్మి అక్కడనించి పంపించి వేసి తానే అతని పక్కని కూర్చోవాలని అనుకున్నదిగాని ఇలియన్ కళ్లు తెరిచి "అక్కరలేదులే! నువ్వు వెళ్లిపో!" అన్నాడు.

"ఏం, బాప బాగా ఎక్కువగా ఉందా?"

"ఎప్పుడూ ఒకలాగే ఉంది."

"కొంచెం నల్లమందు తీసుకోండి."

'సరే' అని అతను కొంచెం నల్లమందు పుచ్చుకున్నాడు. ఆ తరవాత ఆమె వెళ్లిపోయింది.

ఆ తరవాత తెల్లవారగట్ల మూడుగంటలవాకా అతనెల్లాగే నానా యాతన అనుభవిస్తూ మందకొడిగా పడిఉన్నాడు. అతనికి తాను, తన యాతనలు కలిసి ఒక నల్లని ఇరుకు గోనెసంచీలో కూరుకుపోతున్నట్లునిపించింది. అలాగ కూరుకుపోతూన్నా ఆ సంచీకి ఒక అంతు, దీర్ ఉన్నట్లు కనబడడంలేదు. ఇది అతని పరిస్థితి. అసలే ఈ పరిస్థితి నిత్యము గుండె విడద కుంపటిలా తియారయింది. ఆ సైన్ భరించరాని యమయోధన. అతని పరిస్థితి తలుచుకుని నాడిలి పోయేవాడు. అయినా ఆ సంచీలోంచి అలాగే కిందికి బారిపోతూండేవాడు. చివరికి ఒకసారి స్పృహతప్పిపోయి, మర్నీ కొంతసేపటికి తెలివి వచ్చింది. జిరాసిమ్ అతని కాళ్లు ఒళ్ళో పెట్టుకుని కునికిసాట్లు పడుతున్నాడు. అతని ఒళ్ళో ఇలియన్

కాళ్ళు. కలకాడల్లా వేలాడుతున్నాయి. మందకొడిగా వెలుగుతున్న ఆ కొవ్వొత్తిదీపాలు, ఆ బాధలు అల్లాగే ఉన్నాయి.

ఇలియన్ "జిరాసిమ్! ఇక నువ్వు వెళ్లిపో!" అన్నాడు.

"మరేం పరవాలేదు బాబూ! నేనింకా కొంచెంసేపుంటాను."

"వద్దులే. వెళ్లిపో!"

ఇలాగ అని ఇలియన్ జిరాసిమ్ ఒళ్ళోనించి కాళ్ళు తీసివేసి పక్కకు బరిగి పడుకుని తన పరిస్థితి తలుచుకుంటూ లోలోపల కుమిలిపోతూడు. జిరాసిమ్ ఆ పక్క గదిలోకి వెళ్లిపోయేవాకా ఎల్లాగో అల్లాగ లోలోపలి దుఃఖం ఆపుకుని పసిపిల్లవాడిలా ఒక్కసారిగా బాధుకుని ఏడ్చాడు. ఇలియన్కి బూత్తిగా దిమ్మలేనట్లు కనబడింది. ఆ సైన్ అతనికి తనొక్కడు ఒంటరిగా ఉన్నట్లునిపించింది. పైగా దైవమానవుల క్రూర్యము స్పష్టంగా కనబడేయొంది. చివరికి భగవంతుడే లేచిపోయింది. ఇవన్నీ తలుచుకుని తలుచుకుని అతను లోలోపల మరిమరి కుమిలిపోయాడు.

"ప్రభూ! దీనికంతటికీ అంతరార్థం ఏమిటి? నన్నీ ప్రపంచంలో ఎందుకు సృష్టించావు? నాకీ విధంగా యమయోధనల నెందుకు కల్పించావు?"

అని ప్రశ్నించాడు. దీనికొక సమాధానం వస్తుందని అతి దానించలేదు. సమాధానం రానూలేదు; కనక ఇలియన్ పసిపాపలా మరింతగా వెక్కిరిచిపోయాడు. క్రమంగా బాధ బాగా ఎక్కువై పోయింది. అయినా అతడు చలించలేదు; ఎవరినీ పిలవనలేదు. లోలోపల ఇలాగ అనుకున్నాడు. "ప్రభూ! నా కింకా యమయోధనలు కల్పిస్తున్నావు. కానీ! ఇంకా బాధించు! అయితే ఇదంతా ఎందుకోసమని? నేను నిన్నేం చేశాను? ఇదంతా ఎందుకు?"

తరవాత బాగా తిమియించుకున్నాడు. ఎదుపు తిగిపోయింది. మనస్సుకు క్రమంగా ఏకాగ్రత వచ్చింది. అతని కేవల వినిపిస్తూంది. కాని అది సామాన్యస్థితి కాదు. అంతరాంతరాల్లానించి వస్తున్న ఆత్మవాణి! అది అతనికి వినిపిస్తున్నట్లునిపించింది.

ఇలియిచ్ లోపరించి ప్రవహిస్తున్న ఆలోచనాంతరంగధ్వని ప్రకాశం గా వింటున్నాడు.

ఆ అస్పష్టమైన ఆలోచనలన్నీ విమర్శించి అతగాహన చేసుకుంటే వాటిలోనుంచి “ఇంతకీ నీకు కావలసిందేమిటి?” అనే ప్రశ్న ప్రతిస్పందించింది. అతను లోలోపల “నీకు కావలసిందేమిటి? నీకు కావలసిందేమిటి?” అనే మర్మ మర్మ ఉట్టంకించుకున్నాడు.

“నాకేం కావాలా?” “బాధలు లేకుండా జీవించాలి” అని సమాధానం ఇచ్చుకున్నాడు.

మర్మ అతి శ్రద్ధగా ఆ అంతరాత్మ ప్రబోధం విన్నాడు. ఆ విశేషికాగ్రతలో అతనికి ఇంత వరకు పీడించిన బాధకూడా మటుమాయమై పోయినట్లు కనబడింది.

“జీవించాలా? అయితే ఎలాగ?” అని అంతరాత్మ ప్రశ్నించింది.

“ఏముంది? నే నిన్నాళ్లనించీ బతికినట్లుగానే హాయిగాను, సుఖంగాను జీవించాలి.”

“ఇన్నాళ్ళనించీ బతికినట్లుగానే హాయిగాను సుఖంగాను కాలక్షేపం చెయ్యాలిగాదా?” మర్మ అంతరాత్మ ప్రశ్నించింది.

ఇలియిచ్ అటుపిమ్మట తన జీవితంలో హాయిగా గడిపిన మధురక్షణాలన్నీ స్మరించుకున్నాడు. అయితే విచిత్రమేమిటంటే—ఇన్నాళ్ళనించీ హాయిగా కనబడిన ఆ మధురజీవనస్మృతులన్నీ ఇప్పుడంత హాయిగా ఉన్నట్లు కనపడలేదు. కొని బాల్యస్మృతులు మాత్రం అతని భావనావళంబో అలాగే మనోజ్ఞంగా నిలిచిపోయాయి. ఆ బాల్యస్మృతులెంత మనోహరంగా హృదయదర్పణంలో ప్రతిఫలించాయి! ఆ బాల్యజీవితభోగిలో మర్మ జీవించగలిగితే ఎంతో బాగుండిఉండును. అయితే ఆ శైశవజీవితం అనుభవించిన శిశు వస్థకే కాలగర్భంలో విలీనమైపోయాడు. ఇప్పుడు డెరనికా స్మృతులన్నీ ఎవరో మరిచిపోయి సంబంధించినట్లు కనిపించాయి.

అటుపిమ్మట ఇలియిచ్ తనకు ప్రాయం వచ్చినట్లనించీ తిట్టపడదన మధుర ఘట్టాలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. అత్యనీ ఇప్పుడంత ముఖ్యమైనదిగా

కనపడలేదు. పైగా ఆలోచించినకొద్దీ బాగా అసందర్భంగా ఉన్నట్లు కనిపించాయి.

ప్రాయం వచ్చింది మొదలుకొని ప్రస్తుతకాలం దాకా జరిగిన సంఘటనలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకుంటూంటే—క్రమంగా వయోపరిణతి వచ్చినకొద్దీ సంఘటనలలోని మానవ్యం మటుమాయం అయిపోవడం మొదలు పెట్టింది. కొంత వయస్సు వచ్చినతరువాత లా స్కూలులో చదువుకునే రోజులు కొంతవరకు బాగానే గడిచిపోయాయి. మొత్తంమీద ఆ రోజులన్నీ కులాసాగా గడిచిపోయినట్లే చాలామంది స్నేహితులుండేవారు. ఏదో పైపైకి పోవాలనే ఆశలుండేవి. క్రమంగా పై కౌసుగ్లోకి వెళ్లినకొద్దీ ఈ ఉత్సాహం తగ్గిపోయేది. తరవాత గర్వగుడగర కార్యదర్శిగా పనిచేసినప్పుడు మర్మ కొన్ని మంచి సంఘటనలు జరిగాయి. అప్పుడు ఇలియిచ్ ఒక స్త్రీతో ప్రేమవ్యవహారం నడిచింది. అందుచేత అతనికా స్మృతులన్నీ మధురాలిమధురంగా ఉండిపోయాయి. ఆ తరవాత జరిగినవన్నీ చాలా గందరగోళంగా ఉన్నాయి. వాటిలో మంచివని చెప్పదగ్గవేటి లేవు. ఇక ఆపైన జీవితం గడిచినకొద్దీ అంత సంతోషప్రదమైన పరిస్థితులేవి రాకలేదు. తరవాత వివాహం జరిగింది. అది అతిసామాన్యంగా జరిగిపోయిన వ్యవహారమే గాని దానిలో విశేషం ఏమీ లేదు. ఆపైన భార్య తగాదాలు, కేవలం లాలసతో కూడిన సంతారం—ఆత్మతంచన, మొదలైనవన్నీ ప్రారంభమైనాయి. ఉద్యోగం కేవలం చచ్చురైతిక సంఘటనగా మారిపోయింది. తరవాత డబ్బుచికాకులు, యావజ్జీవము—అంటే ఇంనుమించుగా నేటివరకు అల్లాగే ఉండిపోయాయి. ఇంక ఆ జీవితం అలాగ గడిచినకొద్దీ భయం కరంగానే పరిణమించింది. అదంతా పర్యాలించన చేసుకుంటూ ఇలియిచ్ తనలో తను ఇలాగ అనుకున్నాడు. “నే నేదో పైపైకి వెళ్ళిపోతున్నానని అనుకున్నాను గాని కిందకే దిగజారిపోతున్నానన్న చూట! నిజంగా జరిగిందింటే. నలుగురు నన్ను చూసి ఘనుడంటే ఘనుడని మెచ్చుకున్నారు గాని నా జీవితం కాస్తా హారతికర్పూరంలా మారిపోయింది. ఇప్పుడిక ఈ తల్లన భర్తనలన్నీ ప్రయోజనం ఏమి ఉంది? అంతా సమాప్తమయిపోయింది. ఇక మిగిలింది మృత్యువునే.”

హతాత్తుగా అతని కొక ఆలోచన తట్టింది. “బహుశః నా జీవితం తిన్ననైన దారిలో నడిచి ఉండకపోవచ్చును” అనుకున్నాడు. కాని వెంటనే “ప్రతిదీ నేను జాగ్రత్తగా చేసుకుపోయినప్పుడు జీవితం సరియైనదారిలో నడవలేదని ఎలాగనగలను?” అని సమాధానపడ్డాడు. వెంటనే ఈ సమస్య తన మనస్సు దరిమానానికీరాకుండా తరిమివేశాడు. నిజానికి జనన మరణ బటిల సమస్య సాధించే ప్రశ్న. కాని అతడిది తన తలకుమించిన ప్రశ్న అనుకుని చల్లగా జారవిడిచి వేశాడు.

మళ్ళీ అతని మనస్సులో తర్జనభర్జనలు ప్రారంభమైనాయి. “అయితే నాకీవ్వుకు కావలసిన దేమిటి? బతికడమా? అయితే ఆ బతికడం ఎలాగ? కోర్టులో గడిపి వేసినట్టు జీవితం గడిపివెయ్యడమేనా? కోర్టులో పారాహుపాదు లిస్తూ కేకలు పెడుతూంటే తను దర్జాగా నడచిపోయావాడు. అందరు అదిగో! జడ్జిగారంటే అదిగో జడ్జిగారనేవారు. అవ్వన్నీ జ్ఞానకం చేసుకుని ఇలియన్ లోలోపల “నేను నేరం చెయ్యలేదు.” అని గట్టిగా అనుకున్నాడు. తరవాతి “ఇదంతా ఎందుకు?” అనుకుని విచారించడం చూసి వేసి, గోడకేసి తిరిగి పడుకుని ఆ సమస్యని గూర్చి అల్లాశే ఆలోచించాడు. మనస్సులో మళ్ళీ “ఈ బీభత్సాని కంటికి ఉద్దేశ్య మేమిటి?” అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. ఎంత ఆలోచించినా అతనికి సమాధానం దొరకలేదు. అప్పుడప్పుడు దతినీ సమస్యనుగురించి ఆలోచించేవాడు. ఆలాగ ఆలోచించినప్పుడు జీవితం తిన్ననైనదారిలో నడవకపోవడంవల్లనే ఇది ఇల్లాగ పరిణమించిందని తట్టుకూడండేది. కాని వెంటనే తన జీవితం అంతా తిన్నగానే నడిచిందని సమాధానపడి, ఆ సమస్య తిర త్తకుండా చేస్తూండేవాడు.

10

ఇలాగ ఒక పక్షంలోజాలు గడిచిపోయాయి. ఇలియన్ ఇక ఆ సోఫా విడిచి ఇవతలికి, అవతలికి కదిలేవాడు కాదు. పరువుమీద పడుకోవడం మానేసి ఆ సోఫామీదనే ఉండి, అల్లాగే ఆ గోడకేసి చూస్తూ కూర్చునేవాడు. అతని బాధలు అంతకంతకి ఎక్కువయ్యేవికాని ఏమీ తగ్గేవి కావు. అతను ఆలాగే

ఒంటరిగా కూర్చుని ఆ గడ్డసమస్యనిగురించి అలాగే తర్జన భర్జనలు చేస్తూండేవాడు. ఒకసారి తనలో “ఏమిటిది? మృత్యువంటే ఇదేనా?” అనుకున్నాడు. అతని అంతరాత్మ “అవును! మృత్యువంటే ఇదే!” అని సమాధానం చెప్పింది. మళ్ళీ ఈ యాతనల కన్నీటికి ప్రయోజనం ఏమిటి? అని ప్రశ్నించాడు. అంతరాత్మ “ఏమీ కారణంలేను. ఇది ఇంతే!” అని సమాధానం చెప్పింది. అంతే! అంతకంటే వేరే విశేషం ఏమీలేదు.

ఇలియన్ మొట్టమొదట డాక్టర్ని చూడడానికి వెళ్ళివచ్చటినంటే రోగవ్యవహారం అటూ ఇటూ ఊగిసలాడుతూఉండేది. ఒకప్పుడు బాగా ఆశ కనిపిస్తూ ఉండేది. గర్భవయినాలు సరియైన దారిలో పడితే వ్యవహారం అంతా తిన్నబడేటట్లే కనబడింది. కాని క్రమక్రమంగా రోగం బాగా ముదిరిపోయి చెయ్యదాటిపోయినట్లు కనబడింది. ప్రస్తుత పరిస్థితిలో ఆ అనూహ్యమైన మృత్యు దీధిత్వం తప్ప మరీ వేరే గత్యంతరం ఉన్నట్లు కనబడలేదు. క్రమంగా మాత్రకొకానికి సంబంధించిన వ్యవహారం అంతా బాగా గందరగోళంగా తిరురయింది. మృత్యు వొక్కటే కళ్ళకుకట్టినట్లు స్పష్టంగా కనబడుతున్నది.

మాడునెలలకు పూర్వంఉన్న పరిస్థితికి, ఇప్పటి పరిస్థితికి గల తేడా చూసుకునేటప్పటికి అతనికి తన పరిస్థితిఅంతా అభిపాతాళంలోకి పడి పోతున్నట్లు కనిపించింది.

తరవాతి సోఫామీద కూర్చున్నప్పుడు దతనికి తానీ ప్రపంచంలో కేవలం ఒంటరిగా ఉండిపోయినట్లు కనబడింది. తానన్న ఆ పట్టణం జనసమృద్ధంతో కిటికీలలాగుతూంది. అదీగాక ఆ ఊళ్లో అతనికి బంధువులు, మిత్రులు అసంఖ్యాకంగా ఉన్నారు. అయినా అతనికి అక్కడ తా నొక్కడు కేవలం ఏకాకిగా జీవిస్తూన్నట్లు కనిపించింది. ఏ సమద్ర గర్భంలోనో, భూగర్భంలోనో ఉండిపోయినట్లునిపించింది. ఆ భీకరమైన ఒంటరితనంలో ఇలియన్ తన గతకాలపు సంగతులన్నీ నెమరువేసుకుంటూ కాలక్షేపం చేసేవాడు. గతకాల స్మృతి పరంపరలన్నీ అతని కళ్ళయెడట ప్రతికూలమార్గా కదిలిపోతూ

ఉండేది. బాగా బాల్యంలో, ఇటీవలి కాలానికి సంబంధించిన స్మృతులే ఎక్కువగా అతని మనఃఫలకంలో ప్రతిబింబించేవి. సామాన్యంగా బాల్య స్మృతులే బాగా అతని మనస్సు ఆకర్షిస్తూ ఉండేవి. మొట్టమొదట అతనికి చిన్నతనంలో తిన్న తీసుతీయని తినుబండారాలన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చేవి. వాటితోబాటు ఆ చిన్నతనంలో వస్తువులు, వారిచ్చిన రంగురంగుల ఆటబొమ్మలు మొదలైనవన్నీ స్మృతి పథంలో మెదుస్తూండేవి. కాని ఇలియిచ్ లోలోపల “నే నిప్పుడా విషయా లేవీ తల పెట్టకూడదు ఇదంతా మనస్సుకి చాలా బాధగా ఉంది” అనుకుని మళ్ళీ ప్రస్తుతకాలపు వ్యవహారాలను గురించి ఆలోచించేవాడు. ఈ ఆలోచనలలో అతని కా సోఫా, దాని మీద వుట్టించి విలచిన చర్మాలు మొదలైనవన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చేవి.

“అబ్బో ఈ చర్మాల్తోసమి చాలా డబ్బు ఖర్చు పెట్టాను. దీని మన్నిక కూడా తక్కువే. దీని మూలాన్ని పెద్దతిగాదా వచ్చింది.....చిన్నప్పుడు నాన్నగారి తోలుసంచీ చింపేశాను. ఆ సంచీ చర్మానికి దీనికి చాలా తేడా ఉంది.....అప్పుడు బాగా డబ్బులు తగిలాయి. ఎదుస్తూంటే అమ్మ మరాయి తెచ్చి పెట్టింది.” అని పరిపరిధాలుగా ఆలోచనలు సాగించాడు. మళ్ళీ అతని ఆలోచన ఆ బాల్యస్మృతుల్లో ప్రవేశించింది. అయితే వాటి వల్ల అతనికి బాగా బాధ కలిగింది. అందుచేత ఆ విషయాలు విడిచిపెట్టి వేరే మరికొన్నింటివీదా మనస్సు నిలపాలని అనుకున్నాడు.

ఈ స్మృతులతోబాటు మరికొన్ని స్మృతులతని మనస్సులో ప్రవేశించాయి. అవన్నీ అతని రోగానికి సంబంధించినవి. మొట్టమొదట అతనికి రోగప్రారంభము, క్రమక్రమంగా అది ఎక్కువైపోయిన పరిస్థితులు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. బాల్యంవైపు వెళ్ళినకొద్దీ జీవిత నిర్దురిణి విశాలంగా ప్రవహిస్తున్నట్లు కనిపించింది. ఇలియిచ్ తనలో “ఈ బాధ ఎక్కువైనకొద్దీ జీవితప్రవాహం సన్నగిరిపోయింది. అలాగలాగ ముందుకు వెళ్ళినకొద్దీ జీవితం అంతా అంధకారభంధురం అయిపోయింది” అనుకున్నాడు. అతనికి తన జీవితం అంతా బదులుగా కిందికి పడిపోతున్న భండరాలులా కనిపించింది.

ఇలియిచ్ మనస్సులో “జీవితం ముందుకు వెళ్ళిన కొద్దీ క్రమక్రమంగా బాధ తక్కువైపోతుంటాయి. చివరికి జీవితం భయంకరమైన యాతనాభారంతో అంతమైపోతుంది. నేను గబగబా కిందికి పడిపోతున్నాను.” అనుకున్నాడు. వెంటనే పడిపోకుండా నిలబడొక్కోవాలని అనుకున్నాడు. కాని ఇంక నిలబడొక్కోడం కలలోని వార్త అని తేలిపోయింది. అందుచేత అలాగే ఆ సోఫామీద పడుకుని ఆ భయంకర మృత్యువుతోసం నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నాడు.

మళ్ళీ అతని మనస్సులో ఈవిధంగా ఆలోచనలు తట్టాయి. “ఇక నిలబడొక్కోడం అసంభవం...అయితే ఈ యాతనల కన్నీటికి ఉద్దేశ్యమేమిటో తెలిస్తే బాగుండును! ఆ తెలుసుకోవడం మాత్రం అంత తేలికా? నేను సరియైన మార్గంలో నడవలే దినుకున్నప్పుడు దీనికంతటికీ కారణం కనుక్కోవచ్చును. నా ప్రవర్తనలో ఎక్కడా నాసికనబడేది!”

ఈవిధంగా అనుకుని తను ఉద్వోగవిధులన్నీ అతిజాగ్రత్తగా సక్రమంగా నిర్వహించిన విషయం జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. ఇలాగనుకుంటూంటే అతని పెదవులమీద అవ హేళి నాటికలైన ఒక చిన్న చిరు నవ్వు తాండవించింది! చివరికి లోలోపల “దీనికొక్కడా కారణం కనబడదు. యమయాతన అనుభవించడము, చివరికి చచ్చిపోవడము!—అంతే! అయితే ఇదంతా ఎందుకు?” అనుకున్నాడు.

11

అటుపిమ్మట మళ్ళీ ఒక పదిహేనురోజులు గడిచిపోయాయి. ఈ సమయంలో ఒక సంఘటన జరిగింది. ఇది ఇవాన్ ఇలియిచ్, అతని భార్య మన సారా కోరుకున్నదే. ప్రెట్రీవ్ స్వయంగా వివాహంమాట ఎత్తి, వివాహవిశ్మయం చెయ్యవలసిందిని కోరాడు. ఇది సాయంత్రంవేళ జరిగింది. ప్రెట్రీవ్ వ్యా షెడర్ వాడు మర్నాడు ప్రాధునీ ఈ వర్తమానం భర్తకు తెలియజేయడం ఎల్లాగా అని ఆలోచిస్తూంది. కాని ఆ గతిరాత్రినించీ ఇలియిచ్ రోగం, బాగా ముదిరిపోయింది. అతను ఆ సోఫామీద, అల్లాగే పడుకుని ఉన్నాడు. వెళ్ళిరా

పడుకుని పెరిగా మాత్రా భరించలేనివాతో మాలుగుతున్నాడు.

గృహకోన్నా అతనికి మందుమాట జ్ఞాపకం చేసింది. అతనేమీ మాట్లాడకుండా అల్లాగే ఆమె వైపు చూశాడు. ఆ చూపులో ఆమె యెడలగల ద్వేషము, నిరసన బుసకొడుకున్నట్లున్నాయి.

ఇలియన్ “అబ్బబ్బా, ఏమిటి గొడవ! నన్నిట్లా సుఖంగా చావనిదూ!” అన్నాడు.

ఆమె తిత్తణం అక్కడనించి వెళ్ళిపోయేదే. కాని ఇంతలో ఇలియన్ కుమార్తె ఇలియన్ పలక రించడానికి అక్కడికి వచ్చింది. ఇలియన్ కుమార్తె కేసి కూడా భార్యకేసి చూసినట్లే చూశాడు. కుమార్తె ఒట్టో ఎలాగ ఉన్నదని అడిగింది. ఇలియన్ అంటే అంటున్నట్లుగా ఇక అందరికీ తన బాధ వదిలిపోతుందని చెప్పాడు. తల్లి, కూతురు మరి మాట్లాడలేదు. కాస్తే పక్కడ కూర్చుని మెల్లిగా లోపలికి నల్లిపోయారు.

కుమార్తె తల్లితో ఇలాగ అన్నది. “అయితే ఇదంతా మన తప్పే? నాన్నగారు దీని కంఠటికి మనమే కారణం అన్నట్లు మాట్లాడుతున్నారు. నా కాయనసంగతి తలుచుకుంటే చాలా కింధగా ఉంది. దీనికోసం మనల్ని అందరినీ ఇంత బాధ పెట్టడం ఎందుకు?”

డాక్టరు కూడా యథాప్రకారంగా వచ్చి ఇలియన్ పక్కని కూర్చున్నాడు. ఇలియన్ అతని కేసి మరచురామాత్రా అత నడిగిన ప్రశ్నల కన్నీటికి అతిముక్తసరిగా ‘అవును’ ‘కాదు’ అని మాత్రమే సమాధానం చెప్పాడు. ఒక్కనిమిషం ఉడుకుని “ఇక మీరేమీ చెయ్యలేరు; ఇది మీకూ తెలుసును. కనక నా చూనాన్ని నన్నొదిలి వెయ్యండి!” అన్నాడు.

“మేము మీ బాధలు కొంతవరకు తగ్గించ గలము.”

“మీరు అది కూడా చెయ్యలేరు. మరి నన్నొదిలి వెయ్యండి!”

ఆ డాక్టరు పక్కగదిలోకి వెళ్లి ప్రెస్కోవ్యా గృహకోన్నాలో కఠిన్ధి జాగా విడమించిబొయిం

దనీ, లోగి అమెరింగా బాధపడుతుండడంవల్ల నల్ల మంచు ఇల్లంపడం తప్ప మరి వేరే గర్భింతరం లేదని చెప్పాడు.

డాక్టరు చెప్పినట్లు ఇలియన్ జాగా దుర్భరం గా ఉన్నమాట నిజమే. ఇలియన్ కిరీయూతినకం పె మానసిక వేదన మరింత భయంకరంగా ఉన్నది.

ఇలియన్ ఇలాగ ఈ మానసికవేదన అనుభవించడాని కొక కారణం ఉన్నది. బోనాఫీస్ అమాయకంగా అల్లాగే అతని కాళ్లు ఒళ్ళో పెట్టుకుని కునికుపాల్లు పడుతున్నాడు. ఆ సమయంలో ఇలియన్ మనస్సులో తటాలున ఒక ప్రశ్న బయలుదేరింది. అతిసు లోలోపల “ఒకచో నా జీవితం అంతా తిప్ప దారినే నడిచిందేమో?” అనుకున్నాడు.

ఇలియన్ ఇంతమూర్ఖం తిను తిప్పదారినే నడివడమనేది కేవలం అనూహ్యమే అనుకున్నాడు. కాని ఇప్పుడతనికి తిన జీవితం ఎన్నిగా నడవలేదన్న విషయం నిజమే కావచ్చునని తిట్టింది. కనక ఉద్యోగం చేసే కాలంలో ఏదైనా ఒక పని చేయ వలసివస్తే నలుగురు బౌసన్న దారినే నడిచిపోతూండేవాడు. కాని మనస్సులోమాత్రం అల్లాగ సంతోషం తిప్పని అనిపిస్తూ ఉండేది. కాని ఆ అభిప్రాయం ప్రాక్తి రాకుండా తొక్కి పెట్టివేస్తూఉండేవాడు. ఇప్పుడు ఆ తొక్కి పెట్టివేసిన అభిప్రాయాలే నిజమైనవనీ, మిగిలినవన్నీ అబద్ధమేననీ తోచింది. అంతే కాదు, తన ఉద్యోగవిఘటన, బంధుమర్యాదలు, స్నేహసంబంధాలు మొదలైనవన్నీ కేవలం పచ్చి అబద్ధాలు కావచ్చునని భాసించింది. అయితే ఇంత వరకు సరియైన మార్గాన్ని నడుస్తున్నాయని సమర్థించుకున్నాడు. కాని ఇప్పుడా సమర్థన అంతా తాడు, బాంగరము లేనట్టు కనిపించింది. మరి ఇప్పుడిక సమర్థించవలసినదేదీ కనబడలేదు.

ఇలియన్ మల్లి తనలో ఇలాగ అనుకున్నాడు. “ఒకచో అదీ నిజమయితే— నేను నాకిచ్చిన సదత కాలాన్ని జారవిడిచితేనీ వెళ్ళిపోతున్నాను. ఇక ఇప్పుడీ జీవితం తిప్పులైన దారిలో పెట్టడం అసాధ్యమైన పని—అయితే మరి ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమిటి?”

ఇలియన్ కెల్లెలా పడుకుని మల్లి శాన్తి పద్ధతిలో జీవితం అంతా పునర్విమర్శ చెయ్యడం మొదలు

పెట్టాడు. తెల్ల చాకెటప్పటికి మొట్టమొదటగా నాఖరు కనిపించాడు. తరవాత భార్య, కుమార్తె, చాక్లరు మొదలైనవారంతా కనిపించారు. వా రందరినీ చూస్తూంటే అతనికి ఆరాతి భావించిన సత్వ స్వరూపం నిజమని గోలిపోయింది. వారందరికోసము తన యావజ్జీవము వా-పోశాడు. అందరిలోను అతనికి తన స్వరూపం ప్రత్యక్షమైంది. వారందరినీ తలుచుకుంటూంటే అతనికి తన జీవితంతోకా కేవలం ఆత్మ తండనే అనీ, ఒక భయంకరమైన కపటనాటకమనీ, ఆ నాటకం తెరమరుగునూ జీవనమరణాలు రెండూ మరుగుపడిపోయామని అనుకున్నాడు. ఇది స్పష్టపడిపోగానే అతని బాధ పదిగైక్కువైపోయినట్లు కనబడింది. ఇలియిచ్ గట్టిగా మూసుకున్నా అటు ఇటు దొర్లడం ప్రారంభించాడు. కప్పుకున్న గుప్పటి తప్ప అతనికి ఉపశాంతి ఉండేదని మనవింది. ఇక ఇంటిల్ల పొడిమిదపట్టరాని ద్వేషం బయలుదేరింది.

అతనికి మళ్ళీ నల్లమందిచ్చారు. అది బాగా పెద్ద మోతాను. దానివల్ల స్వీహ తప్పిపోయింది. ఒంటిగుంట అయ్యేసరికి మళ్ళీ బాధ ప్రారంభించింది. అతను ఇటు అటు దొడ్లుకూ పక్కనున్నవాళ్ళనందరినీ దూరంగా పొమ్మని కనిపింపజేశాడు.

ఇంతలో భార్య అతనిదగ్గికి వచ్చి “నే నొక్కొక్కరికీ కోరుతున్నాను. నాకోరిక మన్నించండి! దానివల్ల అపకారం ఏమీ జరగదు. జరిగితే ఉపకారం జరుగుతుంది. ఆకోరికగా ఉన్నవాళ్లు కూడా దీనికి అంగీకరిస్తారు.” అంది.

ఇలియిచ్ కళ్లు పెద్దవి చేసి చూసి, “ఏమిటది? ప్రార్థనా? ఎందుకీ? ఇప్పుడు దానివల్ల ప్రయోజనమేమీ లేదు. అయినా...” అన్నాడు.

ఫెడకోవ్నా ఏడవడం మొదలుపెట్టి “ఈ మాట కాదనకండి! నేను మర గురువుకోసం కలుగు పంపిస్తాను. ఆయన చాలా మంచివాడు.” అంది.

“సరే! బాగుంది!” అన్నాడు ఇలియిచ్.

మరగురువు వచ్చి ప్రాయశ్చిత్తం జరిపించాడు.

ఇలియిచ్ కి సందేహాలు, అనుమానాలు తగ్గిపోయాయి. తర్వాత అతని బాధకూడా కొంత తగ్గింది. ముగిసి కొంచెం కుదురుకున్నట్లు కనిపించాడు; మళ్ళీ

అలాజ్యోతి నలిగింది. మళ్ళీ ఇలియిచ్ ఆ ఎండి కృమగురించి దాన్ని దారిలో పెట్టడాన్నిగురించి ఆలోచించడం మొదలుపెట్టాడు. ప్రార్థన వింటూంటే అతనికి కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

ఇది అంతా అయిపోయినా ఇలియిచ్ యథా ప్రకారంగా పడుకున్నాడు. అతనికి కొంత నింపాదిగా ఉన్నట్లుపించింది. మళ్ళీ తాను జీవించగల నేమో అనే ఆశకూడా బయలుదేరింది. చాక్లర్లకున్న ఏదో శస్త్రచికిత్స చేస్తామన్నాడు. అతని శస్త్రచికిత్సనుగురించి ఆలోచించి “నే నింకా జీవిస్తాను.” అనుకున్నాడు.

ప్రార్థనాదీకం అయిన తరవాత భార్య అశని అభినందించడానికి లోపలికి వచ్చి—“మీ వంట్లో కొంచెం నయంగా ఉంది కాదా?” అని అడిగింది.

అతని దామెకేసి చూడకుండానే ‘అవును’ అని సమాధానం ఇచ్చాడు.

అతని వామ గుడ్డులు, ముఖవైఖరి, వాలకం మొదలైనవన్నీ అతిపరిశీలనగా చూశాడు. అతన్ని పరిశీలిస్తూంటే అతనికి లోలోపల “ఇవంతా తప్ప దారిని పడిపోయింది. నడవతలనీ నవ్వింకా నడవలేదు. నీవిన్నాళ్ళనించి బతికేదంతా కేవలం కపటనాటకం. ఈ కపటనాటకంవల్ల జీవన మరణాలు రెండు మరుగుపడిపోయాయి.” అనే అభిప్రాయం తట్టింది. ఇలాంటి అభిప్రాయం తట్టగానే అతనిలోని వ్యేహగ్ని, శరీరయంతాగ్ని ఒక్కసారిగా ప్రజ్వరిల్లాయి. దానితో అతనికి తన చివరిదశ సమాప్తికన్న దనితోచింది. ఇది ఇట్లాగ ఉండగా బల్లెంతో పొడిచి నట్టుగా పోస్టు, ధరించలేని ఉక్కకూడా ప్రారంభమైనాయి.

భార్య “వంట్లో బాగా ఉన్నది కాదా?” అని అడిగినప్పుడతడు “సరే!” అన్నాడు. అట్లాగన్నప్పుడతని ముఖకవళిక బాగా భయంకరంగా తయారయింది. ఆ మాట అన్నతరవాత ఇలియిచ్ నూటిగా భార్య కళ్ళల్లోకి చూశాడు. వెంటనే నీరసంగా వేళ్లాడుతూన్న మొహం తిప్పి వేసుకుని “ఫూ! ఇక్కడి నించి లేచిపో! నామానాన్ని నన్ను తదితర!” అని గట్టిగా అరిచాడు.

దాను. నిన్ను కూడా చాలా బాధపెట్టాను..." అన్నాడు. అటుపిమ్మట "నన్ను తుమించు" అని అనబోయాడుగాని "నన్ను తు" అన్నంతవరకే అనగలిగాడు. తిరవాత అన్నీ తెలుసుకోగలిగిన పరమేశ్వరుడా విషయం తెలుసుకోగలడనే ధీమాతో మెల్లిగా చెయ్యి ఆడించాడు.

ఇంతలో చూతూగా అతనికి సమస్తమైన బాధలు తన దగ్గరినించి దూరమారంగా తోలగి పోతున్నట్లునిపించింది. ఇలియిచ్ కి ఎక్కడ ఉన్న అందరి మీద జాలి కలిగింది. నారిక వీ విధంగాను బాధ కలిగించగూడదని అనుకున్నాడు. ఈ అభిప్రాయం వెంటనే కార్యరూపం గ్రహించాలని కూడా అనుకున్నాడు.

"ఇది ఎంతటి అత్యర్థం! ఇది ఎంత తేలికపని! అని లోలోపల అనుకున్నాడు. తిరవాత ఇలియిచ్ "మరి నా బాధ ఏమైంది? అది ఎక్కడ ఉంది?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

తిరవాత ఆ బాధ ఉన్న నైపుచూశాడు. తిరవాత "ఇది ఇక్కడ ఉంది. ఉంటే? ఉంటే!" అనుకున్నాడు. తిరవాత "మృత్యువు ఏది? ఎక్కడ ఉంది? అని అనుకున్నాడు.

ఆ తిరవాతి పూర్వం నించి పలుకుని పీడిస్తున్న ఆ మృత్యుభయం ఎక్కడ ఉందో అని నతికాడు. ఎక్కడా అతని కా భయమే నెబ్బలేదు. పిమ్మట 'మృత్యువంటే ఏమిటి?' అది ఎక్కడ ఉంది?' అని

ప్రశ్నించాడు. అతనిలో భయమే అదృశ్యమై పోయింది. దానితో బాటా మృత్యువు కూడా అంత రూపమైపోయింది!

మృత్యువు స్థానంలో వెలుగు ప్రత్యక్షమైంది. ఇలియిచ్ "ఒహో! 'అదా ఇది'" అని ముస్సులో అనుకుని, అత్యాశ్చర్యంతో "ఏమి దివ్యానందం!" అని గట్టిగా అరిచాడు.

ఇలియిచ్ ఇత్యన్నీ ఒక తుణుంలో జరిగి పోయాయి. ఆ తుణుంలో ప్రత్యక్షమయిన ఆ ఆనందశ్లోతి అతని మనస్సులో అలాగే ఆరని దివ్యలా వెలిగింది!

ఆ మట్లారా ఉన్నవారందరికీ మరి రెండు గంటలదాకా ఆ శరీరం అలాగ గిజ గిజ తిన్ను కుంట్లున్నట్లే కనిపించింది. అతని నొంతులో నురనుర శబ్దం వినిపించింది. క్రమంగా ఆ గూఢం అదీ తగ్గి బాహ్యం ప్రారంభించింది. కొంతనేపటి అది కూడా తగ్గిపోయింది.

పక్కనే ఉన్నవారొకరు "అంతా అయి పోయింది!" అన్నారు.

ఇలియిచ్ ఈ మాటలు వినిపించాయి. అంత రాత్రిలో అతితు ఈ మాటలే రెట్టింపుమంటూ "మృత్యువు నశించిపోయింది. ఇక దీని గొడవ లేదు!" అనుకున్నాడు. అతితు లోలోపలికొక దివ్య శ్వాసని పిచ్చుకున్నాడు. ఒక నిట్టూర్పు మధ్య భాగంలో మండించాడు.

(సమాప్తము)

అ రుణ రేఖలు

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

అందరి చిన్ననాటి కలలై, మధుముగ్ధులపాలపాళి రూపందిన జాను సిగ్గుబలలై యుదయాచల సానుమూలముల సుందర వర్ణకల్పనల సాంపులు పొంపిరివోవు సుప్త ని స్పందితి భావనా శిశిర వల్లికకునే గిలిగింత వెట్టుచున్.

తూరుపు కొండ క్రొక్కనుమ త్రోవల ప్రోవులు వడ్డ దేవ మం దారములో? సురేశ్వరసుతా చరణారుణ సంభృతార్ద్రాలా తూరనరేఖలో? యెడద కమ్మని యూహలు నించు, కావ్యక న్యాయమణియ దృష్టాధుర హాసమున్మిషితాసితద్యుతుల

అరుణ గభీరనీల జలదావరణోజ్వల రూపరేఖలే తరుణ కళాతపస్వి నవదర్శన రమ్యరసానుభావములే? తరళసుహృద్భవ ప్రణయ తంత్రుల తేల్పునో గానవాహినులే విరహివిశీర్ణహృద్గహనవీధుల వ్రేల్పునో యగ్నితైలములే !

ఈ యుదయప్రభలే చదలనెత్తిన రక్తఃతాకలేలయ స్థాయికొ? తూమదేవత విషప్రసరద్రవనాంచలోచ్ఛల చ్ఛాయ లవెల్ల కాంతీత సుశాంతిక పోతపదారణ ప్రభా శ్రీయ్యువు పెన్నతో పులకరింపతడు జ్వలకాంతి లోకములే

అరుణరేఖలు జగదీశు కరుణరేఖ లెల్ల జగముల వెలుగు పెల్లెత్తి పిలుచు లేచి గండోయి శోభా దర్శితులార ! హృదయ దీపిక లిపుణ వెల్లించుకొనుడు.

రాజకీయ యజ్ఞము

శ్రీ వంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యం

తైరవాజ్ఞయనునందు అనేక యజ్ఞములు చేర్చినబడియున్నవి. అందులో రాజనాయకు అశ్వమేధము అను రెండు యజ్ఞములు ప్రత్యేక విశిష్టత గలిగియున్నవి. సామాన్యముగ అన్ని యజ్ఞములును వేదచోదితములు. అన్ని యజ్ఞములయందును అనుసరింపబడు కర్మ వైదికము. అన్ని యజ్ఞములును జేయుటకు బ్రాహ్మణులును శూద్రులును అగ్రులైయుండుదు కాని రాజనాయకును అశ్వమేధమును మాత్రము బ్రాహ్మణులు జేయరాదు. దిగ్విజయము జేసిన రాజనాయకులు మాత్రము నీ యజ్ఞముల జేయవలరు ఈ రెండు యజ్ఞములును రాజకీయయజ్ఞములు. ఈ రెండు యజ్ఞములయందలి ప్రయోజనము యొక్కతగ రోజుకము. జేయునందలి ప్రజలకు కాంతి సౌభాగ్యములు నెలకొలుపవలసిన బాధ్యత రాజుయందుండును. సార్వభౌముడొకడు శౌర్యతేజోబలసంపన్నుండై యుండి, సామంత రాజులను తనకు లోబడియుండునట్లు జేసికొని, క్రతు రాజుల వాడికి చేకము పొల్పవకుండ గాపావలయును. జేయునందలి ప్రజలకు అన్నవస్త్రాది లోపములు లేకుండజేయవలయును. ప్రజలయందు రాజభక్తి నిలిచియుండునట్లుజేసి వారి ప్రేమానురాగములకు రాజు పాత్రుడు గావలయును. ఇట్టి రాజక ప్రయోజనము లుద్దేశించి వేదములందును శ్రాత నూత్రములందును రాజనాయకు అశ్వమేధ యాగముల ప్రజాధికలు నిర్మింపబడియున్నట్లు తోచుచున్నది. హరిశ్చంద్రుడును ధర్మరాజును రాజనాయకులు ములజేసియుండిరి. దశరథుడును, శ్రీరామచంద్రుడును, ధర్మరాజును అశ్వమేధయాగముల జేసియుండిరి. ధర్మరాజు తరువాత నెవ్వరును రాజనాయకు జేసినట్లు గన్పట్టదు. అశ్వమేధము హరిశ్చంద్రులకుండు గూడ ననేకమంది చక్ర

వర్తులు జేసియుండినట్లు చెలియుచున్నది. క్రీస్తుశా.ము 100 A. D. ప్రాంతమున ఆంధ్రచక్రవర్తి, వేద శ్రీకాత కర్మమహారాజు, అశ్వమేధయాగము జేసెను. 210 A. D. ప్రాంతమున ఆంధ్రచక్రవర్తి, ఇక్ష్వాకు స్వామి వనిశ్చీ పుత్రకాంతమాల మహాచక్రవర్తి, అశ్వమేధయాగము జేసెను. విష్ణుకుండిన వంశమునకు మూలపురుషుడగు మాధవచర్య మహారాజు 480 A. D. ప్రాంతమున పరునొకండు అశ్వమేధములు జేసియుండినట్లు ఈ క్రింద వివరించిన కాసన దృష్టాంతం వల్ల చెలియుచున్నది.

“ఏకాదశాశ్వమేధాఽవర్ణధావధూత జగ

త్కల్పవన్ధ్య—అగ్ని మ సహస్రయాజనో

ఽనేక సామంత ముట్టునుజిఖచిత

చరణయాగ కమలవన్ధ్య—మహారాజవన్ధ్య—”

ఇంకను అనేకమంది మహారాజులు దక్షిణాపధమున అశ్వమేధ యాగములు వాదాపు 10 వ శతాబ్దమువరకు జరిగించియుండిరి తెలియజచ్చుచున్నది.

గా జ నూ య ము

రాజనాయకు యాగవిధానము కుక్షయజుర్వేదమునందును వితిలేయ బ్రాహ్మణమునందును వివరింపబడియున్నది. రాజనాయకు జేయదలచిన మహారాజు సామంతరాజులను జయించి దేశమంతటను కాంతి నెలకొల్పి ప్రజలకు అన్నవస్త్రాది కొరంతలు లేకుండ జేయవలెను. రాజనాయకు యాగంకల్పమునకు ముందు యజమానుడు ఇష్టాపూర్వయాగములను జేయవలెను.

1. ఇట్టి యనగా యాగము. రాజు వేదమునకును వేదధర్మమునకును నిర్వహణగ్ర (Executive) గనుక అట్టి ధర్మములు నిర్వహించుటవలెను ఇట్టియనగా యాగము జేయవలెను.

2. పూర్వమునగా వనములు, చెరువులు, జలాశయములు, సత్రములు, చరిత్రాధిభు, అన్నదానములు ఇత్యాది ధర్మకార్యములు జేయుట. ఇట్లు పూర్వములు జేసినందులకు దృష్టాంతముగ రాజు పూర్వమును యుగము జేయవలెను.

శ్లో॥—ఇష్టాపూర్వే సంగంస్య జే భావయంతః. రాజనాయయాగము జేయుటకు అధికారము పూర్వము బలై అత్యంత వికాలమున ధర్మకార్యములను కాజా జేయవలసియున్నాడు. రాజకీయదృష్టితో ఇట్టి అనుకూలము చేయవలయునని జేయవలయున్నదని అధునిక రాజకీయపండితులు గమనింపదగియున్నది.

రాజనాయయాగమునందు ప్రభువుదినమునందు, ఇష్టాపూర్వకములు జేయుదురు. ద్వితీయ దినమునందు, దక్షిణ ఇష్టి జరుగును. మూడవ దినమునందు ఉపనిషత్ ఇష్టి జరుగును. దీనియందు పశువిశేషము జరుగును. జయింపబడిన రాజులలో నొకనిని పశువుగ ముపయోగింతురని హరిశ్చంద్రుని చరిత్రమువల్ల నుపశ్చేపురి కథనముల నెరియుచున్నది Colebrook అను అంగ్లేయ పండితుడు ఇది యొక సాంకేతికమే గాని నిక్కముగ సరమేము జరిగియుండలేదని దృష్టాంతములను వియని జేప్పియున్నాడు. నాల్గవ దినమున మరణిన్ని యాగములును హోమములును జరుగును ఐదవ దినమున మహారాజు పట్టాభిషిక్తుడగును. అట్టితే, రాజు ఈ మంత్రము జెప్పి సింహాసన మెక్కును.

శ్లో॥ (1) రాజ్యాయ, సామ్రాజ్యాయ,

(2) భోజ్యాయ, స్వారాజ్యాయ, వైరాజ్యాయ, పారమేస్వర్యము రాజ్యాయ,

(3) మహాభాగ్యాదిపత్యాయ,

(4) స్వావ్యాయ, ఆరిష్టాయాకోహమి ॥

అర్థము ॥ (1) రాజ్యముకొరకును, రాజధర్మ సంరక్షణకొరకును, సత్పరిపాలనాభివృద్ధికొరకును, ప్రజలయొక్క శ్రేయభివృద్ధికొరకును,

(2) నా రాజ్యమునందు భోజనసామగ్రి నిరంతరము అభివృద్ధిజెందియుండుటకొరకును, సామ్రాజ్యముయొక్క గౌరవము కాశ్యేతిముగ నిలిచియుండుటకొరకును,

(3) అందరు రాజులకును యజమానిగ చక్రవర్తిత్వసిద్ధికొరకును,

(4) నాయొక్క ఇంద్రియనిగ్రహప్రాప్తి కొరకును నీ సింహాసన మెక్కుచున్నాను.

ఇప్పుడును, ఇంగ్లండురాజు గాని రాణి గాని పట్టాభిషేకముయొనరించు *Oath of office* ప్రమాణము జేయుచున్నారు. ఇంగ్లండులో గవర్నరును మంత్రులును ప్రమాణములు జేయుచున్నారు. సందర్భానుసారముగ, దేశకాలములను గమనించి చిగువరులు వేదార్థిత ప్రమాణమునందలి భావమును చిక్కగ గమనింపగలరు.

అశ్వమేధము

దిగ్విజయముజేసి చక్రవర్తిగాదిలచిన మహారాజు అశ్వమేధము జేయును. ఇందు ఉత్తమాశ్వము నొక్కదానిని ఇచ్చుచున్నట్లు దిగుసుటకు విడిచిపెట్టుదురు. అట్టి అశ్వము ముందుప్రక్క నలుపును వెనుకప్రక్క తెలుపును రంగులుండి అక్కడక్కడ నల్లనుచ్చలు గలిగియుండవలెను. దానిచనుక 100 ముసలి సుర్రములును అస్త్రప్రకరధారులగు 400 మోధులును నుండును. ఇతర అడుగుగ్రములను చాటకుండ తక్కువ సంఖ్య పర్యంతము ఆ సుర్రముయొక్క బ్రహ్మచర్యమును గాపాడవలెను. శత్రురాజుల దేశములలో నా సుర్రము దిగును. సంవత్సరమైనపిదప అశ్వము నిరపాయముగ యజమానునితద్దకు జేరును. దీనివల్ల సామంతిరాజులందరు యజమానుని చక్రవర్తిత్వము నంగీరించినట్లు భావింపబడుదురు.

అశ్వమేధయాగము మూడుదినములు జరుగును. (1) మొదటిదినము అగ్నిధర్మము. శ్రేష్ఠునిచ్చినంత నేటిదాగాధునిక నొక బ్రాహ్మణుడు రాజుగారు జరిగించిన ఇష్టాపూర్వములను గొవియోడు పాటలును గీతములును పద్యములును వినియొక్తముగ గానము జేయుచు యజ్ఞకాలముందు దిరుగును. దేశమునందన్ని ప్రాంతములలోను, రాజుగారు జరిగించియుండు భేదకార్యములును, ధర్మకార్యములును వివరముగ సర్వజనులకు ప్రకటించుటయే (*Proclamation*) దీని భావమని మన మాహింపవలసియున్నది. మరెవ్వరూ భాగ్యమును నలువరలే రాజుగానియొక్క దిగ్విజయ

ములను గూర్చి చెబుతున్నట్టి గాధలను, పాటలను వీలయ్యే ప్రామాణ్యము కలిగిన యజ్ఞశాస్త్రమును దిద్దుననుచు నుచున్నాడు. యేదేనియు జరిగినది యేదేని రాజులను వశపరచుకొని ఆయాదేశముల కార్య నిర్వహణనుకు దొడ్డిపెట్టి యే యజ్ఞము జేసియుండెనో సర్వజనులకు తెలియుటకు ఇది యజ్ఞము (military proclamation) గా నుండునని మనము భావించవలయున్నది. ఇట్టి విశేషములను శతపథ బ్రాహ్మణమునందున్నది. (2) రెండవదియు అశ్వమేధగుఱులను జంపబడును. వహిషాశ్రమము జరుగును. ఈ ఘట్టము దొక్క విశేషములగు శ్రీ వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండ 14 సర్గయందు దశరథుని అశ్వమేధమునకు సంబంధమును జెప్పబడియున్నది. మహావనములకు పట్టాభిషేకము జరుగును. ఇందును రాజునాడు ముగించుచు పట్టాభిషేకమునకువలెనే సక్రమరీతి వేచుకొని ప్రమాణముల జేయును.

యజ్ఞ దక్షిణాలు.

యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కులకు కివ్వబడు దక్షిణాలు కనుప్రామాణ్యము జేయబడును. అందరిలో లోపముగని నుండరాదు. భగవద్గీత 17—18 నందు దక్షిణ లోపమైన యజ్ఞము తామసయజ్ఞమని జెప్పబడియున్నది. అశ్వమేధయాగమునందు ధూమిదానము కను శ్రేష్ఠమని జెప్పబడియున్నది.

అశ్వమేధ మహాయజ్ఞ

(ప్రధాన దక్షిణా స్మృత్యా) భారతము

దశరథుడు జేసిన అశ్వమేధయాగమునందు ఆచారాజు తన రాజ్యమును నాలుగు భాగములుగా విభజించి, అందు తొమ్మిది భాగము హోత్రమును, పశ్చిమది భాగము అవ్యుత్తమును, దక్షిణది భాగము బ్రహ్మమును, ఉత్తరది భాగము ఉద్ధాతమును యాగదక్షిణాగ భారవోసేనని శ్రీమద్రామాయణమునందు జెప్పబడియున్నది. ఇట్లు జరిగించిన తరువాత ఋత్విక్కులు రాజునుగూర్చి ఇట్లు జెప్పచున్నాడు. “రాజా, మేము బ్రాహ్మణులము. వేదాధ్యయనము జేసికొను మందువారలము. ధూభారమును వహింప కైక్లింపారము కాము. మాకు యేదేని మరయ్యక మాపమున, అనగా గోవులుగని, రజతముగని, సువర్ణముగని దక్షిణగ నిచ్చి

మాయొక్క రాజ్యము మీరే తీసికొందురుగాక.” అని బ్రాహ్మణులు జెప్పగా దశరథుడు నల్ల జేసి యుండెను.

వైదికముగ తన రాజ్యమునంతయు ఋత్విక్కులకు దక్షిణానిచ్చిన దశరథుడేరాజు—తన భార్యలను నలుగురిని అనగా—మహిషి, వాచాత, పాలాకలి, పరివృత్తి అను భార్యలను వరుసగ బ్రహ్మ, హోత్ర, ఉద్ధాత, అవ్యుత్తము అను నలుగురు ప్రధాన ఋత్విక్కులకు ధారాగతియు జేసియున్నాడు. పిదప ఋత్విక్కులకు ధనమిచ్చి రాజు తన భార్యలను తిరిగి తీసికొనియున్నాడు. (శ్రీమద్రామాయణం బాల—14 సర్గ)

ఇదే విధముగనే ధర్మరాజు తన రాజ్యంబునంతయు అశ్వమేధయాగదక్షిణాగ వ్యాసునికి నిచ్చి అంతరం ఆయనకు తోటివెలు ధనమిచ్చి తిరిగి రాజ్యమును దీసికొనియున్నట్లు భారతమునందున్నది. (అశ్వమేధపర్వం 89. అధ్యాయము)

మరియు భారతమునందలి ఈక్రింది శ్లోకము వల్ల దక్షిణాలు త్రిగుణముగ నిచ్చినయనగా మూడు అశ్వమేధములు జేసిన ఫలితము వచ్చునని చెప్పబడియున్నది.

“ఏవ మత్ర మహోన
దక్షిణాం త్రిగుణం కురు
త్రిత్వం వ్రజతు తే రాజా
బ్రాహ్మణా వ్యాత్ర కారణం
త్రీ నశ్వమేధా నత్రిత్వం
సంప్రాప్య బహుదక్షిణాన్”

ఏకాదశాశ్వమేధములు జేసినట్లు జెప్పబడియుండు గూఢవర్తక పద్ధతులకురెట్లు దక్షిణాలనిచ్చి అట్టి ఫలితముల బొందినట్లు తోచుచున్నది.

ధర్మరాజు అశ్వమేధసందర్భమున తిక్కన భారతమునందలి పద్యములు ఈ భావములను చెబుతున్నవి.

“ఇలకు వెలగా వీరగణం
బలమునుతీ మాకు నొసగు మనుబయ్య ధరణి,
కులు విసగా కన్నారక
కులవతి యాదేవరక్షకుల కిట్లనియెన్”

“అశ్వమేధమునకు నాగ్ధులు దక్షిణ
ధరణియందుగాన వరుని చేశ,
విజితయైన ధరణి ప్రజనితఃక్రిమై
ఋత్విగధ్వనముగ నిచ్చినాడ”

“కొటికొట్టులు మాడలు కుప్పవోసి
ధరణి నెలయని జెప్పి యప్పురమనయ
మాధిపతికి సమర్పించె, నతడు ఋత్వి
గావలికి బంచినెప్పె నయ్యతులధను”

“అతుల కనకమాయులైన యజ్ఞవాల్మీ
వేదికాయూపతోరణ వివిధభాండ,
దండకగృహనాదుల ధరణినాధు
డొసగ విప్రచయంబుల కుల్లరుల”

“అట్లు విప్రులకిచ్చి యనంగిరంబ
రాజులకు వైశ్యులకు కూడరాజకన్య
జాతులకు మేచ్చులకు బ్రధూతినము
ద్రవ్యి తండంబు లిచ్చెనా ధరణివిభుడు”

“ఇమ్మెయి సకలజనులు హే
మమృత బరిశృప్తులై యమందమృగుమో
దమృత జేలుచు నిజవా
సమృదులకుం జని రజాతశక్తు బొగడుచున్”

అన్ని వర్ణములవారికి అన్ని జాతులవారికి
సువర్ణరాములు అశ్వమేధయాగమున బంచిపెట్టెరనుట
Social State అవుతో గాదో యోచించదగి
యన్నది.

అన్నదానము

యజ్ఞమునందు అన్నదానముగూడ కగుప్రాము
భ్యును జెందియున్నదని జెప్పటకు ముందు జెప్పిన
భగవద్గీత (17-18) యే ప్రమాణము. అన్నదాన
లోపముగల యజ్ఞము తామస యజ్ఞము.

దశరథుని అశ్వమేధమునందు అన్నదానము
గూర్చి చాల—13 సగ్గయందు జెప్పబడియున్నది.
బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు, వైశ్యులు, కూడులు,
తాపసులు సన్యాసులు వృద్ధులు వ్యాధిగ్రస్తులు,
స్త్రీలు బాలుగు బాలికలు, ఇట్లు అన్నిరకములవారికిని
అన్ని దేశములవారికిని మృషాన్విభోజనములను వస్త్ర
దానమును గూడ దశరథుని యజ్ఞమునందు జరిగి
యందెనని జెప్పబడియున్నది. ఇదేవిధముగ

ధర్మరాజు అశ్వమేధమునందును అన్ని జాతులవారి
కిన్ని అన్ని దేశములవారికిని “బహ్యన్న ధన
రత్నాను”ములు పంచిపెట్టి సంతృప్తుల జేసిరని
భారతమునందున్నది.

ఈవిధముగ దక్షతర్కి ప్రజలను సంపూర్ణముగ
సంతృప్తిపరచి సర్వసామ్రాజ్యమున భార్యలను సహో
త్థజండునంత వైరాగ్యముగల్గి, ప్రజలయొక్క ఆహా
దముతో రాజ్యభారము వహించి ప్రజల శ్రేయము
కొరకు రాజ్యము జేయవలసినట్లు, రాజనీతి వేద
విహిత అశ్వమేధయాగమునందు ప్రదర్శింపబడియు
న్నది.

అశ్వమేధయాగాంగ లౌకిక ప్రదర్శనములు

దశరథుని అశ్వమేధయాగమునకు అనేక కొట్ల
జనము వచ్చియుండిరి. వారికందరికి భోజనములు,
వస్త్రములు, వాసగృహములు నిర్మింపబడి యుండి
నవి. ఇంకను వారి ఆనందమును వారి లోకజ్ఞానమును
వృద్ధిపఱచునిమిత్రిము అనేక విధములగు లౌకిక ప్రద
ర్శనములు ఏర్పాటు చేయబడియుండెనని తెలియు
చున్నది.

అశ్వమేధయాగమును ప్రధానాశ్వము గాక
ఇంకను ఇతర ఫలవులు 800 ను, ఇంకను గ్రామ్య
పశువులను, ఆరణ్య పశువులను, సర్పజాతులను,
జలచరములను, అనేక విధములగు పక్షిజాతులను,
యాగశాలమునకు యూప స్తంభములకు బంధింపబడి
యున్నట్లు శ్రీమద్రామాాయనమునందు జెప్పబడియు
న్నది కొన్ని ఆరణ్య పశువులు సర్పజాతులు మున్న
గునది పంజరములందు నిలిపియుంపబడినట్లు జెప్పబడి
యున్నది. జలచరము లనగా కూర్మాగులు. మొసళ్లు,
తిమింగిలములు అంగులకు నిర్మించబడిన జలాశయము
లందుంచబడియుండును. ఇట్టి జంతువు లన్నియు
భూపాహాసుము నిమిత్తం సంహరింపబడిన వనుటకు
ఆధారము లేవనియు, సాంకేతికముగ యూప స్తంభ
విశ్రేయముజేసి సర్వరిగ జంతుప్రదర్శనశాలగ నిర్మించి
యొందురనియు Colebrook పండితుని అభిప్రాయము.
ఇప్పటి కాలమునందు మనము Zoo,
Aquarium, Museum, Cattle-show అను
పేర్లతో జనువు ప్రదర్శనములవలెనే దశరథ మహా
రాజు అశ్వమేధయాగ సంధర్మమున ప్రజల విశ్రేణి

మును విజ్ఞానాభివృద్ధికారకును కట్టి ప్రదర్శనములు జరిపియుండెదనట ఆ కాలపు నాగరికతా విభిన్నతను జూపును. వేదమునందును నిట్టి ప్రదర్శనములు జనాప తలసినట్లు విధినిర్మాణములందును ఆత్మశ్రద్ధ్య మును బురిగొల్పుననటకు సందియము లేదు. ఈ వివర ములన్నియు గర్భరాజు అశ్వమేధ సందర్భమున అశ్వ మేధిక పర్వము, 89 అధ్యాయమునందు గూడ జెప్ప బడియున్నది.

శాస్త్రములు, కళలు

1. యజ్ఞకర్మ నిర్వహణమునకు అనేక శాస్త్ర ములు, కళలు, విద్యలు పరిశ్రమలు అవసరము. దశర ధుని అశ్వమేధయాగకాల నిర్మాణమునకు కర్మాంతి కులు, శిల్పకురులు, వృక్షుల ననగా వృక్షకమ్మర పని వారలు, గుంజలు చెక్కులు త్రెవునాగు, గణిపలు, శిల్పలు, నటులు, నర్తకులు, ఇటుకలు జేయువారు, మున్నుర అనేకవిధముల చేతిపనులు జేయువారు నియోగింపబడి యుండిరిని శ్రీ మద్రామాద్యలు సందు జెప్పబడియున్నది.

2. అశ్వమేధమునకు అంగధూతములగు ఇతర యాగములు కొన్ని గలవు. అవి జ్యోతిష్టోమము, ఆయుర్వేదము, ఆతిరాత్రము, అభిజిత్తు, విశ్వజిత్తు, అప్సార్యము, వాజపేయము, గరుడపదయము ఇత్యాదులు. యజ్ఞవేదికల నిర్మాణమునకు కొన్ని కొన్ని ఆకారములు (designs) నిర్ణయింపబడియు న్నవి. యుఖ్యముగ గరుడపదయమునకు — గరుడాకారముగ వేదికలు నిర్మింపవలయును. రెక్కలును తోక యును విస్తరించి, తూర్పుముఖము, ధూమిని జూచుచు, నాకాశగతుండున గరుత్మంతుని యాకారమున వేదికలు నిర్మించవలయును. వేదికలయొక్క ఆయా భాగముల కొలతలను కోణములను తలయ ములును నిరూపింపబడియున్నవి. గర్భరాజు జేసిన యశ్వమేధమునందు జరిగిన గరుడపదయమునకు వేదికల నిమిత్తం బంగారు ఇటికలు తియారుచేయించి అట్టి ఇటికలతో వేదికలు నిర్మించియున్నట్లు భారతము నందు జెప్పబడియున్నది. ఇటికలయొక్క పొడువు, వెడల్పు, మందము వేదమునందును శ్రాతినాత్రిము లందును జెప్పబడియున్నది. ఇటుకలసంఖ్య సంకల్ప రహస్యందలి దినములు దినమునకు ముహూర్తములతో

పాచ్చవేయగా వచ్చు సంఖ్య $860 \times 80 = 10,800$. ఇటుకలలో వేదికల నిర్మించవలెనని జెప్పియున్నది. ఈ కాగణములవల్ల యజ్ఞకర్మకుండు (Arithmetic, geometry, Drawing, Building) మున్నగు విద్యలు కావలసియున్నది.

3. ప్రాచీనకాలమునందు సంకల్పరమునకు నెలలును, నెలకు దినములును దినమునకు గడియలును, మరియొక విధముగ నుండెననియు అట్టి రెక్కకాలక్రమముగ మారియుండెననియు, ఆ కాల నిర్ణయములనుబట్టి చయనఇటుకల సంఖ్య $860 \times 80 = 10,800$ గ, శ్రాతినాత్రియందు నిర్ణయమై యుండెననియు కొందరు పండితులు జెప్పి యున్నారు. ఇదియునుగాక యజ్ఞకర్మయందనేక సందర్భములయందు జ్యోతిషశాస్త్రపరిచయ మవ సరమై యున్నది. నూకోగ్ధపదు నూర్వాప్రము ములును, దర్శపూర్ణిపాలను, ప్రతిపత్తులను, నూకోగ్ధపరాగ, చంద్రోపరాగ, చాతుర్వాప్య, ఆగ్రయాదాది, కాలనిర్ణయములును ఇట్టి అనేక సంఘటనలు జ్యోతిషశాస్త్రపరిచయమువల్లనే జరుగ వలసియున్నది. ఆ శాస్త్రములు యజ్ఞకర్మముల మూలముగనే అభివృద్ధి జెందియున్నవి.

4. యజ్ఞకర్మయందనేక వృక్షజాతులు కావలసియున్నందున అంగులకు సంబంధించిన వృక్షశాస్త్రపరిచయము అత్యవసరమై యున్నది. యావప్రధములకు కొన్ని రకములగు కర్రలు అనగా చండ్ర, బిల్వ, మోదురు, జేవదారు విరిగి, మున్నగు కర్రలు కావలసియున్నవి. వపాపదన మునకు కొన్ని యజ్ఞములందు నేతన = ప్రబృలి, కొన్ని యజ్ఞములందు రావికొమ్మలు నిర్ణయమై యున్నవి. సోమతీగయు మరికొన్ని ఓషధులును లభ్యపరచుకొను సందర్భమునగూడ వృక్షశాస్త్ర పరిచయము కావలసియున్నది. ఆ శాస్త్రము యజ్ఞ కర్మల మూలముగనే అభివృద్ధి జెందియున్నది.

5. పశువిశేషనముపట్ల శారీరశాస్త్రము. (Physiology and anatomy) శాస్త్రముల విజ్ఞానము కావలసియున్నది. పశువుయొక్క దేహమునందు ప్రభాగమున వేదమునందు జెప్పబడిన ప్రకారము అంచుకములు అరత్తులు కొల్లలతో వలయుండు స్థలనిర్ధారణనే అక్కడ శాతీపెట్టి వలతయవలసి

యొన్నది. అంతఃకామమునందును, అన్ని అంగములును ప్రత్యేక నిరూపణముబొంది భోజనము జేయబడుచున్నవి. తపయాను పారను దీని దానిని రావికొమ్మలమీద పరచి పడనము జేసివేల్చరు. ఈ తపయాను పారి అశ్వమునందు గానరాదు. దాని బగులు “శేజిని” యను పేగుగల హృదయామాంసమును రుట్టునుండి దీసి వ్రేల్చును శ్రీమద్రామా యాణమునందు దశరథుని విషయమున “ధూమగంధం తపాయాను జిఘ్రతిస్య, నరాధిపః” యని గుర్రము యొక్క తపాహోమము జరిగినట్లు జెప్పబడి యున్నది. ఇంగువల నాల్గికి పొలిచినట్లు భోజనము గాని అట్లుగాదు. శృతియందును నూత్రితునందును “అశ్వమునందు తప యుండును” అను వివరము దెల్పు బడియున్నది.

“నాశ్వస్య తపా విద్యశే” అని నూత్రితు.

“నాశ్వేషం పశూనాం శేషవ్యా అతద్యంతి.

అవద్యశ్యశ్వస్య” అని శృతి. ఇంగువల యజ్జకర్మ యందు, (Physiologv-anatomy) శాస్త్రపరిజ్ఞానము అభివృద్ధి యగుచున్నట్లు విశదమగుచున్నది.

6. యజ్జకాల నిర్మాణమునందును, యాప స్తంభముల విక్షేపమునందును, అరుదయన వేదికల నిర్మాణము మున్నగు అనేక పన్ని వేళములందు వాక్కు శాస్త్ర పరిజ్ఞాన ముఖ్యము. (architecture)

7. అశ్వమేధారంభమునందును దీక్షాగాధుడను వాడు దీక్షాపురస్సరముగ గానముజేయును. అన్ని యజ్జములందు సామగానము కడు ప్రాముఖ్యము జెందియున్నది. ఇత్యాది కారణములవల్ల సంగీత శాస్త్రము గూడ యజ్జకర్మములయన అభివృద్ధి జెందియున్నట్లు లేటపడినది.

ఇట్లనేక శాస్త్రములు కళలు యజ్జకర్మవల్ల అభివృద్ధి బొందినవియుండి, చిరకాల అభ్యాసమువల్ల శత్రుయొక్క నాగరికతను యజ్జకర్మము దోషపడి యుండినవని మనకు లేటపడుచున్నది. ఇర్విసమున వైన వివరించిన అన్ని శాస్త్రములను కళలను యజ్జమునకు సంబంధించిన ఆయా శ్రాతభాగముల యందును శ్రీమద్రామాయాను మహాభారతము మున్నగు గ్రంథములందును వివరించియుండినందున మన శత్రువునందును నాగరికత ఎంత ప్రాచీనమో మన మాహింపవచ్చును. రాజనాయకులు అశ్వమేధము అను నీ రెండు రాజకీయ కుజ్జములవల్ల మన దేశము నందు రాజనీతి యెట్లు అభివృద్ధి జెందియుండెనో, ప్రభుత్వము నిర్వహించు అధికారుల ఆదర్శములు ఎట్లు ప్రజల యోగక్షేమములే పరిమాణధిగా నుంచు కొని యుండెనో మనము గమనించవలసియున్నది.

ఆ శ య ము !

ఈ శరీరము బూదిగా ఎగసినపుడు ఎడయు బూడిదగా మారి చెడగ నేమి? ఇంత లోతుగ ఇది కడలింప బడెడు భేద మోదాది భావ సంకీర్ణమగును! ఇపుడు కలగనుచున్నదీ ఎడన: అపుడు మేలకొను అనంతమన్ని మేలకొరకు. వెలుగు నీడల నిండిన కలల స్మృతులె ఆ అమర కాంతి ఆధారమౌనో ఏ ము!

★ శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

అందుకే నేను ముతీలేని యపుడు నీవు పాడికుము నాకొంకు జాలిపాటలేని—
విరుల దండలు నాక్షతిబింబమునకు-అ
లంకరింకకు అశ్రులు చాల కనుల!
తేనె నగవుల రాణిగా తిరుగు నీవు
కలలేడుడువనీ తలపున్న నిలువగలనో
కలల నాడు సంకర్మము గన్న ‘ప్రతిది’
హాయి నుండివలెనని నా ఆశయము! !

కుంభకారిణి కుంభకోణము

శ్రీ కవికాండల వేంకటరావు

“మాగమూలం నైటూల్లో భాగ్య
నికీ అంతూపాతూ పుండక
పోను ఈ దొంగలూటూ లేకపోతే! ఎవరి
మీద మూల! నీ కనుమానం!” అని అడి
గాడు సర్కిల్ కం భారావు నాయుడు.
“ఇప్పుడు నా కెస్ట్రోమీదో అనుమానం
లేదు. నే నెవరికీ అయిష్టపడకాదు. నా
దబ్బు పాపిష్టిపడితాను.” అన్నాడు గృహస్థు
కేదారసింగ్.

“అంటే మా దబ్బు పాపిష్టిదన్న
మాటా?”

“ఆ మాట నే నన్నా నా?
తమ విఘ్నేశ్వరగర్భా, చాకచక్యం, తమ
హోదా చూపిస్తే ఈ నైటింగలు హావలి
పోకమానరిని నా నమ్మకం. ఈ కేసు
తమరు బయటపెట్టగలిగితే, తప్పకుండా
తమకు సూపరెండెంటు ప్రామాదన్ కాగల
దట!”

“నాకు సూపరెండెంటుగిరి
నూచించింది ఎవరియ్యా?”

“మా చూళ్ళో ఒక కుంభకారేచక
పూరా మా హాత్మ్యం గల మహాను
భావు లొకరున్నారు. ఆయన్ను
ప్రశ్న అడిగితే, మా పోయిన సాత్తును
గురించి చెప్పలేకపోయినారు గాని, “మీ
కేసు నైట్లకున్న పోలీసుసర్కిల్ వెంటకే
వై హోదాకు ప్రామాదన్ కాగల”దని
చెప్పాడు.”

“ఈ చచ్చుని శ్మరా యల్లని
నమ్ముకుంటే కేసులు మేం నైట్లకున్నట్టే!
మాకు ప్రామాదన్ వచ్చినట్టే! అయితే
ఆ మహాత్ముడు ఎక్కడున్నాడు?” అని
సర్కిల్ అడిగాడు.

“ఆముక్క చెప్పిపోహితుడైనాడు!”

“ఏమయ్యో! నీవు ఏం మాట్లా
డినా క్రీస్తు యీవలి యిరవైయో
శతాబ్దాలోనివానిలాగు మాట్లాడాలి!
ఇరివైయోశతాబ్దాలో. వానిలాగు
ఆవోకీతియ్యాలి! అంతా శాస్త్రకట్టు,
హేతువాదబద్ధమూను ఇన్ఫిటిగ్డతి. ఇవేం
కనికట్టుకోజులు కావు. కాళ్ళూ చేతులూ
కత్తెటి పొడిచి బ్రతికించే ప్రభావాన్ని నమ్మే
ముగం కాదిది. అయితే ఆయన కుంభక
రేచక పూరా మహాశ్మ్యముగలవాడనా?
అన్నావు! నీ నోటాట అప్రయత్నంగా
వచ్చిన శబ్దాన్ని పుచ్చుకుని ముందు కేసు
కూపీతిహదా కి యత్నిస్తాను”

అని సర్కిల్ కనకూడా మళ్ళిలోవున్న జవాన్
కేసిచూసి “ఓయి జవాను!”-అని ఏదో దివ్య
దృష్టి నెట్టినట్టు అభినయించి, “కుంభక”
“కుంభక” అని రెండుమాట్లుచప్పరించి
“తిన్నగా ఈ చూళ్ళోవున్న కుమ్మరివాళ్ల
యిట్లు సోదాచేసి చూదాం” అన్నాడు.
కేసు దొంగితే తనకు ఇశోధికాభివృద్ధి
కాగలదనేదానికన్న కీర్తి ఇనుగుడిప్పుచి అని
అనివ్రాడవలసినది ఆ మహాశ్మ్యకు అని

లోలో కొంచెంసేపు వితర్కించాడు. “ఈ లాంటి మాధ్యాలమీద కేసులు దొరక గలవా? అయినా కేవలం పురుష ప్రయత్నం పని చేయడు. దైవబల ముండలి ఏ పనికైనా. అందులోనే మన తెలివితేటలు ప్రకాశించాలి. మన తెలివితేటలకు వెనుక హంగుగా చేవుడులేని నాడు మనకళ్ళు వొట్టి గాజుకళ్ళు” అని స్వగతంగా తీర్మానించుకున్నాడు.

కేదారసింగున్న పూరు అదో మారు మూల పల్లెటూరని అన్నాగా! అల్లాంటి పూళ్ళల్లో నివాసంవున్నవాళ్ళవద్ద ఒకా క్కప్పుడు తెలియరాకుండా కాసులు, కాసులపేర్లు, వరహాలు, వరహాలపేర్లు, ముత్యాలు, ముత్యాలపేర్లు కుప్పతిప్పలుగా ఇనపైట్లలో ఇంగువమూలల్లా కట్టబడి పెట్టబడి వుంటాయి. ఈ సంగతి ఇతరులకు తెలియడమంటే ఇహలోకమాత్రులకు సాధ్యంకాదనే మనం అనుకోవాలి.

అయితే ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటని కేవలం సింగి ఇంట్లోవున్న వంటలక్క కీ సంగతి తెలుసు. ఆ వంటలక్క రోజూ మూకుడుకనో మూతకనో, కడవకనో, కడ మూతకనో, కుమ్మరాళ్ళ యింటికి విడుతూ వస్తూవుండడం పరిపాటి. కుమ్మరిదానిపేరు పద్మావమ్మ. ఆ పద్మావమ్మ యీ వంటలక్క కలుసుకొన్నప్పుడల్లా నోకంలోని లోభత్వం, శోకం శోభనం, ప్రభుత్వం ఇలా అన్నింటినిగురించి చెప్పుకుంటూ తుదకు చర్చలోకి దిగి పిచ్చాపాటిగా ఒక ముక్క అనుకొని మఱి విడిపోయేవారు. ఏమిటా ముక్క అంటే-గుంభకారినే అనేది “కుండవంటి వదార్థం” లేదు. అది రూపం చాలాచక్క కాల్చబడి గట్టిపడుతుంది. కుండవంటి

అలాకాదు. అది అదిలో కరిగింపబడి అటు తరువాత రూపం తాలుస్తుంది. మళ్ళీ కాలిస్తే కరిగిపోతుంది ఛెస్” అనేది. వంటలక్క ఏమన్నా “ఎన్ని చెప్తా! బంగారం బంగారమే. మట్టి మట్టి! కేదారసింగుగారి ఇనుపపెట్టి తీసినప్పుడల్లా నా కళ్ళు మిఱుమిట్లు మంటాయి ఆ నగలు నాణాలు చూసి” అనేది.

ఇలా వీళ్ళిద్దరు అనుకుంటూనే వున్నాడు ఓనాడు ఊరింతా పొక్కింది. కేదారసింగుగారింట్లో దొంగ లడి యిల్లు దోచుకుని ఉన్న లొద్దు లొసుకు అంతా పట్టుకుపోయినారని. వెంటనే పోలీసుకు రిపోర్టు వెళ్ళింది. ఆ రిపోర్టుమీద తిన్నగా సర్కిలే వచ్చి దగ్యాళ్ళు చేయసాగాడు.

కేదారసింగును “మీ యింట్లో వండి పెట్టే వంటలక్క ఇప్పుడు వుందా?” అని అడిగాడు. “ఉండకేం? ఉండకేం? ఆ ముండ ననుమానించబోకండి. అది ఉత్తి సత్తెకాలపు మనిషి” అన్నాడు కేదార సింగు. “ఇప్పుడమె ఏమి చేస్తూవుందో?” అన్నాడు సర్కిల్. వెంటనే వంటలక్క కోసం ఇల్లంతా వెతికారు. ఇంట్లో ఎక్కడా కనిపించలేదు.

“మఱి ఇంట్లో వంట చేస్తూ వుంది అన్నా కే?” అని ముదల కించాడు సర్కిల్. ఈ వస్తువులు పోయే దాకా ఆమె మా యింట్లోనే వుంది! ఇంకా కాన్స్టేబికో కూన్స్టేబికో రాగలదు అని అనుకుంటాను” అన్నాడు కేదారసింగు. ‘ఆమెగానీ సన్యాసివేషం చేయకుని కుంభకరేచకవూరా మహాత్మ్యం అంటూ ఈ వస్తువుతోటి అవతలకు జారిం దేమో?” అన్నాడు సర్కిల్. “అలాంటి

దుర్బుద్ధిగల మనిషి కాదండీ. అది! గుణముందిది కాకపోవచ్చుగాని బుద్ధి మంచిదే నండి దానిది". అని కళ్ళనీళ్ళెట్టుకుంటూ— వస్తువులు తనవి ముక్కుపుడక కాడనుంచి పోయినందుకు— ఏమిస్తూ సర్కిల్కు విన్నవించుకుంది కేదారసింగు భార్య. "గుణ" శబ్దానికి "బుద్ధి" శబ్దానికి భేదం ఏమీ అని యోచిస్తూ, "అయితే సన్యాసి మరో మనిషి అంటారు" అన్నాడు సర్కిల్, ఆలోచన తేగక నెత్తిమీద జరీపాగా తీసి కొద్దిగా తల గోకికొంటూ. అంతలో మనో జర్వా వచ్చి "వీరి మంటలక్క కుమ్మరివాళ్ల గోడను వెలుపలతట్టు పిడకలు తరుస్తూ వుంది" అన్నాడు. "పిడకలు పిడకలు— మనకి పిండకూడు వండి పడెయ్యడం మానేసి—పిడకలు, పిడకలు—ఆ ముండ చేసిన దురంతమే ఇది" అన్నాడు కేదారసింగు ఉక్కుకై. "ఆ కుమ్మరి మనిషికి మా మంటలక్కకి చిర కాలంనుంచి నేస్తం అండి బాబుగారు! అందుకుగాను వాళ్ళ గోడను పిడకలు తరిచబోలు ఈ పొద్దు" అంది విచింతనం లేకుండా ఇల్లాలు.

"మీ యింట ఘనమైన చోరీ జరిగినప్పుడు ఆమె అంత స్థాయిగా పిడకలు తరిచడం ఆలోచనీయమే" అన్నాడు సర్కిల్. అంటూ వెంటనే జవాబుతో "నేవు ఆమెను అలా కనిపెట్టిస్తాడు. పిడకలు తరిచి అవతలికి సాగేటప్పుడు ఈ రెయ్యి. మేము ఈలోగా వీధి గుమ్మంలోంచి ఆ కులాల గృహంలో ప్రవేశించి సోదాచేస్తాము. ఆ కుమ్మరిత్రీకి పెనిమిటి వున్నాడా?" అని అన్నాడు సర్కిల్. "పెనిమిటి లేకేం?" అంటూ కేదారసింగు, కొంతమర్ది ఊరి జనం సర్కిల్ ను అనుసరించారు. ఇంకా

వీళ్ళందఱూ తన యిల్లుచోటబడకుండానే పద్మాలమ్మ ఇల్లు వెలువడి "మీ యింట బూడిద తప్ప మతేం దొటికేను" అంది, బుగ్గలు ముద్దుకిచ్చినట్టు తిప్పుకుంటూ. "నీ పెనిమిటి?" అన్నాడు సర్కిల్. "అతగాడు సారే తిప్పుతూ తిప్పుతూ నిన్న నందెనిడత నన్యసింది నాడు. ఎక్కడికి పోయినాడో తెలియదు" అంది పద్మామ్మ. "తెలియదూ? తెలియదూ?" అని ఊచివుచ్చుకు ఒక్క లెంపకాయ తియ్యబోయాడుగాని సర్కిల్! మళ్ళీ ఆడదనో ఏమెంతైన చేయిదింపి కొన్న వాడై-జర్వా చేత చెప్పించి ఆమెను త్రోవలో ఉండకుండా తప్పించాడు. ఆమె యున్నా ఆ యింటిలో గోడ నొకానొక చోట జేర్లబడి ఊరుకొన్నట్టు ఊరుకుంది. ఏ చోట ఆమె గోడను జేర్లబడి వుందో సరిగా ఆ గోడయొక్క అవలితట్టున కేదారసింగుగారి మంటలక్క పిడకలు తరుస్తూ వుంది తీరుబడిగా!

"తన మగడు కడచిన మా వులు నన్యసిం చాడంటుంది ఈ ఆడ మనిషి! మీకు సన్యాసి కనబడ్డ దెప్పుడు?" అని అడిగాడు సర్కిల్, కేదారసింగుకేసి తిరిగి. సింగు. "ఇప్పుడేనండి! తమరు వచ్చే ముందండి! స్వామీ తమ ప్రభావం ఎట్టిదో వినవలతునంటే కుంభకరేచక మహా త్యక్తుము గలవాణ్ణి అని చెప్పి తిరోపాతుడైనాడు!" అన్నాడు కేదారసింగు. "తమమీదగాని తమ భార్యగారిమీదగాని మండేమైనా చల్లాడా సన్యాసి?" అని అడిగాడు సర్కిల్. "అంత తెలివే మాకుంటే మా వస్తువులు పోనేపోవు. కుంభకర్ణుని నిద్రలో వుంటా

ఎప్పుడూ కూడా కేనూ నా వెళ్లం, ఇంటిల్లి పాదీ అందరం.”

“బలే కుటుంబం !” అని కేదారిసింగు కేసి ఒక చిరునవ్వువదలి, ఆలస్య మమృతం విషం అని సర్కిల్ పద్మాలమ్మచర్యను ఎలుగిధాల ఎరికిఁ జొచ్చాడు. పద్మామ్మ ఎంతసేపూ తా నిలబడ్డ గోడకుండి బెన క్కుండా అదే తావున నిలుచుండి, వీపుకు మూపుకు గోడ తెల్ల గానుకుపోయేలా రాపాడుతూ “నావొంక అలా చూస్తూ రెండకు ? దొరగారూ! ఆవల పిడకల తరుపికి గోడ ఊ అదిరిపోతుంటే నా నూగి పోతున్నాను” అని మూర్ఛిల్లింది.

ఎన్నడైతే పద్మామ్మ మూర్ఛిల్లిందో సర్కిల్ ఆమెమీదను చన్నిళ్లు జల్లమని ఒక జవానుకు పురమాయించి, రెండో జవాన్ను గోడ బెల్లాడతీయ మన్నాడు. పద్మాలమ్మవీపు రాపాడన పొడుగునా బెల్లు కొంచెం పచ్చిపచ్చిగా కాపడింది. తవ్విన ఒక అడుగు లోతు మేరలో గోడలోఁట పచ్చికుండ ఒకటి కని పించింది. “ఆ కుండమాం ఆవలో కాల్చ దానికి పెట్టుకున్నాం” అంది పద్మామ్మ కొంచెం తెప్పిరిగి.

అంతలో ఆ కుమ్మరి యిల్లు అంటు కుంది. అంటుకుంది అనేకన్న సన్యాసి వేషాన్నవున్న పద్మాలమ్మమొగుడు తన యిల్లు తానే ఎక్కి అంటించుకున్నాడని చెప్పొచ్చు.

అయితే ఆ యిల్లు అంటుకున్నదాని పర్యవసానం యీవల రావిచెట్టుకింద నిల బడి ఆజ్యాల, ఆ వెలుగు, ఆ వేడి, ఆవిసురు చూచినవాళ్లకుగాని అవగాహన కాదు.

గోడలో వున్న పచ్చికుండకు, ఆ యిల్లు పరశురామప్రీతి కావకమే ఆవ అయి, రంగుమార్చి గట్టి చేకూర్చింది ; కాని ఆ కుండ వొగి దానినుండి, తప్త కాంచనం ధారగా ధాతుగా, వొలకపోసి నట్టు వెలికి వెల్లువనట్టిది.

వచ్చిన పోలీసులు ప్రజలు యావ స్సూది సీళ్ళు ఇసక బెండడి చేటలతోటి, చిమ్మిటి గొట్టాలతోటి పోసి అగ్ని హోత్రం ఆరిపేసరికి సమస్తం తగులడి పోయింది. ఒక్క మనుష్యులు వాళ్ళ కట్టు కున్న బట్టలు మాత్రం మిగిలాయి.

“పచ్చిపిడకలు కూడా భస్మం అయి పోయినాయి” అని వంటలక్క ఆశ్చర్య పోతూ చూస్తూవుంటే, పద్మామ్మ “పచ్చి కుండ పగిలిపోకుండాగట్టిపడింది చూచావా వోలే?” అని అతి ఆమాయకురాలిగా ఆశజొచ్చింది.

కరిగిపోయిన బంగారాన్ని గుర్తు బట్టించడమెల్లా అని పోలీసులు మెల్ల మెల్లగా వెళ్లిపోయినారు. ఎంత దొంగ తనంచేసినా సొంతయిల్లు తగలబెట్టుకునే సన్నాధులు లుంటారా అని కుంభకారుని ఒకపిచ్చివానిగా పరిగణించి ఊరినుండి గ్రామస్థులు వెడలగొట్టారు. దానితో బేడి మూకవేడుకా వింతా మరింత హెచ్చయి పోయింది.

కొండలు కోడిగడ్డంత బంగారం లేని వాళ్లంటారా అని అంటే కొండల దంతా కుంభకారికి కుంభకోణం అన్నారు.

కథ కంచెకి వెళ్ళింది. మనం మసింటికి వచ్చేకాం.

త మ సి

శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళికావ్రీ

చీకటి కోణముల్ మలచి చిత్రక బట్టిన ఏ నిశీధినీ
లోకము దూకుడొ నిమరలో, కలలో, కథలోని మత్తులో
శోకసుఖాత్త విశ్వహర సూదరనాట్య మహాపదంబులకా
మోకరిలకా భయాంధమయిపోయెను స్లోకము బాదు పెట్టులో !

కాటుకదుప్పటికా బిగువుగా ముసుగేసి ప్రపంచపంచతన
త్రాటని మాటలే మదికి దాకగనీని హిమాని ప్రక్కలో
గాటపు కొగిలింతలనిగారపు నిద్దరమున్లు ఘూక చే
కాటనయాత్రికుల్, జరయు, చావును మ్రింగిన మూగజీవులే !

ఓ నిద్రాణ దరిద్ర దేవతలు రావోయీ ! నిశే, నిద్రులే,
ప్రాణంబై వినరాని గీతముల నాలాపింతిమో ! న్వన్నవీ
ణానాదంబుల !! అర్థ తృప్తనుగు పన్నాగాలు మిన్నాగులై
మీ నిశ్శబ్ద గళాల కాట్లనుచు ! ఏమీ ! పొంగనో ధూమముల్ !

నా విరహాతివేల కరుణా తరుణాంధగమోర్ధిలోచన
ప్రావనిదాఘ సంక్షుభిత రావములేనను బల్కరింప, నం
ధ్యావమదగ్రరాక్తిక విహాయన రేఖలు పెట్టిపోయి, నా
భావములో విశీర్ణంనభారమి లోచను బాధపెట్టవా !!

పొగవలె ప్రాకిప్రాకిచని భూనభముల్ ఒక కొల్మిలోనికీక
బిగువుగ లంకెవేసిన దవీయసి వేడుపు గాఢతామసీ !
వగలెగయంగ నీమణికవాటము దీసి కనంగరాని సో
యగముల కేళబంధము రయంబుగ విప్పెదవేల దీర్ఘవై !

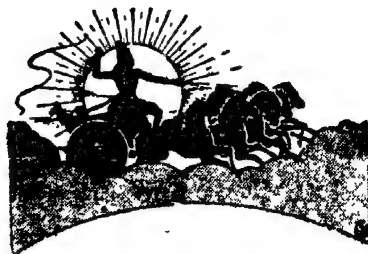
నరములు లేని నుండరివి, నాట్యముజేతువు దృఙ్మనోంతగాన
తరముల ! బుద్ధికందని కథాకళికల్ నవసేకలాంబర

స్ఫురిత విసారిశంబులయి జోలలు వాడును, నిస్సృశావధుల్
విడిసిన వేము నీలఁరివేచు కషాయములొచు నెచ్చెలి!

సర్వము శూన్యమే ! మరియు సర్వము నేకమే ! అంచు వేత్తలై
ఁర్చినవారు చూసిన విపాకము దోచును, భారమాను, నీ
ధూర్వహభూలతాంగణ విధుంత దధంగిచు తొంగి; ఇంక నీ
గర్వములోన సామ్రాసిలి కాకులు—లోకులు మోకరిల్లిరో !!

ఓ తమనీ ! ఒహోయి నిరయోజ్ఞిత సంతమనీ ! మరింక నీ
చేతములో కబోదులకు చేనయిగల్, కనుసైగ లెందుకో
జేతువు ; మిగ్గులైన ఒక చిన్నని చుక్కయినన్ వెలుంగగా
భీతులు గారులే ! ప్రణయవీరులుగా రసలే ! శుభార్తులే !!

సీవలెనయ్యె లోకములు, సీవలెనాకలవూచు నల్లగా
జేవలు గ్రక్కికోవలను జిమ్మును; దీఁ మెరుంగనట్టి ఏ
జీవులు సీకవుంగిలిని చిత్తము శాంతికి జేర్తురో ! రహో
రావము సీ యెడంద మరి రాయును నా యెడదకా మహానభి !!

తనూ - నీరజా

శ్రీమతి మాలతీ చందూర్

My dear friend

పొద్దులేవచ్చాం నందీ పిల్చునుంచి. రఘుకి రేపటినుంచి హాస్పిటల్ పోస్టింగ్స్. సాయింత్రం 5 గంటలకి తప్పక రావాలి. రాత్రి పదింటికాకా గడిచేపీలు చూసుకు వస్తానుగదూ!

— నీరజ.

కాఫీ ట్రేలోని వుత్తరాల్లోంచి నీరజ దమ్మారి మెరుపులా తొంగిచూసింది. తాళకప్పు కాఫీనీ అలాగే వదలి లేతమయ్యిరంగువరు ఆగుర్తాగా చించాడు. ముచ్చటైన మాడు బంతుల ఆహ్వానం.

నీరజ—నీరజ వేళ్ల మధ్యనుంచి బారిన మంచు బొట్టులా తన జీవితంలోంచి బారిపోయింది. ఎలా బారింది అనేది యీ నాటికి - ఏనాటికి తెగని సమస్య. తన ఆత్మాభిమానమా - అహంభావమా? ఏది కారణం?

అంతవరకూ - అంటే నీరజతో స్నేహంకలతక మునుపు—స్త్రీలందరూ తనకి, వుత్త ఆట బొమ్మల్లా, మనోనిశ్చయంలేని గామచిలుకల్లా కనపడ్డారు. పురుషుడు. కదలక, మెదలక, మెతక లేకుండావుంటే, ఎంతటి స్త్రీఅయినా పాదాలవద్ద వాలుకుందని, తన పూర్వానుభవాలు పాఠాలు నేర్పాయి.

కాని నీరజ తన ఆహ్వానాన్ని—నవ్వుతూ మార్గవంగా తొక్కిపారేసి, మెత్తటి ముఖమలో నెవ్వతో కొట్టికేట్టు, స్త్రీకి ధనంకాక హృదయం కావాలని చెప్పింది. ఆ కళ్ళలో ఎంటేనీ లోతులున్నాయి. తను ఆ లోతుల్ని చూసికూడా చూడనట్టు వ్యవహరించాడు. అందుకల్లే నీరజ తన జీవిత ప్రాంగణంలోకి, అడుగెట్టికూడా చలుగుకున తప్పకుంది. తన యింటిని ఆమె నవ్వులో నెలిగించ నిరాకరించింది.

ఆమెకి తన హృదయాన్ని సమర్పించి, ప్రేమతో కట్టేసుకోకుండా—చూరాన్నీంచి అహంభావంతోచూస్తూ, ఆఖరికి ఆశీసుత్వంలాంటి నీరజని చేతులారా వదిలేసుకున్నాడు.

తనకి తెలియకుండా నిట్టూర్పు వెలువడింది. నీరజ ఎంత తెలివైనది. నెమ్మదిగా, ధీమాగా తనని ప్రేమమితృస్త్రీచేసుకుంది! నీరజస్నేహంతో స్త్రీజాతి పట్ల తనకి కొత్తవృత్తి అలవడింది. కాఫీకప్పు ఎత్తి తాగబోయాడు. పెదాలకు చల్లారిపోయిన కాఫీ తగిలింది. తైముచూశాడు. 9 గం. 15 నిమిషాలయింది. సాయింత్రం అయిదింటికి, తొమ్మిదింటావుకి మధ్య ఏడుగంటల నలభైఅయిదు నిమిషాలకాలంవుంది. యంతసేపు—యీ ఏడుగంటల నలభైఅయిదు నిమిషాలు—తను నీరజనుగురించిన ఆలోచనలరాకుండా చేసుకోగలడా? ఏమో?

విచిత్రం. ప్రతి ఆలోచననీ అదుపులో వుంచుకునే తనే నీరజనుగూర్చిన ఆలోచనలని ఆపుకోలేకుండా వున్నాడు. పక్కనున్న పేపరుతీసే పేజీలు తిరగేశాడు—కాని లాభంలేదు.

* * *

ఆగష్టు పద్దెనిమిదోతేదీ తన జీవితంలో మరపురానిరోజు. తనకింకా బాగా జ్ఞాపకం. పొద్దుట రెండుమాడు అద్దంటుపనులంటే ముగించుకుని, కారుపర్వీసింగ్ కిచ్చి, బ్రిట్టిషేపరు మడిచివుచ్చుకు, యాదాలోపంగా 16 వ నెంబరు బస్ స్టాల్లో నుల్చున్నాడు. మధ్యాహ్నం పన్నెండున్నర అయింది. ఎండ పేదస్తోంది. పెగవది బస్సింకారాదు! స్టాల్లో మనుషుల సంఖ్య ఒకటొకటిగా పెరుగుతోంది. తననెనక—చలుగురైదుగురు మనుషుల కవతలగావచ్చినుల్చున్న ఆహ్వాయితలలోని ఎర్రనిగులాబీ తినకంటి నెర్దుకో ఆకర్షించింది.

ఎర్రనిగులాబీ—ఒకే ఒక్క గులాబీ వొడులాటి శైటలోంచి వేలాడుతోంది—వి ఆలోచనలూ లేకుండా ఆ పువ్వునంక అలా రెప్పవెల్పుకుండా చూసి నుల్చున్నాడతను.

ఇంతలో బస్సొచ్చింది. తన ముందునున్నవారు ఎక్కుతున్నారు. స్టాల్నివదలి ఎర్రగులాబీ—గలగల

వచ్చి ఎక్కటోయింది. తను చెయ్యి అడ్డుపెట్టి, “ఇది కూర్చుంటుంటే మేమూ నువ్వున్నాం. వరస ప్రకారం ఎక్కండి.” అన్నాడు—కొంచెం మోటుగానే. తనకాక్షణికం ఆ ఎర్ర గులాబీవిడ చికాకెత్తొచ్చినమాటనిజం. ప్రపంచజ్ఞానం తెలిసినవాళ్లు గూడా అలా ప్రవర్తిస్తే ఎట్లా? శ్రీగదా అని ఖ్యాలోని పెద్దమనుషులంతా కిక్కురుతునకుండా వూరుకున్నారు.

ఎర్రగులాబీపువ్వు తనవంక తీక్షణంగాచూసి, వెనక్కిరప్పకుంది. తను సన్నగా నవ్వుకున్నాడు.

అందరూ ఎక్కారు. చివరికి ఆ అమ్మాయి ఎక్కి, తనవంక విజయగర్వంతో చూసింది. కూర్చునేందుకు స్థలంలేక నువ్వున్న ఆ అమ్మాయి తను నువ్వుని, సీటుయివ్వబోతే “అక్కర్లేదు Thanks” అని తనతో అని, పక్కమనిసి సీటిస్తే గబుక్కున కూచుంది.

ఆ అమ్మాయి అంతనిర్మోహమాటంగా తనిచ్చిన సీటు వద్దని, తక్షణం తనపక్కవాడిచ్చిన స్థలంలో కూచోబంతో—తనకి కొంచెం చిరాకూ, వెను వెంటనే నవ్వుకలిగినాయి.

బస్సుకదిలింది. తన పక్కవాడు పరమ శత్రువు—రాక్షసుడో! అన్నట్టు ఆ అమ్మాయి తలకిటికి వెంపు తిప్పకుని కూచుంది. తను తిరిగిచూడగా శల్లో ఎర్ర గులాబీలేదు. ఏదో వస్తువుపోయినట్టు నలుపక్కలాచూశాడుతను. కిందా, పక్కనా వెళ్ళగా కాళ్ళవద్ద ఎర్ర గులాబీ పడివుంది. అదితీసి ‘Excuse me’ అంటూ చేతిచ్చాడు.

అమ్మాయి పువ్వునందుకుంటూ ‘Thanks’ అంది, కళ్ళల్లోకి చూస్తూ. యిందాకటికి మల్లే కనుకొలకుల్లో కోపంతో మిగిలమైన ఎరుపుజీరలు కనపడలేదు. కళ్లు స్నేహపూర్వకంగా నవ్వునట్లనిపించాయి.

పాలమిగడలాంటి తెల్లటిచీర. నీలిరంగు జాకెట్టూ, చేతనాచీ, తల్లో ఎర్రగులాబీ, యివ్వన్నీ అంచాలపాలవెల్లి అయిన అభూనాతన యువతని జిప్టికెత్తెన్నా, వాటివనకవ ఏదో సాకుమార్గం, స్వచ్ఛందతా—మనసుకు నీలగా తోచడం మొదలు పెట్టాయి.

బస్ పెట్రోల్ బంక్! వచ్చేదాకా, కొన

దేరిన ముక్కూ, తీర్చిదిద్దిన కనుబొమలూ, సోగదేరిన కంప్లనీ, తనకి తెలియకుండానే పరిశీల్చూ కూచున్నాడు, వెనల్పూటి నోరు ఒక విధంగా ముఖానికి వికారం కల్పించినట్టుగా వుంది. పెట్రోల్ బంక్ దగ్గర అగిన బస్సులోంచి ఆ అమ్మాయి దిగుతూంటే నల్లని జెడలోని ఎర్రగులాబీ తనని మురిపించింది...

అదే మొదటిసారి తను నీరజని చూడటం. అప్పుటికి ఆమెపేరు నీరజ అని తెలియదు కాని మనసులో ఎర్రని గులాబీ—తెల్లనిపైటా, పాడుగాటిజెడా, చాలాసార్లు తనని వెంటాడుతూండేవి.

వారంరోజుల తర్వాత సాయంత్రం వేళ వోవర్ బ్రిడ్జివైపు కారులో పోతూంటే, ఫుల్ పాత్ మీద ఎర్రగులాబీ యిద్దరు ముగ్గురు స్నేహితురాలండ్రు మధ్య కనపడింది. వారివస్త్రుల్లో కలిసిన ఆమె నవ్వు అలలు అలలుగా గాలిలోకలిసి తియ్యగాతన చెవి సోకింది.

అటుచైన రెండు మూడుసార్లు బస్ స్టాపుల వద్దా, అలా ఫుల్ పాత్ లవైపు నడుమనూ ఆ అమ్మాయి తనకి కనపడింది. నల్లతాచులాంటి ఆమె జెడ ఒకనాడల్లా తన కాంతిని ధ్వంసంచేసింది.

తను ఎంతమంది స్త్రీలని చూడలేదు? అందులో చదువుకున్న స్త్రీలతో తనకు పరిచయం లేకనా? తనకున్న డబ్బూ—హోదాతో తెలివైన స్త్రీల మనోహర ఓత్తిణాలను తప్పించుకోదానికి, తనెన్నెన్ని యిబ్బందులు పడటంలేదు? అలాటిది తను యీ అమ్మాయినిగూర్చిన ఆలోచనలనుంచి తప్పించుకోలేక పోవడం తనకే ఆశ్చర్యంగావుంది.

మరోసారి తను సినిమా హాల్లోకి అడుగుతుకున్నాడు. ఆ అమ్మాయి—ఎవరో స్నేహితుడితో బయటకొస్తోంది. తననిచూసి ఆమెకళ్లు గుర్తున్నట్టు సన్నగా నాట్యం చేశాయి. పెదాలు బద్దకంగా నవ్వునట్లు వంకర తిరిగాయి. అంతే—తనకు సినిమా చూస్తున్నంతసేపూ మనసులోనూ, తెరమాదాకూడా ఆమె మొహమే కనిపించింది. వూరూ పేరూ తెలియని ఆ పిల్లవిడ తన వలపు తలపులకి అర్థం?

రనేం యవ్వనంలో! అడుగుతున్న యువకుడా? తన కళ్ళతో తను ముచ్చెప్పనిమిది వసంతాలు చూశాడు. కనిపించిన స్నేహితులూ, ప్రేమిం

చిన ప్రియురాలూ, చనిపోయిన తల్లితండ్రులూ, మిగిలిన సిరిసంపదలూ,.....తనకి జీవితంపట్ల ఏకోపమాలేదు. ఉద్రేకాలూ, ప్రేమభావాలూ తనకంటే వశేషైత్యంతో దూరాన్నుంచి, నిర్వికార భావంతో చూసే తనకు యీ అమూల్యమైన విడవకుండా తలపులేమిటి?

ఎంతమంది స్త్రీలు తన వంటిరీ జీవితపుగోడలు బద్దలుగొట్టి, లోనికి ప్రవేశించి, తన ఏకాంతతనను నవ్వుస్తూ, అర్థంలేని మాటల్తో, భంగం చేస్తూ మని ప్రశుల్నించలేదు? ఎంతమంది తను చిరునవ్వుతో కనపడని అనురాగ బంధాలు తన చుట్టూ అల్లలేదు? వాటిని దూరాన్నుంచి చూస్తూ, అంటకుండా తప్పించుకుని మందహాస వదనంతో తన బయటికిరా లేదు కనకనా! అట్లాంటిది రెండుండుకు యీ ఎరగని పిల్లమీద మనుకారం?

* * *

అనాడు పొద్దుటినుంచి ఒకజేతవ్వం. విడవకుండా పడుతోంది వర్షం. పదిగంటలవేళ సెంట్రల్

నుంచి తన యింటికెళ్లుకున్నాడు, —పూనమలే మైరోథ్యుమీదుగా. వెచ్చగా రెండుకప్పుల టెతాగి, ఏపు ప్రకాశా తేమ్మకుండానుని ప్లాన్. తనకి పెట్రోల్ బంక్ దగ్గర బస్ స్టాపులో ఎర్రగులాబీ ముఖం కనపడింది. అనుకోకుండా కాళ్ళు క్రేక్ చేశాయి. కారు నెమ్మదిగా దగ్గరకి పోనిచ్చి.

“ఎక్కండి—యీ వర్షంలో బస్ లో ఖాళీ గూడా వుండదు” అన్నాడు.

“అబ్బే, వర్షం—బస్ వస్తుందిగా. వర్షిపోతా” అంది తలతిప్పి.

“ఫరవాలేదు. ఎటువెద్రాలో చెప్పండి—దిగవెద్రా” అన్నాడు, ప్రార్థించే కంఠస్థాయి తనకి తెలియకుండానే ప్రవేశించింది.

“నేను మాంట్రోడోజ్ బైపు వెల్లారి. మీరు యిటు వెళ్లున్నారాయను. అనవసరంగా నాకోసం మీరు నెనక్కి వెళ్లడం యిష్టంలేదు.” అంది ఆ అమ్మాయి.

“భరవాలేదు. నా కిష్టంగావుంది మిమ్మల్ని పంపడం” అంటూ తారుతలుపు తెరిచాడు.

ఎక్కి కూచుంది అమ్మాయి. ముడుదురంగు ఆకుపచ్చనిచీర, తెల్లని జాకెట్టూ, బడలో తెల్ల గులాబీ యీ అమ్మాయి కిరంగు లెక్కడ దొరుకు తాయో?

“ఆనాడు బహుశా మీకు నామీద కోపం వచ్చివుండాలి. నేను చాలా మెరుటువాడిననీకూడా అనుకుని వుంటారు” అన్నాడు పేర్లపరిచయం ఆయాక.

“మీరు చెయ్యి అడ్డుపెట్టంగానే ఆక్షణంలో కోపంవచ్చిన మాట కాస్తవమే. కానీ మరుక్షణంలో, నా తప్పు నేను గ్రహించుకున్నాను. అందువల్ల కోపానికి బదులు కాస్త సిగ్గుకలిగింది” అంది సూటిగా చూస్తూ.

“మీ తప్పును వేరెత్తి చూపిద్దామనే భావంతో నేను బస్సుకొనవద్దనలేదు. వూరికి రూల్సుచెప్పాను. నాగరికత అంటే నిబంధనలు పాటించడమేగా”

“మీరు నా తప్పులేకుండా అనివుంటే, అసలు మీ మాటలు తెల్లనచేసివుండేదాన్ని కాను. వున్న నిజం చెప్పారు; అదీ ముఖంమీద చెప్పారు. ఆ నిజాన్ని జీర్ణించుకునేందుకు కాస్త ప్రయత్నించి. స్త్రీనిగదా అని క్రమాన్ని వ్యతిరేకిస్తుంటే చూసి పూరుకునే మొగాళ్ళకంటే, నిజం చెప్పే పురుషులు మోటుమనుషులు ఎందుకవుతారు?” అంది నీరజ.

ఆ సంభాషణలోని—నిర్మోహమాటం, ఆకర్షణలోని నూటితనం చూడగా ఆమె చెప్పినవన్నీ నిజం అనిపించింది.

నీరజని ఆఫీసు మెట్లవద్ద దించాడు.

* * *

గ్రామ్యుయేట్ నీరజ యూతోపియన్ ఫరమ్లో సెక్రటరీగా పనిచేస్తోంది. తల్లిదండ్రీ తరట నీరజకి. ఆమెకి ప్రపంచంలో వున్న చుట్టాలల్లా భర్త లేని ఒక మేనత్త. నెలకి యిరవైరూపాయలు పంపడంతో, ఈ బాంధవ్యపు తాళ్ళుగూడా తెగిపోయాయి. నీరజ స్త్రీల హక్కులలో వుండి వుద్ధిగించేస్తోంది. అంతే నీరజ తననిగురించి చెప్పినవ్యతంతం.

నీరజతో క్రమంగా స్నేహం అభివృద్ధి అవు

తున్నకొద్దీ, ఆమె స్వభావంలోని సరళతా, హృదయంలోని మార్దవం, తనను ఆకర్షిస్తున్నాయి. స్త్రీలని తప్పించుకుతిరిగే తను నీరజ ఆఫీసువద్దా, ఆడవాళ్ళ హక్కులవద్దా ఆమెకోసం కనిపెట్టుకు న్నామనే స్త్రీతికివచ్చాడు. నీరజ ప్రతినివయం చాలా సూటిగా, దాపరికంలేకుండా తనదగ్గర మాట్లాడు తూండేది. ఇద్దరూ సినిమాలో వాటికీ వెళుతూండే వారు. మనసులో నీరజమీద మమత. అదీపైకి కనపడ నీయకుండా, దాన్ని స్నేహంతో కప్పి ప్రతర్నిస్తూండేవాడు. కానీ తన ఆంతర్యం తెలుసుకోలేనంత అమాయకురాలాకాదు నీరజ.

“వోచ్చే ఆదివారం Devotion పిక్చరుకి టికెట్లు తెప్పిస్తున్నాను.” అన్నాడు నీరజతో.

నీరజ సమాధానం చెప్పలేదు.

నీరజ సరేనంటుంది. ఆమెకి అభ్యంతరం వుండదు అని ధీమాగా అనుకున్న తను ఆశ్చర్యపోయి ఆమెవంక ప్రశ్నార్థికంగాచూశాడు.

“ఆదివారం ఒక ఫ్రెండ్తో ఆ పిక్చరు కే వస్తానని మాటిచ్చాను” అంది సాలోచనగా.

“ఎం-ఫ్రెండ్ కి?”

“నీతో పరిచయంకలగకమునుపు ఒకసారి సినిమాహాల్లో చూడలేదా ఒకబ్బాయిని. అతనికి మాటిచ్చాను.”

అసలు ఆ అబ్బాయిసంగతి మర్చిపోయాడు తను. ఆ అబ్బాయిఎవరు? అతనికి యీమెకి ఎన్నాళ్లనుంచీ పరిచయం? ఈలాటి ప్రశ్నలుఅన్నీ గిర్రున తిరిగాయి. అతనికోసం తనతో సినిమాకిరానన టమా—కాస్తమనులో జెలసీలాంటిది తరెత్తింది.

“ఆహా—అల్లాగా” అన్నాడు ఏమీ అనుకో నట్టు.

“అసలు రఘుని మీకు పరిచయం చేద్దామని చాలా రోజులనుంచి అనుకుంటున్నాను. అతనంటే మీరు తప్పక యిష్టపడతారు. పోనీ మన ముగ్గురం కలిసి సినిమాకి వెళదామా—మిమ్మల్ని రఘు కలుసు కున్నట్టూ వుంటుంది, అంది నీరజ పుత్రాహంగా.

“తప్పకుండా” అన్నాడు తను, రఘునిగురించి మాట్లాడుతున్నప్పుడు మెరిసే ఆమెకళ్లనుచూస్తూ.

అదివారం అయిందింటికి నీరజా, రఘూ తన యింటికి వచ్చారు. నీరజ చాలా హుందాగా, దర్భాగా అడుగుజిక్కింది చోట్లాకి. రఘు ఆమె అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వచ్చాడు. నీరజ రఘుని తనకి పరచయం చేసింది.

రఘురామరావు. M. B. చివరి ఏడు చదువు తున్నాడు. నీరజకి అతనికి మూతల్ల నుంచి స్నేహములు. నీరజ రఘుమీద ఒకవిధమయిన వాత్సల్యం చెల్లబోసింది. రఘు చోట్లా కూచున్నాడేగాని, అతను పరిసరాలన్నీ ముచ్చిపట్టా, మాడకట్టావున్నాడు. అతని కంటికి నీరజ ఒక్కతే కనపడ్డట్టుంది. నీరజ ప్రతి కదలికనీ, ప్రతి మాటనీ, ప్రతిమాటనీ విశ్వాసంతో—కళ్ళతో ఆరాధిస్తూ కూచున్నాడు రఘు.

తోటలో పూసిన బాజాలు పజ్జలవుంచి తెచ్చారు నాయకులు—నీరజ పేరుతోమీద వున్న పట్టుదారంతో మాలకడ్తూ మాట్లాడుతోంది. రఘుకళ్ళు నీరజ చేళ్ళని వదలకుండా చూస్తున్నాయి.

నీరజ తనతో మాట్లాడుతూ—రఘువంక మగ్గి మగ్గి భయంలేదన్నట్టు మాస్తోంది. రఘు ఆ చిరు నవ్వుకే మహా తపస్సులు చేస్తున్నట్టు ఎదురు చూస్తూ కూచునేవాడు.

నీరజ కిటికీవద్ద నుల్చుని బాజిచెండుని పొడు గాటిచేళ్ళతో, జెవలో తురుముకుంది. చెరోదండా కట్టి తను కిచ్చింది. నీరజ యిద్దన్న బాజిదండను తీసుకునే రఘు చేళ్ళవలుకు చూసిన తనకు ఏదో మహా జ్ఞానం కలిగి నట్టయింది. ఆ కుర్రవాడిమీద నీరజ కున్న అధికారం చూసి తనకెందుకో భయమూ, బాధీ కలిగాయి.

* * *

రఘుకి యిరవై మాడేళ్ళంటాయి. బహుశా నీరజ కంటే ఏడాది పెంజేళ్ళా చిన్నేమోకూడా. అతని తండ్రి తృణమో, పణమో వున్న భామండు. ఇద్దరు చెల్లెళ్ళూ—తమ్ముడూ వున్నట్లు చెప్పాడు తనతో. రఘు మాడటానికి, నీరజకి మల్లే పదింటిలోంచి విడిగా కనపడకపోయినా—ఆకర్షణగల ముఖం అని అనక తప్పదు. చదువులో మంచి తెలివీ పట్టుదలా గల కుర్రాడు. నీరజ చెప్పినట్లు అతన్ని చూసి యిష్ట పడకుండా వుండలేము కుర్రవాడిని చూడగానే

వృద్ధిలోకి రావలసినవాడు అని, అనిపిస్తుంది. అన్ని టికన్నా నీరజమీద అతనికున్న ప్రేమ, ఆ ఆరాధనా మామ్రేమటుకు తప్పక ఆశ్చర్యం కలగకపోదు.

నీరజ యితన్ని వదలి మరెవరన్నయినా, అనగా తనను, పెండ్లాడితే, యితను పిచ్చివాడవుతాడా అన్నంతగా భయపడేవాడు కొన్ని కుదాలలో. రఘులో వొక విగమైన బాల్య చాపల్యం కనపడేది.

ఇద్దరూ వస్తూండేవారు, వెళ్ళూండేవారు. రఘుని నీరజ తేకుండా, తను చాలాసార్లు కలుసుకున్నాడు. అతను నీరజను ఒక డేవిలా పూడిస్తాడనే అభిప్రాయం రఘు మాటల్లో తెలుస్తూండేది. తను నీరజ స్నేహితుడు కాబట్టి, తనకి యిష్టమే అన్నట్లు ప్రవర్తించేవాడు రఘు తనతో తిరుగుతున్నప్పుడు. తన పట్ల జెలసీగానీ, కోపంగానీ వళ్ళబోస్తాడేమోనని చాలా దగ్గరనుంచి కనిపెద్దూండేవాడు. కాని తన పట్ల స్నేహభావం రప్ప మరొకటి కనపడేదికాదు.

క్రమంగా నీరజకూ, తనకూ మగ్గి స్నేహం పెరిగి, యిద్దరూ చాలా సన్నిహితులయ్యారు. తన కిష్టమయిన పనులు చేయడంలో, తను యిష్టపడ్డ చీరలు ధరించడంలో, నీరజ తన మీదవున్న మునుకొరాన్ని వెల్లడించేది.

ఏనాడూ తను నీరజని—“నీరజా నువ్వునాకు కావాలి—నా మృదయ ప్రాంగణానికి నువ్వు కాంతివి” అనిగానీ “నీ ప్రేమవాహిని నామీద పొంగనియ్యి” అనిగానీ నోరుబాచి అడుగలేదు. కాని తను యిద్దరి చేష్టలూ, మాటలూ ప్రేమని వెల్లడుకించేటవుండేవి.

నీరజవద్ద తన యితర ప్రేయసుల గురించి, స్నేహితులగురించి దాదాపు లేదు. వొకవిధంగా తన ఆత్మను, జీవితాన్ని ఆమెమందు దాపరికంలేకుండా వుంచాడనే చెప్పవచ్చు. ఏవొక్క అభిప్రాయం సలిమచ్చుకుండా, తను చెప్పినట్లు, వోపిగ్గా, సానుభూతితో వినేది. భూతకాలంలో తనకి తగిలిన, మానసిక గాయాలవల్ల ప్రపంచాన్ని, మనుషుల్ని నిరసనతో మాట్లాడితే నీరజ వారిచేది. “ప్రపంచాన్ని తిట్టి లాభంలేదు—ప్రపంచాన్ని ప్రేమించి అదిమనల్ని ప్రేమించేట్లు చేసుకోవాలి” అనేది. నీరజమాటలు వుపదేశంగా తీసుకుని, ఆమెను

ప్రేమించి తనను ప్రేమించేట్లు చేసుకునేందుకు ప్రయత్నించాడు.

వేసంగికి రఘు కాలేజీకి శలవలు యిచ్చారు. అతను శలవలకి వాళ్ళ పూరు వెళ్ళిపోయాడు. నీరజకి నెల్లాళ్ళు శలవలెట్టి తన మేనత్తదగ్గర కల్లాలని వుంది. అభిప్రాయం అడిగేందుకు తనవద్దగిర కొచ్చింది రఘువెళ్ళిన మూడోవాడు.

“మీ పూరెళ్ళి యిప్పుడేంకీస్తావ్ ? శలవలెట్టి మా యింటికొచ్చి వుండు. పూరంతా పూరికే తిరుగుదాం” అన్నాడు నవ్వుతూ.

“మీరుండమంటే యిక్కడే వుంటా. నా కక్కడయినా ఒకటే. ఎటూన్నీ కాస్త విక్రాంతి కావాలి. అంతే, హాస్టల్లోనే వుంటా. తిరుగుటం అంటారా అది మీ వోషిక” అందిమళ్ళీ నవ్వుతూనే.

ఆ సాయంత్రం అనుకున్నాడు నీరజలోని పరాసు, ‘మీ వోషిక, అన్న ఆమె మాటలోని మృదు త్వంచాసి తను నెగ్గానని; తన నోటివిూడుగా ప్రేమించానని అనకపోయినా, ఆమె తన వైపుగా తిరుగుతోందని. ఈసారి నీరజ ప్రేమపాశాల్లోంచి తిను పారిపోయే ప్రయత్నం చేయ్యలేదు సరిగ్గా, నీరజ ప్రేమకి దాసోహంచేసి, తనితొన్న ఆమె చేతుల్లో నిశ్చింతగా, వుంచేందుకు నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఆ శలవలు నెలరోజులూ నీరజ చాలా చాలా సరదాగావుంది. రెవలోని నిర్వికారం మాయమయింది. ఇంట్లో పనివాళ్ళు, బయట స్నేహితులు తమ్ముకొబోయే దంపతులుగా ఎదురుమాస్తున్నాడు.

ఇంట్లో పనివాళ్ళు అమ్మగారికి పువ్వులూ అవీ జాగరూకతతో సప్తయి చెయ్యడం, నాయరు అమ్మగారికి యిష్టమయిన ఫలహారాలు చెయ్యడం, మొదలయిన పనుల తనకు తెలియకుండానే, వాటి అర్థాలు అవి, కల్పించుకు నేవి.

నీరజ తిరిగి ఆశీసులో ప్రవేశించింది. రోజూ సాయంత్రం తప్పనిసరిగా యిద్దరూ కలుసుకునే వారు. ప్రతివుడయం నిద్దరేచి సాయంత్రంకోసం ఎదురు మానేవాడు తను.

పదిహేనురోజులు గడిచాక నీరజ ఒక సాయంత్రం, “రఘు దగ్గరనుంచి వుత్తరంవచ్చింది”

అంది గుమక్కున.

“ఏమిటి విశేషాలు ?” అన్నాడు తను సిగరెట్ ముట్టిస్తూ.

“వాళ్ళ వాస్తవ్యో దెబ్బలాడాట్ట, వారంరోజుల్లో వస్తానని రాశాడు.

“దెబ్బలాటెందుకూ ?”

“నన్ను పెళ్ళి చేసుకోదానికి వాళ్ళు వొప్పకోలేదు. ఒకటి కులం. గండు నేను అతినికంటే పెద్ద. మూడు మేనరికం వుందిట.”

తను మాట్లాడలేదు.

“ఇందులో మీ వుత్తరం ఏమిటి ?” అంది నీరజ. చాలా స్నేహంతో, నమ్మకగా మాట్లాడు.

“నీకు తెలిదూ” అన్నాడు. అంతే. తన ఆహం!

ఆ సంభాషణ అంతతో ఆగిపోయింది.

ఆ సాయంత్రం తిరిగారు, నవ్వారు, యింటికొచ్చారు. నీరజని హాస్టల్లో విడిచిరచ్చాడు.

ఆ రాత్రి చాలాసేపు ఆలోచించాడు : రఘు నీరజలనీ, తననూ నీరజనీ త్రోసులోవుంచి. ఎంత సేపు ఆలోచించినా తనూ నీరజా వున్న వైపుకే త్రోసు మొగింది.

తెల్లవారి గట్ల నీరజ తనదీ, తనను పెండ్లిచేసుకోమని ఆమెను అడగటం నిమిత్తమాత్రం, అది ఎలాగా జరిగి తీరుతుంది—అనే ధీమాతో హాయిగా నిద్రపోయాడు.

వారంరోజులు యధాప్రకారంగా జరిగిపోయాయి. మళ్ళీ రఘుసంగతి, తనెత్తలేదు—నీరజ ఆ ప్రసంగం తీసుకురాలేదు.

సోమవారం తను స్టడీలో కూచుని ‘మా’ చదువుకుంటున్నాడు. అయిదున్నరకిగాని నీరజ రాదు. అంటే అయిదింటికీ కారు గారేజిలోంచి తీసి బయలుదేరుతే చాలు. “Man and Superman” కేజీలు తిరగేస్తున్నాడు. ఇంతలో ‘హాల్లో నీరజ కంఠం విసపడింది. పుస్తకం అలా వదిలి బయటకొచ్చాడు.

‘టేబుల్ మీద వేసలోని గులాబీగుత్తుల్ని

అపలభ్యుగంగా సద్గుతూ, అందులోని అందాన్ని బడి పిల్లవాడిలా శ్రద్ధగా వింటున్న రఘుకి బోధిస్తోంది నీరజ.

రఘు ముల్పుని నమస్కారంచేశాడు తనకు.

“బయటకెలాంటి వస్తారా? మీతో చాలా మాట్లాడాలి. రఘు పొద్దుటే వచ్చాడు” అంది నీరజ పువ్వులు సద్గుతూ.

కాఫీ తాగి ముగ్గురూ బయటదేరారు.

కాసేపు బీచిలో కూచున్నాడు నీరజ యిలా చెప్పింది. “రఘు వాళ్ళ వాళ్ళతో చెబులాడి వచ్చే రాదు. అతనికోర్పు అయిపోయింది. యింకా హాస్పిటల్ పోస్టింగ్స్ అవీ చేస్తే, వచ్చేసినా వువ్వోగం దొరుకుతుంది. వాళ్ళ నాన్న డబ్బు పంపనని చెప్పారట. నా శీతంతో యిద్దరం సరిపెట్టుకోవం కష్టం కాదనీ, తన వువ్వోగంకోసం వేరే ప్రయత్నించ అవసరం లేదని మీరు అతన్ని నమ్మించాలి”

తనకు ఏనాకా కళ్ళలోని చివరిభాగాల్లో, కళ్ళ పూర్తిగా జ్ఞాపకాని కొస్తున్నట్టుంది. నీరజ మాటల కర్ణం? తన మాట్లాడలేదు.

“మీతో రఘు పుత్రరంగురించి చెప్పానే, ఆనాడే అతను వాళ్ళ పూరునుంచీ నేనిక్కడనుంచీ రిజిస్ట్రారుకి నోటిసిచ్చాం. ఎల్లండికి డేట్ ఫీక్స్ అయింది. ఒకేఒక్క సమస్య మిగిలింది. వువ్వోగం చేసే అవసరం లేదని రఘుకి వివరించి చెప్పడం.”

నీరజ తన కళ్ళలోకి మాటిగా చూస్తోంది. తన లోని పుణ్యకాలనీ, నిరాశిల్ని రోజునీ అన్నీ కప్పెట్టుకుని “Wish you good luck” అన్నాడు తన.

“నీరజ కొచ్చే మాటయ్యాదై మీ యిద్దరికీ నీ తే పంగా చాలు. నైన ఏదన్నా కావాలంటే నేను తేనూ, రఘూ—నవ్వు చాలు అదృష్టవంతుడిని. లేదంటే చల్లని పానీయం తాగుదాం” అని లేవడి రాడు.

వారి పెండ్లికి తనూ, రఘు స్నేహితులిద్దరూ సాక్షి సంతకాలు పెట్టారు. రిజిస్ట్రారు చెవులో “ఆ కుర్రాడు గొప్ప అదృష్టవంతుడు” అని రహస్యం చెప్పుదామని పించింది తనకి.

బీచిలో నీరజ తన పెండ్లి విషయాన్ని గురించి చెప్పినరాత్రి తనకి దేన్నిగురించి, వాపోయే వోపిక కూడా లేకపోయింది. మనసు ఒకవిధంగా మొద్దు బారిపోయింది. మర్నాడు, తెల్లవారి కాఫీ తాగు తూంటే, ప్రేలో నీరజ దస్తూరితో నీలపు కవరు కన పడింది.

My dear Friend

బీచిలో మీ ముఖ కవచిక నేను కనిపెట్టాను. ప్రేమరూలి దగ్గరకు ప్రేమికుడూ, చేతులి దగ్గరకు భక్తుడూ అనాంతర రహితమైన హృదయంతో వెల్లాలి. అప్పుడే వారి వాంఛలు ఫలిస్తాయి. రఘు చీకట్లో దారితప్పిన గొర్రెపిల్ల మాదిరి అమాయకుడు. అతనికి నేను చాలా అవసరం. మీతో నేను చెయ్యి కలిపినా, కలపకపోయినా ఒకటేఅన్న, విశాల భావంతో మీరు జీవితాన్ని గడపగలరనే నమ్మకం నాకుంది. రఘుని తిల్లిమాదిరి సామకొగలను. మా యిద్దరినీ నిష్కల్మష హృదయంతో ఆశీర్వదించండి. మా జీవితాల్లో ఆత్మీయుడిలా మీరు ఎల్లప్పుడూ నిలిచి పోవాలనే కోర్కెతో—నీరజ.

మానుకురి, వేడి నిట్టూర్పు విడిచాడు. లోతు పాతులు తెరిసే నీరజ రఘు జీవిత సంగతులు నెత్తి నేసుకుంది. అతన్ని గుభ పెనుతుంది. అందుకు సందేహంలేదు. కాని తన జీవితం...

* * *

సాయంత్రం అయిందింటికి నీరజ గారింటికి వెళ్ళాడు. పరుసు వాకంలో రెండు గదుల్లో కొత్త కాపరం ఇద్దరినీ చూశాడు. రఘు కలలో నడుస్తున్నట్టున్నాడు. అతని కళ్ళల్లో ఆరాధన మరి లోతుగా వున్నట్టుని పించింది. ఆరాత్రి నీరజచేతి భోజనం చేసిన తరువాత, ఆమె తొక్కినవారి సరి అయినదని మనస్సురీగా అనిపించింది తనకి.

నా సందేహము

శ్రీ బి. అప్పారెడ్డి

సరసవిత్వ యోజిత యశస్కర ! వేదచయార్థతత్వవి
స్ఫురిత వచోవిలాస ! గుణభూష ! జగత్ప్రపూజ్య ! యామినీ
వరకుల సుస్థితాత్మ ! సురవందిత ! సాత్యవతేయ ! భక్తిత
త్సరతను మ్రొక్కి సంకయ నివారణకై నినుఁ గోరివేడెదఁ.

నడువగ లేని దుస్థితి గనంబడు జానువు బాధ బాపుకో
నెడద దలంచి యుత్సుకత యేర్పడుమాటలతోడ గాలముఁ
గడపగ, బల్కు దోడెవరుఁగానమి నిన్ను 'దమాష' గాగనే
నడుగగ బూనుకొంటి హృదయంబున దోచిన సందియం బులఁ

ఎన్ని శతాబ్దము లాయెనో
యిన్నీలక నీవు వెలసి యేపు సెడక నీ
వన్నెలుకె పరమంబై
నన్నుతి గను నేటికిని, విచార నిధానా !

పంచమ వేదమంఠం బుధవద్యులు నన్నుతినేయు భారతం
బెంచ భవత్కృతంబె కద ! యెల్లరునిన్ను విధాత గన్నవి
ష్టించిత, మూర్తిగా దలతురయ్య ! భవత్కృత కావ్యరాజముఁ
గాంచి, మహాగమంబెయని కాంతుము తృప్తిని మానసంబులఁ.

మనుమల కెల్ల చాతల సమక్షమునక బుయిలోట లేమియుఁ
జనవధికంబు కల్లుటయు సాజము; కావున జంకు కొంకునె
మ్మనమునలేక నిన్ను జనమాన్య 'ఖులాన' గవేడు చుంటినే
ననచిన కూర్మి, గోపన గుణంబును దూరమునేసి చెప్పనే !

నీ పరమోత్తమంపు గృతినేను విమర్శన జేయనొన ! తా
తా ! పరిహాస మంచు నెడదఁ రుష బూనగ బోకు; కారవుల
సాపుల టంచు బాండవు లపరగుణా కర్షలంచు జాటుటల్
నీపనియేమి ! పాండవులు నిక దమ చాటుకవిండ్రు జేయుటఁ.

శంతనున కయి భవదీయ జనని నడుగ
దాశ విభుని సన్నిధికి శాంతనపు డరుగ,
నతడు వలికిన ధర్మ వాక్యములు కొన్ని
విన్నవించితే ! యటులైన వినుతు వినుము

“జ్యేష్ఠనుతుడు సీతపండుగ క్షితి పతిత్వ
మంద నా కొమరిత బిడ్డ డప్పుడగునె ?
రాజ్యదూర దాహిత సంపాత్తి నిచ్చు
దలవ” నని యనియెనుగదా దాశరాజు !

“అయిన రాజ్య పరిత్యాగనియతి గొందు”
నన్న గాంగేయు పలుకుల కలసి, యాత
“డనఘ ! నీ తరువాత నీ తనయులైన
గోరకుండురె రాజ్యంబు ధీరులగుచు ?”

అనుచు మూడు తరంబుల కవల బుట్టు
వందువారికి గూడరాజ్యంబు హక్కు
గలదు జ్యేష్ఠ సంతతియైన కతన ననుచు
బలుక జేసితి నది కారవులకు లేదె ?

అగ్రజుని సంతకు ధార్త రాష్ట్రాదు లుండ
నవరజు కుమారులైన పాండవులు రాజ్య
మును మదిగో గోరు టక్రమంబనుచు నొక్క
యక్షరంబైన వ్రాసితే యనఘ చరిత !

మూడేండ్ల కొకతూరి మునుకొనియే తెంచు
శాస్త్ర సమ్మతిమయి చాంద్రమాన
హేయనంబున నొక్క యధికమానం, బది
తద్వత్స రాంతర్గతం బెయగుట
వత్సర గణికులెవ్వరు దాని బ్రత్యేక
నిధిని తెక్కింపరు; నిరటు ప్రోల
గోగ్రహణమునాడు గురు కృపాదులనమ్ము
ఖమున దద్వివరీత గణన జరిగె

బాండవుల ప్రవాసంబది పదియు మూడు
వత్సరములేకా ? నూటయేబదియు నాటు
మానములు కావుగద ? యెట్లు మాన్యుడైన
కాంతనవు చేత లెక్కింప జలిపినావు ?

సీవ్రాతలన విమర్శదృష్టి గనగా నిక్కంబు గాంగేయుడున్
నీవుగ గృష్టుడు ద్రోణముఖ్యులు గడున్ నీ చత్వర్ముఖ బూనిచే
తోపీధిగ గపటం బెరుంగని ప్రభుగ ధుర్యోధనుగ గన్లు మా
యావై కల్యుల జేసి కూల్చినటు లూహన్ జెందగా నయ్యెడుగ.

నీయురు వాక్ర పంచిత విసీతిని గాదనలేక భూప్రజల్
న్యాయమటంచు నాకొనెదరందలు నిద్రి, యపైన గొందలు
న్యాయమటంచు గూడ దెగనాడెదరే నొకడందు నీయధి
ప్రాయ మెఱుంగ వేడితి గృహ సరియైన జవాబు నీయవే.

అయ్యరొ ! నీవు వాస్తవకమైనది వ్రాయగలేదా ! లేకయే
నొయ్యన ద్వత్స మాహిత పదోద్ధిత భావమెఱుంగ లేకీటుల్
కుయ్యిడు చున్నవాడనా ! యకుంతిత ధీ ప్రతిభావిశేష ! నీ
తియ్యని వాక్కులన్ దెలిపి తేర్పుము నీ కిదె నా నమస్కృతుల్.

కుక్కుటోశ్వరము

(రేవనేరోజుల కథ)

శ్రీ చాగంటి సోమయాజులు

బుక్కచిక్కిన ముసలమ్మ అస్థిపంజరం కట్టే పురుగులాగ ఊగిసలాటం మొదలుపెట్టింది. పత్తి బోగల్లాటి కల్లెత్తిచూసింది. ఆ కల్లెక్కి చత్వారంలేదు. మధ్యకాలంలో వచ్చిన చత్వారం మధ్యకాలంలోనే పోయింది. ముసలమ్మ చూసి చూడమే పోల్చింది. ఒక్కనిట్టూర్పు విడిచి ఈశ్వరుణ్ణి తలచుకుని మనస్సు కట్టుదిట్టం చేసుకొంది.

“ఎవరిని నాయనా నవ్వు?” అని, తనే, కాస్త బంధుత్వం కలుపుతూ ప్రశ్నించింది.

“మనం మనం పాతివార్యమే. మళ్ళా వచ్చా ముసలమ్మా?” అన్నాడు, ఎదురుగుండా ఉన్న ఉద్యోగిగఱుడు. ఏమిటి సాధనం శ్రమన్నారాయణ మూర్తి అని దేవుణ్ణి సంబోధించుకుంది. కుక్కుటోశ్వరుణ్ణి ఆజ్ఞలేనిదీ కుక్కులైనా మొరగదు అని ధైర్యం చెప్పకుంది.

“లే” అని గద్దించాడు ఉద్యోగిగఱుడు. ముసలమ్మ లేస్తే నేరమే. లేకండానే వాణ్ణి సాధించాలి. లేవడానికి కాళ్ళలో సత్తువ వాస్తవంగానే తప్పిపోయింది. ముసలమ్మ ముసుగు ఫవరించుకొంది. చైటచెరగు తీసి వోళ్ళంతా కప్పకుంది.

“నన్నెందుకు నాయనా లేవమంటున్నావు? టిక్కెట్టు కొనుక్కున్నాను” అని అమాయకురాలి లాగ మెహం పెట్టింది. మొల్లో చెంకుకొస తీసి వెయ్యిముల్లలో వోముడిలి విప్పకున్నాది.

“పీటముడి ఊడిరాకండా ఉంది” అన్నది.

“రైలు ఆగనీ చూడాలి తాపీగా” అని ఉద్యోగి ఎదురుగా బెంచివీద చైతాయించాడు. జేబులోంచి

కేవలనుసిగరెట్టుపెట్టె పైకి తీశాడు. తాపీగా సిగరెట్టుతీసి ముట్టించాడు. అధికార అనంతారంలో రైల్వో ప్రయాణికులందరినై పు ఒకసారి చూశాడు.

ముసలమ్మ కొంగుముడి మరి విప్పలేదు. ఇవా నెందుకు? రైలు టిక్కెట్టు! ఆ అంగుళనన్నర అట్ట ముక్కా చేతిలోఉంటే ఎక్కడికైనా పోవొచ్చు! అదంటూ ఉంటే రైల్వారేసరికి శ్రీజగన్నాథం పోయి స్వామివారిని ధూళిదర్శనం చేసుకోవొచ్చు.

రాత్రిపడకొండు కాకుండానే బరంపురంలో దిగి కూతుర్నీ, పిల్లల్నీ, అల్లుణ్ణి చూసుకోవొచ్చు! దానికి గతిలేక ముసలమ్మ ఎనిమిదేళ్లయి కూతుర్నీ పిల్లల్నీ చూడలేకపోతున్నాది!

కూతురి పిల్లలు, తా నెరిగిన ముగ్గురూ, కల్లెక్కి కడు తున్నారు. ఎనిమిదేళ్లక్రితం కూతురికి మాడో పురుడు పొయ్యడానికి ముసలమ్మ బరంపురం వెళ్లింది. మాడో పురుడు పుట్టింట పనికిరాదని కొడుకు చెల్లెల్నీ తీసుకొచ్చాడు కాదు. తరవాత కొడుకుని అని ప్రయోజనంలేని రోజులు వచ్చాయి. ఎనిమిదేళ్లయి కాలం వక్కలాగ మండిపోతున్నాది. అందులోకి నాలుగేళ్లయి మరి అద్దాన్నమై పోయింది.

తాను పురుడు పోసిన చంటిగుడ్డుకి ఇవ్వకు ఎనిమిదేళ్లు! ఆ తరవాత. కూతురు మరి విడుగురు పిల్లల్నీ కనుక్కొంది! బరంపురానికి రానూపోనూ టిక్కెట్టుకి కాస్తా కూస్తా అవుతుందా? టిక్కెట్టు లేకండా దగ్గరప్రయాణాలే ప్రమాదకరం, ఇంక బరంపురం ఎక్కడ వెళ్ళగలదు! ముసలమ్మ చెవుల్లో శేరు శేరు మని చంటిగుడ్డు ఏడుపు వినబడుతున్నాది.

లంగా ఉంటుంది. రాలిలోంచి సహ జల వత్సా ఉంటుంది. సన్నని జలధార. అమృత సమానమైన జలము. అక్కడ హాయిగా బంగళాలు కట్టుకుని ఈ ధనికులంతా తమ తమ తేళ్ళలతో కొంతకాలముండి ఎందుకు సుఖపడరు, అని ఉద్యోగికి ఆశ్చర్యం కలుగుతూ ఉంటుంది.

తలుపులమృలోయకి వెళ్లిన మిత్రులంతా అనుభవించడానికే వెళ్ళారు. వాళ్లు ఒంటరిగా వెళ్లేదు. పితాపురం, పెద్దాపురం, కాకినాడ గ్రామాల నుంచి వీరుకొని పలయల్లని పెంటకెట్టుకు వెళ్ళారు. మిత్రానుపాట్లాలు, పళ్లెతట్టులు, పుల్లూపు సామాను, మోసుకుపోయారు. వాళ్ళకి వొక్కటే లోపం వచ్చింది. బర్లం డీవైస్ ప్రయత్నిస్తే దారి కిందికాదు. బ్రాండిమాత్రం కావలసినంతలభ్యమైంది.

ఉద్యోగం అంటూ ఉండబట్టి, అందులో పిలుఉండబట్టి, తలుపులమృలోయలో, మరపుకే రాని లోజు సాధ్యమైంది. ఎంతమందో స్వప్నంలో కోయకొనేది వాడికి జీవితంలోనే ఇంద్రధనుస్సు లాగ ప్రకాశిస్తున్నది.

నీలమేఘాలపుష్పని తెల్లగా రాజహంసలాగ మెరుస్తూ కనబడ్డాది అన్నవరం సత్యనారాయణ మూర్తి ఆలయం. ఉద్యోగి నోట్లో సిగిరెట్టు తీసి పాతకాడు! రెండుచేతులూ తీసి కొండమీది చేవుడికి నమస్కారం చేశాడు. ఈ ఉద్యోగం వచ్చి, ఈనాటికి వచ్చినది లగాయతు ఏటా కొండ ఎక్కి సత్యనారాయణవ్రతం చేసుకొంటున్నాడు. లక్షలకి లక్షలు, వేలకి వేలు డబ్బు పోగుచేసుకొన్నవాళ్ళంతా ఈపుష్ప కొండ ఎక్కితరచు వ్రతాలు చేస్తున్నారు. సత్యనారాయణమూర్తి వాళ్ళందరికీ బాగా దాఖలా ఇస్తున్నాడు.

“తలుపుకి అడ్డంలే శ్రాయనా చేమణ్ణి మాగు కొంటాను” అన్నది ముసలమృత. ఉద్యోగి కిక్కురు మనకండా అడ్డంలేచిపోయాడు. చెంచీమీద కూచుని చేవాలయాన్ని మాస్తూ మనస్సుతా భగవదర్పితం చేసుకొంటున్నాడు ఉద్యోగి.

అన్నవరం రైలుస్టేషనులోంచి రైలు పోతున్నది. ముసలమృత కొంగలగా మెడ సాగదీసుకొని ఎగిరి ఎగిరి చూసింది. అన్నవరం స్టేషను కెదురుగా

తుమ్మడిది ఉంది. ముసలమృత కంటకాలతో సహా గుబురుకొన్న తుమ్మడికొంకలు కనబడ్డాయి.

“మత్స్య కనబడవు. కంటకాలే కనబడతాయి. మాపక్క చూడవు. కొండెక్కి కూచున్నావు.” అని ముసలమృత సత్యనారాయణతో చెప్పింది.

రైలుకి విరాళమెత్తింది. కొండలమృత మార్గం. చక్రాలపాతకి చెవులు చిల్లులు పడుతున్నాయి.

“భగవంతుడికి దయలేదు ; నరుడికి దయలేదు” అన్నది ముసలమృత.

“ఆ సత్యనారాయణమూర్తి సన్నిధానంలో చెవుతున్నాను. చిన్నవాడి వయసా నీకాళ్లు పట్టు కొంటాను. పాపం ఒడికట్టుకోకు. నా కొడుకు స్కూలు మేష్టరు. వీధైరూపాయిలీస్తారు. వాడి కారుగురు పిల్లలు. వాడి పీకమీదికి నేనొకాడై నున్నాను. నన్ను పట్టుకొన్నావా ఈ వద్దం వాడికి తగులుతుంది. ఇంతమంది ఉసురూ పోసుకోకు.” అని ముసలమృత చెప్పింది. ఉద్యోగికి తేళ్ళూ జెద్రులూ పాకినట్టుంది. ముసలమృత సత్యనారాయణ మూర్తిచేరు ఉచ్చరించకండా ఉంటే బాగుండేది. కరుకుగా ఉండనిమే వాడి స్వభావము. స్వభావానికి విరుద్ధంగా ముసలమృత వ్యవహారం పరిమించింది.

“ఇంకా ఎందుకయ్యా ముసలమృతమీద పట్టిస్తావు. తునికూడా దగ్గరపడ్డాది. ఏవో తునితగువు చేసేయి” అన్నాడు ప్రయాణీకుడు.

“నేనువొదిలితే మిగతావాళ్లు వొదులుతారా?” అన్నాడు.

“అపాటి చెప్పలేవా?” అన్నాడు ప్రయాణీకుడు. రైలు రెండునిముషాలు కూతపెట్టింది. దాని పరుగులో మారువచ్చింది. తిరగబడేటట్టు అటూ ఇటూ పూగుతు పట్టాలు మారుతున్నాది. క్రమేణా వేగం తగ్గుతూ తుని ప్లాటుఫారముమీద ఆగింది.

ఎక్స్జెజనం దిగేజనం, తొడతొక్కిడి అయింది. బండిలోకి తోసుకుని మరో నలుగురు యమదూతలు ఎక్కారు.

“ముసలమృత మళ్ళా వచ్చా” అని పలుకరించారు. దానికింద దవడవేల్చాడిపోయింది. నలుగురూ చుట్టవేల్చారు. ఉద్యోగి ముసలమృతని వొదిలిపెట్టమని వాళ్ళతో చెప్పలేదు! తానేదో లంచంతీసి

ఉంటాడని వాళ్లు భావిస్తారు. వాంతు అడుగుతారు! ముసలమ్మని అప్పచెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

“ఏయ్ ముసలమ్మా ఒక్కసారి లేచినిలవో” అన్నారు చుట్టవేసిన ఉద్యోగులు. ఇహ లాభంలేదు. కళ్ళు బీళ్లుకమ్మి చుట్టా ఆయోమయం అయిపోయింది. కొత్తగా ఎక్కిన ప్రయాణీకులంతా ముసలమ్మచుట్టు దడిగట్టి నిలుచున్నారు.

“ముసలమ్మా ఈపని బాగుందా?” అని అడిగారు. ముసలమ్మ నోరు లేవలేదు.

“ఇది రెండవసారి కమా?” అన్నారు.

“ఆరుగురు పిల్లలు—కడిగేసిన వీధైగారళ్ళు— తొమ్మిండుగురం బరకారీ” అంటూ దవడలు ఆడించింది.

“మరో ఆరుగుర్ని కనుక్కోండి” అని వొకడు మళ్ళా వెలకారంగా నవ్వేడు.

“వొకసారి క్షమించారు. ఇహ క్షమించకండి. బరకడం నేరంగా ఉంది” అన్నాది ముసలమ్మ.

“తప్పవనిచేస్తే నేరమంటారు” అన్నాడు ఉద్యోగి.

“గర్భవతికి ఉన్న కాళ్లు విరగ్గొట్టేవారు. గర్భవన్నాలు చెపుతున్నారు” అన్నాది ముసలమ్మ.

“గర్భవన్నాలు వల్లవేయకలే” అన్నాడు ఒక ఉద్యోగి. ముసలమ్మ లేవలేదు.

“లేస్తావా లేవగొట్టుతున్నావా?” అని అశని పాతంలాగ అరిచాడు వకడు. ఇహ ముసలమ్మ కూర్చోలేకపోయింది. అడుగుసుంచి ఏదో శక్తి పైకి లేవదీసింది. లేచి నిలబడ్డాది. ముసలమ్మ నేరాన్ని కింద వేసుకొని సుఖంగా కూచుంది!

“నాది కాదను” అని వకరు పక్కనుంచి సలహా ఇచ్చారు.

“వొదిలిపెట్టే” అని మరొకరు సలహా ఇచ్చారు.

“వొదిలేసి ఏయేట్లో పడను?” అని ముసలమ్మ వాళ్ళని ద్రుష్ణించింది.

“దాంట్లో చిక్కి నీకు తెలియటంలేదు” అని ఇంకొకరు చెప్పేరు.

“నేను దొంగతనం చెయ్యలేదు. నా కొడుకు—

చెనుబోద్ది గణించుకొన్న దబ్బుతో కొనుక్కొన్నాను” అని ముసలమ్మ విచిత్రమొహం పెట్టింది.

“ఈ సాకులు మాకు తెలుసు నవవ్వవ్వా” అన్నాడు ఉద్యోగి.

ముసలమ్మ కడవలతో కన్నీళ్ళుకారుస్తూ నిలబడ్డాది.

“నంగనాచిలాగ ఏడవక లే” అన్నాడు ఉద్యోగి.

“కనువునిండా పెట్టరు. ఉన్నచోటి కెల్లి కొనుక్కొనివ్వరు. ఈవాటికి బియ్యం కొనుక్కొనటం నేరమైందా?” అని ముసలమ్మ రెండుకొళ్ళ మధ్య నున్న విడువంచాల బియ్యపుమాటని ముఖపలవిడిచి ఎత్తుకుంది.

“శ్రీరామచంద్రులవారు పరిపాలిస్తున్నారు తల్లీ ఇంట్లో బియ్యమంటే నేరం! కొనుక్కొంటే నేరం. అమ్మిలే నేరం. సరిపడేలాగ తింటే నేరం!” అన్నాది పక్కనున్న గవరల వద్దకురాలు.

“ఎందుకమ్మా జబ్బిచ్చి వ్యాజ్యం కొనుక్కొంటావు? వొదిలీ” అన్నాడు పక్కనున్న హితైషి.

“వొదిలీ వొదిలీ అని ముష్టిసలహా ఇవ్వకపోతే వాళ్ళనోట్లో గడ్డిపెట్టకూడదా? వొదిలేసి పిల్లలని పట్టుపెట్టనా? విారంతా మనుషులే?” అని భీకరంగా ముసలమ్మ అందరినీ అడిగింది.

“ఒహో అలాగా! రోజూ పట్టికెళ్ళి బ్లాకు మార్కెట్టులో అమ్ముకోవడం అనుకొన్నావా? పద పదా” అన్నాడు ఉద్యోగి.

“పదండి భద్రవల్లారా, నే నే దొంగమార్కెట్టులో అమ్ముకొని మేడలు కడుతున్నాను. నాకు ఉరిశిక్షకు తక్కువ వెయ్యకండి. నా చొగ కుక్క లేళ్ళవడికి ధూపంనెయ్యండి” అంటూ ముసలమ్మ బియ్యపునూటని బుజాని కెత్తుకుని వాళ్ళవెంట నడిచింది.

గోదావరి మండలం సరిహద్దులు దాటించి, ప్రభుత్వపు కాసనాన్ని ధిక్కరించి, హద్దు తప్పి, ఐదేసి వుంచాలు చొప్పున బియ్యం తెచ్చు తరిలిం

ముఖపోతున్న ఒక ముద్దాయి పట్టుబడ్డది!

అ మ ర జీ వి

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

౧

ఎవడు బ్రతికియేమి యీధర గడియించు ?
ఎవడు మరణ మందియేమి పొందు ?
ఎవని బ్రతుకు చావులేక మై విల సిల్లు
అతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౨

ఎవని ధనమునందు నెల్లరకును భాగ
మెవని జ్ఞానమబ్బు నెల్లరకును,
ఎవని తనువు మనసు లెల్లరఁ గూర్చియా
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౩

ఎవని సౌఖ్యమెన్న నెల్లర సౌఖ్యము
ఎల్లజగము బాధ లేవరికొను,
ఎవని యునికి లోక మెల్లర దనియించు
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౪

ఎవడు లోకవృత్త మెఱిగి చరించును
ఎవని క్షత్రుపట్క మెదుర లేడు,
ఎవ డహింసచేత హింసను బరిమార్చు
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౫

అన్ని మంచి గుణము లందిన పండ్లయి
ఎవనిలోన గృహము నేర్పరించు,
ఎవడు భారతాత్మ కెనలేని యాపమ్ము
అతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

మృచ్చ కటికము

శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణకావ్య

ప్రతి సంస్కృతకవి జీవితచరిత్ర మంగళకార బంధురముగ నున్నది. అందులో మృచ్చ కటిక నాటకకర్తచరిత్ర మధికాగమ్య గోచరము. ఈ నాటక ప్రస్తావనయందు కవిని గూర్చిన విషయ మితర నాటకములందులే నాకవియే తెల్పుకొనక, మఱి యొకరు గూర్చి కలుపుటచే నసలీ నాటకమును గూడ్రుకు రచించెనా, లేక యితరులు రచించి యా రాజునకు గౌరవమును, కవికి ధనమును. నాటకమునకు ప్రాచీనాధికర్యములును గలుగుటకై గూడ్రక రాజు పేరు నాగోపించి రాయను సంక్షేపము గల్గుచున్నది. నాటక ప్రస్తావనయందు, శివుని కృపచే దివ్యదృష్టి గలిగి, ఋగ్వేదమును, జ్యోతిష గణితాస్త్రములను నేర్చి, యశ్వమేధయాగమొనర్చి, శత సంవత్సర దశదినములు జీవించి, తనయంత సమర్థుడైన కుమారుని సింహాసనమందుంచి, యగ్నిప్రవేశముచేసిన సుత్రులియును గూడ్రక మహారాజు నాటకమునకు కర్తయని తెలుపఁబడినది. కాని యీరాజు దేశమును పాలించెనో, వీని వంశమేదో, వీని రాజధాని యెక్కడో తెలియరాదు. మఱియు నీరాజు కవియో, లేక కవివాచకుడో సంక్షేపస్పదమే. ఈ కవి 'వీణావాసవదత్తము'ను మఱియొక నాటకమును, 'పద్మ ప్రాభృతిక' మను నొక భాణమును గూడ రచించినట్లు చెలియుచున్నది. ఈ రాజుగూర్చి 'అబుల్ ఫజల్' నుండి బాణుని వఱకు నూచించిరి. ఈతడు తొంబదియొక్క సంవత్సరములు జీరించెనని 'విని ఆక్సరీలో' చెలుపబడినది. కాళిదాసు పూర్వమైన సోమల రామల కవిద్యయను గూడ్రక కథను రచించిరిని రాజశేఖరుడు నుడివెను. గూడ్రక రాజు 'విదిశ' మును పరిపాలించెనని కాదంబరిలో బాణుడును, 'కోభావతి' నేలెనని కథా సరితాగరమునను, 'వర్ణమానము'ను పాలించెనని భేతాళ

పంచ వింశతీయందును గలదు. ఈత డగ్నికి మిత్రుడనియు, కాలివాహనుడనియు తీరస్వామి తెలుపును. బాణకవి హర్షచరిత్రములోనిని నాయకునిచేసి తన ప్రభావములను శత్రువగు చకోరరాజైన చంద్రకేతువును మంత్రితోసహా చంపెనని కలగు. బ్రాహ్మణుడొక డీతనికి దన ప్రాణము ధారపోసి శతసంవత్సరములు జీవించునట్లు చేసెనని భేతాళపంచవింశతీయందు గలదు. దశకుమారచరిత్రమున నితడు బహుసాహసవంతుడని వర్ణింపబడెను. కల్లనకవి తన రాజతరంగిణిలో నీతనిని విక్రమాదిత్యుని ప్రక్కనిలిపెను. స్కాంధపురాణ కుమారకాండమున నీతడు కలిలో 3290 సం. నకు సరియైన శ్రీ. శ. 189 సం. విక్రమాదిత్యునకు 27 సం. లు పూర్వమున నాంగ్ర భృత్విరాజ్యమును స్థాపించినట్లు గలను. వీని యన్నింటిలన నీ రాజు కల్పితపురుషుడేకాని చారిత్రిక మానవుడు గాడేమా యనిపించును.

కాని ప్రాచీనాలంకారికులు గొందఱీతనిని దమ గ్రంథములలో నూచించిరి. శ్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దమువాడైన దండి తన కావ్యాదర్శమున మృచ్చకటికనుండి యుదాహరించెను. శ్రీ. శ. 800 సం. ప్రాంతమువాడైన వామనుడు దన కావ్యాలంకార సూత్ర వృత్తిలో 'గూడ్రకాదిరచితేషు ప్రబంధేషు' అని రచించినాడు. మమ్ముడు తన కావ్యప్రకాశమునగూడవీని నుదాహరించివాడు. కాన గూడ్రకుడు కల్పిత పురుషుడుగాడనిపించును. చివరకు తేలు విషయమిది. మార్కరవాజ్యము శ్రీ. పూ 185 సం. లో నప్రవింపగ, దానివంటనే 'సుంగ, కణ్వ' రాజులు 112 సం. లు పరిపాలించిరి. కణ్వరాజుల మంత్రియైన 'కిముఖుడు' ను వాడీ వంశపు రాజుల జయించి యాంగ్రభృత్విరంశరాజ్యమును శ్రీ. పూ 78 సం. లో స్థాపించెను. ఈతడే వాయుపురాణమున 'సింధుకు'

దనియు, మర్మపురాణమున 'శింశుకు'నియు, విష్ణు పురాణమున 'శివకుడు'నియు, వ్యక్తచారిత్రమున భాగవతమున నాంధ్రప్రదేశ్ రాజు 'శూద్రుడు'వృషభుడని మూత్రము లెల్లుబడెను, కాని 'పేరు చెప్పబడలేదు. ఈ 'శిముఖుడే' శూద్రుడ మహారాజునియని చరిత్ర పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి. పురాణములందలి 'శేణు కాలక్రమమున 'శూద్రుడు' ని మారుల శిబుపరిణామము భావాకాస్తాసురునియగు మున్నదిని సంతృప్తి చెందవచ్చును. కాన నీకవి క్రీ. పూ 78 వ సం. ప్రాంతమువాడని విశ్వనింపవలయు. మృచ్చికటిక నాటకము నుత్తర దేశమునందలి యాలంకారికులు దమ గ్రంథములలో విశేషముగ నువాచరింపవలయుటయు, నాటకమున చందాలర నివాసము వింధ్య పర్వతము కాక, ఉత్తరప్రదేశము చేయుటయు, 'రైలు కలగా' నని నాటకమున వాడబడుటయు, న్యాయరణ విగ్రహమైన ఎక్షిణదేశ శిబుప్రయోగము లభిక్రమగ నుండుటలన, నాంధ్రపుష్కల కాదరి పాత్రిమైన వినిన ప్రాకృతభాషలు విశేషముగ నీ నాటకమున వాడబడుటలనను శూద్రుకవి దక్షిణదేశము వాడని బలపఱచుచున్నది.

మృచ్చికటికమున వసంతసేనను బ్రతికించిన బుద్ధసన్యాసియైన సంవాచకుడు చివరకు రాజుచే బాధపించుముల కన్నింటికీ గులపతిగా జేయబడుటచే నీ నాటక రచనాకాలమున బుద్ధునియునుకు గౌరవాదాములు నశించలేదని తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. ప్రథమ శతాబ్దమునుండి దేశమున బుద్ధునివాదము తగ్గిపోవుటచే నీ నాటకము క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దము నకు బూర్వమే రచింపబడియుండును బ్రాహ్మణుడు శూద్రుని వివాహమాడుట మున్నరకృత్యమున నిష్పిద్ధము కాకపోయినను కవికాలమున ననువర్తించుచే, నది ప్రాచీనకాలమునకు జెందిన యాచారమై, వసంతసేనా చారుదత్తులయు, మదినికా శర్వలకుల వివాహములుగల మృచ్చికటిక నాటక రచనాకాలము ప్రాచీన మైనదని యొంచవచ్చును. ఇక పలు విధములైన నాటకలక్షణ వ్యతిక్రమములు లో ప్రకరణ ముండుండుటచే నిది నాటకలక్షణ గ్రంథములు బయలుదేరక పూర్వము రచింపబడినదిని యాహింపవలయును. ఇందుప్రయోగించబడిన ప్రాకృత భాషలు గూడ బహు ప్రాచీన లక్షణములు గలవికై, కాలిదాసుని ప్రాకృత ప్రయోగములకంటె పూర్వకాలమునకు జెందినట్లు లోచుచున్నది. మఱియు నీ నాటకమున నుపయోగించబడిన భాష బహు సులభమైనదై యలంకారికమున మహాసభాయుక్తమైన రచనగల మృచ్చికాలమునకు జెందినది కాకపోవుటచే నీ నాటకము ప్రాచీనమైనదని విశ్వనింపవలయు. ఈ నాటకమున రాజ్యరిప్తవశభయందలి యార్యకగోపాలపాలక నామములు భాషకవికృతులందు గూడ గలవు వీరి చరిత్రము మొదట క్రీ. పూ 400 సం. లకు జెందిన జైనచరిత్రంశమున గలను. చివరి తీర్థంకర మహావీరుని కాలముగ క్రీ. పూ 600 సం. వ పాలకుడు రాజ్యమునకు వచ్చినట్లుండున్నది. కాన వీరి కథ నూచింపబడిన మృచ్చికటికనాటకము తర్వాత హిందూకాలమున రచింపబడుట సమంజసముగాని, విశేషకాలము గలిగి చింతిస్తామి నట్టి ముతి ప్రాచీన విషయములు వివరింపవలయు. మై కౌండిన్యములనుబట్టి యీ నాటకము క్రీ. పూ మొదటి శతాబ్దమునకు జెంది, భాసుని తర్వాతను, కాలిదాసునకు బూర్వము నను రచింపబడి యుండును.

నాటక ప్రాశస్త్యము

సంస్కృత నాటక వాఙ్మయమున, భాషకవి తల్లజుడు ప్రతిమా వాసవదత్తగులంద విశ్వకభాకల్పనముల విచిత్రమైన భూగ్గునండును, కవికులగురువైన కాలిదాసు కాకుంఠిలమున మెఱుగు పెట్టబడిన కావ్యశిల్పనండును, మృగు మధుర శిబుప్రయోగముండును, భివధూతి మహా కవి యుత్తర రామచరిత్రమున నగాన భావప్రకటన ముండును, గంభీర శిబు రచనయందును, దక్షిణుకాగ, శూద్రక మహాకవి యీ లక్షణములేవియు లేకయే మహా నాటక రచనానురంభరై, భారతీయ పండితుల వలననే కాక, పాశ్చాత్య విమర్శకులచేగూడ విశేష గౌరవాదరములను బడసి, తన నాటకము నత్యుత్తమ సంస్కృతిరూపకములలో నొకటిగా చేయ గల్గెను. ఈతని మృచ్చికటికమపుగూడ విశిష్ట లక్షణోపేతమై, సంస్కృత నాటకవాఙ్మయమున నిట్టిది 'సభాతోనభివ్యతి' యనినందుకొనినది. కాలిదాసు కాకుంఠిలమును, భివధూతి యుత్తర రామచరిత్రమును భారతీయుల మన ప్రత్యేక సంప్రదాయము

ముల మాత్రమే ప్రసాదించును; కాని మృచ్ఛికటికము నిజాల ప్రపంచమందలి జనుల మనస్తత్వ సంపద యములను వ్యక్తీకరించును. కాళిదాసునిగానది "సతాంసా సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మంతః కరణః ప్రవృత్తయః" "ఆ పరీతో మద్విద్యుమాంసపాథు మశ్యే ప్రయోగ విక్షానం" వంటివిగాని, భవ భూతియందలి 'గుణాః పూజాస్థానం గుణేషు, నవ వియః ననీలంకా' వంటి విశ్వజనీయ కళాభావము లుండుకపోయినను, మృచ్ఛికటికము కథాగమనమందు పై నాటకములను మించును ఈ నాటకమున 'అభి రుచి కరత్వి' మను గొప్ప లక్షణ ముండుటచే సకల దేశములందు విఖ్యాతి గణించినది. కూడ్రకకవి సంస్కృతి కైరి బహుగులభిమై, కేటలైలుముగా నుండి, కాళిదాసభవనముల కైలలవలె నాకర్షణీయమైనది కాకపోయినను, కూడ్రకు డీ లోపమును ఎవ నవో నేర్పమైన ప్రతిభ—యంతృద్వ్య కీ క్తితో గప్పి వేసి నాడు. రమణీయమైన కైరిప్రాధాన్యము భారతీ యకవులలో గ్రమముగా నుత్పాద్యమైన సారస్వతో త్పత్తిని ఖీణింపజేసినది.

అ నేక రూపకములు చదువుటకు బహు రమణీ యముగ నుంకినను, ప్రదర్శన యోగ్యముగ నుండవు. అట్లుగాక యీ నాటకమున పది యంగములన్నను పతిలకుగాని, ప్రేక్షకులకుగాని యెంతమాత్రము వినుకు జనింపనీయకుండుటయే కాక బ్రహ్మానందము గలుగజేయును. మఱియు నిది కాకుంజిల ముద్రారా త్నసాది నాటకములవలె పండితి రసజ్ఞులను మాత్రమే కాక, పండితి పామరులను ఆలాలగోపాలము సమానముగా నానందపెట్టగల నాటక రాజము. సామాన్యముగ ప్రతి నాటకమున వీరశృంగార రసము లలో నొకదానిని ప్రధానముగజేసి, మిగిలిన రసము లలంకార రక్షణముకొల కక్కడకక్కడ గిలికింప బడును. కాని యీ నాటకమందు నవరసములు సమాన ప్రతిపత్తి నొందినవనియే చెప్పవచ్చును.

కూడ్రకుని రమణీయమైన వివిధత్వముగల యంతృద్వ్యకీర్తి ముత్యకొడును కోనము. నాటకము వివిధ మానవజీవిత తత్త్వ ప్రదిపాదన మనుమాట సత్యమేయగుచో నది మృచ్ఛికటికమున వ్యక్తీకరింప బడినట్లు ఖుటయే నాటకమునను లేదు. ఇందలి పాత్రలు చైతన్యము గలిగి జీవకళతో రాజ్యముచు

డును, కాని సాంకేతికములెన్నటికీగావు. సంస్కా రియును బ్రాహ్మణుని చరిత్రమునుండి జారతొర హంతికాదుల జీవితములవరకు నిందు బహుస్వభావ సిద్ధముగ చిత్రింపబడినవి. ఈరీతిగ నిది ప్రకృతి ద్వారామై పాశ్చాత్య కవిలలగుతగు శిక్షియాయని పరమార్థమైన నాటకములతో పోటికి నిలబడినట్లు న్నది ఈ నాటకముందలి యిత్యత్తము సామాన్య ముగా రూపకములందుగల నిత్యత్తమువలె నొక మహాభోగ రాజకుమారిని క్రేమించుట మొదలగు శృంగారరస ప్రధాన విషయముగాక, యొక సామాన్య సంసారియొక్క జీవితము మాత్రము గలది. మఱియు నిందు నాయకుడు ప్రారంభమున నాయకుని క్రేమించుటకాక, నాయకుడే మొదట నాయకుని గురుగము లచే నాకర్షింపబడి క్రేమించును.

ఈ నాటకమున కవికాలపు సాంఘిక జీవిత చరిత్రము ప్రతిపాదించబడుటయే కాక, యప్పటి రాజకీయ విప్లవపరిస్థితులు, నార్థిక పరిస్థితులుగూడ ప్రకటించబడినవి. మఱియు నీ సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులు పెండు నెలతెగని సామరస్యము గల్గినట్లు బహు విచిత్రముగ కూర్చబడినవి కాని, యాకుల బొంతవలె నెంతమాత్రముగపడదు. ఇట్టి కూర్పునందే యీకవి ప్రతిభ ప్రకటిరముచున్నది. ఈ నాటకమా బాలగోపాల మానందింపజేసిన మఱియొక విశిష్టలక్షణ మిందలి బహు విషయప్రతిపాదనము. మరియొ విందలి సంఘటనలకు సన్నివేశములకు చక్కని యిమిడిక, సామరస్యము గలిగి స్వభావసిద్ధముగా నుండును. ఈ నాటకోత్కృష్టతకు ముఖ్య కారణము దీనియందంతటను వ్యాపించి, చక్కగ పోషింప బడి, కడుపుబ్బ నవిస్తంపజేయు హాస్యరసము. ఇట్టి హాస్యరసపోషణ మింకీ నాటకమునను గానరాదు. వీనితోబాటు నిశితమై, కళ్ళకు గట్టిపట్టుగా నుండు ప్రవర్తనము, సంభాషణముగల పాత్రపోషణము. ఈ విషయములను క్రమముగ విపులీకరించి విచారించుచో నీ నాటకప్రాశస్త్యము స్పష్టపడును.

కూడ్రక కవి సోవిధముల స్వాతంత్ర్య మవ లంబించినాడు. కథావస్తు స్వీకరణమందును, వివిధ సన్నివేశముల వర్తనములందును, నాయక నాయక గణాగమందు, పాత్రపోషణమందు సామాన్య నాటకములకంటె భిన్నమైన ప్రత్యేకత యందు గలదు.

చారుదత్త మృచ్ఛకటిక నాటకములు

ఈ రెండు నాటకములం దుపయోగింపబడిన ప్రాకృతము, సంస్కృతభాష, పారిభాషిక పదములు, కవిత్వరీతి, నాటక నిర్మాణ విధానము మొదలైనవానిని బట్టి మృచ్ఛకటికకంటె భాసకవికృత చారుదత్తము ప్రాచీనమైన దనియు, చారుదత్తముపై మృచ్ఛకటికము మెఱుగు పెట్టబడినదనియు దలచును. అంతియకాని యీ రెండు నాటకములు నొకే నాటకమునకు గల వివిధ ప్రశులుగా వనియు, మృచ్ఛకటికము క్లీప్తీకరింపబడి రంగసౌకర్యమునకై చిన్నదిగా చేయబడి చారుదత్తము కాలేదనియు తెలియవచ్చును. వామనుడు మొదలగు యాలంకారికు లీ రెండు నాటకములను ప్రత్యేకముగ పేర్కొనిరి.

చారుదత్తమున నూర్విధారుడు శేనలము ప్రాకృతమునే మాటాడును. ఆ నాటకప్రారంభమున విదూషకుడు నాయకురియొద్ద కేల పోవలయునో కారణము చెలపబడలేదు. చారుదత్తమున వసంతిసేన నింటిదగ్గర వదిలిపెట్టినవాడు విదూషకుడు. కాని శూద్రుడుగు ప్రియుల చేష్టలను జూపుటకు చారుదత్తునే పంపినాడు. ద్యౌతరంగము చారుదత్తమున లేదు. విదూషకుడు హారమును వసంతిసేనకిచ్చిన తర్వాత శర్యులకుడు వసంతిసేన గృహమును జేరివచ్చు చారుదత్తమున నున్నది. కాని శూద్రుడుగు వీనిని చూర్చినాడు. చారుదత్తములో నార్యకపాలకుల యతివృత్తిపే లేదు. కాని మృచ్ఛకటికలో ద్వితీయాంకముండే యీ కథకు నూచనగలదు. వసంతిసేన గృహవర్ణనము చారుదత్తమున నాల్గవంతులలోగలదు.

నాటకకథామూలము

భాసమహాకవి రచించిన చారుదత్తమును నాటకమందలి యతివృత్తిమునే గ్రహించి, దానిని పోషించి, మెఱుగు పెట్టి మృచ్ఛకటికమున పేరితో నీ నాటకమును శూద్రుడుగు రచించెను. దీని పూర్వభాగమును, చారుదత్త నాటకమును విశేషభాగము తుల్యముగ నున్నది. కాని బృహత్కథయందు, (18-2-54) కుముదియను వేళ్య, రాజుచే బండ్లికృతుడైన యొక పేద విప్రుని ప్రేమించి, రాజ్య భ్రష్టుడగు విక్రమ

సింహుని ప్రతము వహించి, తన కళానైపుణ్యముచే నతనికి రాజ్యము దెప్పించి, చివరకు నూర్మ రాజును ముతినే దన ప్రియుని యెఱవలనుండి విడిపించి వివాహము చేసికొనును. దశకుమారచరిత్రమున చోర విద్యయు, జూదమును చక్కగ వర్తింపబడినవి. కథా సరిత్యాగరమున భ్రష్టుడగు నొక జూదరి యొకపాడు దేవాలయమును బ్రవేశించుటయు గలదు. అంతే, మదనమాలయును నొక వేళ్య సౌధము వర్తింపబడినది. అది సర్వస్వముల మైత్రేయుడు వర్తించిన వసంతిసేన సౌధమును బోలియున్నది. భామనుడుగాని, శూద్రుడుగాని దన నాటకవస్తువును బృహత్కథ నుండి గ్రహించి యుండినవచ్చును.

మృచ్ఛకటికము ప్రకరణజాతికి జెందిన రూపకముగాన నది కవి స్వకపాల జనితమైయుండినగు, గాని యిది పురాణాంతర్గత కథ మాత్రిముగాదు. ఈ నాటక పక్షాంతమున చారుదత్తుని పుత్రుడు రోహిణేమడు మట్టిబండితో నాడుకొనుట కిష్టపడక, బంగారు బండి కొఱతై పోరుపెట్టి మేన్పుచుండగ, వసంతిసేన సర్వమెఱిగి తన నగలన్నియు నా మట్టిబండిపై వేసి, బంగారుబండి చేయిండుకొనుమని చెప్పి వల్లిపోగ, చారుదత్తుడాపై నగలను తిరస్కరించి, వానిని విదూషకునిచే నామెయొద్దకు పంపగ, నది వివరీతముగ పరిణమించి, చారుదత్తుని చిత్తులపాలు గావించిన కథ గలదిగాన దీనికి మృచ్ఛకటికమని పేరు కవి యొసగెను. కాని ప్రకరణనామము నాయితా నాయకుల నామములతో గూడియుండ వలెనను నాలంకారిక నియమమున్నను, కవి తన నాటకము కీయప్రధానవిషయ నూచకముగు నామము నిచ్చినాడు.

విషయ బాహుళ్యము

మృచ్ఛకటికమందలి కథ విశాలప్రపంచమందలి బహు విషయములతో గూడియున్నది. ఇది యొక ప్రత్యేక ప్రపంచము. ఈ నాటకమందలి నైచిధ్యము మఱి నాటకమందును గానరాదు. తెలుగున కథాపూర్వోదయ కథవలె నిందు నవరసములు పోషింపబడుటకు దగిన వివిధ సన్నివేశముల కవకాశము గల్గియున్నది. మఱియు నొందలి వివిధ సన్నివేశముల కల్పనమును, హుర్బును కృత్రిమములుగా నెంతమాత్రము నుండిక ఒక

స్వభావ సిద్ధముగ నున్నవి. ఇదే యిందు గొప్ప విశేషము. ఇట్టి హాస్య కవికి గల నాటకరచనాశిల్ప మందలి నేర్పును చాటును. ఇది బహు కష్టమును చాల యరుగుమాడ.

ఈ నాటకమున, వసంతిసేనా చారుదత్తుల ప్రేమగాథయందు శృంగారరసమును, శకౌర విదూషక సభికుల వాక్య ప్రవర్తనలందు హాస్యరసమును, చారుదత్తుకు వ్యవస్థానమునకు గొనిపోవకు నపుడు, వసంతిసేన వధయందును, చారుదత్తుని దారిద్ర్యభాగ్యందు కరుణరసమును, వసంతిసేన శకౌరానులచే తిరుమటకునపుడు, వసంతిసేన గజము పీఠులలో విజృంభించినపుడు, శర్వీలకుడు దొంగతనము చేయునపుడు, నాన్యకుడు పాటిపోవు నపుడు, జీరోద్వానమున వసంతిసేన శకట విపర్యాస ఫలమున చారుదత్తుని బహులు శకౌరాని గాంచినపుడు, సంవాహకుడు జూదరటచే దెరుమటవినపుడు భయానకరసమును బోషింపబడినవి. ద్విధ్వంస మాధురీయము, వీరక చందనకులయు కలహములందును, పాలక మహారాజ పరాజయ వృత్తాంతగూచనముందు వీర రౌద్రరసములును, చారుదత్తుని వ్యవస్థాన శక్యకాన వాటిక వర్తనమున భీతిత్వరసమును, శకట విపర్యాస సన్నివేశమునను, వసంతిసేన పునర్జీవితియైనపుడును, నామె విచిత్రసౌఖ్యవర్తనమున నద్భుతరసమును, నిర్వికార చిత్తులకు వసంతిసేనా చారుదత్తుల మరణా వస్థలందు శాంతిరసమును చక్కగ బోషింపబడినవి. ఈ రసములన్నియు సముచిత సన్నివేశములందు సమంజసముగ సందర్భవృత్తితో సమకూర్చబడినవి కాని యతుకుల బొంతవలె నుండవు.

నవరసము లీ నాటకమున తగ్గిరి ప్రతిపాదింప బడుటచే గుమారు ముప్పది పాత్ర లక్షణములచుట కవకాశముగల్గి, బహు విషయములతో నిండియున్నది. రసములన్నియు పాత్రలకు దగినట్లు నేటి సన్నివేశము లేర్పడియున్నవి. ఇందు జారచోర హంతక సభికులు వత్తురు. గాన చిత్రలేఖనాది లలితకళావిషయము లును, న్యాయసభి, రాజభీతనములు, నువ్వానవనములు, ప్రాంతోటలు, శిథిలదేశములు, పేదయిల్లు, వాన, యురుములు రావడము, ఉపహులు బాదుట, కన్నుముతేయుట, పేదపొదనండి దుముకుట, సంకల్ప క్రెండుకొనుట, రాజభిటులు, బౌద్ధభిక్షు

వులు, బండ్లు, వీనుగులు, రాజ్యము తలక్రిందగుట, ధనవంతులు దిరిగియును, దిరిగియు ధనవంతులగుట, విదూషకుని యాపురింపులు, మొదలైనవన్నియు బహుచిత్ర విచిత్రములుగ ప్రవేశ పెట్టబడినవి.

మఱియు నిందలి ప్రతి పాత్రయు మిత్రలక్షణములు గల్గి గుణ బాహుళ్యముతో నొప్పియున్నవిగాని ప్రశస్తికలక్షణోపేతములుగావు. ఇట్టి మిత్ర లక్షణములతో గూడియుండుటచేత నే యీ దృశ్యకావ్యము హాస్యరస ప్రధానమైన 'ఫార్సు' తలెను, దుఃఖముయైన వివాదనాటకముతలెను, శృంగారరసభూయిష్టమగు సంతోష దాయకరూపకముగను గూడ పరిణమించినది. ఇట్టి యపూర్వవిషయములతో నాటకమును సృష్టించుటచేత నే యాలంకారికుల ప్రకరణ లక్షణముల ననుసరించుచు, కవి కల్పనాశక్తి ననేక విధముల చాటుచున్నది. మాఠరిమాధవమందుగాని, మల్లికామారుత ప్రకరణమందుగాని యిట్టి యద్భుత కల్పనాశక్తి గానరాదు.

కల్పనా వైచిత్ర్యము

ఈ నాటకమున నాధికారేతి వృత్తము వసంతిసేనా చారుదత్తుల ప్రణయవృత్తాంతమైనను సంవాహకుడు, శర్వీలకుడు, విటుడు, చేటుడు, నార్యకుడు, చందనకుడు, మొదలైనవారు నాయకౌ నాయకులకు సంబంధించినవారుగారు. వీరి విషయములు ప్రధానకథకు సంబంధించినవి గాని, దానికి సహాయపడుటకుగాని, నిరోధించుటకుగాని యుద్దేశించినవి కావు. వీరందరు స్వకార్యములందు మగ్నులై వానిని నిర్వహించుకొనుచు, నప్రయత్నముగ, ననుద్విష్టముగ నాధికారిక కథయందు కాక తాళియన్యాయముగ సహాయులై, నాయకుని మహాత్మ్యవృద్ధిగలములచే నాకృష్టమానుగులై, నీచుడగు ప్రతి నాయకుడైన శకౌరానియం దసహృదభావము తహించి, తమ దుర్గుణములతోబాటు సద్గుణములను గూడ వెలార్చి యాధికారికకథను ముగిశాంతిముగ పరిణమింపజేయుటకు బూనుకొందురు. ఇట్లు ప్రాసంగిక వృత్తము నాధికారిక వృత్తమున కనుద్విష్టముగ చేసినను నది యసంగతముగగాని, యతుకుల బొంతగా కాని లేదు. మొత్తమువివాద చింతి రెండు నవివాదాన సంబంధముగలవియై, స్వభావసిద్ధములై,

నుపాంగములుగ పరిణమించి వీనినండి యేస్వర్లు విషయములు లోపింపజేసినను చివరకు ప్రధానభక్తుల భంగము వచ్చునట్లు కూర్చబడినది. సంవాహకుడు జూదరియై నిక్కష్టత ద్రవ్యదైనను, వసంతినేన తిరిగి బ్రతుకుట కాలిని సన్యాసము కారణమాయెను. శిర్విలకుడు దొంగయై దుర్మార్గముగ ప్రవర్తించినను వాడార్యకుని రాజ్యప్రాప్తికి కారకుడయ్యెను. ఆర్యకుడు రాజభటుల దృష్టినుండి తప్పించుకొని పాత బోయి, చాగుదత్తుని శిశువుమెక్కి గూతనిచే నాదరింపజేయింపకు రాజైనపుడు కృత్రిమతీతో చారుదత్తుని రక్షించుటయే కాక, వారికి గొంత రాజ్యముగూడ నిచ్చెను.

సామాన్యముగ శృంగారరసప్రధానమైన నాటకములందు నాయక నాయకులు గాని, వీరరసప్రధానమైన రూపకములందు నాయక ప్రతినిధులుగాని యుండుదు. కాని యీ నాటకమున వీర శృంగార రసములు సమాన ప్రకృతి వహించుటచేత ప్రణయ రాజకీయవృత్తియే యిత్యవృత్తియన మిత్రములగుటచేత, నీ నాటకమున నీ రెండు రసములకు వలయు, నాయక నాయకులతోబాటు ప్రతినిధులగుగూడ గావలసివచ్చెను. సామాన్యముగ వీరకాండ రసములు శృంగార రసమునకు విరుద్ధముగ పరిగణింపబడినను, నీకథయందట్టి విరోధ భావము లేక నాయక నాయకుల ప్రణయము గాఢమైనదని నిరూపించుట కిది సహాయకాదులై, వారి ప్రణయభక్తితో నెవతెగని సంబంధము గలవై, ప్రతి నాయక ద్వేషమువలన వీరి కల్యాణపరిణామమునకు గూడ దారితీయుచున్నవి.

కథా సందానము

భారతీయ నాటకకర్తలు దమ నాటకముల ధీరనాయకుల యిత్యవృత్తియను గ్రహించి వారిని కష్ట పరంపరలో వేగించి, చివరకు ధీరత్వముచే వాగు కంటకములను దాటి వారి యుత్సాహవృత్తి బ్రకటించి యీష్టితార్థముల బొందునట్లుగా ప్రతిపాదించుదురు. ఇందలి యాధికారిక వృత్తియ సామాన్యముగా నాయక నాయకభూయిష్టమై, ప్రాసంగిక గత భిన్నవృత్తిలాది కారిక వృత్తి పరిణామమునకు సాక్షుపడుదురు. మృత్యుకటిక

నాటకమున వసంతినేనా చారుదత్తుల ప్రణయ వృత్తాంత మధికారికము. వీరి కాశ్చిత్రసమాగమమునకు శిశువుని కృత్రిమ మాటంకపటమను. శిశువుకు, సంవాహకుడు, నార్యకుడు, విటుడు మొదలైనవారల చరిత్రములు కథాసరణిలోని ప్రాసంగికవృత్తిములు.

వసంతినేనా చాగుదత్తుల పరస్పరాను రాగము కేవలము కౌముద్రధానమైనది కాక, పరస్పర సుగుణాకర్షణ ప్రధానమైనది. వసంతినేన ప్రారంభమున కౌముదీవాలయమున చారుదత్తుని చూచినపు డామె కనురాగ ముంకురించినది. ఈతని సుగుణులకు విని యామె మరియు నెక్కువ బద్ధానురాగ యైనది. అందుచేత నీ శిశువుకు తన్ను బలాత్కరించెనని మైత్రేయుడు చారుదత్తునితో చెప్పినది. 'బలాత్కరింపబడి' యను నక్షరములే తన్ను బ్రతికించుచున్నవని యనుకొనుట, చారుదత్తుడన్యాయమును సహించినది యామె గ్రహించినది. తర్వాత జాడలావుల సువాసనను స్రవ్యరించు నాతని యుత్తిరీయమునాఘ్రాణించి, మురిసిపోయి, తాను కప్పకొని, పారవశ్యము చెంది, 'యీతని యావన మింకను నుదాసీనముగా లేదని' మెచ్చుకొనుట, వీని సుగుణములను గ్రహించియే. సుతర్జభాండ్లము నీతినియొద్ద దాచుట వలన, వీరి ప్రణయవృత్తాంతమునకు తన్మూలమున నాటకమునకు ముఖసంధి యేర్పడుచున్నది.

చారుదత్త సుగుణానుకర్యైన వసంతినేన గౌరవాదరములు చోరావహృత సుతర్జభాండ్లము వలన మందగించు నేమోయని నాయకుడు భయపడి యాలోచనను దీగ్గుటకై దానికంటె నెక్కువ విలువగల రత్న హారమును వసంతినేనకు బంపును, తా నా సుతర్జభాండ్లమును ద్యూతమున నోడివోయితినిని యసత్యముదాటుటకు, సత్యముంతయు నెఱిగిన వసంతినేన మతీయు నధికముగ నతని సుగుణులను మెచ్చుకొని విశేషముగ ప్రేమించుటవలన బ్రతిముఖసంధి యేర్పడుచున్నది. ఏ యసత్యమాడి చారుదత్తుడు వసంతినేనకు సుతర్జభాండ్లమునకు బదులుగా రత్న హారమును బంపెనో, యట్టి యసత్యమునే చెప్పి వసంతినేన చారుదత్తునకు రత్న హారమునకు బదులుగా సుతర్జభాండ్లమును పంపి చారుదత్తుని మెప్పించి, యీతని యాచార్యమును గుర్తించి యీతనిని కౌము

యను. నీరి పరస్పరగణాకర్షణము పంచమాంగమున నుచ్చదశకు వచ్చి, నీరి యనురాగము సిద్ధిచుటవలన గర్భసంధి యొప్పుచున్నది. ఇక చక్షువాంకమునకేకట విషవ్యాధియనున వసంతశీనా చారుదత్తుల ప్రణయోదరితకు భంగముగల్గి, శకౌరుని దుష్టప్రవర్తనము వలన విధి ప్రతికూలమై విషానాంతముగ పరిణమింప బోవుట యిందవత్సరసంధి గలుగుచున్నది. ఇంద సంవత్సరము విషమును శిశువుపర్యాధియమువలన నగ్నుతరస ముదయించుచున్నది. కడకు శకౌరుని దుష్టప్రవర్తనము బయలుపడి సత్యము లేరీ సకలము గుభవర్తనసానుమై, చారుదత్తున కైశ్వర్య ప్రాప్తిలోబాటు వసంతశీనాపాణి గ్రహణముగల్గుట నిర్వహణసంధి యగుచున్నది.

ఆక్షేపణము

నాటకమున ప్రాసంగికమున రాజకీయ విషయ మధికప్రసంగమై కథకుందరి సౌందర్యమును జెరుచుచున్నదని యొక యాక్షేపము గలదు. కాని ప్రాసంగిక కథ యాధికారికకథవలె నెక్కువ ప్రాధాన్యము వహింపకయున్నను దాని యుపసంపృతి యాధికారికముగా గలిసిపోయినది. ప్రాసంగికకథ మోగవై కథాక్రమమునకు భంగము గూర్చును. కాన నీ ప్రాసంగికకథ సర్వదాయాదరణీయమే. మఱియు దర్శకసకు రాజ్యరిప్తమున పాలుగొనునని చెప్పటచేతను, శిర్విలకు ద్వార్యకుని రక్షించుటకై పోవుటనుబట్టి రాజకీయవృత్తాంత మెట్టివా ల్లాగి తెలియగారు. వసంతశీన దురదృష్టముచే శిశువు పర్యమగుటవలన నాగ్యకుకు రంగ ఫలమునకు వచ్చును. అర్థకుని వృత్తాంతము దూరమైన విషయముగాన నాటకోపసంహార మార్గమునపై యాధారపడి యుండుట సమంజసము గాదని యాక్షేపణముగలదు. ఒకవేళ వసంతశీన జీవించియుండుటనుగ్రహించి పాలకరాజీ చారుదత్తుని రక్షించినను, సంహారకుని చారుదత్తుకు క్షమించుటచే చారుదత్త వసంతశీన సంవాహకుల సునుగములు బయలుపడుటెట్లు? కాన నాగ్యకుని సింహాసనారోహణము, సాక్షానకుని యాధికార ప్రదత్తము, చారుదత్తుని యభ్యుదయమును మృచ్ఛికటికమున కుపసంహారములైనవి.

ద్వితీయపంచ మాంకములమధ్య కథాగమన

మాగిపోయి ప్రాసంగికములవలన నాధికారిక వృత్తాంతమున వసంతశీనా చారుదత్తుల ప్రణయోదక విస్మయింపబడినదని దాక్షులు రైడరుపండితుడు దలచినాడు. యధార్థమునకు మృచ్ఛికటికము రెండు నాటకములకు దగినకథ గలది. ప్రథమాంక పూర్వభాగముతో చక్షువాంకమునుండి దశాంకమువరకు నొక భాగమును, ప్రథమోత్తర భాగముతో ద్వితీయాంకాది పంచమాంకమువరకు రెండవభాగము నగును. ద్వితీయాంక మాధికారిక వృత్తముతో నేమియు సంబంధము లేదు. ద్వితీయ పంచమాంకముల మధ్య కథ మందగించు ననుట సత్యమే. ఇందు చివరియై దంకములంతి కథావేగము లేదు. అంతమాత్రముచే నిది ప్రధానకథకు దూరముగాను. ద్వితీయాంకమున సంవాహకుని చరిత్రము ముఖ్యమై కథానిర్వహణమునకు సాధనమైనది. అతడే మంగళాంతమునకు కారణమగును. వసంతశీన కతికు పరిచితుడగుటవలన నామెకు చారుదత్తునిపై గౌరవమును తిమ్మలమున ప్రేమ బంధాభివృద్ధియు గలుగును.

ప్రకరణనామము నాయికా నాయకుల నామముల ననుసరించి యుండును. ఉదా. మాలతీ మాధవము, మల్లికామరుతిము. కాని మృచ్ఛికటిక నాటకమున శిశువునునకు విశేష ప్రాధాన్యము లేకుండుటచే నీ నాటకనామ ముచితముగ లేదు. మఱియు నాయకుల ప్రతి్యంకములో గనబడవలసి యుండగా, చారుదత్తుకు నాలుగంకములలో రానేరదు, నాటకమున వేళ్ళ నాయిక గారాదు. విక్రమార్కత్రయమున దేవవేళ్ళ నాయిక కాగా, దీనిలో మర్త్యవేళ్ళ నాయికయైనది. మఱియు వేళ్ళ నాయికయగుచో కులస్త్రీయు వేళ్ళయు నొక్కమారు నాటకరంగమునకు రారు. కాని యీ నాటకములో దిశమాంకమున ఎట్లు వర్తులు. హరిల్లుల రంగస్థలమున చూపుట నిషిద్ధమైనను వసంతశీన వర్ణిరంగముపై జూపబడినది. ఈ కారణములచే నీ రూపకము నాటకరూపకాలమునకు బూర్వమే రచింపబడినట్లు విశ్వసింపవలయును.

వసంతశీన చెరిక త్రెయగు మదికినకు ప్రేమించి, శిశుల చందఃకుల మిత్రుడై, చిరకాల ముజ్జయి నీని నుడైన శిర్విలకుడు, ప్రసిద్ధుడైన చారుదత్తుని గృహము చెలియకయే యాతినియింట దొంగతనము చేసెననుట సంభావ్యముగాక మానిదు. వసంతశీన - గృహ

ద్వివర్ణకమున దృశ్యకావ్యమున ప్రదర్శనా యోగ్యమై నది. తనంతసేనను శకటములతో జడ్డోద్ధానమునకు రమ్మని చెప్పి, చారుదత్తు డొంటరిగా నడచిపోవుటకు కారణము తెలియదు. పాత్యాగోపణపై విచారణ జరుగుచేళలో చారుదత్తుకు మానము నెందు కళలం బించినాడో యర్థముగాదు. సత్య మెందులకు చెప్ప వని విచూషకుడు చారుదత్తుని ప్రశ్నించును. తనంత సేన మరణించి తిరిగి బ్రతుకుటగూడ నసంభావ్యము ముగ కనబడును.

పాత్రపోషణము

మృచ్చకటిక నాటక మందలి పాత్ర పోషణమునుగూర్చి మూర్ఖముగా పరికిలించి నవో నందలి ప్రతిపాత్రియు తన బాతిక, వృత్తి గొంతినిగోధాభాసముగల విపరీతలక్షణము లతో నిండియుండి, బహురమణీయుగను, వాదస్వ ప్రాయముగగూడ నున్నది. ఇందలి నాయకుడైన చారుదత్తుకు 'దారిద్ర్యవృక్షో గుణరాజో నాసి' యను వాక్యమునకు గురియైనను, పరమ దారిద్ర్యము ననుభ వించు చుండినను, దన పూర్వ సుగుణసంపదకు వన్నె పెట్టదగిన మహాదారగుణములతో ప్రకాశించెను. తన గృహమున దొంగలపడి, వసంతసేన దాచునం చిన సువర్ణభాండమును నగను దొంగిలించగా, నీ సంగతి తెలిసినచో నామె రత్నమాలను గ్రహింప దనియెంచి, తాను జూదములో నోడిపోతినని యస త్యమాడి, యంతకంటె నెక్కువ విలువగల రత్న మాలను దానికి ప్రతిగా పంపును. కల్లబొడ్డి మాటలచే తని ప్రేమ నటించి, విలుల ధనములను లాగి వారిని పీడించి పిప్పిచేయు గుణ గాహ్య భూమ్యులైన వేశ్యా కులమున జనించిన తనంతసేన దారిద్ర్యావస్థపాలైన చారుదత్తుని సుగుణములకై నిష్కల్మషమృదదు మతో ప్రేమించి యతినికోజకై తన నగలన్నియు గూడ మృచ్చకటికపై విడిచి యతిని పుత్రుని సంతో షపెట్టి, విశేష ధనమిచ్చుటకు సిద్ధపడిన శకూనిని ప్రేమను దిరస్కరించును. తన భర్తను మోహించి, యతిని మోహింపజేసిన తనంతసేనయందు స్త్రీ సహజ మగు నవేత్తి మాతస్పర్శాద్ధి భావములకు లోనుగాక, యామె దాదనుంచిన సువర్ణభాండమును దొంగ భవహరించినపుడు, దాని ప్రతిఫలముగా తన పుట్టి

నింటివారిచ్చిన యధికవిలువగల రత్నహారమును దాని యర్పించి, దక్షిణనాయకుడైన తన పతిపై కినుకపూనకయుండును, దూతాదేవి శర్వలకుడు చతు ర్శేష పారంగతుడయ్యు సర్వసర్వముల నెఱిగియు, రంధ్రకోజకై చార్యమొనర్చి, యందును దననైపుణ్యం నూపి, మదనికమిది మోహమున నస్వాభావిక కార్య మొనర్చి, యామెను సంపాదించినను, మిత్రుని యాపద్యృతాంతమును వినినవెంటనే నవవహూ సమాగమ సౌఖ్యలాభముల వర్షించి యతిని రక్షింప వెడలును చారుదత్తునిపై నిష్కల్మషభక్తి ప్రేమ గౌరవములు గలవాడయ్యు మైత్రేయు డనయిక మైన యవివేకము, లొందరయు కారణమువలన తనం తసేన నగలమాటతో యధికరణికుని యెదుట తిలస్థ పడి, మిత్రుని పెక్కు చిక్కులపాలు చేయును. శకూనిని విలుగు దుస్సాంత్యకలుషితుడయ్యు యుక్తాయుక్తము లెఱిగిన మంచి వివేకయై, సగుప దేశము లొనర్చి, యోగ్యుల కుపకార మొనర్చును. శకూనికు మగధుకు నవివేకియు నైనను తన ప్రేమను తిరస్కరించిన తనంతసేనను కపటోపాయమున వధిం పగల్గి, యా సేరము నామె ప్రియుడైన చారుదత్తుని పై మోపి బహుచాక చక్ర్యముతో కృత్రిమరమును నెఱవజాలెను. సంవాహకుడు పగమదిగ్రుడై, బ్రతుక నెక్కుడై, జూదగులచే తన్నులుతిని, చివరకు బౌద్ధ సన్యాసియైనవాడు, తనంతసేనను బ్రతికించి తాను పూర్వమొందిన సహాయమునకు ప్రతికృతియో యనునట్లు తన స్వామియైన చారుదత్తుని శిక్షనుండి రక్షించును.

సాంఘిక పరిస్థితులు

మృచ్చకటికమున నా కాలమునాటి సాంఘిక చరిత్రము స్పష్టముగ తెలుపబడినది. ప్రాచీన భారతీయ చరిత్రకారుల కిందా నాటి రాజ్యపరి పాలనవిధానము, బాతి వర్ణపద్ధతులు, బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతాచారములు, మొదలైన ప్రాచీన భార తీయ సాంఘికార్థిక పరిస్థితులు స్పష్టపడగలవు. భారతదేశమున ప్రాచీన కాలమున రాజు సర్వ స్వతంత్ర పరిపాలకుడై, యతినికి మంత్రులు సాయముచేయు చుండురు. అం IX పుట. 14. రాజోద్ద్యోగులచే వివిధ గ్రామములనుండి శిస్తు తరాలు చేయబడుచుండెడిది. VII, 1. రక్షక

భటుల పరిపాలనను కత్తిసీనమైకది కాదు. III. 2. X VI. దోషులు శిక్షను తప్పించుకొనుటకై పారిపోవుటయు గలను. రాజకాననము సర్వత్ర గౌరవించబడెడిది. ప్రాద్వివాకులు దను ధర్మము, హక్కులును, పూర్తిగ గ్రహించుచుండెడివారు. మను ధర్మశాస్త్రమందలి ధర్మములే పరమ ప్రమాణములుగ పరిగణించబడెడివి. సాక్షి నియమములును, ధర్మవిచారణవద్దకులు నియమింపబడి, ప్రాద్వివాకులు వానినే యనుసరించెడివారు. పాత్రుని యనుమును కూడ్రక కనియే పూర్తిగా నెఱిగియుండెను. తాను దలచెడివిచో, యెఱిగివచ్చు సాక్షియులుగూడ నిరూపించగ నొప్పు విచ్చిత్రరాజభిలోద్యోగి, కాగలకు, కానకల్పితదోషముక, యథాన్య దోషమును గుర్తించబడినవి. కాయములు ధూర్జలుగా పరిగణింపబడి ప్రాద్వివాకులు దోషవిచారణచేసి దోషిని నిరూపించగ, రాజునానికి దగిన శిక్ష విధించును. ధర్మవిచారణమందు ప్రాద్వివాకునకు సహాయముగా సభికరణికు లుండును. అందులో నైత్యులుగూడ నుండవచ్చును. దోషము ఋణపుకాగానే దోషి యథాన్య చెప్పవలయును. మనుధర్మ శాస్త్రానినసాము దోషియైన బ్రాహ్మణునకు = తింశిక్ష లేకపోయినను నీ నాటకమందది మాన్యుచేయబడినది. శిక్ష యనేక విధములుగా నుండెడిది. X. 56. అపరాధనమిచ్చుటచే నెంతటి దోషియైనను విడిపింపబడును. మహాకార్యసంఘటనలందుగూడ దోషి తల్లివ్రుదగును. వర్తకులకు వ్యవహారమున సర్వహక్కులు గలవు. వారు రాజభటులుగను, ప్రాద్వివాకులుగా కూడ ప్రవర్తించును.

ఋణదాతలు ఋణగ్రస్తులైన సర్వాధికారము చేయుదురు. వారిని సర్వరిపుముల బాధించును. ఋణగ్రస్తులు హామీ విచ్చి తిప్పకొనుటగూడ గలను. వర్తకునకు బ్రాహ్మణునకు సాంఘిక గౌరవముల కెక్కువ యవకాశముండెడిది. వర్తకు లోక నియమిత శాఖకు చెందుదురు. వారిలో నధికారి రాజుచే నిమంత్రితుడై యవ్యతీకములతో వ్యాపారమునయేమి గొన్ని నాటలుగూడ గలిగియుండును. ఈ వర్తకులకు చిక్కిని సంఘములుగూడ గలవు. బ్రాహ్మణులందఱు నైతికవృత్తియందుండెడివారు గారు. కొందఱు పెద్ద వర్తకులు. చారుదత్తుని పితామహుడొక గొప్ప వర్తకుఁడైతఱి తిండ్రులవృత్తిని తిరస్కరించు కొనిసాగించుట సంప్రదాయమైనది.

కాని కొందఱ అపరిశ్రేణివన మొనర్చిజాడము, దొంగతనము చేయుచు రాజ్యనిష్ఠవములందుగూడ పాల్గొనుచుండిరి. ఆ కాలమున బ్రాహ్మణులు భోజనప్రియులై దక్షిణల గ్రహించుటకై యాతురత వహించెడివారు. కాని సర్వత్ర బ్రాహ్మణులు పూజింపబడుచుండిరి. అందులో బ్రాహ్మణ సన్యాసులు మరియు పవిత్రులుగా పరిగణింపబడెడివారు. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞముచేయునపుడు వారి గృహములు నేడమంత్రిభూషణే ప్రతిస్వనించుచుండెడివి. శూద్రుని కాలమున బ్రాహ్మణునిటులు వేశ్యల యిండ్లలోగూడ భుజింతురు. వారిని బానిసలను వివాహమాడుదురు. చండాలు రస్యశక్తులు మాత్రము గారు. పంచమజాతివారుగూడ గొప్ప రాజోద్యోగము చేయగలరు. ఆ కాలపు పురుషులు నేటి కాలమువారివలెనే గృహస్థ కర్మలను, సంధ్యా వందన దేవబ్రాహ్మణుల నొనర్చుచుండును. శ్రీలనేక కథిములను జేయుచుండెడివారు. నాటి కాలమున పౌరాణిక శత్రులు పూజింపబడుచుండెడివారు. శివుడు విశేషముగ పూజ్యుడైనను. క్రోధివ్యయ, శకునములు యథాస్థమరి నమ్మెడువారు. అనాడింగ్రాత్మిక కామదోష్టివాకులను గొప్పయుత్సాహముతో చేసెడివారు. అప్పుడు వివాహరామపుర దేవాలయ పూజనాది ధర్మకార్యము లొనర్చుదాతలను గలరు.

బౌద్ధమత మప్పటికే నైతికమార్గమునండిక్షిణింపసాగెను. బౌద్ధ భిక్షువులు దురాస్పదకర్మలకు నుండుటచే వారియందు గౌరవము తగినది. బౌద్ధభిక్షుని దర్శనము దుశ్శికునముగారూడ పరిగణింపబడెడిది. ఆ కాలపు ధనవంతులు సమస్త భోగముల ననుభవించెడివారు. ధనవంతుల యిండ్లనుండర నారామము లుండెడివి; పాదసంవాహకు లుండెడివారు. వేశ్యలు లలితకళల నేర్పడినారు. జూదములందు స్వప్రతి ధర్మసూత్రిముల ననుసరించెడివారు. ఆ కాలమున మధురమైన గాన మధ్యనింపబడెడిది. నాటకప్రదర్శనములూగూడ లేకపోలేను. మఱియు బావినత్వము ప్రాచీనకాలమున స్వభావనిర్దిష్టమైన సంస్థగా నుండెడిది. భారతీయపు బానిస నాడుకుటుంబములో నొకడుగా సరసముగా మాణిపడెడివాడు. కొన్ని ధన మిచ్చి బానిసలు తిమ్మ విడిపించుకొనువారు. శ్రీ సాంఘిక పరిస్థితియందు కూర్చుండరాదు; కన్యలు తల్లిచాటున నుండెడివారు. భాగ్యులు నీళ్లగలి వర్తించెడివారు. చోరత్వము నేటివలె కాక పూర్వ మొక కళగా గ్రహించబడినది.

ప్ర భూ !

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

ఆరిపోవగనీకుమీ పరాభవవహ్ని !

ఆరిపోవగనీకుమీ జ్వాలద్వజభాగ్ని !

అనంతమధుపాన మత్తుశన గానీకు
మధురగానరసస్థల ముగ్ధగనీకు.
కన్న గాననిమిత్తంలో ఏ ముగ్ధునో
వెన్నెఱుంగగ లేక ఏమడుచుమననో
తైపులోమరణించేను దూషితునో
కడలేని నృప్తికి ధిక్కరితునో !

ఆరిపోవగనీకుమీ పరాభవవహ్ని !

ఆరిపోవగనీకుమీ జ్వాలద్వజభాగ్ని !

విస్మరింపగనీకు నా ఘోరపాపములు-

వీడిపోవగనీకు నా బ్రతుకుచీకటులు-

నాలఘటినేమరచి ఎవరి నేమందునో
నాగురుత నేతలచి ఎట్లుచరియితునో
తోటిసోదరుని తేలికగానొనర్తునో
తోటిసోదరులలో తేలికయిపోదునో !

విస్మరింపగనీకు నా ఘోరపాపములు !

వీడిపోవగనీకు నా బ్రతుకుచీకటులు !

పలవించిపలపించి తపియించిపోము
కలుష మౌకష్ట మౌ కన్నీరె నాకిమ్ము
కన్నీటితెరలవల్పుని త్రోవలన సుమ్ము
కనజాలుడునీదు సత్యస్వరూపమ్ము !

పిలుపు

శ్రీ అంగర పెంకటకృష్ణారావు

మన దాటిపోగానే నైలుదారి విల్లులా వంపు తిగుతుంది. దాని పుకిప్రక్క గోకులు, చీపురుదొంకలు. ఎడమవంపు వంపు నాభి సానానికి సమీపంలో బంగారా తీదలోవున్న వొక చిన్నయిల్లు.

వం తెనకొండ యొక్కప్పుడూ యెంతో అంత పాయగా గలగల ప్రవహించే వొక గడ్డ, ఆ యింటి పెండునంటి పోయాయింది. ఆ సేవక యెవరైనా కొంప. ఆ కొంప చుట్టిపోయిందా వాడు.

ఈ దృశ్యం చూడగానే గోపాలం వృద్ధయం గుబురు పొందేది. అతనికి నైలుప్రవాహం భోజనా నంతాం త్రేవ్వడం అంత పరిపాటి అయిపోయింది. అంతే చూర్చులేనిది ఉన్నాగంగా ప్రవేశించి గంజే శ్చయింది. ఈ గంజేశ్చూ ఆ గండు స్తేవననకుమనే నాగానికి కనీసం గండుపాదు అనుకో కండెవరె ప్రవాహిస్తున్నాడు.

ఆ నైలుదారి వంపువద్దవున్న దృశ్యంకన్న కతా ధికంగా సుందరమైన దృశ్యాలు మార్గంలో చాలా వున్నాయి చెగువులలో కలువలూలు, అంటు చూమిడి, అరటితోటలు, తమని తామరగని పల్లె పడుచులు, కంఠం తిరిగిన దండలు, సెండుసెండువ బొకలిం చే నీకపిల్లల మెడలలో చిగురువల్లల సవ్వడి, యినుపదారి కిగుప్రక్కలా తెరలు తెరలుగా మారి పోతూ అతని సిగరెట్టు పొగ కవలగా పారిపో తాయి. అతని కని సిగరెట్టు పొగవలె అలవాటై పోయేయి.

కాని వం తెన దాటి నైలు ఆ వంపు సమీప స్తంభనగానే అతని వృద్ధయంలో యేదో ప్రాకుతూ

న్నట్టవుతుంది. ఇల్లు దాటి నైలు పెడిపోయాయే అతడు ఆత్మబంధువును దహనపరిచి వెడిపోతున్నట్టు అనుభూతి పొందేవాడు.

అప్పుడప్పుడా నైలక్కడ అగిపోవడం కద్దు. ఆ సమయంలో అత నక్కడ దిగేవాడు. ఇంటిచుట్టూ ప్రహరీగోడ బ్రదికినెక్క పెద్దయిసి గారవంగా ఆన వాలుప్రాయం గా వుంది. తలుపులులేని శిశుమాత్రం ధైర్యంగా నిలబడి, రాత్రిల్లి (ఒకవేళ యెవరైనా వస్తే) దారి చూపిస్తుంది.

నైలు కనులుకుంది నేపాక్షా గోపాలం ఆ శిశు ముంగున్న రాతిపాద కాలు ఆనించి నైలు కభి ముఖం గా నిలబడి సిగరెట్టు కాశ్యేనాకు ఎక్కు కగా ఆ యింటివేపుమాస్త్ర అతనికి దయచూ, శీత ఆనందం అయితే, దాన్ని కొంచెం కొంచెం అనుభ విదాయని పిసి నారితనమే అతనికే తెలిసే నైలు కూత పెట్టగానేమాత్రం ఆ యింటివేపు తిరిగిచూసి బగువైన యెడతో వనకకురు చేసేవాడు. నైలెక్కి తలుపుదగ్గర నిలబడి, కొత్తగా సరిగించిన సిగరెట్టు పొగ వొగులుగా విడువ్తూ విచారం గా చూసే నాకు అప్పుడప్పుడు వొకటిగండు కన్నీటిచుక్క లతని గుడ్డలో తిరగడం కద్దు.

2

ఉన్నాగంగా ప్రవేశించినప్పుడుండీ కుల వాడు చిక్కిపోతున్నాడు మాళాగా, యెముక రెలా అగుపిస్తున్నాగా అంది వికారం అయ్యి, ధి జానకిం ముఖ్యగారికి చేతిట్ట అంజన్తూ. ఆయన మీసాలు కుడిమండలతో నిమరుకుంటూ గోపాలం

తేపు చూడగానే అతడు పుదానీపపునవుతో తల ప్రక్కకు తిప్పుకున్నాడు.

‘ఏంవోయ్! మళ్ళీ యెప్పుడు నీ ప్రయాణం?’

‘ఎల్లండండి నాన్నగారూ...’

విశాలాక్షమ్మ కాఫీ కుమారుడిదగ్గర వుంచి వీధులలో నెళ్ళబోతూన్న భర్తతో తిరిగి అంది, ‘ఈ ప్రయాణాల వుద్యోగంలో యెండుకు ప్రవేశపెట్టేయి? రెండేళ్ళయింది. బాబు చీకె కలెక్టుచూతున్నాడు.’

జానకిరామయ్యగారు చురుకుగా చెవిక్కు తిరిగి, వొకమాట భార్య తేపు చూసి వెంటనే చాపు కుమారుడితేపు మురించి, ‘వా డెండి కొడుకు!’ అని తిరిగి వివాసాలు సద్దుకున్నారు. తన కళ్ళలో యేవో లోతైనభావం మెరిసింది. ఆ జవాబు వినిగానే గోపాలం విశాలనేత్రాలు చెదిరేయి. బుద్ధియేమే దూరప్రాంతాలనో పరిధ్రమించి నట్టయింది. విశాలాక్షమ్మ విశాలవదనం వొక లిప్త్యం దంసులుమారి తిరిగి తేటెక్కింది. ఆమె గంభీరంగా తల పంకించి గర్వంగా నవ్వింది.

జానకిరామయ్యగారు వొక ఓడ్ర సంతానంలో ముప్పైయేళ్ళు ఫార్వెట్టుచేసినదాగా పనిచేసి రిటైరయేడు. బాగా పలుకుబడి ఉనం ఆర్థించేరు, ఈవి తిక్కుచై నా కనికరంగల వృద్ధుడు.

ఆయన సుట్టపు స్వార్థంలో అందచేసిన చెయ్యి. రంజనూ, ఫార్వెట్టు వద్దంటూన్నా పులులండే స్థలాలకు సుట్టంమీద జోడు బార్న్ తుపాకీ సాయంతో నెళ్ళేవారు. బొద్దుగా పొట్టిగావున్న ఆకాయానికి అంత చురుకుదనం యెలా వచ్చిందా అని తోటి షికారీ లాశ్వర్యబాయేవారు. లక్కరాగిడివంటి నున్న నితల, చీపురుకట్టలవంటి వివాసాలు, గుండెలు చీల్చుకుపోయే విద్యుత్తేత్రాలుగల అవ్యక్తియన్నా సార్లు సుట్టంతో పులిమించి దాటేసి తిప్పించు కోవనం చూస్తూ అతడు బాపనయ్యని నమ్మలేక పోయేవారు.

అంచేత ఆపిరికిబాతి గోపాలం, అంత ఆస్తి వున్నా, వొక్కడే సంతానమైనా, ఆరైలు ప్రయాణపు వుద్యోగంలో ప్రవేశించేడు గావున. తండ్రి నెత్తురు మహాపురుషుడని. అతనికి తగ్గ కొడుకే అనుకునేవారు తిజ్జలనబడేవారు.

జానకిరామయ్యగారు వీధిలోకి వెదిపోగానే తల్లికొడుకుతో వాదన మొదలెట్టింది.

‘అసలు నీకి వుద్యోగం యెందుకోయనాయనా! నువ్వు వొప్పగోవాతిగాని చక్కనైన గుమాస్తా వుద్యోగం వారకదనా? ఈ ప్రయాణాలు చెయ్యలేక నీరసపడిపోతున్నావు కదా!’

గోపాలం తన విశాలఫాలంమీది త్రాచుపాము లనంటి కనుబొమలు కొడిగా కుంచించి, చిరునవ్వు నవ్వేడు. అతడా తల్లికి వొకడే సంతానం అయినా, ఆమె మొఖంకేసి నూటిగా యెన్నడూ చూడకు చూసినా, లిప్త్యపించినతనాత వెంటనే గొడల మీదివున్న యే పలాలవెంపో దృష్టిచూర్చి క్షుప్తంగా జవాబు చెబుతాడు.

‘అయినా యీ సెంట్రా సబ్బులూ అమ్మే వుద్యోగం నాకు సుతరాం నచ్చలేదోయ్. డిప్టే కుల్లవొస్తున్నాదన్న మాటేగాని, వొట్లు గుల్లవు తూంది. ఇక్కడికి రెండేళ్లయిందికదా. బుగ్గలెండి పోయేయి—కెల్లా లచ్చిస్తున్నాయి. నామాట విని యీ వుద్యోగానికి రిజైనుపెట్టు. మీనాన్నగారికి సంస్థానంలో బోలేడు పలుకుబడి. అక్కడ చేరితే మే నేజరాతావు.’

గోపాలం నాన్నగారి ఫోటోవెంపు చూస్తున్నాడు.

‘అమ్మా! నాన్నగారు మే నేజరెందుకు చెయ్యలేదు?’

‘నాన్నగారు చిన్నప్పటినుంచీ తాలెంఖా నాలో తిరిగంట. ఆయన పదిహేనేళ్ళప్పుడు భారీ సంగిడి పొడిచేవారట. వైగా రాచినానాసం. ఇంతికి ఆ సంస్థానంలో ఆయన కున్న పలుకుబడి మరెవ్వరికీ లేదు. అంచేత మే నేజరుకంటే ఆయనకే యెక్కువజీతం!’

ఆమెయిలా మాట్లాడుతూంటే గోపాలాని క్షేత్రా అవ్యక్తమైన అనుభూతి కలుగుతూంది. అతని హృదయంలో యేవో ప్రాచీనస్మృతులు కదులు తూన్నట్టయింది. గోమాంసం కలిగింది.

‘అమ్మా! అంతవారికి కొడుకునై నే నెలా కాగితాలు వ్రాసుకుంటూ కూచోగలగతాను. ఈ నేల్కుడిపొద్దుమంటులోనే పెద్దవాడి పథదానికి తగిన అవకాశాలున్నాయి...’

‘నీళ్లు మ్యనేజరాతావుకాని, విశాఖపట్టణం నుంచి నాకేం తెచ్చావు? అది కూడా త్రుగా రంగం లోకి ప్రవేశించిన జానకి. గోపాలం ఆమెవేపు అప్రయత్నంగా దూసి అర్థరహితంగా వచ్చేడు.

‘వాడి పెంట్లూ పబ్బులూ అరగదీస్తూనే వున్నావుగా, ఇంకా యేం తేవాలి.’

‘నువ్వుగనో అత్తయ్యా, అప్పుడే నీ సాధింపులూ నువ్వుగనో. ఏం బావ! బెల్లంకొట్టిన రాయిలూ పులకవేం!’

అతను విసుగ్గాలేచి ‘వుం దూ’ అన్నాడు. లేస్తే ఆగడుగులవిగ్రహం. ఉంగరాల చిన్నూళ్లు— విశాలమైన నుగురు కోలముక్కు—గర్వంగా వొంపుతిరిగిన గడ్డం—నూనూగుమీసాలు. అతనిని చూసినప్పటికీ జానకికి గుండెల్లో ఆశల గుడ్డాలూ పరుగడుక్కాయు. కాని నెంట్ నే అతడు సమీపించరాని యేవోమహత్తరశక్తిలా తోచి చిన్నబోతుంది.

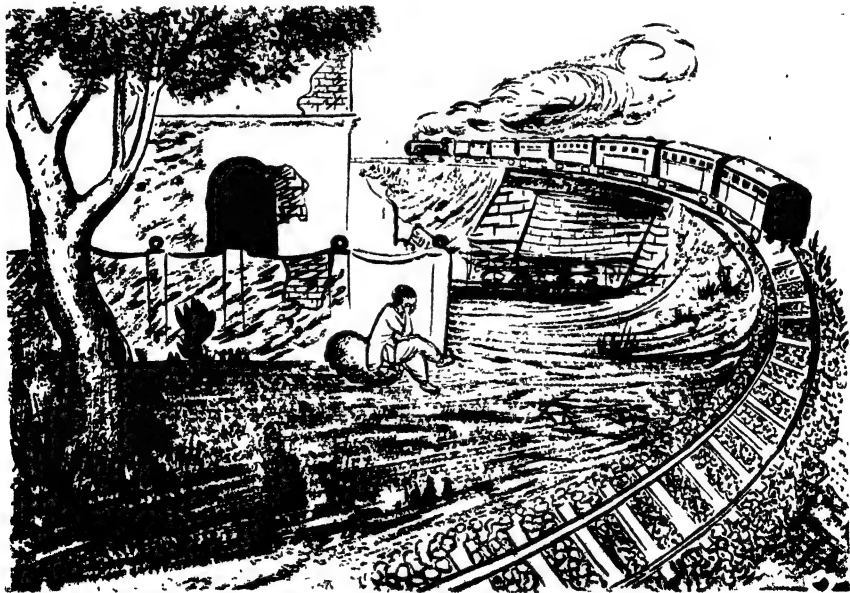
ఈలోగా విశాలాక్షమ్మ లోపలికి వెళ్ళి వచ్చింది. ‘ఇదిగోనే జానీ, గోపాలం నీకు తెచ్చింది.....’

‘ఆహా! సంగెంకథాలు—ఏం వాసన! సింహాచలంలా కొన్నావా బావా? అత్తయ్య మనం యెప్పుడైనా సింహాచలం వెళ్ళారీ. బావ చెప్పేడు, ఆ వూరు, ఆ కొండకొనలు, జలధారలు - ఆహా! ఎంతో మామయింపుగా వుంటాయట...’

‘నీ పెళ్ళికి వెడతాంగా.....’ విశాలాక్షమ్మ యోగతాలికా అంటించింది. గోపాలం దిగ్గన లేచి వెడిపోయేడు. ‘వీడికి ఆపదానికన్న స్నిగ్ధా’ అంటూ విశాలాక్షమ్మ లోపలికి వెళ్ళింది. గోపాలం వెనకాలే జానకి మేడ యొక్కంది. పరుగు పగునన పెట్టు దిగి వెడిపోతూంటే విశాలాక్షమ్మ లోపలినుంచి ‘అదే విలే’ అంది. జానకి ఆగకుండా చెయ్యెత్తి ‘కొత్త రకం సబ్బు’ అని కూత పెట్టి చుట్టూ పారిపోయింది.

3

ఆవేశ సాయంత్రం ఐదు దాటిన తరువాత జానకి, జానకి రామయ్యగా రింటికి వెళ్ళింది. విశాలాక్షమ్మ లోపలి గిరిండాలో యీజీవైగుమిది తీరికగా కూచుని వార్తాపత్రిక చదువుకుంటుంది. జానకి రాక ఆ యిల్లాలు సులోచనాలదొరుమించి గమనించింది.

ఆ పిల్ల వచ్చి నిమగ్నంగా పిల్లిలా జూచుంది ప్రక్కవేపున్న నూలువూడ.

‘ఏం జానీ తీరికగా కూచున్నావు?’

‘పనేనుంది అత్తయ్యా. వంటపోయింది. అమ్మపురాం వివదానీ కోవెలకల్లిపోయింది. పిరికిలపు గొల్లెం పెట్టి వచ్చా.’ వికలాత్ముడు మందహాసంచేసి తిరిగి చదువుకోజూచింది. జానకి ఆపురించి చిటికలు వేస్తూ ‘మామయ్య యింట్లో రేరా?’ అంది. వికలాత్ముడు అడ్డొక్తిగా నవ్వి ‘మామయ్యగా రీతలే పచ్చవేడాడయినా యింట్లో వున్నారా జానీ?’ అని యెదురుద్రక్కు వేసింది.

జానకి ఉదాసీనంగా నవ్వి, వెంటనే తలపైకత్తి ఆపురించి చిటికలు వేసింది. చాబాలాజుల్లోంచి గోపాలం వుంగరాలజాట్టు అగుసించింది. దిగ్గునలేచి ‘ఒస్తా నత్తయ్యా’ అంది.

‘అప్పుడే యెంతోందరే జానీ, కూచో. ఏం కూర చేసేవు...’ ఆ పిల్లకు మనస్కండ్డ లేదు. ‘వెంటకాయలు వేయించేను— గుంపల పచ్చడి, యిండుకచారు.’

‘నీకు వేపుకుకూరలు మహా యిష్టమేవ్. రేపెకకు కట్టచెట్టుకుంటాడో’గాని, వాడి జీతం అంతా నూనెకీ బోస్తావులా వుంది.’

జానకి అక్కడే కూచోడం బాగగా వుంది. ఆ సంగతి వికలాత్ముడికి తెలుసు. కాని ఆపిల్ల నూరించాలని అక్కడే ఆకట్టుకుంది.

‘ఒస్తా నత్త...’ జానకి లేవబోయింది.

‘ఏం తొందర! అమ్మ పురాణమును చొచ్చేసరికింకా చాలాసేపాతుందిగా...’

‘కారు అత్తయ్యా... మజ్జిక గిన్నెమీద మూర పెట్టడం మర్చిపోయేను గామోను... గదిలో పిల్లి దూరిందేమా...’ అని గబగబ నాలుగడుగులు వేసింది. ‘అన్నట్టు వోసేవ్ జానీ... చాబాలాద చామంతిపూలున్నాయే. వెళ్ళి కోకుగునిలే, తలలో తుడుముతా.’

జానకి టీపుని ఆగిపోయింది ‘చామంతి పూరే...’ అని నోరుతెరిచి దొంగకళ్ళతో చాబాలాజుల్లోంచి చూసింది. అటువంపు, అత్తయ్యవంపు యెదురుగా చూపులునూర్చి పెట్టనంపు పడుకులిసింది,

గోపాలం పెట్టనంపు పిల్లపెట్టి యెదురుగా వున్న నెరువులోకి చూస్తున్నాడు. అస్తమత నూరుగ్గికాంతి! చెరువునీరు నెత్తురులా మెరుస్తూంది. చానివూడ కేలుకూన్న నీటికాకులు కిరీరంవూడ కత్తిబాటుల్లా వున్నాయి.

అతను చేతులు వెనక్కు మెలిలి వేసుకున్నాడు. పాడుగాటి రేత్ర వేళ్లు తెల్లచిమ్మకుకాయల్ని తలపిస్తున్నాయి. తిరిగి తిరిగి ఏదో మందహాసాలు అతని కిరీరంవూంచి నెంట్టుసునానన రెత్తుకొచ్చి జానకి మీద విడిచి వేసారీస్తున్నాయి. ఆ పిల్ల అగా అతనివంపు అరనిముషం చూసి గిట్టున తిరిగి చేమంతిగోరెముల దగ్గరకు నల్లి పూలు తేంపుకూ వొక కూసరాగం విసిరింది. గోపాలం వొక్కసారి వెనుదిరిగి చూడగానే ప్రక్కవాటుగా ఆపిల్ల సంపెంగవంటి నాసిక, మాంసలమై దిగిసిన భుజం, చానివూడుగా ముందుకు జారి మధ్య అర్ధచంద్రాకృతిపొందిన సగ్గిణివంటి పాడుగాటి జప అగుసించేయి.

ఆ లావణ్యాని కతనిలో హఠాత్తుగా కోరికలు కరటంగా పెరిగి, మరుగుగంలో విరిగిపోయేయి. అతడు తనని చూస్తూన్న సంగతి జానకి కొసకంటితో కనిపెట్టింది. అటువంటి రసవంతమైన, రమణీయమైన దృశ్యానికీ తన హృదయం అమరణించకపోవడం ప్రకృతివిగద్ధం అని గోపాలం చెనుకుగా, ‘పువ్వులు దొంగతనంచేస్తే యేం ఫిట్లో తెలుసా?’ అన్నాడు. ఆమె తల పైకత్తి కళ్ళతో నవ్వుతూ ‘ఏమిటా?’ అంది తాటాకులు కట్టినట్టు. అతడు చతురత్వానికీ యెవ్వనైనా ప్రయత్నించేయ్యకుండా, ‘ఖైను’ అన్నాడు. ఆమె ‘అలాగా’ అని తల పంకిస్తూ ‘నవ్వులు అయితే యేం ఫిట్లో తెలుసా’ అంది బెట్టుగా. దీనికి కూడా అప్రయత్నంగా అతిజే జవాబు చెప్పేడు ‘బాగా’ అని. ఆ జవాబు చెప్పిన తరువాత అతని పెదవులు వణకేయి. అతని భుజంవూడ కూచున్న వెన్నెలరాజు జానకి నావ్యనిస్తున్నాడు. తన కోర్కెలు పోనుపోసినట్టున్న గోపాలం బావ జాట్టులోని వుంగరాలకొసవొంపులు దండకాంతికి ‘తెలికో’ మంటున్నాయి. అతి చామెను పిలిచిగాని, మాస్తచాలనంవ్వారాగాని, చిరునవ్వు ముఖకేవళిల ద్వారాగాని ఆహ్వానించలేదు. కాని ఆమె అతని

“లక్స్ టాయలెట్ సబ్బు

చర్మ సౌందర్యమునకు శ్రేష్ఠమైనది”

“ఎస్. వరలక్ష్మి చెప్పచున్నది

మనోహరమైన సువాసనతోగూడిన. ఈ తెల్లటి
శుద్ధ సబ్బుతో మీ చర్మమును మనోహర
ముగా నుంచుకొనండి :

సినిమాతారలకు
సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

వేటూరి—

సంపదకాస్త్రాగారి

సంపదరసమం

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు • అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహంనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్థరసాయనశాల, ముక్త్యాల

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

రియారు చేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని.

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

చంటిపిల్లలు-లివర్ అండ్ స్క్రీను

వ్యాధులను 'ఉదరాంతక' అతిశ్రీఘ్రముగా

నివారణజేయును. మరియు సమస్త అనా

సలు అనగా విరేచనము బాధతోను, బద్ధ

ముగాను అగుట, అజీర్ణము, ఆసనమునందు

పుండ్లు నివారించును.

గచ్చిణిస్త్రీలు- సునాయానముగా

ప్రసవించుటకు, ఆరోగ్యసంతానము కలు

గుటకు 'అమృతసంజీవి' మూత్రాలు

ప్రఖ్యాతిగాంచినవి. వేళ్లు, వికారములు,

సోమరితనము, నిస్సత్తువ తగ్గించి ఉత్సా

హము కలుగజేయును.

శ్రీ భుజంగ రాష్ట్రవైద్యశాల,

ప్రొఫెసరు: పి. పేరయ్య తి సన్యు

తాళ్యగేవు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన

కుష్టు,బొల్లి సంతానం

కోసంబంతని దిచారిస్తుండందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల

అనుభవంతో ఇస్తుండన్న అభయం

మామ నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (తూర్పు)

తేవు యెందుకు వెళ్లిందో అయిస్కొంతంవెంపె పరు గత్తిన పుక్కుతునక చెప్పిరి.

‘బావా విచారం గా వున్నావేం?’

‘విచారం లేదు జానీ. కానీ పరస్పర సంఘర్షణలో కలిగిన ప్రాచలతో మనసు నిండిపోయింది.’

‘నీ బాధేమిటా నాతో చెప్పరాదా, అంది, ఆ ‘నాతో’ అన్న పదోచ్చారణలో తన జీవిత కాంక్షలంతా చూపుతూ అతడు దాదా జాలుకు బారబడి ‘అదే తెలిదు’ అన్నాడు.

‘పోనీ ఆ బాధకు కారణం యేమిటా చెప్ప రాదా.’

అతడు నిట్టూర్చుకు. ‘నేను జీవితంలో వొక వెంపు ప్రయాణిస్తాంటే, యేదో ఆగోచర అనిర్వచనీయ శక్తి నన్నింకొకవంపుబాటొన్నట్టువుతుంది. నేను చూస్తూన్న వస్తువులన్నీ నామీద యేర్పడమైన ప్రత్యేక ప్రభావాన్ని చూపించకపోయినా, కొన్ని మాత్రం నాలో యెంతో వొత్తికలిగిస్తాయంటాయి.’

‘నాకంతా అ గమ్యగోచరం గా వుంది బావా.’

‘ఓహో, నీకు తెలిశలే. సరే. దీనిని నీకు సుకువుగా బోధపరచాలంటే... ఆ! మాటకి నే నిక్కడనుండి రైలుమీద విశ్రాంతిపట్టాం వెనుకూంటానా... కోవలో వొక వంటెన, అది చాటగానే రైలువార్గం వంపు... దాని కెదురుగా వొక బంగారా వుంది. రైలుస్థలం సమాప్తమందనగానే నా కడు పులో యేదో చెయ్యిపెట్టి కలుకున్నట్టువు తుంది.’

జానకి కొంచెం భయం కలిగింది. అప్రయత్నంగా ‘ఆ వువ్వగం మానీ బావా’ అంది. అతడు వొక్కమారు పొడిగా నవ్వుకు. అప్పు డతని కళ్ళలో యేదో అపూర్వమైన వెలుగు గోచరించింది. ‘నువ్వు అమ్మలాగే అన్నావు? నేనీ వువ్వగం అమ్మను తృప్తిపరచడానికి మానెయ్యొచ్చుగాని... కానీ ఆ బంగారా... అక్కడి గారీ... అక్కడ కదిలిన ప్రతిబింబం కాక... నాకోసమే... ఎమిటో నా హృదయ హృదయపుటంతరాళంలో కన్నులునీన ధోవోస్మృతిని కదిలిస్తాయి!’

‘బావా నాకు భయం గా వుంద... అత్తయ్యతో చెప్పావా? ...’ తిట్టలన అత దాడు చెయ్యిపట్టు

కున్నాడు. ‘ఒట్టువేసుకో జానీ చెప్పనని... అత్తయ్యతోనూ... యెవ్వరితోనూ వొడ్డు... మీ అమ్మతో అసలే చెప్పొచ్చు.’

అతడు చెయ్యిపట్టుగోచ మేజ్జాపకం వుండిగాని, ఆతరువాత అతనిమూలు గూడా జానకికి వినిపించ లేదు. పువ్వులు క్రింద పడిపోయేయి. ఆమె అతని లోకి నొరిగిపోయింది.

ఆమె మొహమోటం విడిచి చెప్పింది, ‘బావా! నువ్వు లేకపోతే నా జీవితం వృథా. నీ వుత్తర మెలా వుందో కానీ, నా హృదయం నీకు అర్పణ అయిపోయింది. నేను పేదదానినే. మీరంతా నా కిచ్చిన చదువు నాధారం చేసుకుని యింత స్పృహం గా చెప్పగలుగుతున్నాను. నేను నీదానిని.’ గోపాలా ప్నేదో పెద్ద సమస్య బాధించినట్టుయింది. అత జేమీ జవాబు చెప్పలేదు కానీ పడమటి వేపు పొడిచిన చుక్కనే చూస్తున్నాడు.

‘అత్తయ్య మా అత్తయ్యతో చెప్పిందిట. మామయ్యగారికి కూడా యివ్వ మేనట. కానీ నువ్వే యిదమిద్దమరి తేల్చడంలేదుట ... ఏం బావా ... మాట్లాడవా...’

ఆమె యేదో తన సోద చెప్పకుపోయాంది గాని, అత జేమలాగే నున్నాడో, అసలు తను మాట్లాడుతూన్న విషయం అర్థం చేసుకున్నాడో లేదో కూడా యెరుగదు. జీవితం విచారించే ఆ వేళ, వెన్నెల రెప్పగొట్టిన తన హృదయాన్ని అతని పాదాలముందు సమర్పించి ‘స్వీకరించు’ అంది గానీ, అతని మనసప్పు డెక్కడుందో ఆ అమాయకకు తెలిదు.

అత చలా చుక్కలకేసి చూస్తూంటే రైలు కూత వినిపించినట్టుయింది. పొగలులేగి మరీమనంగా గోచరించే ఆ దృశ్యంలో రైలుదారి, ఆ వంటెన, పట్టిలవంపు... అక్కడ పొగ లింకా దట్టమై పోయేయి. వాటి నడుమనుంచి శిథిలమైన ఆజ్ఞాత హృదయంతర బంగారా అగుసించినట్టుయింది.

‘బావా! ఏమలాచిస్తున్నావు? నా హృదయం పగులడతావా?... లేక నీ కాలి పువ్వులల విడద తూగిస్తావా?...’ అతడు మోటుత్తుగా జానకిని తన హృదయానికి బలంగా నొక్కుకున్నాడు. ‘జానీ!

నవ్వు నా దానిని! ఆమె విడిచింతుకుని, క్రింద జారిపోయిన పువ్వులు గజగజ మేరుకుని త్వరగా మెట్లు దిగి పోయింది. చావకిలో వికలాక్షమ్మ జానకి తల్లి మూటాడుకుంటున్నాడు.

‘జానీ! ఇంతకిల్లా పువ్వులు కోసుకోవడమే! జానకి సిగ్గుపడిపోయి ఆకుగు వెయ్యిలేకపోయింది. ఈమారు వాళ్ళమ్మ అంది ‘పిల్లీ మజ్జిగ త్రాగేస్తుండేమానే, తోరగా వెళ్ళా! అని. జానకి వెనుదిరగగానే మళ్ళీ వికలాక్షమ్మ అన్నది, ‘పర వారేదు వదినా, అది కళ్ళు మూసుకుని త్రాగి వుంటుంది.’ పగలుతీయబోయిన జానకికి తిరిగి నటాత్తుగా చేతు పడింది. వెంటనే తల్లి నూటిగా అడిగింది, ‘ఏమే జానీ, బావ నీవు వచ్చేదా? జానకి చటాలన నోటికి వెయ్యి అడ్డుపెట్టుకుని వ్రాసాన్న నవ్వు ఆపుకోలేక అక్కకి పిలిచింది ‘పరుగు పరుగు! ఆ పగలునా ఆమె వ్రాసిలినుంటే జారిపోయిన గండు పూలు కాలిక్రిందపడి నలిగిపోయాయి. కాబోయే వియ్యపుగాళ్ళు గంభీరంగా నవ్వుకొన్నాడు.

జానకి వెడిపోయిన తరువాతి గోపాలం హృదయంలో తుఫాను బయలుదేరింది. అతనిని యేదో లోకాంతిక క్రిత బద్దని వారిస్తూన్న కార్యాన్ని చేసి నట్టు, అటుమిడించినాయేను. వెన్నెల చురుకు చురుకున గుచ్చుకుంటూంటే, మందిపవనాలు త్రాచుపాముల్లా చెవులో బుసలు కొడుతూంటే దాదామీద నిలవలేకపోయేను. నెమ్మదిగా క్రిందకు దిగి గదిలోకి వెడిపోయేను.

ఆ రాత్రి జానకిరామయ్యగారిల్లు పెళ్ళి వారిల్లులా వుంది. ఇరుగు పొరుగులవత్తుడా మాచాయగా తెలిసిపోయింది, ఆ రెండు కుటుంబాలు వియ్యమందగోతున్నాయి. కొందరమ్మలక్కలు రాద్ధాంతాలు చేసేరుకూడా. జానకి తండ్రిలేనిది. దగ్గరగా కావలసినవాళ్ళుగాని, ఆస్తిగాని లేదు. కాగా జానకి రామయ్యగారికిచిరుగా డిబ్బుంది. ఒక్కగాని వొక్కకొడుకు. కల్పించలేకుండా, కంచంలేకుండా కనీసం ముగిదళ్ళ, బావముతగుల ముచ్చటైనా లేకుండా, గుమారుధయత్రా పూచీ మగ పెళ్ళివారే భరించదలసినంత అగత్యం యెండుకు రావాలని కొందరు మాటే గువానీసులు నోట్లు నోట్లు కున్నాడు.

రాత్రి సుమారు పదిగంటలైంది. జానకిరామయ్యగారు వాకలిలో యాత్రేయై కూచున్నారు. ఆయన బట్టలమీద చంద్రకిరణాలు నూటిగా పడుతున్నాయి. వీధినెంపు చావకిమీద, వికలాక్షమ్మ జానకి తల్లి రెండుకుర్చీలమీద, జానకి స్వభానికి జేరబడి నేలమీద, కూచున్నారు. పెళ్ళిబుర్రప్పడే బూరల వాసన కొడుతున్నాయి. జానకిరామయ్యగారు యెండు అరచేతిలో వుంచిన సున్నం పొగాకుకు పోటనవేలితో నలిపి ‘బువ్వుని చిరిచి నోట్లో వేసుకుని, అతడువెంకా నోట్లో పరిగా ‘నెటిలో’ కాకముందే, ‘జై నట్టా, యంతకీ అసలు వాడి నడి గారా లేదా? అని చేతులు గులుపుతున్నారు. ‘వాడికేం తెలుసులెంకి నట్టివాగ్గు, మనం నై అంటే నాదునైమే’ అంది వికలాక్షమ్మ. జానకి తల్లి గుండెలుగుకులుపవట్టు నిట్టూర్చింది. జానకి మాత్రం దైర్యంగానే వుంది.

‘జాగోపి! నీ పెళ్ళిభోగ్గూలు మేం చెప్పకుంటాంటే నువ్వేమిటా గదిలో దూరవు. ఇలా వోవారి రాఅన్నాడు జానకిరామయ్యగారు.

గోపాలం నెమ్మదిగా వచ్చి నిలబడ్డాడు. అప్పుడతనితల రైవముల్లా తిరిగిపోతూంది. ఉష్ణకూడా వచ్చిపట్టుంది. కాని వాళ్ళకి తెలిస్తే యేమనుకుంటాలో అని నిభాయించుకుంటున్నాడు.

‘గోపి! జాని వొప్పునుందిరా, నీకూ యిష్టమేనా’ అన్నాడు తండ్రి.

తిరిగి అతని హృదయంలో రైవనకాలు తిరిగిపోజొచ్చాయి. ధూళిపాగ లేగింది. మనక మనక వెలురుకులో ఆ బంగారాడైపోతుంది. కాని మళ్ళీ దైర్యం చిక్కబట్టేను. మహావేగంతో ప్రవహిస్తూన్న నది కెదురించుకు. ‘అ’ అని లేచి వెడిపోయేను.

అతనికి రాత్రి తీవ్రమైనజ్వరం వచ్చింది. ఉదయాన్న లేవడానికి కత్తి చాలలేదు. కాని యెండుయెక్కినకొద్దీ బలం వచ్చింది. పదిగంటలకు మామూలుగా వున్నాడు. నాయంత్రం నాలుగు గంటల బండికి నడుమంటే తల్లి అతనికి జ్ఞాపకం చేసింది, వాళ్ళ నాన్నగారు వివాహ ముఖ్యార్థం పెట్టిస్తారని, తమ త్వరలోనే కలెజ్ పెట్టబోతా

వుంటుందని. తన కామే మాటలు వినిపించిన సంగతి గోపాలం మరుక్షణంలోనే మరిచిపోయేడు.

4

గోపాలానికి శరీరస్వర్ణత మదిలిందిగాని మనసింకా శేషాగ్నిలా అందోళనాధూమకలయలు విడుదలైంది. తదమరుగ్ధ్రంగా రైలులో పడ్డదగ్గర నుండి జోరుగా సిగరెట్లు కాలుస్తున్నాడు తనకి పరిచయమున్న యెవ్వరియైనా కౌల్కు, ప్రయాణ సమయంలో కొంచెం యెక్కువగా కాలుస్తాడు. ఇలాంటివన్న మురీని.

జానకికి తనమీద మిక్కిలి అనురాగం వుంది. తిండి విషయం అటుంచి తిరిగిరాత్రం ఆ సందర్భంలోనూ తనవారివలాగుతుంది. తనకూ జానకిమీద అనురాగం వుంది. ఆమె పొడుగాటి కనురెప్పల నీడలు పాలమీగడవంటి కపోలోపరిభాగంమీద నీలి రేకలు దిద్దడం చూస్తూ యెన్నోసార్లు తన ముచ్చట పడ్డాడు. ఆమె తనను నోటినిండా బావా అని పిలుస్తూంటే ఆ అమాయకపు టెవెదను పరులగొట్టడం అమానుషం అనుకున్నాడు.

కాని ఆమెపై తన మనసు నిలకడగా లగ్నం చెయ్యడానికి శక్తి చాలవంలేదు. తన ప్రణయ జ్యోతికి అమాత అయిపోవడానికి తనకు తానే యోగిరవస్తాన్న ఆ మిమరగు తన చేతులు విచ్చి ఆహ్వానించబోలే వొక్క రిప్రలో మహాజ్యోగిని గోళంగా మారివట్టవుతుంది. జానకికి అభిముఖంగా పోతున్న తన వృద్ధుని. యెదో అవ్యక్త శక్తి బలవంతంగా మరొకవంపు తిప్పేస్తున్నట్లవుతుంది. ఆ పిల్ల నాజాకు చెదవులు ముద్దు పెట్టి కోవాలని యెన్నోసార్లనిపించింది. కాని వెంటనే అది కన్నని కాటేసి త్రాచువామని కోరలవలె అనుపించినట్లయింది.

అలాచలలలోపడ్డ గోపాలానికి శరణగంగాలో పోతున్న రైలు, దాని కెదురుగా పరుగెడుతున్న ప్రకృతి గోచరించడం లేదు. ప్రక్క ప్రయాణికుడు అగ్గిపెట్టె అడిగితే పరాకున సిగరెట్లచ్చేడు. ఆసామీ అది అడిగినట్లు నోట్లో పెట్టుకుని తిరిగి అగ్గిపెట్టె అడిగి ముట్టించి, దిమ్మలాగి నీ తిరిగి అన్నాడు కృతి జ్ఞానానినీ లేచుకోలు నవ్వుతో. ఆ మాట గోప

లానికి వివరణ లేదు కాని తట్టేడుపాగ అతని మొహామీద బాటించి.

రైలు కోరుకోవడంలో ఆగి తిరిగి పరుగు లంకించుకొంది. వంతెన రాగానే గోపాలానికి హఠాత్తుగా యీ లోకంమీద ధ్యాస కలిగింది. రెండు మూడు నిమిషాల తరువాత రైలుదారి వంపు వచ్చింది. ఇంజను క్రక్కుతున్న రాక్షసిబాగు పాగ కరాళ మేఘ పంక్తిలా క్రమియగురుకుండా చీకటి కల్పించింది. ఆ చీకటిలోంచి బంగారా తన ప్రార్థనస్వస్థులలా గోచరిస్తోంది. గొలుసు లాగి అక్కడ దిగిపోవా లనిపించింది. కాని అంతవరకం లేకుండా రైలే ఆగిపోయింది.

గోపాలం లేచేడు. తన సిగరెట్లు కాలుస్తూ, ఆసామీ ప్రత్యుపకారంగా 'ఇది టేనీసు కాదండి' అన్నాడు రవ్వలనడ్డులు వూపుతూ. గోపాలం వినిపించుకోకుండా దిగుతున్నాడు. అతడు మళ్లా వినిపించాలని 'సింగిలు లాగ లేదు కావాలి' అన్నాడు. గోపాలం మెట్లు దిగి, రాళ్లు, వుక్కు శిఖర, చిన్న గోర్తి నాటి బంగారా కేసువంపు నక్షత్రా అప్రకర్షింగా నాచీ మానుకున్నాడు విరు కంటలైంది.

ముందున్న స్త్రీచనులో మొదటిపటిలమీద వొక గూస్సెట్టె తిరగబడిపోయింది. అంచేత ఆ జంతువును లేదనీవోకూ, అంటే కనీసం మూడుగంటల కాలంవోకూ, యీ బండీ కదలను. టిక్కెట్లు లేని ప్రయాణికులు వున్నానగా అటూ యిటూ గాలి పీకాల్లు చెయ్యజొచ్చాను. టిక్కెట్లు గలవారు ముఖాలు వేలవేసి తమ దొర్నాగ్యానికి యేవజొచ్చేరు. గోపాలం ఆ తలుపులు లేని కేసు ముందున్న బంకరాతిమీద రైలువంపు తిరిగి కూచున్నాడు. సుమారు లోమ్మిడిగంటలకు రైలు గోపాలం యొక్క లేదన్న సంగతి గమనించకుండా కలవుపుచ్చుకుంది.

రైలువెడిపోయిన తరువాతకూడా గోపాలం దిరులుగా రైలువంపు చూస్తూకూచున్నాడు. అతడు న్యాయావస్థానికి రాబోతున్నట్లుంది. ఆ నిర్దనారణ్యప్రదేశంలో రాత్రి వెన్నెలలో కూచుని అనాధారణమైన నూతన కాలగమనంలో పడిపోయినట్లు అనుభూతి పొందుతున్నాడు.

ఉండి వుండి వెనక బంగారాలోంచి యేదో శబ్దం వివశచ్చినట్లుంది. వెనుదిరిగి చూసేటగాని యేమీ గోచరించలేదు. అది తన భ్రమ అనుకుని లేచి ఆవరణలోనుండి మెట్లవరకూ వెళ్లేడు. మధ్య మెట్టు వద్దకు వెళ్లేసరికి అతని కాళ్లందుకో కంపించేయి. అక్కడే కూలబడి మోకాళ్ళవూడ తలపెట్టి, కాళ్ళ చుట్టూ చేతులు పెనిచుకుని చూ గన్నులొప్పడాడు.

హటాత్తుగా బంగారాలోంచి లాలిపాట వివశచ్చింది. అదేదొరిక్కిపడి తలయెత్తి చూసేసరికి బంగారాగదులన్నింటిలోంచి దీపకాంతి అగు పిస్తూంది. చావడికుడిప్రక్కనున్న గదిలోంచి ఆ లాలిపాట అతి మృదువుగా, జాలిగా, కాంక్షా పూరితంగా, హృదయవర్ధనా వినిగ్ధతగా వచ్చి తన ఆత్మలలోకంలో సుపావస్థలోవున్న వీదో జ్ఞాపకాన్ని రెచ్చగొడుతుంది.

గోపాలంలేచి నెమ్మదిగా చావడిలోకి వెళ్ళి కుడివెంపు గదిలోకి చూసేడు. ఒక స్త్రీ అటు తిరిగి తనచేతులతో శిశువున్నట్టుహించుకుని పూవుకూ పాడుతూండా లాలిపాట. ఆ దృశ్యం చూడగానే గోపాలం తనను తనగా మరిచిపోయేడు. ఆమె యోవనో, యెండుకలా విలపిస్తూందో లోచనము. ఆమె వెనుదిరిగి అతనికేసి చూసి, ముఖమంతా కళ్ళు చేసుకుని, కళ్ళు రెండూ సముద్రాలు చేసుకుని, మరు క్షణంలో ప్రక్క గదిలోకి వెడిపోయింది పడుపు రాసిన చీరచెంగు నడుముకు విగించుకొని, అలసట ఆకారం ఏరించినట్లున్న ఆ లాలి యోవనపు బొమ్మ పచ్చి బారెంతరాని గోపాలం పోలేడు.

ఆ ప్రయత్నంగా నెమ్మదిగా గోపాలం ఆ గది లోకి వెళ్లేడు. ప్రక్క గదిలోంచి ఉబిగువినవచ్చే దుఃఖాన్ని దిగ మ్రుంగుకుంటూ, వెక్కిరిస్తూ యేడుస్తూ యేడుపునవచ్చింది. రెండునిముషాలు గడిచేకా ఆ యేడుపు తిరిగి పూర్వ ఫక్టిలో లాలిపాటగావారి, ఆ గదిలోంచి పెరిటివరండాలోకి వెళ్ళింది. గోపాలం యీసారి కొంచెం వేగంగా పెరిటివరండాలోకి వెళ్లేడు. నెంటనే ముందగవడిన స్త్రీ విగ్రహంబగబ మెట్లు దిగి పెరిటిలోకి పరుగెత్తింది.

మెట్లవర యాభైజాల దూరంలో వొకపాడు గచ్చునుయ్యి, దానికుడిప్రక్క నొక కుంకుడు చెట్టు, ఆ చెట్టుకింద వొక నాపరాయి వున్నాయి, ఆ స్త్రీ

కుంకుడు చెట్టుకింద నిల్చుంది. అటులలోంచి పడిన వెన్నెల ఆమెను గోదరాగోదరం చేస్తూంది. గోపాలం అలా వరండాలో నిలబడిపోయేడు. తను చూస్తున్నది మనిషి కాదని అతని కళ్ళపైపోయింది. కాని అతనికి విశేషంగా భయం కలగలేదు. తడవ దృష్టితో చూస్తూన్న తనవెంపు ఆమె వెయ్యి పూపి రమ్మని సౌంజు చేసి నాపరాయివూడు కూచుంది. నెమ్మదిగా అడుగులు వేసుకుంటూ గోపాలం వెళ్ళి ఆమెకు రెండుజాల దూరంలో నిలబడ్డాడు అతిడి కామె స్వప్నంగా అగుపిస్తూంది. విరబోసుకొని వుంగరాలు తిరిగిన జుట్టు, రెల్ల చిమ్మడుకాయలవంటి పాడుగాటి లేతవెళ్ళు, సుందరమైన కోలముక్క, గర్వంగా వంపు తిరిగిన గడ్డం, వికాల ఫాలభాగం ఆమె అభిజాత్యాన్ని చెప్పక చెప్పుకున్నాయి.

‘కూదో నాయనా!’

అతనికి వివశించి పలుకు. తన నిద్రవర కంటి మందో పిలిచేడు. కాని యీమె పిలుపుతో యేదో విశేషమున్నట్లుంది. అది లోకాతితిమైనది. అతని ముఖంవూడ పోసిపోయిన చమ్మటముక్కలలో వెన్నెలకాంతులు మెరుసున్నాయి.

‘అమ్మా నువ్వగురు?’

ఆ పిలుపు కామె నేత్రా లుజ్వలంగా మెరిపేయి. చీరచెంగుతో కన్నీళ్ళు కుడుచుకుంది. మాట్లాడబోలే డగ్గుత్తిక కలిగింది. ‘నాయనా! నే నెవరా! నేను నీ తల్లిని!’

అతనికి శరీరం పులకించింది. దుఃఖం కూడా వచ్చింది. ఇది స్వప్నం కాదుకదా అని అనుమానం వేసింది.

‘బోను నాయనా. నువ్వు నాబిడ్డవే. అదంతా వొక పెద్దగాన. ఇరవైయ్యేళ్ల నీకోసం యీ నా హృదయంలో కుంపటితో వేచివున్నానోయ్. నా చిట్టి తండ్రి! నిన్ను మోసికన్నబే నా వంశైంది గాని, నీ అచ్చటలు మచ్చటలు చూడలేకపోయానోయ్. నిజమే నాయనా, నువ్వు నా చిట్టి తండ్రివే.’

ఆ నాక్యా లతని కడుపులో పేగును పీకేయి. మత్సరవాత్సల్యం, తల్లికోసం బిడ్డపక్షే ‘తిహా తహా’ లాలిపాని అనుభవించేడు. ఇరవైయ్యేళ్ల గారాబంతో

పించిన తల్లి యీనాడు పోయినట్లు దుఃఖించేడు. అప్రమత్తంగా ఆమెవేపు జరగబోయేడు.

‘అలానే కూడో నా కన్నులంద్రి! నీలానే నాకు నీవదకు రావాలనివుంది. ఇరవైయేళ్ళనాటి కోర్కెలదిసిక యిప్పుడు నాలో తిరిగి నాలుకలు జాచుతుంది. కాని యేం లాభం? మన యిద్దరిమధ్య జీవితమనే చీకటితెర వుంది. అది మన సంచార భూములకు తుడిచివేయలేని దొల్ల. నిన్ను వొట్టోవేసుకుని మనసార స్రవ్యం యివ్వాలని నాలోని ‘తల్లిమచ్చలు’ పెనుగులాడుతుంది. కాని ఆ ముచ్చలు దొలూ తీరుతుంది? ఆమె నిట్టూర్చింది.

గోపాలం మరీ దుఃఖంపట్టలేక పోయేడు. చకోరని యేడువజోచ్చేడు.

‘ఏదవకు చిట్టినాయనా, ఇరవైయేళ్ళుగా కంటూన్న నా కలలను నిజం చేశావు. ఈనాటికి నీకీ నిర్వాగ్యపు తల్లిమీద దయకలిగింది. హా! రెండేళ్ళనుండీ నువ్వు మార్గంమించి తగచు వెడుతూ వొక్కసారికూడా నిన్ను చూడడానికి రాలేదు. రైలు వచ్చినప్పుడల్లా నువ్వే వచ్చినట్టు తలచి వీధులొక చచ్చి ఆకిగా చూసేదాన్ని. నావ్యభిచారం గట్టవరకూ వచ్చేవాణి. లోపలికి వస్తావేమో అని ఆశపడేదానిని.

తిరిగి గోపాలం కడుపులో దుఃఖం తుఫానులా లేచింది. కాని కష్టంమీద నిభాయించుకొని వెక్కజొచ్చేడు. ‘అమ్మా...నిజం. నాకు కూడా యీ బంగారా చూడగానే యేదో బాధగావుండేది. కాని యింత ఆత్మనుబంధం వుందని, నేనీ బంగారాకింత ఋణపడివున్నానని కలలోకూడా అనుకోలేదు. కాని అమ్మా! ఆ సంగతి విపులంగా చెప్పనా?’

‘నేను చెప్పలేను తండ్రీ. అది నీకు తెలుస్తుంది. కాని యిన్నాళ్ళు నీకోసం యిక్కడ వేచివుండడానికి కారణంవుంది. చిట్టితండ్రీ! చనిపోయిన నీ తల్లి ఆ కారణంగా, నీకోసం, వొకటి అర్పిస్తూంది. అది చేస్తానా?’

‘అమ్మా! త్వరగా చెప్ప. నివ్వలలో దూక మన్నా సిద్ధంగావున్నాను. త్వరగా చెప్ప తల్లీ...

‘మరేంలేదు నాయనా...నువ్వు ప్రాంతాలలో వివాహం చేసుకోకు. సంస్థానానికి వెదిపోతానని నిన్ను పెంచుతూన్నవారితో చెప్ప. అక్కడే నీకు వివాహం అవుతుంది. నువ్వే సుత్రాత్రిముడివి తెలుసా. సంస్థానాధీశ్వరుడవౌతావు.’

గోపాలం మనస్సులో యెన్నో ఆలోచనలు పగలుతున్నాయి. ప్రాణం పెట్టిన పెంపుడు తల్లిదండ్రులు, మనసిచ్చిన ‘బాని’ తన భావిజీవితంలో ప్రశ్నార్థకాలలా గోచరించేరు. కాని ఆజ్ఞాపేస్తూన్నది మాత్రం కీ.

‘సందేహిస్తున్నావా, చిట్టిబాబూ? నేను చెప్పినదానిలో యెంగో అర్థంవుంది. ఇంటికి వెడుతూనే నీకీ తెలుస్తుంది. ఈ సంగతి నీకు చెప్పి వొప్పెద్దామనే యీ యిరవైయేళ్ళుగా నే నిక్కడ గూడులేని పక్షిలా అన్నాడేను. ఈ నిర్వాగ్యపు తల్లి యేకైక వాంఛ తీర్చు తండ్రీ!’

అతిడలానే అని తలపూశేడు.

ప్రభాతీతల పవనాలు తిగిలేసరికి గోపాలానికి తెలిసినచ్చింది. వేళ సుమారైదాతావుంది. అతడు తొలినాడు రాత్రి సుమారు పదిగంటల వేళకు బంగారామెట్టిమీద యెక్కడ కూచున్నాడో అక్కడేవున్నాడు. బంగారా యధాపూర్వంగా నిశ్చలంగానేవుంది.

లేచి రైలు పట్టలమించి ప్రయాణంచేసి ప్రక్కస్టేషను చేరుకొన్నాడు. మరొక గంటలో వచ్చిన ప్యాసింజరుమీద వాల్తేరు వెల్లి తొలినాడతని సామానులు రైలులో వుండిపోవడం రిపోర్టుచేశాడు. అదృష్టవశాత్తూ అన్నీ వున్నాయి. అది తనది అని స్థిరపరచి తీసుకున్నాడు. ఆవేళ విశాఖపట్టణంలో వుండిపోయి, మర్నాడు తెల్లవారధూమన రాయ పూరుబండిలో బయలుదేరి వుదయం ఎనిమిదిగంటలకు యిల్లు చేరుకున్నాడు.

5

గోపాలం వచ్చేసరికి యిల్లంతా కలకలలాడుతూంది. గుమ్మాలకున్న కొత్తపసుపులు కుండాలు, కొత్తమిడిబిరగాలు కళ్యాణకోళ తీసుకున్నాయి.

అతడు తిన్నగా మేడమీదకు వెళ్లి నూలు కేసు దించి మంచమీద కూలబడి ఆలోచిస్తున్నాడు. అతడు వచ్చేదని తెలియగానే జానకి పరుగు పరుగున వచ్చి మేడమీదకు వెళ్లింది. ఆపిల్ల తలంటున్నాననుచేసి శృంగారిండుగుంది.

‘బావా అలా దిగులుగా వున్నావేం?’

బావా అన్నపిలుపు అతని గుండెలలో మారుమోగింది. ఆలోచనారహితంగా అతడు మేవేపు తిరిగిచూసేడు. అతని నేత్రాలు విశేషతనంతో కాలలా వున్నాయి. వాటిలో ఆకృతులు తిరుగుతున్నాయి. జానకికి ఆకృత్యం దిగులు కలిగేయి. ఎంతో ఆశగా, ‘బావా, ఇవాళ మన ప్రధానం, పదిగంటలకు ముహూర్తం. ఎల్లంతే మన వివాహం. అలా యేడుస్తున్నావేం?’

అతని పెదవులు స్పందించిపోతున్నాయి. “జానకమ్మా...” అన్నాడు మాటలు తడవకుతూ. ఆ పిలుపుకు జానకి చూచిపోయింది. ఆమె అతని దగ్గర నా వెళ్లి దగ్గరికితో ‘బావా... అదేమిటా పిలుపు’ అంది.

‘అంజేనమ్మా జానకి. ఇవాళ మన ప్రధానం కాదు. విషాదం! ఇవాళే నా ప్రయాణం. ఇవాళే నీకు నాకు చిరవియోగారంభం! అంతా నీకు తెలుస్తుంది.....’

ఆమె హృదయంలో బాకుతో పొడిచినట్లయిం ఇంకేం అనాలో తోచలేదు. అప్పు డక్కడికి వికలాక్షమ్మ వచ్చింది. కొడుకు కోడలు యేడుస్తూ డడం చూసి ‘ఇదేమిటా, మీ యిద్దరికీ పిచ్చి కిక్కిందా, నాగమ్మలారా! ఎందుకీ కన్నీళ్లు? అబ్బాయీ, కాఫీ తాగుదువుగాని లే, మంగళ స్నానానికి వేళవుతూంది. ఇవాళ మనింట్లో ప్రధానం!’

గోపాలం వొక గడ్డుసమస్యలో పడ్డాడు. ఈమె కెలా విషయం చెప్పాలో తెలీలేదు. తాను కనుపించలేదు గాని పట్టలేనంత దుఃఖం వచ్చింది. దిగ్గరగా యేడువజొచ్చేడు. ఆ యేడ్పుకు క్రింది వారంతా పైకి చేరుకున్నారు. వాళ్ళందరినీ తోసుకుంటూ జానకిరామయ్యగారు వచ్చి యేమిటిగోలంతా అన్నారు. రావలసిన వారంతా వచ్చేరు. ఇక

విషయం దాదలసిన బౌసరం గోపాలానికి తోచలేదు.

అతడు లేచి ఆ దంపతుల కౌగిళ్ళకు మొక్కిడు. ‘ఇరవైయేళ్ళు కళ్ళల్లో పెట్టుకుని పెంచిన మీరు నాకప్పుడూ తలదండ్రులే. కాని మొన్న రాత్రి మా అమ్మను చూసేను. ఆమె అంతా చెప్పింది నా జన్మరహస్యం కొంతవరకు తెలిసింది. ఆమె నాకొక ఆదేశం యిచ్చింది. తదనుగుణంగా నే నెక్కడ వివాహం చేసుకోకూడదు. సంస్థానం తిరిగి వడిపోవాలి.....’

ఈ మాటల అర్థం యెవ్వరికీ బోగవడలేదు. జానకిరామయ్యగారు గ్రహించేరు గాని దబాయించడానికి ప్రయత్నించేరు. ‘ఏమిటాయ్ నీ కబుర్లు... పీడా పికాచం వాలలేను కద—చాలు చాలు..... లే...అవతల... ప్రధానముహూర్తం సమీపిస్తోంది.’

గోపాలం దబాయించుకు లొంగలేడు. మనసు దిటవు చేసుకున్నాడు. ‘కుమించండి మొన్న రాత్రి మా అమ్మను నేను చూసేను. కొడుకొండ కవతలైలు దారి వంపుతిరిగినచోటు కెదుగుగావున్న శిథిల గృహంలో చూసేను. తెల్లవాస్తూ ఆమె కన్నీటి పాట విన్నా. ఇక నే నెవ్వరినీ మోసం చెయ్యవల్సివోలేదు....’

ఈ మాటలకు అంత దిట్టమైన జానకిరామయ్యగారు తట్టకోలేకపోయేరు. అతని నుడుటిమీద చురుటపోసింది. కళ్ళంట నీళ్లు జలజల రాలిపోయేయి. అందరినీ కూచోమని సంజ్ఞచేసేడు. తను కూడా చతికిల బడ్డాడు. కన్నీళ్లు పుంగ్రువేలిగోటితో మీటికొని ‘మవ్వవ్వరినీ మోసంచెయ్యలేదు నాయనా. నేనే చేసేను మోసం అంతా. లోకం నేటివరకు నిన్ను నా విడ్డే అనుకుంటూంది...’ అని వొక్క నిమిషం నిశ్శబ్దంగావుండి తిరిగి గోపాలం కథ అక్కడున్న వాళ్ళకిలా చెప్పేడు.

‘గోపాలం మావాడుకాదు. అసలు బ్రాహ్మణుడేకాదు. రాజవంశీ సంతానుడు. భావి సంస్థానాధీశ్వరుడు. దానికి ఋజువు దాఖలుపెంట్లు నాదగ్గరున్నాయి. కాని యిరవైయేళ్ళు పెంచిన శ్రమవల్ల రిని తెంపుకోలేక నా విధికి వ్యతిరేకంగా వర్తించ

బోయేను. కానీ జీవించినా మరణించినా తల్లి ప్రాణం తన పేరుకు అన్యాయం... అంటే యిది మరి అన్యాయమేకదా... జరుగుతూంటే యెలా వొరుద్దుంది... వినండి అంతా అతిని జన్మరహస్యం:

నేనూ మా సంస్థానాధీశ్వరుడు ప్రాణ స్నేహితులం. అతిని అట్టుగుట్టు అనువార్చున్నా నాకు చెప్తుంటాడేవాడు. బహు వాజుకైన విషయాల్లో నేనతినికి సలహా యిస్తాండేవాడిని.

నేటి కిర్రవైయేళ్ళక్రిందట అతిని కొక అప్పుగారి కూతురుండేది. అతి దామెను వివాహం చేసుకుంటానని ఆమెకు రహస్యంగా వాగ్దానం చేసిడు. కాని వివాహం జరగకముందు వారి స్నేహకారణంగా ఆమెకు గర్భవృద్ధి కలిగింది. ఆ విషయం జమీందారుగారి మనస్సులో పెద్ద కలవరం లేవదీసింది. ఆమెకు అన్యాయం చెయ్యడం యిష్టంలేదు కనుక యీ సంగతి వాతో చెప్పి సలహా అడిగేరు.

‘మహాప్రభూ! ఇది యేమంత క్లిష్టసమస్యకాదు. ఆమెకు దూరస్థలంలో ప్రవాసం యేర్పాటుచేద్దాం. రహస్యం జైటపడకుండా చూసే పూచీ నాది. నెలలునిండి శిశువును కనసీండి.’

రాజుగారన్నార ‘అ శిశువు నేం చేద్దాం? అది నా బిడ్డకదా...’

‘మీ కాభయం అక్కరలేదు. నాకు బిడ్డలు లేరు. కొన్నాళ్లు నేను నాకుతాను.’

రాజుగారు నా చెయ్యిపట్టుకుని చిరునవ్వుతో అన్నారు, ‘కాని పంతులూ... కొన్నాళ్ళ సుమీ, నీలాగే నాకుకూడా పిల్లలు లేరుకదా. ఇన్నేళ్ళయినా, యిందరు భార్యలున్నా ఫలించని బీజం యిక్కడ ప్రాణస్పందన పొందుతూంది. ఈ మొలక తిరిగి యీ వనం చేరాలి.’

‘అలాగే ప్రభూ అన్నాను’ అని జానకి రామయ్యగారు భార్యచేపు చూసేరు. ఆమె మృదయంలో దుఃఖసాగరం పొందుతూంది. గోపాలం అనాథ ప్రాత్యుదయశివనిధి కర్తవ్యించి చెప్పిన కథ యిన్నాళ్ళూ నమ్మింది. ఆమె కివర్తరహస్యం తెలిదు. కాని ఆ కివరహస్యవచనాని అప్పడప్పుడనుభవించలేదు.

‘అప్పుడు కోరుకొండ రైలుసేదను కవరల, వంటెన దాటిపెరువవారే వోకచిన్న బంగారా నిర్మించబడింది. దానిని నెయ్యిమంది పనివాళ్ళూ నెలరోజులలో చుట్టాచుట్టిన నిర్మించేరు. దానిలో ఆమెనుదింపి సర్వసదుపాయాలూ జరిగే యేర్పాటుచేసిం ఈగోపాలం మార్కెట్లో ఈ బంగారాలలో నే పెరిగేదు.’

తరవాత నవమాసాలూ భరించి ఆ ప్రణయకల్పనల్లి యీ పండురాల్సి ప్రసవించిన పడవనాడు తనకు తాళాకృతింగా కల్గుమానుగుంది. ఇక చనిపోతుండనగా నేనూ, మా రాజుగారు ఆమెవద్దకు వెళ్ళేం. నేనసలక్కడే వుంటాండేవాడిని. ఆమె రాజుగారి నెంపు బెంగటిల్లిన నేత్రాలు తిప్పి కన్నీరుకార్చి, ‘నే నడి పోతూన్నా, కాని నా చిటికెండ్రిని చూడండి’ అంది. రాజుగారి కడుపు చెరువై పోయింది; సమయోచితంగా యేం చెప్పాలో తెలిక నానెంపు చూసేరు. నే నామెతో చెప్పా ‘అమ్మా మీరు భగవంతుణ్ణి తల్పుకుని నిర్భయంగా వుండండి. చిన్ని దొరవారికిమీ ఫరవాలేదు. వారిని కొంత కాలం పువ్వులలో పెట్టి నే పెంచుతా’ కాని నామాటలామె నంత అనునయించలేదు. రాజుగారిచేపు చూసి ‘మీవాగ్గానం...’ అంది. చెయ్యిపట్టుకుని సాధిమానంగా జాలిగా వారామె నిస్తేజ నేత్రాలలోకి చూస్తూ, ‘దిగులపడకు మన చిటికెండ్రి సంస్థానాధీశ్వరుడేతాడు. దానికి కావలసిన దాఖ్యమెంటు తయారుచేయస్తాను. ఇదిగో ప్రమాణం చేసి చెప్తున్నాను.’ అన్నారు.

ఈ మాటలు చెవిలోపడుతూంటే ఆమె నేత్రాలలోంచి జ్యోతి బైటపడి అనంతంలో లీనమైంది.

ఆమె పోయిన పది దినాలలో దాఖ్యమెంటు తయారైంది. అది తయారైన సంతకీరం తిరగకుండా రాజుగారుపోయేరు. అప్పటినుండి సంస్థానం కోసం యొక్కడెక్కడి వారసులు కుక్కలలా నేటివరకూ కాట్టాడుకొంటూన్నారు. నేను తిమాకు చిత్రిగిస్తున్నా.

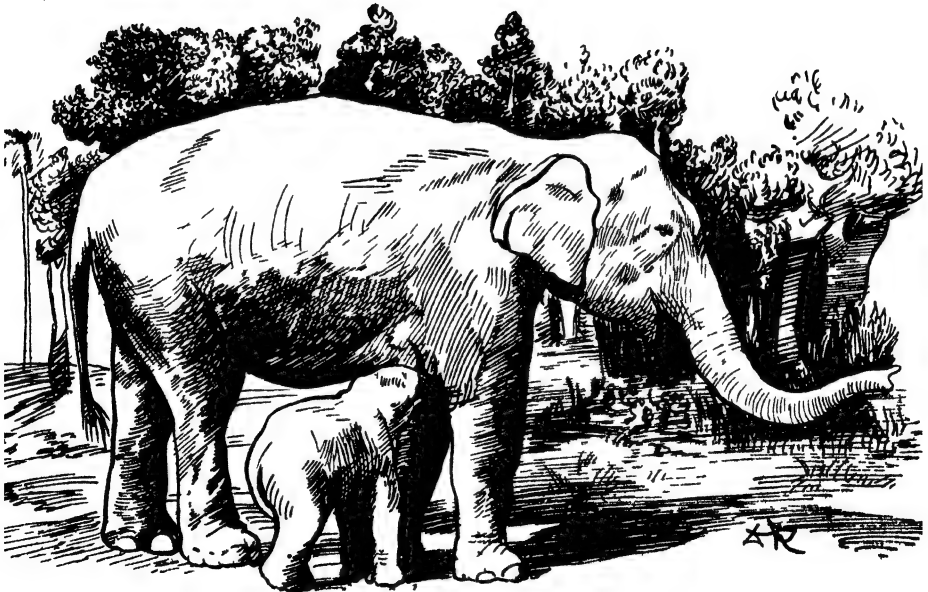
కాని దీనిలో యింకొక రహస్యం వుంది. ఈ దాఖ్యమెంటు పుట్టిన కొన్నాళ్ళవరకూ నాకత్త

చోక తరప్రవాదంలా వుంది. కాని గోపాలంమీద మమకారం పెరిగిన కొద్దీ అది హృదయకంటకంగా పరిణమించింది. అది మాహృదయాలను పగులగొట్టే గండ్రగొడ్డలి. దానిని నిర్మూలిద్దామనే దుశూహ యా మన్యనే కలిగింది. కాని అటువంటిది జరగ నందుకు సంతోషంగానే వుంది ' అంటూనే ఆయన వెక్కి వెక్కి యేడతజొచ్చేడు.

తిరిగి నిగొయించుకొన్నారు. 'కథపూర్తి

అయింది. ఇవాళే బయల్దేరి యీ యెరువుబంగారాన్ని స్వస్థానం చేశాస్తా. ఇరవై యేళ్ళు తెలిసిన యామధుర భారం నేటితో తీరుకుంది."

అంతా వల్లసోయేను. అతని కేం మొగాడు. అడవులలో పెరిగినవాడు. వికాలాక్షమృతృద యంలో యిరవనీళ్ళిక్రేమ పెట్టిన చిమ్మ యెర్రారాన్ని గలగు! 'హాని' భగ్నహృదయపు టూర్ని యెవరు తీర్చగలరు!!

రచి: బి.కె. , - చిత్రకారుడు: శ్రీ డి. రామలింగకృష్ణారావు.

టా గూ ర్ చి త్రా లు

శ్రీ వేలూరి రాధాకృష్ణ

గురుజేవుడు విశ్వకవి అని అందరూ తెలిసిన విషయమే. ఆయన రచించిన గేయాలకి ఆయనే స్వరకల్పనచేసి ముందర తామే పాడేవారు. తరువాత గాయకులచేత పాడించేవారు. ఆయన పాడించిన, పాడిన సంగీతానికి 'రవీంద్ర సంగీత' అని పేరు. ఆ రవీంద్ర సంగీతమే ప్రఖ్యాత వంగ గాయకులచే సంస్కరింపబడి ఇప్పుడు కలకత్తా రేణి యోద్యారా విశే 'రవీంద్ర సంగీత' అయింది.

గురుజేవుడు చిత్రకారుడుగా కూడా ప్రపంచ మంతటా విఖ్యాతి గాంచినవాడు. ఆయనే చమ త్కారంగా ఒకపారిలా అన్నారు: "నేనెవరంటే అడుగుపెట్టటానికి భయపడేనోట్ల అడుగిడటం, దురుసుతనం అని ఎరగనివారితో నేను సమానుణ్ణి. అందువల్లనే 'చిత్ర' ప్రపంచంలోకి అర్హత లేక పోయినప్పటికీ చొరవ చేసుకొని వచ్చినందుకు నా ఊహపణ. నాకు చిత్రకారుడుగా, నా సాహసానికి తగిన నేర్పరితనం ఉందని నే ననలేను. ఎందు కంటే, బహుప్రమాదకరమైన మర్గాన నడిచినట్లే సాగ్నికుని విషంగా ప్రమాదాన్ని తెలియజేరని,

శ్రమనెరుగని, బాధ నెరుగని, అమాయకపు సాహసం నాది !

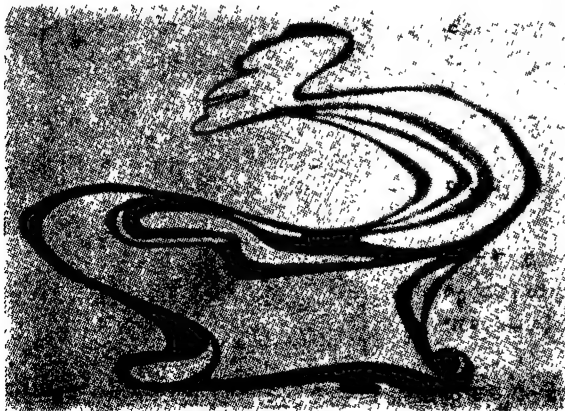
"నా చిన్ననాటినుంచీ భావంలో ఛందస్సుకీ ఛందస్సులో ఛందస్సుకీ నేను అలవాటుపడ్డాను. రూపం, నామం లేని నిలకడలేని దానికి ఛందస్సు నిశ్చితత్వాన్నిస్తుందని మొదట్లో తెలుసుకున్నాను. నా రచనలలోని కొట్టివేరలు పాపులవరే, విము క్తికై ప్రాధేయపడినప్పుడు, వాటి అడవితనంలోని అందవికారంతో నాకళ్ళిని అరికట్టినప్పుడు వ్యక్తమైన వాక్యార్థసాధనకన్న మిన్నయైన ఛందస్సులోని సంపూర్ణతకై, ఆ కొట్టివేరలకు ఒక రూపాన్నిచ్చి రక్షించటానికి పూనుకున్నాను.

"అట్టి సేవాపరాయణుడిలో నేను ఒక సత్యాన్ని తెలుసుకోగల్గాను. అడేమంటే, ఈ రూపప్రపంచంలో సహజరేఖాగతుల, నిర్ణయంలో నిరంతర చర్య కలదు. నిబ్బరం ఉన్న రూపమే గట్టగలదు. అట్టి నిబ్బరంలోనే శాశ్వతమైన గభీరత కలదు. కలగూరగంపగా నున్న ఈ దిక్కులేనివాటికి ఒక మార్గాన్ని చూపాలంటే, వాటికి సాఫల్యత

నిచ్చే, ఆ అంతర సంబంధయా పకమైన సమానత్వాన్నివ్వటమే సృష్టికార్యమని నేననుకున్నాను.

"నా చిత్రాలు రేఖలలోని గీతాలు ! దైవికంగా అని మెప్పును పొందుతున్నాయంటే, అందులోని పర్యవసానమైన ఛందస్సు యొక్క ప్రత్యేకతే గాని నా భావ, విషయ ప్రదర్శనలోని ప్రత్యేకత మాత్రం కాదు." అని...

ఆ సాహసమే ఆ ఉత్సాహమే కవీని చిత్రకారునిగా

మా ర్పించి. అందువల్లనే ఆ చిత్రాలలోని
లేవాన్ని ఉన్నదన్నట్లుగానే చూచి, అనందించి,
లోకం 'ఈ విశ్వకవి సృష్టికి ప్రధానమైన కళాకా
రుడు' అని ఎల్లెడలా చాటింపుచేసింది. సృష్టికి ప్రధా
నమైన ఛందస్సును అర్థంచేసుకోలేని సామాన్యులు
'ఆ... ఇవేమి బొమ్మలు బాబూ! పిచ్చిగీతలంటే మరీ
బాగుంటుంది.' అంటారు. నిజమే! అసలు ఆయనకు
పిచ్చిగీతల్లోనించే చిత్రాన్ని గీయటమనేది చేత
నయింది! ఆ ప్రధాన సత్యాన్ని ప్రేక్షకులు మరువ
బద్ధు.

గురుజెవుడు ప్రపంచ పర్యటన ప్రారంభించి
దేశదేశమూ తిరుగుతూ, తనవంట తన చిత్రావళిని,
కూడా తీసికోపోయి, ప్రతిదేశపు ప్రధాన నగరం
లోనూ చిత్రప్రదర్శన చేశాడు. అక్కడి ప్రేక్షకులు
అందులోని ప్రత్యేకత కచ్చయిపోయింది, ఇందులో
గూఢమయిన సత్యమేదో ఉందనీ, 'సత్యం ఒక్కొక్క
ప్పుడు కలువైనదీ, అందనికారమైనదీ' ననీ
ప్రకంపాపూర్వకంగా ఆ దేశపు ప్రతికలలో ప్రకటిం
చారు—

1980 మే లో పారిసునగరంలోని 'గాలరీ
పిగారీ' అనే కళాభవనంలో రవీంద్రుడు ప్రదర్శన
చేయగా ఆ ప్రదర్శనపై ఒక ప్రముఖ డివిధంగా
వ్రాశాడు:

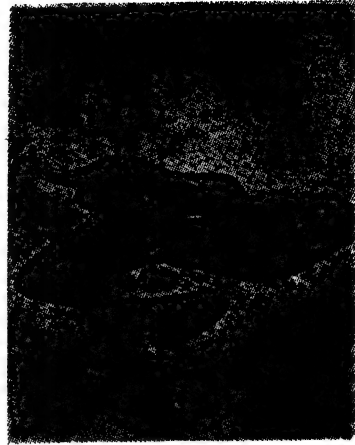
"కవిగా రవీంద్రుడు చేసే పని చిత్రకారు

డుగా రవీంద్రుడుచేసే పని! ఏమీ సంబంధంలేదని
ఆయనే అన్నాడు. కవిగా ఆయన బర్తించే
'స్వప్నదర్శనం' లేక ఆయన నన్నట్లు మానసిక
ప్రదర్శన - ఆయన కళ్ళనుదుట ఉంది. ఆయన
ఒక దృశ్యాన్ని ఒక ఉద్వాసనగాన్ని లేక ఒక
ముఖాన్ని చూస్తాడు. ఒక చిత్రకారుడు అనుసరించే
విధంగా ఆయన మనఃఫలకంలో హత్తిన ఈ ప్రతి
బింబాన్ని ఆయన కూడా అనుసరిస్తాడు. ఆయన
గీతాలు చూచిన లేక సృష్టింపబడిన బింబాలనే ప్రతి
బింబిస్తయ్! ఆయన చిత్రకారుడైనప్పుడు దానికి
స్వతిరేకంగా (ఇది కథనాని అతివిచిత్రమైన
భాగము) ఇతరులు 'కాఫీ' కొట్టటానికి ప్రారంభించే
చోటనే ఆయన మార్గాన్ని మార్చాడు. అది అసలు
దృశ్యానికి అనుకూల కాదు! ఆయన చిత్రం ఆయన
మనస్సులో అంతిమముందే నిర్వచనమన్న భావం
యొక్క ప్రతిబింబంకాదు. అందువల్ల ముందర
చూపటానికి పూర్వమే, ఆయన చిత్రించుచున్న
ప్పుడు ఆయన రేఖలు ఏ గూపాన్ని తాలుస్తయ్యా
ఆయనకే తెలియను. కావున కావ్యాలనాయన
రచించినప్పుడు, చిత్రకారుడుగా పనిచేస్తాడు చిత్రా
లని గీచేటప్పుడు కవిగా పనిచేస్తాడు. ఈ క్రొత్త
కార్యక్రమంయొక్క సంపూర్ణత రెండు విజ్ఞానాల
లేక రెండు కళాప్రపంచాల 'కోదసి' యందుంది!

"నేను ఆయన గీచిన మొదటి రేఖా చిత్రాలని
చూచాను. బెంగాలీలో వ్రాసిన పద్యవ్రాతప్రకు

లలో, ఆయన కొన్ని రోజులు పడిపడ్డాడు. కవులు నిజంగా అందమైన వ్రాతగాళ్లు! ఆ కొట్టివేతలు, నల్లగీతలమధ్య పన్నుని తెల్లనిచారలతో అద్దంగా గీచిన చిత్రమైన రూపాలు! నల్లటి ఈ గురు మారమైన భాగం తెలుపుచారలతో నిండి, ఒక్కొక్కప్పుడు గుండ్రంగా, అలంకారికంగా ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు, ఆ రెండూ రెండు వివిధమైన రేఖల్ని అతిక్రమిస్తాయి. అప్పుడు ఆ విధానంలో అలంకారమే ప్రధానభావ మవుతుంది. ఒక గున్నుతమైన రేఖతో పై భాగాన పూర్తియై ఒక రేఖలో మరొక రేఖ చంద్రాకృతిగా మిళితమవుతాయి. దాని కొట్టివేతలో క్రిందిటిరేఖ ఎడమవైపుకు పొడిగింపబడితే దాని సహజరూపం పూర్తిగా మారిపోతుంది. ఒకప్పుడు ఆ రేఖాగతే, ఒక పక్షిమళ్ళుగా, వెన్నుపలకగా రూపొందుతుంది. ఒకప్పుడు పడమటకు ఎగిరిపోయే స్వేచ్ఛానిహంగమవుతుంది! అనేకమైన దిద్దుబాట్లు ఒకే పేజీలో, వాటి వాటి విశిష్ట రూపాలలో అనేక ద్వీపాలుగా కనిపిస్తాయి. భావోద్వేగంలో చలించిన జలాలలోనించి లేచి, నిలిచిపోయిన ఈ చిన్న చిన్న దీవులు, ఒకప్పుడు ఒక మూలగానే సమిష్టిగా ఉండిపోయి, మరియొకప్పుడు పేజీ అంతా ఆవరించి, ఒక స్థానికంగా వీచే మారుతానికి తలయొగ్గిఉండే అలలసమూహంవలె, హింసూమత విశిష్టమైన పాత్రలకుండే సౌమమార్గంలో కన

పడతాయి. రవీంద్రుడు ఈ దీవులను, సుకుమారమైన సజీవమైన రేఖలతో కలిపి, మొత్తంమీద ఊపిరి పీలుస్తున్న రూపాలవలె కనబరుస్తాడు. ఆ కలిపిన వక్రరేఖలు, సమిష్టిగా విడివిడిగా ఒక సృష్టి సంబద్ధమైన నియమానికి కట్టుబడియున్నట్లుగా కనపడుతుంది.

“ఈనియమమే, కవిహస్తాన్ని వశించేసుకుంది. పూర్వనిర్ణీతమైన భావప్రదర్శన కంటే, ఆయనకు పూర్వం మనస్సులో ఏది లేని ఒక రూపానికి రేఖాకల్పన చేస్తాడు. ఈ రేఖ, మనస్సుచే గోచరమయింది కాదు. దానికి వ్యతిరేకంగా, సాగ్యమైన రూపాల అనంతంలో, మనస్సు చేయదలచిందల్లా, ఆ నిర్ణీతమైన అవకాశంలో దర్శనం ఇవ్వటానికి ప్రయత్నిస్తున్న, ఆ ముఖ్యమైన రూపాన్నే కనుగొనటం. తెలియనిదానికోసం, అగోచరమైన దానికోసం, నిత్యమూ తెలిసికొని, రూపాన్నిచ్చే ఆ మనస్సు, అతిగున్నుతమైన ఆ సత్యాన్ని కనుగొన లేనిదై ఉండగా, అన్నిగీతాలనీ, కవితలనీ, వ్రాసిన ఆ చేయే, పూర్వమే ‘ధందసు’ నెరిగిన ఆచేయే, కవిని అడ్డగుండానే, అనేక సాధ్యరూపాలలోనుంచి, రూపాందలవనైన ఒక చక్కని రేఖారూపాన్ని గీచేసుంది! బాగుయిచేత కనుగొనబడిన, అట్టి సుందరరేఖలను కాగితం మీద అనేకం చూచాను. వాటిలోని సౌందర్యం, జీవం, సౌమమార్గం, అద్వితీయమైనవి!

“అయినా, ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయన రోషాన్ని

మరియొక సారూప్యము. రచన చేసి చేసి విసిగిన కవి తన హస్తానికి మరి యొక కాలక్షేపాన్ని చేకూరుస్తాడు. ఆ హస్తమే అనంతమైన అనందముయ్యమైన సుందరరేఖల్ని సృష్టించింది!

రచించుచు కొట్టివేలవనంచి ప్రారంభమై, అసలు అలంకరణా విధానానికి మారాడు. విధి, దేవతలు ఆయనకు ఇతిర శక్తుల నిచ్చినయ్య. కాని ఇటీవలి చిత్రంలో కూడా ఆయన ప్రథమంలో గీచిన రేఖావిధానం కనుగొనవచ్చును. ఆ రేఖలు ఆ చిత్రంపాఠాన్ని రూపాన్ని తేలిగ్గా తెలియబరుస్తయ్య.

చేస్తాడు. ఆయనే ఒకసారి నాతో అల్లా అన్నాడు. ఆ తప్పు ఎగ్లాంటిదంటే, ఒకపూల కొమ్మను వంచబోయి, విరిచినట్లు! పారపాటుగా గీచిన ఆ రేఖకిక పానంలేదు దానికి మృతేగతి! ఆయన దాని నాకానికి కారణమితమైనట్లు తెలుసుకొని, దానిని అతి విచారంతో విడనాడుతాడు. ఎందుకంటే, ఆ రూపాలన్నీ ఆయనచే విమృశిత నభిలషించే ఆత్మలు! ఆ ఆత్మల పరిపక్వానికి ఆయనే కారణమౌతుడు. అదొక అనందముయ్యదృశ్యం! ఈ వృద్ధ కవి, అంతటి విశ్వభ్యాతిని గడించి, ఆ చిత్ర విచిత్రమైన అల్లిక రేఖాచిత్రాలకు ఒక 'గొట్టాలకాపరి'వలె, అంత వరకూ నిద్రాణమైన రేఖలకు ఒక గతిని కల్పించాడు. ఈ రేఖలు వాటిలో ఎంతటి విశ్వరూపాన్ని దాచుకొని ఉన్నయ్య!

“ఒక రేఖ పూర్తి కాకనుండే, మరి యొకటి ప్రారంభమవుతుంది. ఒకదాని సృష్టి పూర్తికాగానే రెండవది విధియుతంగా అవతరించాలనే పద్ధతి కాబోలు!—మరియొక రేఖ నన్నుకూడా వెంటనే సృష్టించమని అడుగుతున్నట్లు! అందువల్ల అని ఒక రాగాన్ని ఆలపిస్తయ్య. ఒకపాటని పాడతయ్య. ఆ పాటలోకూడా అని శ్రోతరూపాన్ని పొందుతయ్య. విచిత్రంగా మారుతయ్య. అని ఒక చోట కలుస్తయ్య. మళ్ళా నిర్గమిస్తయ్య. ఆవిధంగా, తిను జననంలోనే, ఒక అలంకారపూరితమైన పూసజ్జయి ఒక అద్భుతమైన పవిత్రత్వాన్ని సృష్టిస్తయ్య! అది భావంతో ఆనందంతో కూడిన రయనంబంధమైన షడ్జానికి సరిపోలిన స్థానపంబంధమైన

ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ రేఖలు, ఇటికమీద ఇటికపెటికట్టిన మహా నిర్మాణంవలె, ఒకదానిపై ఒకటి ఎక్కి ఒక విచిత్రనిర్మాణాన్ని గోచరింపజేస్తయ్య. తిరుచుగా, మామూలుగా రచన సాగించుకుంటున్న గీతక్రింద గీత గీచినట్లు గేలికగా తెలుస్తుంది. అన్ని రేఖలూ అడ్డముగా ఒకదానిమీద ఒకటి కుడినొంచి ఎడమకు బోయి, గండుబొమ్మలకు చిత్రంగా కనిపిస్తుంది. ఆ చిత్రం ఒక నగ్నస్త్రీ నుజ్జుపు మేను మీద చాలె, నుజ్జాన్ని అదిలిస్తుంటే నుజ్జం వాయు

జేగంలూ గాలన చేస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది ! మాటలు వ్రాస్తే అవి వి.మాధుర్యాన్ని తేలిక పరచినవ్వడు, వాటితో బాహ్యరూపాన్ని వ్యటానికి కొట్టి జేయగా అవే మళ్లా చిత్రప్రపంచంలో, చిత్రవిచిత్రరూపాలై వెలిసినై !

“బయలుపరిసరాలు చాటి బహుదూరమేగి నప్పటికీ అసలు పనంతా ఒకే రీతిలో చేసినదే. ప్రారంభానికి ఒక పరిధినిస్తే, అదే అభివృద్ధియై టాగూరన్నట్లు, అప్పటినుంచీ ‘ప్రప్త’ ను పురికొలిపి అసలు పరిణామంలోనుంచి రూపప్రపంచాన్ని సృష్టి చేయనిచ్చే అద్భుతనియమాని చేపూరుస్తుంది. ఈ రూపాలు ఒక అద్భుత్యమైతే పాత్రతో ప్రారంభమవుతాయి. క్రమక్రమంగా వీడో ఒక సంబంధమైన పరిణామంవల్ల కానీ, లేక మామూలు ప్రపంచపు సంపర్కపు ప్రభావంవల్ల కానీ, ఆ రూపాలు మనం ప్రకృతి అనిశితచేదానితో సన్నిహితమైన పోలికను పొందుతాయి. అవి ‘ముఖం’గా మారుతాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు వాటి గమ్యాన్నే తెలుసుకోవాలి అనే జంకుతయ్. ఒక విచిత్రమైన అలంకారం ఆ కాగితంమీద వ్రాసిన గీతలద్వారా, ఒక పూలబొత్తిగా గోచరమయి, మళ్లా మనస్సు మార్పుకొని, ఆ పూలేక పక్షి రెక్కగా మారి, దాని చిన్న రెమ్మ దాని కాళ్లగా మారి పూవల్లా ఒక ఊహాతీత

మైన పక్షి అయిపోతుంది! ఈ పోలికలు ఒక్కొక్కప్పుడు వాటి స్థాయినికే అచ్చయివోంది, మరి విధంగా మారుతీవా అన్నట్లుగా ఉంటుంది! మరి యొకప్పుడు ఆ రేఖలే ఒక విషాదకరమైన బలాన్ని కలిగియుంటాయి. కొన్ని రేఖలు ‘మొడిగియానీ’ చిత్రించిన చిత్రంగానో, ‘పాల్లాయిలో’ రచించిన చిత్రంగానో లేక వాటి కలిసామిష్యంగానో మారుతయ్. కాని వాటి అంతర్లితమైన నైజాన్ని తెలుసుకున్నవాడు అవి కేవలం ఆకుపుగా సృష్టింపబడినవేగాని అవి ఏ ‘ప్రతిమో’ పద్ధతికీ చెందినవి మాత్రం కావని తెలుసుకోగలరు—ఆ చిత్రంలో నన్ను ‘రస’ విశేషమే ప్రముఖ చిత్రకారుల భావ సామిష్యాన్ని తెస్తుంది...

“రచించే చిత్రరచన ఆయనకు అటవస్తువు కాదు. గత రెండేళ్ళనుంచీ, ఆయన కేవలం చిత్ర రేఖనంలో ముణిగిపోయి యున్నాడు. కలాలతోనూ, నల్లసిరాలతోనూ వ్రాసిన ఆ చిత్రాలు అద్వితీయమైనవిగా కనపడతాయి. ఆయన రంగులను కుంచెతో చేబట్టాడంటే ఆ చిత్రం పూర్తి అయ్యేవరకూ వదలివెట్టడు ! ఒక్క విగువున వ్రాసిన చిత్రాలు కొన్ని, ఒక గంటలో కించిత్తుకుడా లోపం లేకందా రచించినవి మరికొన్ని. ఆయన ఈ క్రొత్తపద్ధతి నిజానికి అంత ఊహా తీతమైనదీ అర్థం కాని నిరూఢమైనదీ కాదు. అంతవరకూ ఆయనలో నిద్రాణమైతే కత్తి ఒక్కమాటగా మేల్కొచ్చింది. ఆ అలంకరణలోని పొంకం, ఆ రంగులపూతిలోని అందం, ఆ చిత్రణలోని సేర్పరితనం, ఆయన విశేష ప్రతిభాశక్తిని తెలియబరుస్తయ్. ఆయన జీవితంలో చివరిభాగంవరకూ, ఆయన ఆ శక్తిని

మరుగు పరిచాడు. ఇప్పుడా కత్తి పాటిలేని ఉచ్చే
గంతో సృష్టిని సాగించింది. విశ్వకవి ఒకరోజున
మరియుక కొత్తవ్యక్తి తననంచి బయల్పడలేనట్లు
కనగొన్నాడు. కాని ఆ 'కొత్తమంత్ర' 'స్టేబుల్'
లను వేటివీ మార్చలేదు! 1929 లో ఆయన రచిం
చిన 'గో' అనే నవలలో రచయిత రవీంద్రుడు
'రమేష్' అనే అతి తెలివైన వ్యక్తిని సృష్టించాడు.
ఆ వ్యక్తి విధికృతాన్ని బాగ్రతగా తిప్పించుకొని,
దాని పరివర్తనపై అనేక సాహసోపేతమైన
కష్టాల నెదుర్కొన్నాడు. చిత్రకారుడైన రవీం
ద్రుడు అజేతిగా రమేష్ అనే వ్యక్తి జీవించి
యున్నాడని నిరూపిస్తాడు!" అని.

తరువాత రవీంద్రులు అందమలోనూ మరితర
నగరాలలోనూ ప్రదర్శించి అక్కడివారి మన్ననలను
పొందారు. శ్రీ సృష్టి అనందకుమారిస్వామి కూడా
వీరి చిత్రాలపై ఆహ్వాదాల్చిన సంతృప్తికరమైన

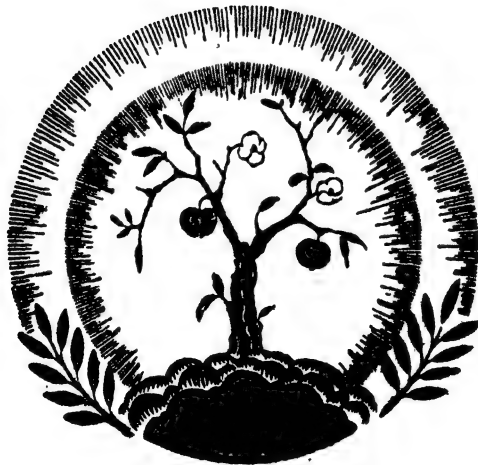
విమర్శచేశారు.

".....Genuinely original, genuinely
naive expression, extraordinary evidence
of eternal youth, persistent in a hoary and
venerable personage" అని...

ఇప్పుడా చిత్రాలన్నీ కొన్ని వందలు, శాంతి
నికేతన్ లోని ఆయన మహాభవనమైన 'ఉత్తరా
యజ్ఞో' యందు, గోడలంతటా, అమర్చి ఉంచబడి
నవి...వాటినుంచే ఉత్తముని అనుకున్న చిత్రా
లని, కలకత్తానుంచి వచ్చే 'మాడరన్ రివ్యూ' లో
ప్రచురించాడు. అందులో వాకు 'పునస్సంధానం'
అనే తివ్రచిత్రం చాలా బాగుంది.

శ్రీనందా బాబు అన్నట్లు "విశ్వకవి ప్రసిద్ధ
కళాకారుడుగా, మాకు మార్గదర్శియైనాడు"

(ఇందులో ప్రకటించిన చిత్రాలు—విశ్వ
భారతివారి సౌజన్యంతో)

నాట్య గృహము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

నాట్యశాస్త్రమున రెండవ అధ్యాయములో నాట్యగృహనిర్మాణ విషయబడినది. ఈ భాగము చాల క్లిష్టముగ నుండుటచేత వ్యాఖ్యాతలు చాలతరకీ భాగమును వదిలినట్లు కన్పించుచున్నారు. ప్రాచీనులు మాడువిధములగు నాట్యగృహములను కాపించినారు. దీప్తిచతురస్రాకారముగా నుండు నాట్యగృహమును వికృష్టమని, సమచతురమగుదానిని చతురస్రమని, త్రికోణాకారమగుదానిని త్రిశ్రస్రమని పిలుతురు. ఒక్కొక్కదానిలో మరల జ్యేష్ఠము, మధ్యము, అపమము అని మాడువిధములగు నాట్యగృహము లేర్పడగలవు. కాగా వికృష్టనాట్యగృహములు మాడు, చతురస్రములు మాడు, త్రిశ్రస్రములు మాడు కలసి తొమ్మిది వచ్చుచున్నవి. వీటి కొలతలను మూరలలోను, బారలలోను భరతు డిచ్చినాడు. మూరయనగా రెండడుగుల మాడంగులములని చెప్పవలెను.

నూటయేనిమిది మూరల పొడవుగల నాట్యగృహమును జ్యేష్ఠమని, అరువదిపాలుగు మూరల పొడవుగలది మధ్యమమని, ముప్పదిరెండు మూరల పొడవుగలది అపమమని చెప్పబడుచున్నది. జీవతాదులను నాట్యరూపమున ప్రయోగించుటకు జ్యేష్ఠమన బడు నాట్యగృహము కావలెను. వృథతీప్రాయులను ప్రయోగించు నాటకాదులకు మధ్యమ పరిమాణముగల నాట్యగృహ మవసరము మిగిలిన పాశ్చాత్యప్రభులనే చూపు భాణప్రవాసనాదుల కధము మనబడు నాట్యగృహము కావలెను. కాని సామాన్యముగా మధ్యమపరిమాణముగల నాట్యగృహమే శ్రేష్ఠము. నాట్యమండపమును పెద్దదిగా నిర్మించినచో నాట్య మిక్త్యక్తము కాగలదు; పాత్యము సతివయ

త్తముతో నిగ్గరగా నుచ్చరించినను దూరమున కూర్చొనియున్న సామాజికులకు వివక్షతపోగలదు. నాట్యమండపము చాల చిన్నదైనచో శిష్టము ప్రతిష్ఠించి మాధుర్యమును కోల్పోవగలదు. మండపము పెద్దదై ఎచో ముఖములో నభివ్యక్తములగు నానాదృష్టి సమన్వితములైన భావములు అత్యక్తము కాగలవు. పైగా జ్యేష్ఠపరిమాణముగల నాట్యగృహమున రూపకాదులను ప్రయోగించుటకు సౌకర్యమంతిగా కన్పించదు. మధ్యమ నాట్యగృహమున నే పాత్యోయములు చక్కగా వినిపించగలవు. కావున నాట్యగృహము లన్నిటిలోను మధ్యమ పరిమాణముగల నాట్యమండపమే శ్రేష్ఠమైనదని భరతుడు నిర్ణాతించినాడు.

నాట్యగృహమును నిర్మింపదలచిన భూప్రదేశమును నాట్యచాణ్యుడు చక్కగా పరీక్షించి, వాస్తుప్రమాణముతో గృహనిర్మాణ కృత్యమును శుభ సమయమున నారంభించవలెను. నిమ్నాన్నతములు లేనిది, చలింపని స్వభావముగలది, చవుడు నేల కానిది, తెలుపులేక నలుపురంగుతో నున్నది యగు భూమి యందు నాట్యమండపమును నిర్మించవలెను. మొట్టమొదట భూమిని శుద్ధిపరచి, తర్వాత నాగలితో దున్ని, అందలి ఎముకలు, మేకులు, పుర్రెలు, చెట్ల వేరులు, ముళ్ళు మొదలగువానిని తీసివేయగా నా భూమి! బాహ్యోద్ధృతరములలో శుద్ధి కలుగగలదు. భూశుద్ధియైనతర్వాత పుష్కలమింతత్రయమున రెల్లని నూత్రమును చూచి, నాట్యగృహమునకు కావలసిన ప్రమాణములను పట్టవలెను.

వికృష్టమనబడు నాట్యగృహములలో మధ్యమ పరిమాణముగల గృహమునకు కొలతలను మొదట చెప్పుచున్నాము. ఈ నాట్యమండపముయొక్క

పాడవు అరువది నాలుగుమూరలు లేక నలుబది ఎనిమిది గజము లుండును. దీనిని రెండు సగభాగములు చేయగా తూర్పునగల ఇరువదినాలుగు గజముల ప్రదేశమున ప్రేక్షకులు కూర్చొందురు. మిగిలిన ఇరువదినాలుగు గజములు నాట్యమండపమునకు రాగలవు. దీని వెడల్పు ఇరువదినాలుగు గజము లుండును. ఈ ఇరువదినాలుగు గజముల చతురమున రంగశిర్షము, రంగపీఠము, నేపథ్యగృహము రావలెను. కాని

“సమ మర్థవిభాగేన రంగశిర్షం ప్రకల్పయేత్”
అని 2.84 లో చెప్పదు—

“రంగపీఠస్య పార్శ్వస్య కర్తవ్యమత్యవారణీ”
అని 2.88 లో ధరుతుడు చెప్పినాడు. రంగపీఠ, రంగశిర్షములకు భేదమున్నదా? లేదా? వికృష్టమండప నిరూపణలో రంగశిర్షమునకే స్వరూప ప్రమాణాదికమును చెప్పినాడు. రంగపీఠశబ్దమును “రంగపీఠస్య పార్శ్వస్య,” “రంగపీఠ ప్రమాణాః, “రంగపీఠం తిః కార్యం” అని మూడు తివరలు ప్రయోగించినాడు. మొదటి రెండు ప్రయోగములలో అనువాదరూపమున నిర్దిష్టమై రంగపీఠము కన్పించుటచే దీని విధానమును మొదలు చెప్పవలసియున్నది. కాని ఇవట రంగశిర్ష విధానమే కన్పడుచున్నది. అందుచే రంగపీఠ, రంగశిర్షములు భిన్నమైనవి కావని నిద్దనుగును. ఇవి రెండును భిన్నమైనవో వికృష్టమండపమున రంగపీఠము యొక్క ప్రమాణాదికము చెప్పబడవలసియున్నది. కాని ధరుతుడట్లు వచించలేదు. చతురస్ర, త్రిశ్రమండపములలో రంగపీఠవిధానమునే నిర్వచించియున్నాడు. కేవలము వికృష్టమండపముననే రంగశిర్షముండునని కూడ చెప్ప వీలులేదు. 94, 100 వ శ్లోకములలో చతురస్రమునగూడ రంగశిర్షమును విధించినాడు. నైగా నేపథ్యగృహమునుండి వికృష్టమండపములో రంగశిర్షమును ప్రవేశించుటకు, చతురశ్ర త్రిశ్రములలో రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు ద్వారములను విధించుచు, రంగపీఠ, రంగశిర్షములకు తాదాత్మ్యమునే గ్రహించినాడు.

కావున రంగపీఠ, రంగశిర్షములు భిన్నములని చెప్ప వీలున్నదా? “రంగపీఠం తిః కార్యం విధి దృష్టేన కర్మణా రంగశిర్షంతు కర్తవ్యం” అనుచో వీటికి నైట్యత్యము కన్పించుచున్నది. “సమన్నతం సతుంచైవ” అనుచో వికృష్టమండపమును రంగపీఠము

కన్న రంగశిర్షము ఎత్తుగా ఉండవలెనని కలను. “సమమర్థవిభాగేన” అనుచో నెనిమిది మూరల పాడవు గల రంగశిర్షమును నిర్మించవలెనని కలదు. కావుననే “రంగపీఠ కర్తవ్య రంగశిర్షస్తాదహా రంగశిర్షమితి” అని, “రంగపీఠ తద్విరహార్థ్యక్ష్యకేదం నిరూపయతి” అని మొదలుగాగల వాక్యములలో అభినవగుప్తుకు రంగపీఠమువేరు రంగశిర్షము వేరు అని గ్రహించియున్నది. ఈ రెండికి ప్రయోజనభేదమును గూడ చెప్పినాడు. పాత్రల విశ్రాంతికి ప్రవేశించువారి గోపనకు, రంగమునకు శోభను తెచ్చుటకు రంగశిర్షమును నిర్మించవలెనని వ్యాఖ్యానించినాడు. అనగా మొదటనర్తనాది కముచేత్రాంతులై మరల అభినయాంతర ప్రయోగమునకు రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు, అంకమగ్నమున అపటిక్షేపము మొదలగువానిద్వారా ప్రవేశించు పాత్రల గోపనకు, ఉద్ఘాటనన పతిన జలకీయ పర్యతాది విభావములను సాక్షాత్తుగా ప్రదర్శించుటకు, రంగశోభాజనమునకు రంగశిర్షము కలదని భావము. గాయక, నైటికాన్యపరంజకవర్గ మిరంగ శిరస్సున ఉండును. రంగపీఠముననే గాయకాదులకు నివేశనమున్నచో పాత్రాంతర ప్రవేశపరిక్రమణాదుల కవకాశమే ఉండదు.

ఇట్టిచో రంగపీఠ, రంగశిర్షములకు తాదాత్మ్యము చెప్పవచ్చునా? నేపథ్యగృహమునకు తూర్పునగల ప్రదేశము ప్రేక్షకులు కూర్చొను భూభాగముకంటె ఒకటిన్నర మూర ఎత్తుగా నుండును. దీనికి రంగపీఠమని సామాన్యనామము. ఈ రంగపీఠమును రెండు సమభాగములు చేయగా వెనుకనున్న సగభాగమునకు రంగశిర్షము అని విశేషనామము. మిగిలిన సగభాగము, అనగా తూర్పునగల సగభాగమునకు రంగపీఠమని విశేషనామము. కొన్ని కొన్ని స్థలములలో పూర్వ పశ్చాద్భాగములను అవివక్షితములుగా గ్రహించుటచే రంగశిర్షమునకు గూడ రంగపీఠమని త్యక్తహారము వచ్చుచున్నది. కావుననే నేపథ్యగృహమునుండి రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు, రంగశిర్షమును ప్రవేశించుటకు ద్వారములు అవివక్షితములుగా చెప్పబడినవి. రంగపీఠ, రంగశిర్ష ప్రమాణములు సమములగుటచే, రంగపీఠ ప్రమాణమును మరల చెప్పలేదు. చతురస్రమండపమున వీటికి నైత్యత్యము

దూటచే మరల చెప్పవలసివచ్చినది. “నాట్యచండప సోగ్యతాన ను ప్రవదనస్థిరస్వరంగ ఓకం ముఖం తిష్ఠాచంద్రం శిరః.” “రంగ ఓక పీఠ స్వయంత్యైష్ఠం రంగశిరస్థ్రతి,” “రంగపీఠస్థ్య యగుపరి శిశోరూప మిర్విర్యః” అని మొదలుగాగల అభినవభారతీ వాక్యములవ్యాసా అభినవునకు సమ్మతమైన అర్థ మిదేనని గ్రహించవలెను.

తనోద్ధాన యుద్ధరంగాది విప్రుల ప్రదేశములను ప్రదర్శించుటకు, యుద్ధానులలో ఉచ్చతిర పరిక్రమణకొరకు, రంగపీఠమునకు వెనుకగల భాగము కూడ పాత్రలచే నవ్యవస్థకు ఉపయోగింపబడుచున్నది. విక్రమచండపమున సామాజికవిద్యుష్టి విఘాత పరిహారార్థము రంగపీఠముకన్న దాని వెనుకభాగము ఎత్తుగా ఉండవలెను. చతుర్దశమున సామాజికముల సోపానాకృతిగల ఆసనములపై కూర్చొందుగు ననుక దృష్టికి ఉపసోధము తలపించును. అందుచే చతుర్దశమున సమతలముగ నే రంగపీఠ, రంగశిర్షము లుండవలెనని భావము.

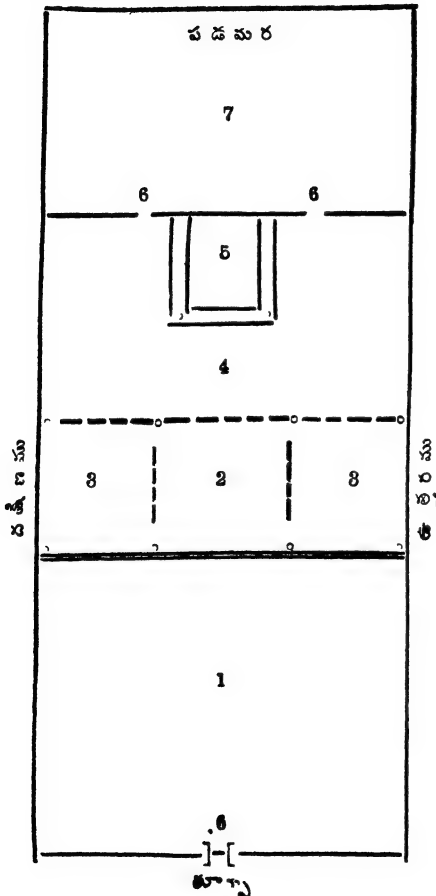
కాగా ముప్పది రెండు మూరల చతురమున నాట్యచండపమున పశ్చిమముగా పదునారు మూరల పొడవుగల నేపథ్యగృహముండును. దీనికితూర్పున ఎనిమిది మూరల పొడవుగల రంగశిర్షముండును. ఈ రంగశిర్షమునకు తూర్పుగా ఎనిమిదిమూరల పొడవుగల రంగపీఠ ముండును. ఆపై ఆక్షేపియిద్దులతో నారంభించి నాలుగుమూలలయందు నాలుగు ప్రంభములను స్థాపించవలెను. నాట్యచండపమున తూర్పుగాగల ఎనిమిదిమూరల మేరను రంగపీఠ ముండును. రంగపీఠమునకు రెండు ప్రక్కలయందు మడపుటేనుగులను నిర్మించవలెను. ఉత్తరమున నొకటి, దక్షిణమున నొకటి కలసి రెండేనుగులు రాగలవు. ఈ ఏనుగులు నాలుగు ప్రంభములతో కలసి యుండవలయును. నాట్యచండపమునకు గోడవద్ద నొక ప్రంభము, దీనికి ఎనిమిదిమూరలదూరమున లోపల మరియొక ప్రంభము ఉండవలెను. ఈ రెంటి మధ్య దూర మెనిమిది మూరలు. కావున రంగపీఠమునకు నాలుగు మూలలలోను రెండేసి రెండు ప్రంభముల చొప్పున ఎనిమిది ప్రంభముల రాగలవు. తూర్పుముఖముగా ఎనిమిది మూరల పొడవున దక్షిణదిశలో నొక మడపుటేనుగు, ఉత్తరదిశలో మరియొక ఏనుగు వచ్చినచో ఒక్కొక్క యేనుగునకు నాలుగు ప్రంభములతో సంబంధము కలుగగలదు. ప్రేక్షకులు కూర్చొందు ధూళాగమునకు ఒకటిన్నర మూర యొత్తున మత్రివారణు లుండవలెను. మత్రివారణు లెంత యొత్తున గలవో అంత యొత్తున రంగపీఠ ముండవలెను. ప్రేక్షకుల కభిముఖముగా నున్న ఈ యేనుగులు నాట్యచండపమును మోయుచు న్నట్లు కన్పించగలవు. కాగా మత్రివారణుల మధ్య

ఎనిమిది మూరల వెడల్పున, పదునారు మూరల పొడవున రంగపీఠ మేర్పడెగలదు.

నేపథ్యగృహమునకు తూర్పునగల గోడవద్ద మధ్యగా రెండు ప్రంభముల నేర్పరుపవలెను. ఈ రెంటి మధ్య దూర మెనిమిదిమూరల లుండవలెను. ఒక్కొక్క ప్రంభమునకు తూర్పుగా నాలుగు మూరల దూరమున మరల రెండు ప్రంభములను నిర్మించవలెను. అప్పుడు నాలుగు ప్రంభములు రాగలవు. వీటిలో వెనుకగల రెండు ప్రంభములకు క్రిందుగాను, ముందుగాగల రెంటికి పైగాను దూలములవంటి రెండు కొయ్యల నేర్పరచగా, నాల్గు ప్రంభములతో కలసి మొత్తం ఆరు కొయ్యలు రాగలవు. ఈ పద్ధాతవులు మండపాకారమున నుండును. ఈ పద్ధాతకు ప్రదేశమున గాయకాంగుష్ఠపరంజకవర్ణముండును. ఇందులో వెనుకగల రెండు ప్రంభములకు రెండు ప్రక్కల రెండు ద్వారములను నిర్మించవలెను. నేపథ్యగృహమున కీరీతిగా రెండు ద్వారములు రాగలవు. ఉత్తరమునగల ద్వారము నటివటుల ప్రవేశమునకు, దక్షిణద్వారము పాత్రల నిర్గమమునకు ఉపకరించును. ఒకప్పుడు రెండు ద్వారములనుండిగూడ పాత్రలు ప్రవేశింపవచ్చును. నటివటులు వేదము లేసికొను గది యుండు నేపథ్యగృహము నాట్యచండపమునకు చివర పడమరగా నుండునని భావము.

వెనుక నేపథ్యగృహము, ముందు రంగపీఠము రాగా, మధ్య రంగశిర్ష మేర్పడును. కూర్మపృష్ఠము వలె గాని, మత్స్యపృష్ఠమువలె గాని నిర్మించక, నిర్మలమైన అద్భుతయొక్క సమతలభాగమువలె రంగశిర్షమును నిర్మించవలెను. రంగశిర్షమును నిర్మించి, తర్వాత కొయ్యపనిని చేయించవలెను. శిల్పకారుని డోహోహా పాటవమును చూపు వివిధ శిల్పములచే షాక్రబడిన ప్రంబముల మధ్య స్త్రీమూర్తులగు సాలభింజిక లుండవలెను. నానా సంజనోపేత మైనవి, అనేక పత్యులతో శోభించుచున్నవియు నగు వివిధములగు సాలభింజికలు చక్కగా కూర్మబడినవి కావలెను. నిర్మాణవిశేషములతో పేతమైనవి, వివిధములగు ఆకృతులచే కూర్మబడిన వేదికలు గలవి, వివిధ విన్యాసములతో కూడినవియునై యుండవలెను. చతుర్దశములు, అష్టకోణములు, గుండ్ర నివియునగు ద్వారము లుండవలెను. ప్రంభములపైని పీటలు తూటాదిండుమువలె నేర్పరుపబడవలెను. కపాతముల సమూహములతో నిండినట్లు ప్రంభములు కన్పడవలెను. ఈ రీతిగా దారు శిల్పముల చేయించి, గోడల విషయము లో చించవలెను. ప్రంభమునకుగాని, నాగ దంతమునకు గాని, వాతాయనమునకుగాని ద్వార వేధ కలుగరాదు.

మంగుకూర్చొను ప్రేక్షకులు వెనుక కూర్చొను వారికి అడ్డము రాకుండువట్లు, క్రమక్రమముగా వెనుక కూర్చొనువారి ఆసనములను ఎత్తుగా నుంచుదు నిచ్చెన మెటవలె నిర్మించవలెను. చివరి ఆసనముల ఎత్తు రంగ పీఠముయొక్క ఎత్తుతో సమానముగా నుండవలెను. ఇట్లు చేయుగా దిగుత ఇచ్చిన బొమ్మవలె నాట్యగృహము రాగలను.

ఈ వికృష్ట నాట్యమండపమున ఒకటవ అంక గలది ప్రేక్షకులు కూర్చొను ప్రదేశము దీని పొడవు 82 మూలలు, వెడల్పు 82 మూరలు. రెండవ అంక గల రంగ పీఠము 18 మూరల పొడవు, 8 మూరల వెడల్పుగలది. మూడవ అంకగలది మిక్కిలి వారిణులు.

ఇది 8 మూరల పొడవు, 8 మూరల వెడల్పుగలది. నాటక అంకగల రంగ పీఠము 82 మూరల పొడవు, 8 మూలలు వెడల్పుగలది. ఇదివ అంకగల చుట్టా దుకము 8 మూరల పొడవు, 4 మూరల వెడల్పుగలది. ఆరవ అంకగల స్థానములు ద్వారములను చూపునవి. ఏడవ అంకగల సేవభగ్య గృహము 82 మూరల పొడవు, 18 మూరల వెడల్పుతో నుండును. సున్నలు స్తంభములను తెల్పునవి.

ప్రేక్షాగృహమందలి ఆసనములు సోపానా కృతితో నుండుటచే నాట్యమండపము కొండగునా వలె కన్పించగలదు. ఈ నాట్యగృహమున చతుర శ్రేణుకన్న ఎక్కువ స్తంభములు కన్పించగలవు. జల్లెడవలె అల్లిన కిట్టెలు చూత్రమే నాట్యమండప మున నుండవలెను. తిద్దారా మండపము మే లోనికి రాగలను. గీతవాద్యములు మ్రోగునపుడు మండపము మున్నెచో చక్కని స్వరమురాగలను. లేనిచో ప్రతి స్వనిగల్గును. రంగ పీఠమునకు రంగ పీఠమునకు మధ్య రంగ పీఠముంత పొడవుల తెర ఉండును. వనో ద్యానాది ప్రదర్శనమునకు, నాటకాంతర్గతముగు రూపకమును ప్రదర్శించుటకు రంగ పీఠముల నుప యోగించవలెను అప్పు డీ తెరను తీసివేయుదును. నాట్యమండపము నిట్లు నిర్మించి, గోడలకు రంగు వేయవలెను వన, పత్తన, జలశము, ఉపవన, పగ్గి లాదులను నామొత్తుగా భావించవలెయుట కనేకవిధ ములైన చిత్రదారు కర్మాధికముతో రంగము నలంక రింపవలెను.

ఇక మధ్యమ పరిమాణముగల చతురస్ర నాట్య గృహముయొక్క లక్షణములను వివరింపవలసి యున్నది. చతురస్ర మధ్యమమునకు అరువది నాలుగు మూరల పొడవు, అంతే వెడల్పు ఉండును. ఇందు ఉత్తరమున, దక్షిణమున పదునారు మూరల వెడల్పు గల భాగములను వదిలి శేషించిన ప్రదేశమున నాట్యగృహమును నిర్మించవలెను. కాగా నీ నాట్య గృహమునకు పొడవు అరువది నాలుగు మూరలు, వెడల్పు ముప్పది గొంతు మూరలు రాగలవు. ఇదిట చెప్పని విషయములను వికృష్టమండపములలోవలె నిర్మించవలెను కనుక నిదల విశేష ప్రక్రియయే వివరింపవలెను వికృష్టమండప విధానమున చెప్పని విషయము లేవైన ఇదిట చెప్పబడినచో నివికూడ వికృష్టమండపవిధానమున వర్తింపవలెనని కొద్దిమార్గది.

చతురస్ర నాట్యగృహమును వెనుకటివలెనే రెండు సగ భాగములు చేయగా తూర్పున ప్రేక్షా గృహము రాగలదు. వెలుపలివైపున అన్ని ప్రక్కల ఇటుకతోను, నున్నముతోను దృఢముగా గోడలను కట్టించవలెను. “అష్ట హ స్తం కర్తవ్యం రంగశీతం ప్రమాణితం” అని చెప్పబడుటచే ఇచటి రంగశీత ప్రమాణము ఎనిమిది మూరలని వచ్చుచున్నది. చతురశ్రమండపమున రంగశీతము కూడ చతురశ్రముగానే ఉండును గనుక ఈ రంగశీతముచేపు ఎనిమిదిమూరలు, వెడల్పు ఎనిమిదిమూరలు ఉండును. కాగా మండపమునకు దక్షిణమున పన్నెండుమూరలు, ఉత్తరమున పన్నెండుమూరలు ప్రదేశము మిగులగలదు.

రంగశీతమునకు వెలుపలగా పది స్తంభములు లంఘట ప్రశస్తమని భరతుడు చెప్పుచున్నాడు. ఈ స్తంభములకు వెలుపలనున్న భాగమున ప్రేక్షకులు కూర్చునుటకు నిర్మితమైన చెట్లవలె ఆసనములను ఇటుక తోను, కొయ్యతోను ఏర్పరుచవలెను. ముందుపెట్ట వెనుక పెట్టు ఎక్కువ ఎత్తుగా నుండవలెను. అప్పుడే రంగశీత మండలం కన్పించగలదు.

చతురశ్ర నాట్యగృహమున పది స్తంభములు విశేషముగా చెప్పబడినవి ఈ సంస్కరమున కన్పించు స్త్రోకములు అయోమయముగా కన్పించుచున్నవి. అభినవ భారతిలో సహితము ముందువ్యాఖ్యి వెనుక, వెనుకవ్యాఖ్యి ముందు కన్పించుచున్నది. నాట్య ననుసరించి, ఇతర గ్రంథముల ననుసరించి భరతుని స్త్రోకముల నీ క్రింది రీతిగా సవరించవలసి యున్నది. “కృతాభ్యంతరీకః కార్యం రంగశీతం యథావిధి దశప్రయోక్తభిః స్తంభాః శక్తౌ మండపధారణే. స్తంభానాం బాహ్యభిత్వాపి సోపానాకృతి షీకమ్ ఇష్ట కా దాదుభిః కార్యం ప్రేక్షాకాణాం నివేశనమ్. హస్తప్రమాణైరున్నేధై మృదుభాగ సమర్థితైః రంగశీతాలలోక్యంతు కుర్యాద్వాసనజం విధిమ్. మణిన్యానంతరీకైవ పునః స్తంభాన్ యథావిధిమ్ విధి నా స్థాప మేత్రిక్షో దృఢాః మండపధారణే అష్టస్తంభాః పునఃపైవ తేహ ముపరి కల్పయేత్”

పది స్తంభములు, ఆరు స్తంభములు, ఎనిమిది స్తంభములు విధించబడుచున్నవి. “అష్టస్తంభాః పునఃపైవ తేహ ముపరికల్పయేత్”, “శక్తౌ మండపధారణే” “దృఢాః మండపధారణే” “భిత్తిః క్షిప్తేషు కాదృఢా” అను ప్రయోగములలో ‘దృఢా’, ‘క్షిప్త’, ‘ఉపరి’ అను పదములను విచారంగా

ప్రాచీన నాట్యమండపములలో ఉపరిప్రాసాదము లేక పై అంతస్తు ఉండెడిదిని నిర్ణయింప నీలున్నది.

శేషభగ్యగృహమునకు ముందుగల రంగశీత గున్న స్తంభములను మండపాకారమున చూపినచో స్వర్గాది ప్రదర్శనార్థము ప్రాసాద మొట్టి రాగలదు ఇట్టి ప్రాసాదము రంగశీతమున నుండును. ఈ నాట్య మండపమునకు ప్రైతితిగా, రంగశీత సమానవిస్తారముగల ప్రాసాద మొట్టి ముండును ఈ ప్రాసాదములోనికి బోవుటకు ఉత్తరమున, దక్షిణమున పగు. నారణి మూరలుగల ప్రదేశమును వలచుటకు ఈ ఉపరిప్రాసాదము ఎనిమిది స్తంభములతో నిర్మింపబడునది. దక్షిణదిక్కున ఆగ్నేయముగా రంగశీతమునకు పైన ఒక స్తంభముండును. దీనికి ఉత్తరముగా నాలుగుమూరల దూరమున రెండవ స్తంభముండును. దీనికి నాలుగుమూరల దూరమున ఉత్తరముగా మూడవ స్తంభముండును. ఈ మూడవ దానికి నాలుగుమూరల దూరమున నాల్గవ స్తంభముండును. ఇట్లే ఉత్తరదిక్కున గూడ నాల్గవ స్తంభములు రాగలవు. ఇవి ఎనిమిది స్తంభములు. ఈ ఈ స్తంభముల మధ్యగల ప్రదేశము ఎనిమిదిమూరలు. ఇది నలుచతురముగా నుండవలెను. గనుక ఈ స్తంభముల కెనిమిది మూరలు పశ్చిమముగా గోడ ఉండును. ఈ స్తంభములను గోడను కలుపుచు వేదికలు రెండు ఉండవచ్చును. ఇట్లు ప్రైతితిస్తన వచ్చు ప్రాసాదము చతురశ్రమండపమునగల విశేషము.

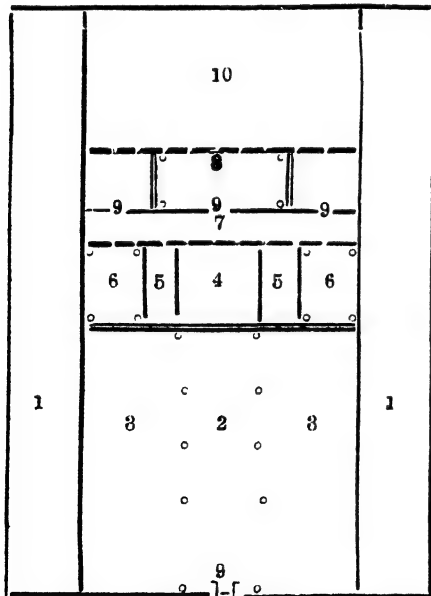
ప్రేక్షకులు కూర్చున్న ప్రదేశమున పది స్తంభము లుండును. గోడలకు పన్నెండుమూరల దూరమున నీ స్తంభములు రావలెను. ఒక్కొక్క స్తంభమునకు మధ్యగల దూరము ఎనిమిది మూరలు లుండును. కాగా ఉత్తరమున ఐదు స్తంభములు, దక్షిణమున ఐదు స్తంభములు రాగలవు. ఈ స్తంభములకు మధ్యగల ప్రదేశము ఎనిమిదిమూరలు లుండగలదు. స్తంభములకు గోడలకు గల మధ్యప్రదేశమున ప్రేక్షకులు కూర్చునుటకు సోపానములవలె ఆసనము లుండును. స్తంభములకు గల మధ్యప్రదేశమున ఉత్తములగు సభాసమలుండురు. ఈ స్తంభములకు ద్వార వేధి కలుగరాదు.

రంగశీతము నాలుగు మూరలే యగుటచే గాయకాదులకు నిర్మింపబడు మధ్యభాగపుల నీ మండపమున శేషభగ్యగృహములో నిర్మించవలెను. కావున నే “మణిన్యానంతరీకైవ” అనుచో “అంతరీ” అను శబ్దము ప్రయోగించబడినది. “అంతరీ” యనగా “శేషభగ్యగృహములో” అని అర్థము చెప్పకొనవలెను. మండపములో పదార్థములు చెక్కబడిన స్తంభముల పైన ఎనిమిదిమూరల షీతమును జనగా మూలమును

చేయవలెను. ఈ దూలములన బడుతులాదండములను ధరించు స్తంభములపై శాలస్త్రీల ఆకృతులను చెక్కించి అందము కూర్చునట్లు చేయవలెను. రంగ శీర్షమునకు పశ్చిమముగానుండు శేషభగ్యగృహమునకు ననుకటివలెనే రెండు ద్వారము లుండవలెను. కాని ఇవట విశేషవిధి గలదు. వికృష్ట మండపమున చెప్పబడిన రెండు ద్వారములకు మధ్య మరియొక ద్వారము గూడ చతురశ్రమున నుండవలెను. గాయకౌద్యుప వేశనార్థము పడ్డారువు శేషభగ్యగృహమున నుండవలెనని చెప్పెడిది. ఈ గాయకులు నటినటాదికమును చూచుచు వాద్యముల నాలాపించుట ఉత్తముగనుక మధ్య మూడవ ద్వారము విధింపబడినది. ఈ గాయకులు కూర్చొని ప్రదేశము రంగపీఠమంతి ఎత్తుగా నుండవలెను. రంగస్థలమునకు త్వరత్వరగా ప్రవేశించుటకు గూడ ఈ ద్వార ముపయోగించును.

పడమర

తూర్పు

సామాజికులు ప్రవేశించుటకు రంగపీఠమున కభిముఖముగా నాట్యగృహమునకు తూర్పున నాల్గవ ద్వారమును నిర్మించవలెను. కాగా చతురశ్రమున నాలుగు ద్వారము లుండగలవు.

రంగపీఠము తూర్పు పడమరలుగా ఎనిమిది మూరల వెడల్పు గలిగియుండును. దీనికి రెండు ప్రక్కల ఒకటిన్నరమూర ఎత్తున సమతలమైన వేదికలను నిర్మించవలెను. ఒక్కొక్క వేదిక నాలుగు మూరల వెడల్పుతో నుండును. నాట్య వేదికకు రెండు ప్రక్కలయందు వెనుక చెప్పినట్లుగా నాలుగు స్తంభములతో సహాయ క్రములగు రెండు మడపుచేరుగులను స్థాపించవలెను.

ఈ విధముగా నిర్మింపబడు చతురస్ర నాట్య మండపము రెండు బొమ్మలలో విశేషముగా గాంచునగు ఒకటవ అంకెగల ప్రదేశము 16 మూరల వెడల్పు, 64 మూరల పొడవుగల భారీ ప్రదేశము. రెండవ అంకెగల ప్రదేశము 8 మూరల వెడల్పు గల్గిన ఉత్తమ సభ్యులు కూర్చొను స్థలము. 12 మూరల వెడల్పుగల మూడవ అంకెగల ప్రదేశమున సోపానాకృతి ల పూను లుండును. 8 మూరల వెడల్పుగల రెండవ స్థలము నూచించునది నాల్గవ అంకె. 8 మూరల వెడల్పు, 4 మూరల పొడవుగల వేదికను తెల్పునది ఐదవ అంకె. ఆరవ అంకెగలవోట్ల 8 మూరల పొడవు వెడల్పులుగల మత్రివారణులుండును. 4 మూరల పొడవు, 32 మూరల వెడల్పుగల రంగశీర్షమును తెల్పునది ఏడవ అంకె. ఎనిమిదవ అంకెగలవోట్ల వడ్డారుక ముండును. దీని వెడల్పు 8 మూరలు, పొడవు 4 మూరలు. తొమ్మిదవ అంకెగలవోట్ల ద్వారము లుండును. పడవ అంకెగలది శేషభగ్యగృహము. దీని పొడవు 16 మూరలు, వెడల్పు 32 మూరలు.

నాట్యమండపమున రంగపీఠము త్రికోణాకార ముగా నున్నచో త్రిస్ర నాట్యమండపము రాగలదు. ఇంతకుమించి ఈ నాట్యమండపమున చెప్పవలసిన విశేష మేమియు కన్పించదు. వికృష్ట, చతురశ్రముల లక్షణముల నితర స్థలములయందు వర్తింపజేయవలెనని భావము.

“సౌందర్యసందమ”

శ్రీ పొట్లవల్లి సీతారామావు

ప్రభునికా కౌవ్యములలో భాగమునకు నిల్పుకౌవ్యములు లేవు. సమాసమున కర్థము కుదుగని—కారకప్రక్రియ సరిగా నుండుట—ప్రసిద్ధసాంకేతికమైన శబ్దము వాడుట—భావమునందు పూర్వాపరసందర్భములుండుట... ఈ మొదలైనవాని దృష్ట్యాకౌవ్యము నిలువరలేను. దీని తగ్వాతగాని రసవిచారమునకు తావుండదు. ఇది కవికి మొట్టమొదట కూర్చుకొనవలసిన సామగ్రి. అంగ్ల విమర్శనల వైఖరిగా జూచువారి కివేమియు నవసరములేదు. అక్కడనున్న శబ్దముల కా భావము నిచ్చుకైయున్నదా లేదా యని తారు విచారించదు. ఆ భావమును వారే యూహించి సర్దుకొందురు. ఇట్టి విమర్శలవలన ఆధునిక కౌవ్యములలో శబ్ద, సమాస, కారకదోషములు సర్దుకొనలేదు. కవి కౌవ్యము వ్రాయుకపు డెట్లున్నాడు—క్రమముగా నతడు పరిణతి జెందినట్లు కౌవ్యమునం దెట్లు కనిపించుచున్నది—ఇట్లు చర్చించి వ్రాయుట వారి కాచారము. ఇట్లు వ్రాయుచుబోయినచో దేనిని గురించి యైనను వ్రాయవచ్చును. ఇది తర్కసహమైన విమర్శగాదు. విమర్శలో నొక భాగమైన గాదచ్చు వేమోకాని దానివలన కౌవ్యనిర్మాణమార్గము సంస్కరింపబడుదు. గొప్పగొప్ప యువ్యోగములలో నుండవచ్చును. లోకములో బ్రతిష్ఠ గల్గియుండవచ్చును కాని నిర్దుష్టమైన కౌవ్యమును వ్రాయుట కష్టము.

కౌవ్యములలో గల్గిన యాదోషములు చెరిబుచ్చనిచే మంచికౌవ్యములు రావు. ఆ దోషము లీనా డెక్కువగా కనిపించుచున్నవి. విమర్శకుడు దోషైక దృక్పథగాగాని పక్షపాతదృష్టిగలవాడుగాగాని యుండరాదు. కాని నిష్పక్షికముగా నివి దోషములు—ఇవి నిర్దుష్టములు—అని చెప్పటకు విమర్శకునకు స్వాతంత్ర్యమున్నది. ఆమాత్రము స్వాతంత్ర్యము విమర్శకునకుండుట వ్యాయ్యము.

ఆధునిక యుగమునంతయు తిరుపతి వేంకటకవుల శిష్యయుగమని చెప్పవచ్చును. వీరిలో చాలభాగము వారి శిష్యులైన కవులే యున్నారు. వారి శిష్యులలో శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతము, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగార్లు ముఖ్యులు. వీరి సౌందర్యసందమపై జెప్పిన దోషముల కేమాత్రము నెనుదీయదు.

ఈ కౌవ్యములోని మొదటిభాగముంతయు నశ్వభూషుని సౌందర్యసందమలో దానికి భిన్నముగా లేదు. మధ్య, అంతమునందు కొంచెము భిన్నమైనది. ఈ కౌవ్యమా సౌందర్యసందమనకు కొంత యనుసరణము, కొంత స్వతంత్రముని చెప్పవచ్చును. కవులు స్వతంత్రించిన భాగములు మొదటి భాగములతో సరిగా ననుసూయము లగుటలేదు.

పూర్వప్రబంధములు వస్తునిర్దేశకముగా ప్రారంభింపబడలేదు. ఆశిష్యు, ననుస్క్రియలలో నేజీ నొకటి యుండితీరును. సంస్కృతికౌవ్యము తల్లివభాగము వస్తునిర్దేశకముగా ప్రారంభింపబడినది. సౌందర్యసందము ప్రబంధముకాదుగాని ప్రబంధము వంటిది. ప్రబంధములలోని వర్ణనలన్నియు తగ్గించుటయే వీరు గీని కాపాదించిన నవీనగుణము. మిగిలిన చాయలన్నియు ప్రబంధములనుండి పుణికి తెచ్చుకొన్నవే. కౌవ్యములో ప్రధమసర్గయంతయు బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు వర్ణింపబడినవి. ఇది కథాదృష్టితో నిర్ణయింపబడినదిగాని రసదృష్టిచే నాకృష్టమైనదిగాదు. ఆ బుద్ధుని ప్రవేశము రసమున కేమాత్రము దోహదము చేయదు. ఆ బుద్ధుని ప్రబోధము కౌవ్యమునందు ప్రసారితముగటచే, దానిని నూచించుచు వీరిట్లు చేసిరి.

కౌవ్యమునంతయు సుకుమారముగ నున్నది. కాని పలుకుబడి చాలినంతగ లేదు. ఆ పలుకుబడికొరకు కవులు ప్రయత్నించిన ట్లగుపించదు. ఎంతటిపటికీ జలగుడవని. వీరి కవిత్వమునం దంతయు శ్రీనాథాదు

లది కొంచెముగా, పింగళి నూరనది అధికముగా ముద్ర కనిపించుచుండును. భావమును కుదించి చెప్పిన కవులలో నోజోగనముండును. భావమును కుదించక విడమరచి వివిధముగా చెప్పిన కవులలో సుకుమారతాగుణ ముండును. సుకుమారకవులందరికి భిక్ష పెట్టినవారు; శ్రీనాథుడు పింగళి మారన. ఈ కవుల మార్గమున ప్రవర్తించినవారు.

నందుడు బుద్ధుని సోదరుడు. ఆ నందుడు, అతని భార్య గుందరి సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించుట ఈ ప్రబంధములోని ఇతివృత్తము. ఈ ఇతివృత్తము తొమ్మిది సగ్గల ప్రబంధముగా చెప్పబడినది. ఇతివృత్తముతో నడకసాగించుట కావ్యములో కద్దము. కావ్యమునందు ఇతివృత్తమూర్తి నిర్వహణయే చాలదు. రసదృష్టాది దానిని దీర్చిదిద్దుటతో కద్ద మెంతేని యున్నది.

కథ వ్రాయుట యనుటతోడనే, కవికి చాల చిక్కి లున్నవి. అసలు ముందు కథను రసదృష్టాదులనుకొనుటతో కవి తలప్రాణము లోకకు వచ్చును. పంచసంస్కలు, సుచిత స్థితులలో కూర్చుటకు కవి శక్తిసంతయు వెచ్చించవలెను. “ముఖ ప్రతిముఖ గర్భావమర్పు నిర్వహణాభ్యాసాం, తదంగానాం చోపక్షేపాదినాం, ఘటనం రసాభివ్యంజ కాపేక్షయా, యథా రత్నావల్యం. నకు కేవలం శాస్త్రస్థితిసంపాద వేద్యయా” అని. విదో శాస్త్రమర్వాదకొరకు పెట్టిపట్లుగా కనుసరింకూడదట. కథతో నింత చిక్కున్నది. రసాభివ్యంజకములైన కథలు నేను వెలువడు కథానికలగా నెన్ని యున్నవి? కథాదృష్టిని సంస్కరించిన యాలంకారికులలో ఆనందవర్తనుడే ప్రథముడు. తేజీసంహార కర్త యా దోషమును సద్దానముల చేత నైనదికాదు. ఈ సూక్ష్మోక్తముల సంగతి బ్రహ్మదేవు డెరుగును. కవికి కనీసము భావోచితమైన పాటించు నేర్పుండవలెను.

సౌందరనంద కావ్యములో నా భావోచిత్యము సెంత చెదకినను కనుపింపదు. కావ్యములో నాయక నాయకులు సుందరీనందులు. వీరిద్దరి శృంగారచేష్టలు దాత్రములుగాలేవు. అదికాక బుద్ధుడు మధ్యాన్నాభిక్షాదులై వచ్చినపుడు నాయక నాయకులు, శృంగారములో మునిగి తేలుచున్నట్లు వర్ణించబడి

నది. ఇది దోషము. పట్టవగలు నాయక నాయకులకు శృంగారము నిషేధము. లోకములో నుండిన సుందవచ్చును గాని కావ్యములో సుందగూడదు. అంత కాముకుడుగానున్న నందుడు కూడ సన్యాసి యయ్యెనునెడి భావము స్ఫురించుట కట్లు చేసినవచ్చును. ఇది కథాదృష్టితో చెప్ప మాట కాని రస దృష్టితో చెప్ప మాట కాదు. మన దేశములో కథ రస దృష్టాది విర్వహింపద. ఆ శృంగారము ఉత్తమ ప్రకృతి శృంగారము కాదని నా వాదము భావోచిత్యము తెలిసినతో ఈ దోషము రాదు. “తిథావ్యాసము ప్రకృత్యాదిశీర్ష్య నోత్తమప్రకృతేః శృంగారోప నిబంధనే, కాథినే న్నోపహాస్యతా,” అని. ఈ దోషము వీరియం దొక్కరియందే యున్నదని నాయభిప్రాయము గాదు. ఆధునిక కథాప్రబంధములు నూటికి తొంబదితొమ్మిది పాళ్ళు ఈ శ్రేణిలోనివే. అందులో సౌందరనంద మొకటి.

నందుడు బుద్ధునిదగ్గరకు వెల్లి తిరిగిరాడు, సుందరి యవ్వడు విచారించినది.

“కూరిమిలో బుట్టుల విస్మరించి యా

నెయ్యియ్య నీమీద నిల్వొంటి,”—ఇది అధమనాయకకు, సుచితముగ మన్నిదితప్ప రాజపుత్రికకు మచితముగా లేదు. ఇతనియొక కథను పాడుచేసినది. ఈకవులు శృంగార చేష్టావర్ణనములో ప్రణయకోపము జోకదానిని తెచ్చిపెట్టినారు. అది కృతకముగా తెచ్చిపెట్టిపట్లున్నది తప్ప సహజముగా లేదు. సుందరి నందుని చేతికి దర్పణమిచ్చి తాను కేశసంస్కారము చేసికొనును. నందుడు “కుప్ప”ని దర్పణముపై నుడును. ఆమె మిథ్యాకోపము నటించినదిట. ఇంతమాత్రమునకే యామెచే కవి ప్రణయకోపమును నటించవలయుట, లోక విరుద్ధము. నాయక చేతులక్రింది ముట్టడించిన రమ్యముగా నుండెడిది. ఇట్లు చేయకపోవుటచేత ప్రసిద్ధ నాయకలక్షణము లామెలో కనిపించుటలేదు. నందుడొక సేవకమాత్రుడుగా కన్పించుచున్నాడు. ఉదాత్తమైన శృంగారము లేదు. అధమ ప్రకృతిగల నాయక నాయకుల స్థితి వర్ణంగ్రహమునున్నది.

పూర్వప్రబంధములలో నాయకునిచే నోక్తి స్థలనాదకము చేయించుట గలదు. దానికి నాయక

కుపితయగుట సహజము. ఈ కవులు దానిని తాత్పర్య దృష్ట్యా జూచి కావ్యమునం దిమిడించితకాని జౌచిత్య దృష్టిచే కాదు. ఆ కోపమునకు నాయకుడు సాపరాధుడై నాయకును సాంత్యము చేయుట సహజముకాని ఈ గ్రంథములలో నున్నట్లుగాదు. ఇట్లనియు గోచములే. కావ్యమును కేవలము చదువుకు బోయినచో ఇది కనిపించవు. పద్యరచన మెత్తగా నుండును. లోకములో సామాన్య పాఠకు నకు గావలసిన దంతమాత్రమే. కాని సహృదయు డెట్లు చూడడు. శక్తి రెండువిధములు 1. భావయత్రి శక్తి 2. కారయత్రిశక్తి. కవిలో ఈ రెండుశక్తులుండును. సహృదయునిలో భావయత్రిశక్తి మాత్రముండును. పాఠకుడు భావయత్రిశక్తి గలవాడగుచో కావ్యములో ననౌచిత్యము గ్రహింప గలను కాని అట్టివాని స్వల్పముగా నుండురు. సహృదయునకు కవిగల ఈ శేషము రాజశేఖరుడు చూపించినాడు. భావయత్రిశక్తి గలవారి దృష్టికి సాందరనందము నిరుపదు

ఈ కావ్యములో బౌద్ధమతముయొక్క వాతావరణము గోచరించదు. కథ బౌద్ధమతసంబంధమైనది. కావ్యకస్తువుతో కవి, తాదాత్మ్య ముండవలెను. అట్లు, తాదాత్మ్య ముండలేని కవులలో నీ దోష మెక్కువగా గన్పించును. బౌద్ధమత సంబంధమైన వాతావరణము కనుపించకపోయినను కొంత నయమే. అట్లుగాక ఈ గ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క చాయ లేఖనగా గన్పించుచున్నది బౌద్ధవిహారధూమిని వర్ణించుచు

“స్మరదుర్మదున్పటి సపరివారయ్యుగ
పశువరించిన యజ్ఞవాటివోలే.”

అన్నారు. బౌద్ధులకు యజ్ఞయాగాదులు లేవు. అట్టివారి విహారమును యజ్ఞవాటితో బోల్చుటలోగల జౌచిత్యమును పాఠకు బాహింతురుగాక.

బుద్ధుడు నందుని కుపజేయుచేయుచు

“పాటుని జన్మమున్ శ్రుణవి పాలుని జన్మము గల్గె నిద్దరన్” అన్నారు. బౌద్ధులకు వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లేవు. హిందూమతములో వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లోకప్రచారజనముకొరకు పుట్టినవని, బుద్ధునిభావనా? అయినచో హిందూమతమును వైది, తదివ నవసరము లేదా!

ఇక బుద్ధుని యుపదేశములలో బౌద్ధమతము లేదు. ఏవో ప్రసిద్ధముగానున్న నాల్గుమాటలను తీసికొనివచ్చి గ్రంథమున జూపి అది బౌద్ధమత మనుకొమ్మనిన అది మనకు సాధ్యముకాదు. కావ్యము చదువుచున్నంతనేపు సద్యఃపరనిర్వృతి కలుగవలెను గదా. అది ఈ కావ్యమును చదువుటలో నెట్లు గల్గునో చెప్పలేము. ఈ దోషము ఈ కవులలో నే కలదని నా యాశయము కాదు, మిగిలిన కవులు ఖండ కావ్యములు వ్రాసిరి. కావున వారి నీ దృష్టితో చూడరాదు. కథవ్రాసిన కవులలో వీరు సుప్రసిద్ధులు, కావున కావ్యజగత్తులో సాందరనందమునకెంత స్థానమున్నదని నిరూపించుటయే నా కర్తవ్యము.

అసలు నందునికి బలవంతముగా సన్యాసమిప్పించుటయే తపస్సు. బౌద్ధమత విరుద్ధము. జీవకాగాణ్యమై బౌద్ధులకు ప్రధానాశ్రయము కాని బలవంతముగా సన్యాసాశ్రమ మిప్పించుటకాదు. కావున నందుకు మొట్టోయనుచుండగా నుపదేశము చేయుటలో నేమి జౌచిత్య మున్నది? అత్యుపాధుడు సంస్కృతములో జీవులు రెండువిధములుగా నుండురని చెప్పి యున్నాడు 1. ఆత్మాశ్రయులు, 2. పరాశ్రయులు.

“అయిర్మతో హేతుబలాధిక్తు
నిర్మయ్యతే ఘటితమాత్ర వివ
యశ్చేనతు ప్రత్యయ నేయ బుద్ధిః
విమోక్ష మాప్నోతి పరాశ్రయేణ.”

ఇందులో ప్రథములు ఆత్మజ్ఞానమును స్వయముగానే పొందుదురు. ద్వితీయులు పదులప్రాత్నాహము చేరికాని పొందరు. ఈ నందుడీ రెండవశ్రేణిలోనివాడు. ఈ కల్పనచే అత్యుపాధుడు కథలోని దోషమును, కొంతదరకు సమర్థించుకొని తప్పకొన్నాడు. కథలోగల నీ పట్టులలో నే కవియొక్క చాక చక్రము గన్పించును. తెనుగు కావ్యమునం దట్లు సమర్థింపబడకపోవుటచే కథలోని దోషము దోషముగానే మిగిలిపోయినది.

ఇక నందుని ప్రేమసిద్ధాంతము. ఈ సిద్ధాంతము కాలానుగుణముగా నున్నదాయని నా ప్రశ్న. ఇదింతయు సంస్కృతిగ్రంథములో లేదు. వీరి కల్పన. నెట్లయొక్క రాఫీలానఫీ కొంత దగ్గరగా

నున్నది. ఈ ప్రేమ సిద్ధాంతము అరవై డెబ్బది పిండముండి. మన దేశములో బహుశ ప్రచారములో నున్నది. దాని యన్య మెంత చూచినను కనిపించదు. అది కాక నందుకు. తా నొక సిద్ధాంతము నిర్మించుకొని దానియందు తీవ్రనిష్ఠ గల్గిన వ్యక్తి అత డెట్లు మారి నాడని నా ప్రశ్న. భోగలాలకుడైన నందుకు సవ్యాసిగా గావలసిన లక్షణములను కవులు నందుని యందు చూపించలేదు. పాత్రపోషణ యన్నచో నిట్లుండువలెను.

నందుని ప్రేమసిద్ధాంతము స్థూలము గానిది. “చింతిలరాని తావు, ఉదాగరుణఘాయుష్యము, అంతశ్శబ్దపులను నాశముచేయునది. కృపాలతల కాస్పదము, అనందదము సర్వాంతర్యామియై ప్రణయము భాసించును, నక్షత్రములు గ్రహములు, ప్రేమనూత్రిను చేరినె నిల్చియున్నవి. విశ్వములో ననేక ప్రేమ సుములు పుష్పించినవి. అంగొకటి నా హృదయములో రాగము నింపినది. జగజ్జననీవనమును నేను తెలియనివాడనుగాను తుచ్ఛగుళుమునకు లోబడి ప్రణయలాస్య కళోచితమైన ధూమిని ప్రభువు ధూమిని చేసిరి. నాకీలోకముతో పనిలేదు. ప్రవాళములచే నిండిన ద్వీపములలో నాప్రాణ ప్రాణమైన చెలితో నైక్యము భరించి నిత్యమైన యానందమును పొందుదును.”

ఈ సిద్ధాంతమంతయు సగము షెల్లీప్రభావముతో నిండియున్నది. ఒకదానికొకటి పొత్తుకుదురుచున్నట్లు కనుపించదు. రాగము—ప్రేమ—వలపు—ఈ శబ్దములు కవులలోని యొక పరిమిత భావములకు సాంకేతికములుగా వాడబడినట్లు కనుపించుచున్నది. ఆ శబ్దార్థములతో చూచిన సరిపడదు. సంతప్రదాయ బద్ధముగా చార్వాకుల యొక్క యోజనల యొక్కయో, సిద్ధాంతమును నందునిచే జెప్పించి దానికి ఖండనముగ బుద్ధునిచే చెప్పించిన రమ్యముగా నుండెడిది. వీరట్ల చేయలేదు. వైగా వైని చెప్పిన నందుని సిద్ధాంతమునకు రెండుమాకు సర్దులలోని సుందరీనందుల శృంగారమునకు పొత్తుకునుటలేదు. తీర్థానికి తీర్థము ప్రసాదానికీ ప్రసాదముగానే యున్నది. అసలా సిద్ధాంత మెంత చూచిన నివమిత్తమని తెలుపలేదు. నిగమనము గట్టుబడుగల హేతువులు లేవు. అన్నియు హేత్యుభాసలే.

ఇక బుద్ధుని ప్రేమనిర్వచనము

“కామనికార మించుకయు
గల్గదయేని కుమార చెప్పమా
ప్రేమకు నాటపట్టయిన ప్రేయసి
కై యిలులేల పొక్కెదో.”

ఈ నిర్వచనము ప్రకారము దూరస్థమైన ప్రీయురాలికొరకు స్రియుడు తహ తహ పడినచో ప్రేమకారు అది కామము. ఈ సిద్ధాంత మెక్కడ నుండి దిగుతుందోయైనదో కాని మన దేశములోని ఏ ప్రసిద్ధ శృంగారకావ్యము దీనినుండు నిలువదు. పాపము బుద్ధుడేపాపము నెరుగడు. ప్రతిజీవుని యందు కారుణ్యము వహించుమని చెప్పటయే యాయన ప్రధానాశయము. ఈ ప్రేమసిద్ధాంతము నాయన కంటగట్టగూడదు.

“మమత లేనట్టి ప్రేమ నిత్యము కుమార” అని బుద్ధుడు చెప్పెను. ఇది సంభించుట యెట్లు? ప్రేమ యనుటతోనే నీ యిష్టమనిగదా యర్థము.

“ఇన్ని పూవులుండు నీ వొక్క పుష్పమ్యు పుణక నేల?” దీనినుండి దురర్థము వచ్చుటలేదా? కవుల భావ మిది కాదన్నచో నాకును సందేహము లేదు. కవుల భావము నిట్లు చెప్పకూడదు. తనకారుణ్యము వేఱు. ప్రేమ వేఱు. ప్రేమకంటె తనకారుణ్యము గొప్పది. ధూతదయగలవానికి ప్రతిజీవియు నాత్మప్రాణమే అని చెప్పించినచో సందేహస్పదముగ నుండుదు. ఈ కవుల యూహా ప్రేమ యను దానిని తీసికొని దానినొక యదైవిశిష్టాంతముగనో విశిష్టాదైవత సిద్ధాంతముగనో చేయవలెనని. కాని ఆ శబ్దమును తీసికొని ఏ రెండు పైకగుంజినను, నది త్రిశంకునివలె క్రిందికే జాతిపోవుచున్నది. ప్రేమ యొక సిద్ధాంతముగా నిలువదు.

ఒక సిద్ధాంతము లోకోత్తరముగ నిర్మింపబడుటకు కావ్యజ్ఞానమే చాలదు. తర్కసహమైన బుద్ధి గావలెను. ఆ బుద్ధిలోను లోకోత్తమైన ప్రతిభా వైభవ ముండవలెను. ఇంత బరిగినను అది లోకములో బహువిదుర్భులలో యెట్లుగా సరిగిపోవలెను. అంతికాని నేటి రాజకీయసాక్షుల వైఖరిగా లేటికగా నొక సిద్ధాంతము నిర్మించరాదు. దానికి హేతులను చాలక పట్టుకుని తదితోబాల్చినను నిలు

వదు. వార్తకి, వ్యాసులు చేసినవన్నీ నాకు కేవలము కవులు మాత్రమే కాదు. వేదాంతములు తలచి, తలచి చూచిన మహాపండితులు. వారు ఋషులు. వారి శక్తులే వేరు.

ఈ కావ్యములో నందు నొక క్రూరునిగ చిత్రించి బుద్ధునిచే భూతదయ నుపదేశించి తేనీనదో చొచ్చితియ్యము సుష్టుగా పోషింపబడియుండెడిది.

ఇక నీ కావ్యమునందలి రసమునుగూర్చి విచారింపము. ఈ కావ్యమునందలి ప్రధానరసము శాంతిము. అంగిరస మితీకృత్రమునం దంతియు ననుసంధితిమై వ్యాపించియుండువలెను. ఈ కావ్యమునందలి లేదు. విడుమిక్తిరి అంగరసమైన శృంగారము మిక్తిరిగా వ్యాపించియున్నది. అది యొక దోషము. అదికాక శృంగార శాంతిములు రెండును పరస్పర విరోధిరసములు. వీని రెండిటికిని అంగాంగి భావము నిక్షేపించుట తగదు.

కవికి రసవిరోధిజ్ఞాన ముండవలయును.

“ప్రబంధే ముక్తకే వాసి రసాదీన బంధుమిద్యత యత్నిః కార్యః సుమతి నా పరిహారే విరోధ నామ్” ఒక వేళ యట్లు నిక్షేపింపబడినను దానిని తిప్పకొనుటకు ననేక మార్గములు నూచింపబడినవి. అవేమియు వీరు పాటించలేదు. కావ్యములో చుట్టసర్గవరకు శృంగారిరసమయొక్క ప్రాచుర్యమే కనపించుచున్నది. అందుచే నంగరస మంగిరసమును మ్రొగి వేయుచున్నది. అదికాక అంగ్యంగరసములు విరోధులైనపుడు అంగరసము తిరువారే అంగిరసము స్ఫురించులోపల వేరొక అంగిరసముతో, నవిరోధమైన రసమును స్ఫురింపజేసిన యీ దోషము తప్పిపోవును. నాగానందకారు డిట్లే శాంతిశృంగారముల నంగ్యంగ రసములుగా నుంచినను మధ్య యడ్డుతెరసమును స్ఫురింపజేసి యీ దోషమును నర్హుకొన్నాడు. ఈ కావ్యములో నా పద్ధతి భాయామాత్రముగ నైనను కనపించదు. “యః పునరేకాధ కరణస్య నిర్విరోధో నైరంతర్యేతు విరోధీ సరసాంతర వ్యవధా సేన ప్రబంధే నివేశయితవ్యః, యథా శాంత శృంగారౌ నాగానందే నివేశితౌ.” కావున కావ్యములో ప్రధానరసమే తయగుటయిది. ఇక నా యున్నరసమైన యుక్తమప్రప్రతి యోగ్యము కాదని యిదివరకే నూచించితిని. ఏ దోషమునైనను

సహించవచ్చును. కాని రసదోషమును సహించుటెట్లు? వ్యుత్పత్తిలోపముచేసిన దోషము పరిగణింపదగినది కాదు! కాని యీ క్రికృతమైన దోషమును మించిన దోషముండదు.

ఇక నీ కవులు వాడిన యలంకారములన్నియు వట్టి యలంకారములు. ఏ ప్రయోజనమును సాధింపవు.

“సంసరణ మహాబ్ధి మగ్నమగు మానవ కోటిపయన్ కృపారురుల్.”

ఇక్కడ కృపను రుచితో బోల్పుటలోనే ప్రయోజనము సాధింపబడినది? సముద్రములో మునిగినవారిని లేవనెత్తు సాధనములతో బోల్చిన ప్రయోజన మున్నది.

దీనిని పోలినదే మఱొకటి యున్నది.

“భవనిదాళు సంతాపముల్ పరిహరించు సత్యశాంతిదయాది నిర్దురుల్ పాడెము నీ విహార మహాహార్య మెక్కి యిటుల కంట నీర్వల్ల దగదు నీవంటివాడు.”

విహారము కొండవంటిది. అందు సత్య శాంతి దయాది వాహనములు ప్రవహించుచున్నవి. ఇక్కడ కంటనీర్వల్ల వలదనుటలో నేమి యాటంకమును వారించుచున్నాడు?

“కావులు గట్టియన్ తరుణకంజ హితునబురుడించువాని” ఇంతివరకు మంచిదే “అవ్వరి మోమై యున్నవాని” నన్నారు. నందుడొక బాలుని ముద్దు బెట్టుకొనుచు వెనుకకు దిరిగియుండుగా నుందరి చూచినది. అతనిని నూర్చునితో సమానముగా నున్నాడనుట రమ్యముగా లేదు. ఏమైన నై యలంకారము రమ్యముగానే యున్నది. కాని అవ్వరి మోమయి యనుటతోడనే యది చెడి యూరుకొన్నది.

“బోనునబడి భద్రగజపాతము పోలిక”

ఈ ఉపమలో లోకస్వభావములేదు. ఏనుగు పిల్లలను బోనులలో పట్టరు.

“చని పోవాన తరముదన

కనుగొని నిట్టూర్చునిడిచి గ్రక్కున మరలెక

అనిలవకమ్మున జని గ

ట్టును దీక్షిని తిరిగి నుడివడు పుడవరీతిన్”

ఈ గులంకారములో నాచిత్రమే లేదు. కథాసందర్భమునుబట్టి యుపకానోప మేయములకు పరియయిన సామ్యము గోచరించదు.

“కలము నలైన బన్నువలజక్కి బయటికి నుటికి పాజుదలంచు నుడువినోరె.”

పాపమెవరో కవి “అభినవ వధూగోపస్వాదిః కరీష తి నూనపాత్”

అనివాడగా—అత్ర కోమలకామినీతోపేన కరీషకృతానోః సాదృశ్యం కీరిసమయస్యాగు తియా హృదయసంవాద సుందరిమ వ్యనుచిత్రేవై సహస్రైః చేతసః సంకోచమివాదగ్రాతీ” అని శ్రీ మేం గ్రుడా శ్రీపించినాను ఆహున మరీ దీరి నే యనునో? ఇం దుపమాలంకారాచిత్ర్యము లేదు. అలంకారము రసాపేక్షగా పుట్టింపుడే స్వాసితాసుందరముగ నుండును. కవి శక్తిగలవాడో కాదో అతని యలంకారములపట్టి చూచిననాత్రిమన నే తెలిసి కొనవచ్చును ఉపమానోప మేయములందలి సాధారణ పర్యయ శక్తిగల కవి బుద్ధికి తూచినట్లు తలచును.

“మాపుటుగ లేల బింగించెను మోముత్రిప్పి”

ఇది సుందరితో నందు డనును. ఈ రూపక మొక్కటిమాత్రము గొప్పగ నున్నది. ఆమె చూపు లుగాలవలె నున్నది మోము త్రిప్పకొనినవంట నే యవి బిగిసికొనుట సహజము. దీనిని చూచినకొలది యాపై గులంకారములు వ్రాసిన కవులేనా దీనిని వ్రాసినది అని సంశయము కలుగుండును. ఇట్టి వొక నాలైన మూత్రమున్న నీ కొద్దియున చాలదోషము కప్పకుపోయియుం డెడిది.

ఇది యలంకారముల విషయము స్థూరీ పుల కాకముగా కొన్ని మాత్రమే చూపించితిని. నాకు కావలసినది కవియొన్ని యలంకారములు వాడినాడు. అందులో రూపకము తెన్ని? యుక్త్యేక్ష తెన్ని? యరి కీటాయిండులు గాను. ఆ యలంకారముల కెంత శక్తియున్నదని మాత్రమే. ఇక బాహ్యతల నారిగా జెప్ప విమర్శకులు చికిసులో కుప్పరిప్ప లుగా నున్నారు. అది వారి పని.

ఈ కవులు ప్రతిసర్గకు మొదట నొక్కొక్క పద్యమును వ్రాసినారు. ఆ పద్యములు నాటకము లలో చూచికలవలె ధివ్యర్థిర్నగ కథా నూదకములై

రమ్యముగ నున్నవి. వీరి రచనా సౌకుమార్యమునకు నా పద్యములందు పరాకాష్ఠ గల్గినది. వీరు కథను స్వీకరింపక ఇట్టి చాటుపద్యములే వ్రాసినచో గొప్ప కవులయ్యెడివారు.

“వోయనెడి పిల్లనీ శేర నో యటందు

నాటిపకు స్థూలదేహమృ నుజ్జగించి

యా తపస్వీరి కబ్జమాత్రాను మేయ

రినుతిరాక్కరి దాల్చు భూతదయవోరె.”

ఈపద్యము మహాకవుల భావనామార్గములో నున్నది. ఈకవులు కవితాశక్తి లేనివారని నే ననుట లేదు. ఎక్కడి కక్కడ చూచిన పద్యగణన మధుర ముగ నుండును కాని కథావృత్తి యాచిత్ర్యదృష్టిచాచి చూచినచో నొక్కటియు నిజరగు. అట్లు కాక ఖంఠకావ్యములుగానే వ్రాసిన తొలకరి మొదలైనవి మధురముగ నే యున్నవి. కథాప్రబంధము నిర్మించుటగో ఎంత కష్టమున్నది. దీని కొక శక్తి చాలగు. అన్ని కష్టంబు మేళించి కూర్చినగాని పరితిరాకుంఠ సుందరు

అదికాక పూర్వ ప్రసిద్ధకవులు వాడిన వాక్యంతరి సమాసాంతి పద్యాంతి ప్రదేశములు కొన్నియున్నవి. ఆ పట్టుబడులు తెలిసికొని వాడిన ప్రతికవి పద్యము నందముగ నే యుండును.

కృతయస్ కృతసోక్షమనృధో

మృగశాలైః సమమేధితో జనః

ఈ శ్లోకములో “కృతయమ్” యన్న సగణ ముతోనా పుటలోగల వాక్యవిమర్శారమును తెలిసికొని యట్లే విరిచి పద్యములు వ్రాసిన రమ్యముగా నుండును.

“నిం కుమనంబు నవ్వంబనీతి సమానము”

ఈపద్యములో ఒద్ది మొక్క డెక్కడ కాను చున్నది తెలిసికొని యట్లే వ్రాసిన రమ్యముగానే యుండును. ఈ కవులట్టి మెలకుటలు కొన్ని తెలిసి కొన్నాడు. ఆపద్యము లందముగానుండుటకు కారణ మది మాత్రమే.

“నవపుట రాజహంస, తెలిసవ్వల

వగ్గులవాక, ప్రేమ

బూరికు నునుబుల్కు దేనెపెర,

రెమ్మలు వైచు విలాసవల్లి.”

ఏ పద్యము చూచినను బాగుగ నలిగిన బాటపై నుండి నడచినదిగ నే కనుపించుచున్నది. ఈ కావ్య మంతయు సౌమర్యమును గుణముచే నిండిపోయినది. కావ్యములో ప్రసాదగుణమున్న నే రమ్యమని యాలంకారికుల యూహ. ప్రసాదగుణ మన్ని రస ములయంగు త న్నర్పించుకొనును.

“సమర్పకత్వం కౌత్యస్య యక్తు యర్వరసాన్ ప్రతి స ప్రవాదా గుణా క్షేమః స్యాదాధారిణక్రయః”

ఈ కావ్యము నెల్లు చూచినను పాతక్రమమునకు నిలువదు. దిక్పాత్రిముగ కొన్నిటి నుదాహరింతును.

చాచ్చెమెరుగని భావముల్ పొందిపాసగి

వలపు నెత్త వులీనెడి భాగ్యముల్పు

మగునె గురుదేవ”

ఆ భాగ్యమెవరిది? దంపతుల భాగ్యమన వదూ?

“జాద్యస్యమే కరణమటంచు విశ్రిమకు సౌధపురస్థలి నిల్వగాంచి” ఒక భిక్షువుడు నిల్వ గాంచి యని యుండువలెను.

“పువ్వబాజాగమాధ్యేత్య ప్రాభమికుండుచై”

ప్రాభమికుండుచై కాదు. ప్రభముపెనై యన వలెను.

“ఎలకటి రెక్కకుదినై బొలసిన గనుగందు మల్లె మొగ్గకు దులయై

తొలిసంజ నూర్చిరుచులన్ గలకలమని నపువ్వ వలపుగాదన దగునే?”

ఈ పద్యమువలన ఆ వలపుయొక్క లక్షణమెట్లు తెలిసినది?

“వసివాల్వృష, దోకప్పకు గనుగందను, మేల్మిచాయతగ్గడు, తావుల్ కొనరు, ముందము చిలుకును విమత యెదదాలనటి ప్రేమసుమయున్”

ఈ భావములెంతి పరిస్పర్శిష్టములగు నున్నవో చూడుడు. చై పద్యములో వలపు కనుగొందును. వెండవపద్యములో ప్రేమ కనుగొందట. కవుల

భావములో ప్రేమ, వలపులు విభిన్నములేమో! ఈ భావములకు లక్షణార్థమే తప్ప వాచ్ఛాన్యముండుదు. లక్షణార్థము తీసినచో పొసగదు. ముఖ్యాధ్యై బాగ గలిగినచో లక్షణ. మఱి లక్షణార్థబాగ గలిగినచో నేమని చెప్పవలెనో.

కావ్యదోషములలో న నా చి త్త్య ము కం టె నెక్కువ దోషముండుదోడు. ఈ కావ్యములో నూటికి తొంబదిపాళ్ళు దోషమున్నది.

“అనాచిత్యాద్యలే నన్యై ప్రసభంగస్య కారణమ్ ప్రసిద్ధాచిత్య బంధు రససోపనిషత్పరా”

“ధర్మచక్రమును కేల త్రిప్పను” ధర్మచక్రమును త్రిప్పట యేమిటి? ఇదెమైనా గారడీ విద్యమా.

“అతిపాటే సుకృతాత్మయైన మాయాదేవి కడుపారగన్న బంగారుతిండి”

భారతిములో కృష్ణునిగూర్చి వ్రాయుటచే నీ భోంజి సాగసుగా నున్నది. కాని యిక్కడ సన్యాసిని గూర్చి వ్రాయుటచే నది సాగసుగాలేదు. పాపరులైన ప్రజలు గుంపులు గూడి యయ్యో పాపము సన్యాసము పుచ్చుకొన్నాడేమని యనుకొందుగుగాని చై పద్యపాదములె యనుకొనరు.

“సపలని కాగిలింతలప చందనదర్పలు పేటు రెత్తిగా”

ఇది యెట్లు సంభవమని నా ప్రశ్న. విరహముచే హృదయమెండి పేటులు లేవవచ్చునేమో కాని సపలని కాగిలింతలలో సంభవమే కాదు. కవి సమయమును కాదు.

“కవిమనః పంకజాసవనీక్రమై రసా గ్రమన నాడెడి పదార్థములనంగ అనందపరిఫుల్ల మానీంద్రదహరత రాగ్యమందాడు జీవాత్మిలనగ.”
ఇవి కాస్త్రదృష్ట్యా నిలువవు.

నా చూడ్కులన్ వ్రాపుదున్ నీ నవ్యామృత విక్షణముల్లన.

నా చూపులతో నీ యందమును త్రాగుదునన్న ప్రయోగమును మన మెఱుగుదుము. ఈ ప్రయోగ ముల్కము.

“రచియించుకొనియె యెరియ నునుచెక్కు
లందు విశేషకమ్ము”

విశేషక మనగా నొసటిబొట్టు. గుండరి దానిని
చెక్కులపై నేల యలంకరించుకొన్నది. అజ్ఞమైన
శృంగారచేష్టయా (అశ్వఘోషుడు కూడ నిశ్లే
హానినాడు)

“ఎడపని ధర్మచూర్ణ మెటులే నొక ముందడు
కయ”

వియు పదమునకు బాణము ప్రయోగించుట
యని యర్థము. ఇక్కడ వేయు అని యుండు
వలయును.

“రథనాలు పోహరించిన” దీనికంటె రథనాలు
కూర్చిన యన్నచో బాగుండును. ఈ పోహరించు
శబ్దార్థమును కృష్ణశాస్త్రిగారివిద ప్రాసిన వ్యాస
ములో వివరించిరి.

“బాలిన్ బడె దేమిటికన్న
దైన్యభావము గదురన్”

బాలి, దైన్యము భిన్నార్థకములు కాబోలును.

“పాదుగు విడువని పిల్ల పై బుద్ధిపాటి
యకులునన్ తల్లి మేక నూనాంగణమున
రాలుచ్చ కన్నీటిబొట్లంకురములుగాగ
మొలచుచున్నవి విషవృక్షములు కుమార.”

ఆ కన్నీటిబొట్లతో దయార్థములు మొలచు
నన్నచో నున్న పారస్రమ దీని కుండుదు. అదికాక
నూనాంగణమున తల్లి మేకలను కొయరు.

“గం కొక్కింత యధరీకృతమైన కొలంది”

అధరీకృతము నిట్లు వాడుకదదు. సంస్కృత
సహసపూర్వశబ్దమైన రమ్యముగా నుండును.

“స్వయము కోరి వరించి కయికొన్న”

తెలుగులో స్వయముగా వని వాడితీరవలెను.

“నేతి నేతి యటంచు ననేకగతుల

బహుళి కన్గొనె తుదకు నిర్వాణపథము”

నేతి నేతి యనునది వేదాంతములోనివి.
వానిని తీసుకొనివచ్చి బుద్ధునియొద్ద వాడుటలో
పూర్వము చెప్పిన దోషము సంఘటిత మగుచున్నది.

ద్వితీయస్థాంతమందు నందుకు బుద్ధుని
యొద్దకు నెక్కుచు గుండరిని బుజ్జగించెను.

“వజరవి బాలిపూని నను

వారణ నేయకు, తేలవై కనుం

గొలుకుల నీరునింప కది

గో! గురుదేవు డతికమించెడున్

జేరి! కనుమాపుమేర, నను

జెచ్చెర సంపిన దత్తపర్యలన్

సరిసి భివత్ పదాంబురుహ

సన్నిధిన్ జనుచెంతు నింతలో.”

“అనుచు నూరార్చి పత్రసమంచితమగు
నాననమ్మును దవవి ముద్దాడి, రాజ
సాతిరంజితి చిత్రాంబరాలితోడ
నందు డున్నట్లయే పయనంబుగాగ.”

అని చెప్పినాడు. చతుర్థసర్గలో నందుకు
రానందున గుండరి దుఃఖించుచు నిట్లు పల్కినది.

“నీ నయసమ్ములూన, గురు

నిన్ గనిమొక్కిడి నేగమెయనా

శ్యాస విశేషకమ్ము భవ

దానలక్ష్యి భజింపవత్తుగా

దా, ననునమ్ము’ మంచు శప

భంబులు పల్కిన ధర్మవృత్తిన్

హని యొనర్పలేక సరి

యంటిని దత్తల మిట్టులయ్యెదో.”

ఇది ఎక్కడ నున్నది. నందుకు బుజ్జగించి వెళ్లు
నపుడు చెప్పినట్లేలేదు. పైగా దీనికి ‘గుర్తొకటి
యుంచితారు. దీనినిబట్టి యున్నదున్నట్లుగ నే యా
వాక్యము లుండువలెను గదా. నందుకు బుజ్జగించెనని
చెప్పి ద్వితీయ స్థాంతమందలి “వలవని బాలిపూని”
అన్న పద్యమును తీసివేసినచో నిది సమర్థితమగును.
కాళిదాసు కుమారసంధవములో రతివిలాపము చెట్టి
నాడు. ఆ రతిదేవి మనస్సుకు తిప్పు విడిచి వెళ్ళు
నపుడు చెప్పిన మాటలను స్మరించుకొని యేడ్చును.
రతిని విడిచి మనస్సును డిండ్రుని సభకు వెళ్లునపుడు జరి
గిన సంభాషణను కాళిదాసు వర్ణించలేదు. కావున
దీనినిబట్టి యది అనుమితమనము గావచ్చును.
ఇక్కడ నందుకు వెళ్లునపుడు వేటలెల్లముగ కొన్ని
వాక్యములు చెప్పినట్లు గలదు. ఇక్కడ అది యను
విధానమవ మగుట నీలలేదు.

ఈ కవులు పరిశ్రేయ విభాగమును జేయుటలో గూడ నేర్పు చూపలేదు. ఉపదేశములలో

“అని బుజ్జుకమున బలికెన
విని నందుడు దెదరు సుంతి విడిచిన మది నా
నన మెత్తిచూచి గొతిమ
మునికేమో విన్నవించబోయి మనమునన్.”

అన్నపద్మముతో సర్గ ముగించుట న్యాయము. దాని తర్వాత నారు పద్యములు ధర్మసంవాదములలో చేర్చవలెను. ఆ యూరుపద్యములు వ్రాసి యుపదేశమును ముగించుటలో నేమైన విశేషమున్నదా యన్నచో నేమియు కనుపించదు.

ఈ కావ్యములో నున్న విరహాదివర్ణనలు ప్రబంధములనుండి యేరువు తెచ్చుకొన్నవి. శృంగార రసప్రధానములైన ప్రబంధములందు భాసించినట్లుగా నవి యిక్కడ భాసించవు. ఇవన్ని సునిశితముగా నూహించి పరిహరించవలెను. అశ్వఘోషుడట్లు సంస్కృతమున పరిహరించుకొన్నాడు. అతడు శృంగార రాంతముల కంఠాంగి భావము కూర్చినను శృంగారముకంటె వేయిరెక్కువగా శాంతిమును కావ్యమున గుప్పించినాడు. కావ్యమునంతయు జాద్ధమతిపు వాతావరణము భాసించ జేసినాడు. ఇంతిజేసియు నెటువోయి యేటువచ్చునో యని శృంగారరసమునుండి శాంతరసము స్ఫురించులోపల రాంతరసమునకు, విరోధరసమైన యద్భుతమును స్ఫురింపజేసినాడు. కావ్యము వ్రాయుట కింత గూఢ్యపరిశీలన కావలయును. వీరు వ్రాసిన యితీ వృత్తిమతయు నందులోనిదే. వీరు మార్చినది ముఖ్యముగా రెండు. అందొకటి శ్రేయవిధాంతము—

“ఏ నాస్తిన్నతివిచిత్రకవివరం పరావాహిని సంసారే కాళిదాస
ప్రభృతియో ద్విత్రాః పంచసావా మహాకవయ ఇతి గణ్యం తే.”

అశ్వఘోషుడు నందుని కాముకునిగా నిర్మించి జాద్ధమతియు నుపదేశించెను. వీరు దానిని స్వీకరింపక యగమ్యుగోచరముచేసిరి. ఇక రెండవది నంద సుందరులను సంఘసేవకులుగా మార్చుట ఇది క్రొత్తిగానే యున్నది. కాని ప్రయోజనము లేదు. కొన్ని కొన్ని యలంకారములశ్వఘోషుడు వాడినవే వీరును వాడిరి. దోష మెవ్వరు వ్రాసినను దోష మే. విమర్శకునిదృష్టి మహాకావ్యమున కున్ముఖముగా నుండును. ఆ దృష్టితో ఏగిరిన దోషముల నిరూపించుట న్యాయము. ఆ దృష్ట్యా అశ్వఘోషునిలో కూడకొన్ని స్వల్ప దోషములున్నవి. కాని వానిని కష్ట ప్రతిభ యిరిని కున్నది.

కొన్ని శబ్దదోషము లుండవచ్చును. కారక ప్రక్రియ సరిగా నుండకపోవచ్చును—పాత్రక్రమమునకు నిలువని కావ్యము లాధునిక యుగములో నున్నవి. వారు దానిపై అశ్రద్ధవహించుచున్నారని పాశకులకు తెలియుటకు మాత్రమే యుదాహరించినది. పద్యరచనవిషయములో నీ కవులధోరణి తలమానికమువంటిది. ఒక్కొక్కపద్యము నెక్కడ కక్కడ చూచిన పరమ రిమణీయముగ నుండు ననుటలో నాకు సందేహము లేదు. బౌచిత్ర్యము—రసము—కథ—వీనిదృష్టాంతా కావ్యము నిలువదు. కావ్యమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన సామగ్రియే యది. మిగిలిన దోషము లందఱలో నున్నట్టే వీరిలో నున్నవి. అవి పెద్దదోషములని నే ననను. కాళిదాసాదులయందును దోషము లున్నవి. కాని వారి దోషము లిట్టివి కాదు. పద్యరచన రమ్యముగా నుండి మిగిలినవి లేని కవులు వేలకొలది యున్నారు.

మధురానగరచరిత్ర

★ శ్రీ చక్రా
రాధాకృష్ణకర్మ

చరిత్రను తెలియజేసిననాటినుండియు వైఖు నది తీరముననున్న మధురానగరము సర్వసంపదలకు నిలువమై వోళ్ళిలుచుండెను. ఈ నగరరాజము తొలుతి పాండ్య వంశస్థుల యధనమున నుండెను. పాండ్యధూపకులు బలహీనులుకాగా వారిని జయించి చోళవంశీయులు మధురను కైవసము గావించుకొనిరి. 'గంగైక్కింపె చోళ' బిరుదు పరాజతుడగు రాజేంద్రరాయుడు మధురను పాలించిన ప్రప్రథమ చోళ మహిషతయిన చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. పాండ్యులు వారికి సామంతులై కాలము వెళ్ళిబుచ్చుచుండిరి. పగుగూడక శతాబ్దమునాటికి చోళుల ప్రాబల్యము తగ్గజొన్నెను. తగిన తరుణమునకై వేలియున్న పాండ్యులు బలము చేకూర్చుకొని మధురను వశముచేసికొని యత్నించిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను. ఇది యిట్లుండగా క్రీ. శ. 1810 లో థిల్లి పాదుషాయగు అలాయుద్దీనుచే 'శ్రీరేపితుడు మాలిక్ కాఫరు' నీనాని దక్షిణాపథముపై దండెత్తితచ్చి విజయముల సాధించుచుండెను. పాండ్యమండలము (మధుర) కూడ సతనికి స్వాధీనమయ్యెను. మాలిక్ కాఫరు శైలియాశ్రయవలన దక్షిణభారతమున హైందవ సామ్రాజ్యభానుడు నల్లని మేఘముల చాటున మాటుపడెను. చంద్రవ్యజము రెపరేపలాడకొడగెను.

పిమ్మట క్రీ. శ. 1836 సం॥న విద్యారణ్య స్వామివారి సహకార పానుధాతులు సంప్రదములు కాగా హరిహర బుక్కపాదరులు కుంగభద్రదానదీ తీరమున విజయనగర రాజ్యమును స్థాపించి హిందూ మతమునకును, సంస్కృతికిని జీవము పోసిరి. హరిహరరాయల మరణానంతరము 1843 సం॥న మొదటి బుక్కరాజులు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఇతని రెండవ కుమారుడగు వీరకంపనరాయలు మహాసాహసుడగు యుద్ధవీరుడు. ఈతని నాయకత్వము క్రింద విజయనగర సైన్యము మధుర పై దండెత్తి తిన్నగరము నేలు సుల్తానును సంహరించి, మధురను హస్తగత మొనర్చుకొనెను. ఈ విజయకాళము కంపనరాయలవారి సతీతిలకముగు గంగాదేవి తన 'మధురా విజయ'మును సంస్కృతకావ్యమున మనోజ్ఞముగ నభివర్ణించియున్నది. ఆతని శైలియాశ్రయితముగ మధుర విజయనగర సామ్రాజ్యమున లీనమైపోయెను. నాటినుండియు విజయనగర సమ్రాట్లల ప్రతినిధులు మధురను పాలింప దొడగిరి.

విజయనగర సమ్రాట్లల పతనమున మధుర నేలిన హరిలో 'పేర్కొనదగినవారు కోల్పోయిన నాగము

నాయకుని వంశస్థులగు నాయకరాజులు. తొలుత వీరు విజయనగర సామంతులుగ వ్యవహరించుచు వచ్చినను పిమ్మట స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుకొని స్వతంత్ర రాజులయిరి. ఈ నాయకరాజులు తెలుగువారు. కాశ్యపగోత్రులు. వీరి పరిపాలనమునకు కాశ్యపచిహ్నములుగ పాండ్యమండలము నందెప్పటి నూచినను నాయకరాజులు నిర్మించిన మహాస్థూలములైన ఆలయములు, శత్రు దుర్భేద్యములగు దుర్గరాజములు, అందాలు చిందు శిల్పకళాఖంఢములు, సుందరమందిరములు, పుత్రిములు—నేటికి గూడ కలకలలాడుచు గనబడుచుండును. ఇట్టి నాయకరాజుల యేలుబజిగో సందాలు దిద్దుకొనిన మధుర మజల మహమ్మదీయుల హస్తగత మయ్యెను.

మధుర నేలిన రాజులకు సంబంధించిన చారిత్రక లేఖనములు తెలుగు, తమిళములందు జాలగలవు. వీనిలో 'మధురై తిల వరలారు' అను తమిళ లేఖన మతి ముఖ్యమయినది. దీనిలో మధురను పాలించిన రాజులెల్లరు పేర్కొనబడిరి. ఎపుడు వారు రాజ్యమునకు వచ్చి, పేర్కొనబడిన యంశములు వారి పాలించిరి, వాని చేసిన దానధర్మము లెట్టివో—మున్నగు విషయములు కూడ నుదాహరింప బడినవి. కాని గూఢగుళ దరిత్రకారుల పరిశోధనలవల్లన బయల్పడిన యంశములను బురిష్కరించుకొని, చూచిన నీ లేఖనములో తేర్కొనబడిన లేదీలు కొన్ని సరకావరి నుడువ వలయున్నామి. ఆయున కాలనిర్ణయము చేయు నవసరమున నీ లేఖనమువలన గొంతయైన లాభము చేకూరునని నుశువులు సుమంజసము !

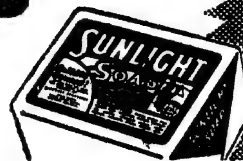
తొలుదొలుత మధురై తిలవరలారును పరిష్కరించినవారు కీ. శ. రాఘవమ్యంగారు. వీరు భాషాకవిశేఖర బిరుదాంకితులు. తమిళమున గొప్ప పండితులు; విమర్శకులు. వారి దీనిని 'మొదమిళయను పత్రిక' లో ప్రచురించిరి. సుదర్భతైల వరలారులు మధురనాయక రాజులను గూర్చి పేర్కొనబడిన యంశములను మాత్రము ఈ వ్యాసములో యధాధిముగ నుదాహరించితిని.

ఈకాబ్బం 1481 మీద చెల్లు రాష్ట్ర సంవత్సరం మార్గశిరై రాయలవారి ఉత్తిరువు ననుసరించి కొల్లూరి నాగమనాయకుని కుమారుడు విశ్వనాథ నాయనయ్య మధురకు వచ్చి రాష్ట్ర సంవత్సరం మార్గశిరై మొదలు ఆంగీరస సంవత్సరం వైగానీగల వరకు 12 సం॥ రాజ్యం చేసి అస్తమించిరి. పిమ్మట ఆంగీరస సం॥ ఆదీగెల మొదలు వృష సంవత్సరం వైగానీగలవరకు 9 సం॥ విశ్వనాథనాయనయ్య కుమారుడు వృషప్రస

తెల్లగా
డేశుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
డేశుకబడినవి

బిందువు
సన్ లైట్
సబ్బు
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును:

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(చా హౌస్ ను - కలకత్తా)

నమ్మకమునకు, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీలకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల తార్కాణము.

1951 లో పూర్తిచేసిన

వ్యాపారం - రు. 16,28,00,000

1951 లో అమలులో రు. 81,00,00,000

పున్న మొత్తం భీమా వైగా

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయుదలచి నమ్మక గౌరవముగలవారు విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు వ్రాయగోరెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ★

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

పో. బా. నెం..12, బకింగ్ హంపేట, పోస్టు,

విజయవాడ

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ. సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స, క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

పాలసగంధితేవ్యం

ఇది రక్తస్పర్శనివేయు విలువ గల ఔషధులచే రయారు చేయబడినది. కేసాములు, నిక్కాక నిస్సత్తున, శుక్ల నవ్వులు, అరిమాత్రము మొదలగు వాటిని ఖాడించి, మంచులమును నీర్వపటుత్వమును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక నిర్దిష్టాల్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలాన.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. ఆండ్ కంపెనీ

ఆయుర్వేదసహజం.

నెరిడేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

నాయనయ్య రాజ్యం పాలించి అప్రదించిరి. కృష్ణ సం॥ ఆణిగెల మొదలు మన్నన సంవత్సరం వైగాసి గెలవరకు 14 సం॥లు కృష్ణపునాయనయ్య కుమారుడు వీరప్ప నాయనయ్య రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్తులయిరి పిమ్మట మన్నన సం॥ మొదలు కుభకృతు సంవత్సరం ఆణిగెలవరకు 7 సం॥లు వీరప్పనాయనయ్య కుమారుడు కుమారకృష్ణపునాయనయ్య రాజ్యం పాలించి అప్రదించిరి. కుభకృతు సం॥ పెరటాసిగెల మొదలు ప్రతంగ సంవత్సరం మాసిగెల 8 సం॥లు కుమార కృష్ణపునాయనయ్య తమ్ముడు విశ్వపునాయనయ్య రాజ్యంచేసి స్వర్ణం అలంకరించిరి. ఆయన తమ్ముడు కనూరి గంగప్పనాయనయ్య పట్టానికి వచ్చి నాటికి (నదీ) తీరముననున్న సంద్యా మంపెములో ఎనిమిదవ కోటన అప్రదించిరి పిమ్మట విశ్వపునాయనయ్యకుమారుడు ముద్దుకృష్ణపునాయనయ్యయ్యూ, ఆయన కుమారుడు ముద్దువీరప్ప నాయనయ్యయ్యూ పట్టం కట్టుకొని ప్రతంగ సం॥ పంసుణిగెల మొదలు దుంగభి సం॥ కౌరీకమాసం వరకు 15 సం॥లు రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్తులయిరి. దుంగభి నల్లి మూలిగెల 7 వ శేదీ ముద్దువీరప్ప నాయనయ్య వారితమ్ముడు ముద్దుతిగుమల నాయనయ్య వారు పటంగట్టుకొని శ్రీ వివాహాది సుందరశృంగుల కలహానికే పాత్రులై, స్వామివారికి అనేక ఆధారాలు చేయించియిచ్చి, శ్రోత్ర (పును) మంపం, తెప్పకుగములు కట్టించియు, స్వామిసన్నిధిలో బంగారుపూత వేసిన సింహాసనము దంఠింతో చేయబడిన చిత్తుకమును, రత్నసింహాసనమును చేయించియిచ్చి, ఏకవర్ణకు అనేకంగా సత్కారాలుచేసి నిర్మలాభముగాను నలభైనాలుగువేల పణములు (అదాయం లభించు) నీమను ఇచ్చి గుడికి సంబంధించిన పూజనులకు అన్నపానాదికములకుగాను సర్వమాన్య అగ్రహారములు యిచ్చివేసి, తమ సాంతిలో గృహనిర్మాణమును చేసి, ఉత్పాదాలను వైభవంగా జరిపించి స్వామి అగ్రహారానికి చిత్రితఉత్సవానికి చిప్పరము కట్టించి స్థలము లన్నిటిని మిగుల ప్రబలంగాచేసి, “స్వామిదర్శనానికి వచ్చే స్వామికి పాదతామక అభిషేక నైవేద్యాలకు వెయ్యిపణములు యిచ్చెడి; మాడిసిధిగా” వేంచేసియన్నప్పకు స్వామివారికి వెయ్యిపణములు యిచ్చెడి” ఈ విధంగా దుంగభి సం॥ మాసిగెల 7 వ శేదీ మొదలు విభించి సం॥ మాసిగెల 4 వ శేదీవరకు 88 సం॥లు రాజ్యం పాలించి విభించి సం॥ మాసిగెల 4 వ శేదీ మంగళవారం రాత్రి దైవికం చెందిరి. విభించి సం॥ పంసుణిగెల మొదలు వికారి సం॥ వైగాసిగెల వరకు 8 సం॥లు ఆయన కుమారుడు ముద్దు వీరప్ప నాయనయ్య రాజ్యం పాలించిరి. వికారి

ఆణిగెల మొదలు దుంగభి సం॥ ఆణిగెల వరకు 24 సం॥లు ముద్దు వీరప్పనాయనయ్యవారి కుమారుడు చొక్కనాధనాయనయ్య రాజ్యంచేసి ఆణిగెల 4 వ శేదీ స్వర్ణస్తులయిరి ఆయన కుమారుడు రంగకృష్ణ ముద్దువీరప్ప నాయనయ్య దధికోవారి సం॥ విప్పసిగెల 17 వ శేదీ మొదలు ప్రతాపాలి సం॥ వరకు 7 సం॥లు రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్తులయిరి. పిమ్మట ఆయన కుమారుడు విజయరంగ ముద్దు చొక్కనాధ నాయనయ్య పసిబిడ్డగా ఉన్నందువలన ఆయన అత్తయ్యై మంగమ్మగారు రా బిడ్డను ఒకరిలో కూర్చుండి టెట్టుకొని కొద్దికోజులు గాజ్యం పాలించినారు, అప్పుడు చాలా అగ్రహారప్రతిష్ఠలు, సత్రిములు, కాలలు నిర్మించి, తిరుమలనాయనయ్యవారి కోజులలో జరిగిన ఒప్పందం ప్రకారం దేవాలయ విషయములను జరిపించుకూడవచ్చిరి. మంగమ్మగారు స్వర్ణస్తులయిన పిమ్మట విజయరంగ ముద్దు చొక్కనాధనాయనయ్య రాజ్యం పాలించుకూ కూర్చుండి తిరుమలనాయనయ్యవారి కోజులలో జరిగిన విధంగా జరిపించుకూడవచ్చిరి. ఆ విధముగా జరిగే కోజుల్లో ఒకనాడు నగరకొననకుగాను ఒంటరిగా గుడికివచ్చి చూచిన సందర్భమున గుడిగో పూజ, దీపధూప నైవేద్యాలను ప్రాజ్యంగా జరిగిన వేసం చూచి వారు అంతఃపురంలాంటి యిచ్చిరి. నాలువారికి ఉదయం గుడికి సంబంధించిన పరిజనుల పరిచరీని రప్పించి మనం గుడికిగాను సర్వమాన్యముగా నలభైనాలుగువేల పణముల నీమను విడిచిపుచ్చగా ఈవిధంగా దైవకార్యంలో లోపం ఎరుగువచ్చింది—అని చాలాకోపం చేసుకొని పరిజనుల యధనంలో నున్న గ్రామాలను సర్కారులో చేర్చి వారి గ్రామాల్లో పుండబడిన భూమి పట్టాలను తీసుకొని పరిచారిచివేసి విసుగుల పూజకు నలభైనాలుగువేల పణములున్నూ అంతఃపురం బొక్కసంలాగుంచి నిర్మలాభము, ప్రత్యేకపూజలు అలంకారవిశేషము, ఉత్పాదాలను, అగ్రహార స్వామివారి చైత్రోత్సవము (చిత్ర) విశిష్టగా జరిపించుచు పరిజనులకు గుడికి పూర్వం తిరుమల నాయనయ్యవారి కోజులలో విడిచిన విధంగా నిర్వాచక గ్రామము (భిట్టత్రిమాన్యము) అర్చనాగ్రామములను సర్వమాన్యంగా విడిచివేసి బహు విమర్శగా నడుపుతూ వచ్చిరి. వారు 40 సం॥లు రాజ్యం పాలించి విరోధికృతు సం॥మాసిగెల కలిరాత్రికోజున దైవికం చెందిరి. విరోధికృతు సం॥ మాసిగెల మొదలు సిద్ధార్థ సం॥ వైగాసిగెల వరకు 9 సం॥ములు విజయరంగ చొక్కనాధనాయనయ్య భార్య మినాక్షి యమ్మ పట్టంట్టుకొని సోదరుడైన నంకల పెరుమాళ్ నాయకుని పంపింతుతో రాజ్యం చేసిరి.”

గ్రంథ విమర్శనము

పెనుమంచిలి జైనదేవుడు

[మున్నగు పది కథలు]

కవికొండల వేంకటరావు, అభినవాంధ్ర కార్యస్థానము, రాజమహేంద్రవరము, వెల 1-4-0

ఇవ్వన్నీ ఆంధ్రదేశంలో ప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రాలనుగూర్చిన కథలని పుస్తకమిద ఉన్నది.

శ్రీ కవికొండల వేంకటరావుగారి రచనలలో ఆంధ్రదేశప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రాలు, వాటికి సంబంధించిన పామర పౌరాణిక గాథలు మన కళ్ళ ఎదుట కట్టెట్టు చేశారు.

ఆయా పుణ్యక్షేత్రాలు, వాటికి సంబంధించి వల్లెటూరి పరిసరాలు, ధ్వజస్తంభాలు, వాటి చిరుగంటల మోతలు, పాడుపక్షిని జైన, చారిత్రిక విగ్రహాలు, సహజమైన చాతావరణంలో చిత్రించడంలో శ్రీ వేంకటరావుగారు దిట్టలు. ఈ రచనలన్నీ చదువుతూంటే మనకు—సర్వత్ర ఆంధ్రదేశ జానపద పరిసరాలలో హాయిగా సందరిస్తూనే ఉంటుంది.

నిజానికి కథాలక్షణాలన్నీ రచన లిందులో చాలా తక్కువే. అంగభాషలో 'స్కెచ్' అనే జాతి రచనల లక్షణాల్ని రచనలలో ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నాయి.

అయితే ఈ చిన్ని రచనలన్నీ కథలంత ఉత్సాహంగాను వడిచిపోతాయి.

ఈ పది రచనలలోను 'పెనుమంచిలి జైనదేవుడు', 'శ్రీరంగపట్టణపు నదుపీఠి పెరుహళ్ల స్తంభము', 'కావవరపు చెరువులో కొరుకొండ వరసింహస్వామి నీటినీడలు' అత్యుత్తమమయిన రచనలు. వీటిలో చాలాచోట్ల రచయిత అత్యుత్తమ కవితాకృతిని సాధించిన ఘట్టాలన్నీ ఉన్నవి. కవికొండలవాడే రచనాచైవిన్యం పరిశీలించ దలచినవారిది తప్పక చదవవలసిన పుస్తకము.

(2) పొట్టి రవికెలు, వాలుజడలు

[మున్నగు పదికథలు]

కవికొండల వేంకటరావు, అభినవాంధ్ర కార్యస్థానము, రాజమహేంద్రవరము, వెల: రూపాయి,

పై సంపుటిలోని రచనలకు ఈ రచనలకు చాలా భేదం ఉంది. ఈ సంపుటిలోని రచనలలో

పల్లెల్లోను పట్టణాల్లోను జరిగే సంఘటనలకు సంబంధించినవి.

వీటిలో రెండు చక్కనికథలున్నాయి. ఈ కథలు చాలా సంప్రదాయభారణిలో చెప్పటం పోతున్నట్లుంటాయి. కాని వీటిలో కథనకృతి చాలా నిశితమైంది. వీటిలో మొదటిది శృంగారశ్రేష్టి. రెండవది పెద్దూరు. ఇక మిగిలినవాటిలో కథలనబడేవి లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ మిగిలిన రచనలలో అంతటా పల్లెటూరి రైతుపనులు మొదలుకొని పట్టువాసపు రంగశీలదాకా—అన్ని రకాల జనాభా ప్రత్యక్షమౌతుంటారు.

ఈ వ్యక్తులను చిత్రించడంలో వేంకటరావుగారి దగ్గర ఒక విప్లవమైన ప్రత్యేకత కనబడుతుంది. వీరిందరు అచ్చంగా తెలుగుదేశంలో కనబడే మనుషులలాగే ఉంటారు. ఈ విప్లవమైన సహజము, స్వాభావికము అయిన వ్యక్తిచిత్రణం వీరి సామ్యం! అయితే ఈ వ్యక్తిచిత్రణాలలో కొన్ని సంపూర్ణంగాను, సర్వాంగ సుందరంగాను ఉంటాయి. 'శృంగారశ్రేష్టి'లోని వ్యక్తిచిత్రణాలన్నీ ఈ తరహాలో చెరిసినవి.

ఈసంపుటిలో చివర రచనలలో వచ్చే ఈ వ్యక్తిచిత్రణాలు చాలావరకు శేవలం రచయిత ఊహాదేశంలో పుట్టి గాలికి ధూళికి కొట్టుకుపోయేంత అస్పష్టంగాను, అసంబద్ధంగాను ఉంటాయి.

బహుశః ఈ రెండురకాలైన ఫణితులు మొత్తం మీద వీరి రచనలలో అంతటా కనిపిస్తూఉంటాయని చెప్పవచ్చును.

ఈ సంపుటిలో శృంగారశ్రేష్టి, పెద్దూరు వంటి పటిష్టమైన రచనలు మొదలుకొని శేవలం ఖులాసాకోసం చదువుకోదానికి వీలైన 'రయతు సమస్త' దాకా అన్ని రకాల రచనలు ఉన్నాయి.

భాషలో, భావాలలో ప్రత్యేక వాసన లేని అచ్చమయిన జాతీయత ఈ రచనలలో కనబడే ప్రత్యేకత.

గ్రంథ స్వీకృతి

నయోజన విద్య

1. మొదటిపుస్తకము.
2. రెండవపుస్తకము.

రచయిత: - గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావు
ప్రకాశకులు: - ఆంధ్రగ్రంథాలయ బ్రహ్మ,

పడమట లంక. వయా విజయవాడ. వెల : ఒక్కొక్కటి అయిదు అణాలు.

వయోజనుల విద్యాభివృద్ధికి తోడ్పడే వాచక పుస్తకాలు మన భాషలో లేనేలేవని చెప్పకయ్యను. శ్రీహరిసర్వోత్తమరావుగారు రచించిన ఈ పుస్తకాలు రెండు వయోజనుల మనస్తత్వాల నమస్కరించి రచించినవి. ఈ పుస్తకాలు రెండు వయోజన విద్యాభివృద్ధికి అత్యంతోపయుక్తమైనవి.

శమనగర్వ భంగము

[హరికథ]

బంకుపల్లి కనకాచలకవి. ప్రతులకు : నగరం పల్లి బ్రహ్మనందంగారు. పలానా. వికాఖపట్టణం జిల్లా వెల 12 అణాలు.

ఇది మార్కంజేయచరిత్రాత్మకమైనది. క్షీర నల పద్యాలు మొదలయినవాటితో సాంప్రదాయక మార్గంలో రచించిన హరికథ.

వివేక కాముది

బగ్గాం సన్యాసమృకవి, ప్రతులకు : రామ భద్రపురం పి. బి. బోవంగి. వయా. విజయనగరం. వెల : నాలుగణాలు. ఇది నీతిబోధకమైన కందపద్య శరకము.

పరమార్థశత్రువు

క్రతుదుర్తి వేంకటనరయ్య. సాధనగ్రంథ మంఠలి తెనాలి. వెల 12 అణాలు. ఇది ఈశ్వరవామ ప్రభాకరు, నామ సంకేతాలు మొదలైన వాటిని సరించిన సప్రమాణంగా వివరించేగ్రంథము.

జాతీయ గీతాలు

ఆరవెల్లి సత్యనారాయణాచార్యులు. భీమవరపు కోట. వయా కుని. తూర్పుగోదావరిజిల్లా. వెల. రెండణాలు. రచయిత వ్రాసిన జాతీయగీతాలన్నీ ఈ చిన్న పుస్తకంలో సమకూర్చారు. ఈ జాతీయ గీతాలన్నీ కాంగ్రెసు పరమైనవే.

1 షరన మందిరాలు, 2 మదరాసు పౌర గ్రంథాలయ చట్టము, 3 గ్రంథాలయ ప్రచారం, విజ్ఞాన వ్యాప్తి, 4 గ్రంథాలయ సూత్రాలు, 5 తెలుగు పుస్తకాల వర్గీకరణము.

ఈ అయిదు పుస్తకాలు రచించిన వారు, పాతూరి నాగభూషణంగారు. ఈ అయిదు ప్రతులకు; గ్రంథాలయ పుస్తకాల. పటమట బోస్టు:

రూ. 25000 ఉచితము

మీరు కోరినది పొందండి.

నీ విప్లవమీ బెంగళపడనక్కరలేదు. ఈ ఉంగరము ధరించుటవలన అందరు వశ్యులగుదురు.

వ్యాపారము, పంచెము, పరిశులు మొదలైన వాటిలో ఇది జయము చేకూర్చును. గొర్రాటికి పురుషుడయించును. చనిపోయినవారితో సంభాషించవచ్చు. తాళి తండ్రులు దాచిన రహస్య ధనముల సంగతి నీకు కలలో తెలియచేయును. దుష్ట నక్షత్రాల చెడుఫలాలను అణచి వేసి, అపాయకరమైన లోకాలనుంచి రక్షించును. ఇటు నూర్చుకొంటు ఉదయించవచ్చుగాని ఈ ఉంగరం శక్తి ఎన్నడూ వృథాకాదు. నూటికి 100 పాళ్లు విజయం లభించును. వెల 12 అణాలు ప్రత్యేకం రూ. 2. ఇంకా ప్రత్యేకాధిక్యమైన శక్తివంతమైనది రూ. 2.12-0.

ఇది అబద్ధమని రుజువు చేసినవారికి రూ. 2500 బహుమతి ఇవ్వబడును. నచ్చనిచో ధర వాపసు చేయబడును. ఇంగ్లీషులోనే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరపండి.

BENGAL MAGIC HOUSE

Sitla Temple, (Dept-99/7)

AMRITSAR.

కృష్ణాచలా. అని వ్రాసారు. గ్రంథాలయ ప్రచారకర్త విజ్ఞానవాన్త ప్రి. వెల: 8 అణాలు. పుస్తకములైనవి. వెల: కూడా. వెల: 8 అణాలు. గ్రంథాలయ ప్రచారకర్త విజ్ఞానవాన్త ప్రి. వెల: అయినా. గ్రంథాలయ ప్రచారకర్త విజ్ఞానవాన్త ప్రి. వెల: 8 అణాలు. రమదరామ పాద గ్రంథాలయ చట్టము. వెల 12 అణాలు.

ఈ అయిదు చిన్న పుస్తకాలు గ్రంథాలయాల ఏర్పాటును గురించి తెలుసుకోగోరే వారికి అత్యంత పయన క్రమమునది.

గ్రంథాలయ యొద్దనుండి పనిచేస్తూ ఈ ఉద్యమంలో ఆరిగేరిన నిష్ఠాతులు. వారి పుస్తకాలనుభవం ప్రోత్సహించి వ్రాసిన ఈ అయిదు చిన్న పుస్తకాలు గ్రంథాలయానికి మానులందరు తప్పక చదవ వలసివది.

ముక్తి గీత

వ్యాఖ్యాన స్వామి పద్మచేత్య. ప్రకాశకులు. సాధన గ్రంథములది. తెనాలి. వెల: 6 అణాలు. యోగవాసిష్ఠము మొదలైన వేదాంత గ్రంథాలలో ఉండే వేదాంత సూక్తులన్నీ సేకరించి స్వామి పద్మచేత్య ఈ ముక్తిగీత వ్రాసారు. ఈ సూక్తుల సన్నిహితీ తామే చక్కని శేటలెనుక మాటలతో విశదించారు. సంగ్రహంగా వేదాంత రహస్య జ్ఞానులకు చిన్న పుస్తకం దాగా ఉపయోగిస్తుంది.

తెలుగు పుస్తకాలు

సాధన చిరంజీవి. ఆదర్శ గ్రంథ మండలి. విజయవాడ. వెల: మూడణాలు. ఇది చిన్న పిల్లలకోసం వ్రాసిన పుస్తకం. ఇందులో ఉపయోగించినవన్నీ చాలావరకు గీతపద్యాలే అయినా ఇవన్నీ చిన్న పిల్లల కర్తవ్యము భాషలోనే ఉన్నాయి అదీగాక ఈ గీతపద్యాలలో విషయాలన్నీ చిన్న పిల్లల మనస్సుకు సరిగ్గా సరిగ్గా సరిగ్గా సరిగ్గా ఉన్నాయి.

“చూపులు”

కొలచల సూర్యనారాయణ చమగౌడ. వయ: 10 అణాలు. తెలుగులో వ్రాసారు. వెల: 6 అణాలు.

దీనిలో రచయిత అవ్యవస్థాపక సమాజ కలిగిన అనుభవాలన్నీ పద్యరూపంలో వెల్లడించారు. ఇందులో చైతన్య, సూటిసూక్తులు మొదలైన 14 కీర్తి కలుస్తాయి. రచయిత కీర్తిలో వ్రాసిన కీర్తి వారి ప్రభువు ప్రయత్నంగా కవిపిస్తున్నది.

ఆచారము

సల్లూరి సత్యవారాధణ చాట్యులు ప్రతులు.

అనిశితవిధాన గ్రంథములు. ముద్రాపత్రి అగ్రహారకర్త వ్రాసి పూడి పోస్టు. రేపల్లె తాలూకా.

ఈ పుస్తకానికి వెల లేదని, రెండు అణాలు తరలాలవ్వడం పరిమితమే. ఈ విధంగా పంప జడ గలవని రచయిత తెలియజేస్తున్నాడు. ఇది నీతి గ్రంథానామముల చిన్న పద్యగ్రంథము. రచయిత వ్రాసిన పద్యాలలో నీతి మంచిదని ప్రభావ దిస్తారు.

తొడు

చౌశ్రీటి నృసింహ శిర్కవది. ప్రతులు. ఆంధ్రోపాధ్యాయుడు. భువనగిరి హైస్కూలు. భువనగిరి. వెలలేదు.

ఇది సోదరని మృతిన గూర్చిన సంస్కృతి పద్యాల సంపుటి. పద్యాలు సామాన్య సంప్రదాయ భోరణిలో నడిచిపోతున్నాయి.

శ్రీ హనుమచ్ఛ్రితము

ఆంధ్రానువాద సమితి. అనువాదకులు. డా. పురాణం రామ మూర్తి, ప్రతులు. అధ్యార్య ప్రచార సంఘము. ఆల మూరు తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల: 4 అణాలు. ఇది హనుమంతుని జననము, సుగ్రీవపైతి మొదలయిన హనుమద్విగ్రహ ఫుట్టలు సంగ్రహంగా వర్ణించే పుస్తకము. ఇందులో సంస్కృత శ్లోకాలతో బాటు సులభమయిన ఆంధ్రవివరణకూడా ఉన్నది.

ఆంధ్రశాంతి మహాసమితి

ప్రచురణ. ఆంధ్రరాష్ట్ర శాంతి సంఘం. విజయవాడ. 2.

ఇది ఆంధ్రదేశంలో జరిగిన శాంతిమహాసభ, దాని లక్ష్యాలు మొదలయిన వాటినిగూర్చిన పుస్తకం. ఇందులో సభాకార్యక్రమం అంతా విపులంగా వివరించారు.

ఎలక్షను ప్రభావము

చౌశ్రీటి వెంకటేశ్వరవది. ప్రతులు; చౌశ్రీటి కామ వ్రాసారు. ఈ కేజరు లోక మాన్య కళాశాల. ధండవల్లి. రెండు అణాలు. తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల: 6 అణాలు.

ఇది పోటునుసరించిన చాటుపద్యాల సంపుటి. పోటు ప్రభావము, పోటుకోసం రాజకీయ నాయకులు పడే ఆగచాట్లు, మొదలయిన విషయాలన్నీ ఇందులో చదువర్తూరి భోరణిలో వర్ణింపబడ్డాయి. పద్యాలు పాశ్చాత్యవి పోతూ చదువుకోవాలి ఇంపుగా ఉన్నాయి.

ఈ నవలలు

అమృతమునకు నిద్రముగా నున్నవి.

తవ్వరుడుడు!

కాంట్ అఫ్ మాంటక్ క్రీస్తో అవ్గొండర్ డ్యూమా

అశవాదం: సూరంపూడి సీతారామ్

రెండు భాగములు

ఒక్కొక్క భాగము రూ. 3-8-0
పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

కాంచన ద్వీపం

రచన: రాబర్ట్ లూయీ స్టీవెన్సన్

అశవాదం: నందూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 1-8-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

టామ్ సాయర్

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అశవాదం: నందూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

హక్ బెరీ పిన్

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అశవాదం: నందూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

రాజూ - వేదా

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అశవాదం: నందూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

అంధ్ర గ్రంథమాల, మదరాసు-1.

ఆమెకు తెలుసును !

ఆమె చాలా మరుక్షణది
సాయంత్రం అలలిపోయి యింటికి

చేరిన భర్తకు నేడ దీర్ఘ ఉల్లాసవంతంగా చెయ్యడం ఎలాగో ఆమెకు తెలుసు. అతడు
దుస్తులు మార్చుకునే లోపుగా, ఒక గ్లాసు “టీ” అతనికి అందిస్తుంది.

“చూడండి! ముందు ‘టీ’ తాగండి; లేకపోతే చల్లారి పోతుంది,” అని ప్రేమతో,
అనురాగంతో అడ్డాపిస్తుంది.

భర్తకు దుదించే విధంగా “టీ” తయారు చెయ్యడం ఆమెకు తెలుసు. అందరు
అదర్శవంతమైన గృహిణులకువలెనే, ఆమెకు కూడా—చక్కెర, పాలు, ఏ పాళ్లలో
కలపాలో, తేడి ఎంత ఉంచాలో, సరిగా తెలుసు.

చాలా చపకగా, తక్కువ వ్యయంతో, శ్రమ లేకుండా తయారుచేయగలిగిన పానీయం
“టీ” అని వీరే చెప్పాలా?

“మంచి ‘టీ’ ఒక కప్పు ఎలాగ తయారు చేయాలి” అనే వస్త్రకం (బొమ్మలతో
సహా) ఉచితంగా అడిగినవారికి పంపబడుతుంది. ఈ క్రింది అద్రమకు
వ్రాయండి: పెంపురే టీ బోర్డు, 27 & 28 ప్రెజ్‌రన్ రోడ్డు, చలకత్తా.

మంత్ర శక్తి నిచ్చే పానీయం
“టీ” త్రాగండి

పెంపురే “టీ” వ్యాపారివల్ల ప్రచురించబడినది.

